

Универзитет Привредна академија у Новом Саду

Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду

***Савремене тенденције у начинима прања новца и спречавања
тероризма у Републици Србији***

-докторска дисертација-

Ментор:

Проф. др Жељко Бјелајац

Кандидат:

Мр Александар Зиројевић

Нови Сад, 2017. година

УНИВЕРЗИТЕТ ПРИВРЕДНА АКАДЕМИЈА У НОВОМ САДУ

ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИВРЕДУ И ПРАВОСУЂЕ

У НОВОМ САДУ

КЉУЧНИ ПОДАЦИ О ЗАВРШНОМ РАДУ

Врста рада:	Докторска дисертација
Име и презиме аутора:	Александар Зиројевић
Ментор (титула, име, презиме, звање, институција)	проф. др Жељко Бјелајац, редовни професор, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитет Привредна академија у Новом Саду
Наслов рада:	Савремене тенденције у начинима прања новца и спречавања тероризма у Републици Србији
Језик публикације (писмо):	Српски, ћирилица
Физички опис рада:	Унети број: Страница: 284 Поглавља: 8 Референци: 231 Табела: 6 Слика: 0 Графикона: 14 Прилога: 1
Научна област:	Кривичноправна ужа научна област

<p>Предметна одредница, кључне речи:</p>	<p>Прање новца, спречавање прања новца, технике прања новца, тероризам, финансирање тероризма,</p>
<p>Извод (апстракт или резиме) на језику завршног рада:</p>	<p>Организовани криминалитет је заступљени у готово свим земљама у свету, и без обзира на то, што је борба против организованог криминалитета међу приоритетним задацима свих савремених држава, он је у сталној експанзији и развоју. Као такав, од великог је утицаја на друштвени и јавни живот у свим сферама. Иако је организовани криминалитет појава која је веома стара, сам теоријски појам организованог криминалитета је новијег карактера.</p> <p>Прање новца је од пресудног значаја за успешно деловање свих облика организованог криминала, а нарочито транснационалног. Прање новца је често пратећа појава организованог криминалитета и повезано је са финансирањем тероризма, те представља криминалну делатност којом организовани криминалитет настоји да новац или друге вредности које су стечене извршењем разних кривичних дела легализује стављањем у легалне токове прикривајући на тај начин његово порекло. Може се рећи да се прањем новца повећавају криминалне активности јер новац даје економску моћ криминалцима. Као такво, прање новца чини криминал исплативим зато што омогућава прекршиоцима да пласирају добит из својих криминалних дела, а и даље подстиче њихово криминално понашање.</p> <p>Прање новца подразумева скуп радњи којима се прикрива порекло илегално стеченог новца, а такав новац се приказује као легалан. Како би остварили своје циљеве</p>

криминалци приступају реализацији прања новца користећи различите методе које се могу комбиновати у различите шеме, мање или више сложене. Основу већине шема чине три уобичајене фазе познате под називом: полагање (улагање, пласман), покривање (пресвлачење, раслојавање, озакоњење) и интеграција.

Учесници прања новца врше реинвестирање средстава тамо где неће бити откривени, а не тамо где очекују већу стопу повраћаја, што свакако доводи и до опадања пословања легалног приватног сектора, због чега није могуће спроводити ефикасну и стабилну економску политику. Прање новца има негативан утицај и на новчану потражњу, на девизни курс и на каматне стопе. Претварање незаконитог новца у привидно законит може имати веома негативне последице и на приходе влада због смањеног прихода од пореза, јер опрани новац представља приход на који се не плаћа порез. Избегавање пореза или његово умањивање јесте веома чест метод прања новца.

Неизоставно је нагласити да прање новца може имати и поражавајуће последице на програм реформи и приватизацију. Због присуства нелојалне конкуренције перачи новца могу победити, односно купити државна предузећа. Наведено представља велик проблем код земаља у развоју, које имају за циљ да привуку стране инвеститоре, а чије су економије осетљиве према неформалним и илегалним аранжманима. Утицај криминалних елемената на државни, финансијски и комерцијални систем доводи чак и до опадања репутације државе, што има негативне последице по питању страних инвестиција.

Прање новца и финансирање тероризма

	<p>представљају глобалне проблеме који имају негативне повратне ефекте на економском, политичком, безбедносном и социјалном плану једне земље. Последице прања новца и финансирања тероризма јесу: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система земље, економски поремећаји, угрожавање програма реформи, смањење инвестиција и губљење угледа државе. Предмет овог истраживања који се односи на савремене тенденције у начинима прања новца и спречавања тероризма у Републици Србији, као и њихова повезаност. Такође, предмет истраживања јесу и предности и специфичности извршене квалитативне трансформације фискалног система Србије са аспекта њене организације, реализовања основне делатности, откривања и сузбијања најтежих кривичних дела и фискалних деликата, развоја и употребе информатичке подршке.</p> <p>Циљ рада у чијем је фокусу анализа појма прања новца, начина на који се овај процес одвија у различитим секторима пословања, односно код различитих обвезника. При томе се нарочити фокус ставља на савремене методе прања новца у банкарском сектору, преко мењачких послова, уз помоћ адвоката и адвокатских ортачких друштава, у сектору рачуноводства, осигурања, некретнина и на тржишту капитала. Такође, циљ истраживања јесте и проучавање повезаности прања новца са финансирањем тероризма.</p>
<p>Датум одбране: (Попуњава накнадно одговарајућа служба)</p>	

<p>Чланови комисије: (титула, име, презиме, звање, институција)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. проф. др Божидар Бановић, редовни професор, Факултет безбедности Универзитета у Београду - <i>председник Комисије</i> 2. проф. др Жељко Бјелајац, редовни професор Правни факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитета Привредна академија у Новом Саду – <i>ментор</i> 3. доц. др Јоко Драгојловић, доцент, Правни факултета за привреду и правосуђе у Новом Саду, Универзитета Привредна академија у Новом Саду, – <i>члан Комисије</i>
<p>Напомена:</p>	

UNIVERSITY BUSINESS ACADEMY IN NOVI SAD
FACULTY OF LAW FOR COMMERCE AND JUDICIARY
IN NOVI SAD

KEY WORD DOCUMENTATION

Document type:	Doctoral dissertation
Author:	Aleksandar Zirojević
Menthor (title, first name, last name, position, institution)	Phd. Željko Bjelajac, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad
Title:	Contemporary tendencies in money laundering and prevention of terrorism in the Republic of Serbia
Language of text (script):	Serbian language
Physical description:	Number of: Pages: 284 Chapters: 8 References: 231 Tables: 6 Illustrations: 0 Graphs: 14 Appendices: 1
Scientific field:	Law (Specific field of science: <i>Criminal Law</i>)
Subject, Key words:	Money laundering, anti-money laundering techniques of money laundering, terrorism, financing of terrorism.

<p>Abstract (or resume) in the language of the text:</p>	<p>Organized crime is present in almost every country in the world, and regardless of the fact that the fight against organized crime is among the priority tasks of all modern states, it is in constant expansion and development. As such, it has a great impact on social and public life in all spheres. Although organized crime is a very old phenomenon. The theoretical notion of organized crime is significantly younger.</p> <p>Money laundering is crucial for the successful operation of all forms of organized crime, and especially transnational. Money laundering is often an accompanying occurrence of organized crime and is related to the financing of terrorism, and it represents a criminal activity by which organized crime seeks to legalize money or other values acquired through the commission of various criminal offenses by placing it in legal flows thereby concealing its origin. It can be said that money laundering increases criminal activity because money gives economic power to criminals. As such, money laundering crime seems worthwhile because it allows offenders to place profits from their criminal acts, and encourage their further criminal behavior.</p> <p>Money laundering involves a set of actions that hide the origin of illegally acquired money, and such money is shown as a legal. In order to achieve their goals criminals approach the realization of money laundering using different methods that can be combined into different schemes, more or less complex. The basis of most schemes consists of three common stages known as: laying (investment, placement), covering (changing, layering, legalization) and integration.</p> <p>Money laundering participants reinvest funds where they will not be disclosed, and not where they expect higher returns,</p>
--	---

which certainly leads to a decline in the business of the legal private sector, which makes it impossible to implement an efficient and stable economic policy. Money laundering has a negative impact on monetary demand, on the exchange rate and on interest rates. Converting illegal money into seemingly lawful can have very negative consequences on government revenues due to reduced tax revenues, since money laundering is a tax-free income. Avoidance or reduction of taxes is a very common method of money laundering.

It is indispensable to point out that money laundering can have devastating consequences for the reform program and privatization. Due to the presence of unfair competition, money launderers can win or buy state-owned companies. This is a major problem for developing countries, which aim to attract foreign investors, whose economies are sensitive to informal and illegal arrangements. The influence of criminal elements on the state, financial and commercial system leads to even a decline in the reputation of the state, which has negative consequences on the issue of foreign investments.

Money laundering and terrorist financing are global problems that have negative repercussions on the economic, political, security and social aspects of a country. The consequences of money laundering and terrorist financing are: undermining the stability, transparency and efficiency of the country's financial system, economic disturbances, jeopardizing reform programs, reducing investment and losing the reputation of the country. The subject of this research, which deals with contemporary tendencies in money laundering and prevention of terrorism in the Republic of Serbia, as well as their connection. Also, the subject of the research are the advantages and specificities of the qualitative transformation of the fiscal system

	<p>of Serbia from the aspect of its organization, realization of the basic activity, detection and suppression of the most serious crimes and fiscal delicts, development and use of IT support.</p> <p>The aim of the paper is to analyze the concept of money laundering, the way this process takes place in different sectors of business, or with different taxpayers. This particularly focuses on the modern methods of money laundering in the banking sector, through exchange operations with the help of attorneys and law partnerships, in the accounting, insurance, real estate and capital market. Also, the goal of the research is the study of the connection between money laundering and financing of terrorism.</p>
<p>Defended: (The faculty service fills later.)</p>	
<p>Thesis Defend Board: (title, first name, last name, position, institution)</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Phd. Božidar Banović, full professor of the Faculty of Security, University of Belgrade - President of the Commission 2. Phd. Željko Bjelajac, full professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – menthor 3. Phd. Joko Dragojlović, assistant professor, Faculty of Commerce and Justice in Novi Sad, University Business Academy in Novi Sad – member of the Commission
<p>Note:</p>	

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	14
1. Предмет и циљ истраживања	18
2. Методе истраживања	19
3. Хипотезе истраживања	20
1. ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА	22
1.1. Теоријски приступ у дефинисању организованог криминалитета	23
1.2. Организовани криминалитет у међународним документима, упоредном праву и литератури	29
1.3. Организовани криминалитет у домаћој литератури и законским прописима	37
1.4. Карактеристике организованог криминалитета	42
2. ОПШТИ ОСВРТ НА ПРАЊЕ НОВЦА	47
2.1. Историјат појаве прања новца	48
2.2. Појам и карактеристике прања новца	50
2.3. Специфичности прања новца у Србији	60
2.4. Борба против прања новца у Србији	64
2.5. Кратак осврт на однос организованог криминалитета и прања новца	68
3. ОПШТИ ОСВРТ НА ТЕРОРИЗАМ	70
3.1. Појам и карактеристике тероризма	73
3.2. Фактори мотивације терористичких организација	83
3.2.1. Терористичке активности мотивисане политичким циљевима	85
3.2.2. Терористичке активности мотивисане верским фанатизмом	87
3.2.3. Однос тероризма и организованог криминалитета	88
3.3. Сличности и разлике између терористичких и организованих криминалних група	91
4. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ТЕРОРИЗМА	93
5. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА	96
5.1. Типологије прања новца у банкарском сектору	97
5.1.1. Кореспондентски рачуни	101
5.1.2. Електронско банкарство	103
5.1.3. Офшор банкарство	107
5.1.4. Персонално банкарство	110
5.2. Типологије прања новца преко мењачких послова	114
5.3. Типологије прања новца код адвоката и адвокатских ортачких друштава ..	119
5.4. Типологије прања новца у сектору рачуноводства	124
5.5. Типологије прања новца у сектору ревизије	129
5.6. Типологије прања новца на тржишту капитала	134

5.7. Типологије прања новца у сектору осигурања	140
5.8. Типологије прања новца у сектору некретнина	146
6. ВРСТЕ И ПОДЕЛЕ ТЕРОРИЗМА	150
6.1. Нарко-тероризам.....	153
6.2. Самоубилачки тероризам	159
6.3. Нуклеарни тероризам	164
6.4. Биолошки тероризам	169
6.5. Хемијски тероризам.....	176
6.6. Етно-сепаратистички тероризам	181
6.7. Државни тероризам	186
6.8. Левичарски тероризам.....	191
6.9. Десничарски тероризам.....	196
6.10. Сајбер тероризам	200
7. ПРИМЕРИ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И НАЧИНИ ЊИХОВОГ ФИНАНСИРАЊА	206
7.1. Ал Каида	214
7.2. ЕТА – Euskadi Ta Askatasuna.....	221
7.3. ПКК – Радничка странка Курдистана	224
7.4. Тамилски тигрови	228
8. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО	233
8.1. Предмет и циљ истраживања	233
8.2. Методологија истраживања	234
8.3. Опис узорка.....	235
8.3.1. Пол испитаника.....	235
8.3.2. Узраст испитаника	236
8.3.3. Образовање испитаника	237
8.3.4. Да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма?.....	237
8.3.5. Да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника- клијента?	238
8.3.6. Да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе односно <i>software</i> за препознавање сумњивих трансакција?.....	239
8.3.7. Да ли ће Ваша банка одбити реализацију сумњиве трансакције?.....	240
8.3.8. Да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем?.....	241
8.3.9. Да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма?	241
8.3.10. Да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница?	242

8.3.11. Да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење?	243
8.3.12. Да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца?	244
8.3.13. Која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца?	245
8.4. Резултати и дискусија.....	245
ЗАКЉУЧАК.....	249
ЛИТЕРАТУРА.....	259
СПИСАК ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА:	281
ПРИЛОЗИ:.....	283

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Прање новца је криминална радња и законом кажњиво дело. Представља један од великих проблема са којима се суочавају све земље света, а нарочито земље у транзицији, као што је и Србија. Прање новца је од пресудног значаја за успешно деловање свих облика организованог криминала, а нарочито транснационалног. Прање новца је често пратећа појава организованог криминалитета и повезано је са финансирањем тероризма, те представља криминалну делатност којом организовани криминалитет настоји да новац или друге вредности које су стечене извршењем разних кривичних дела легализује стављањем у легалне токове прикривајући на тај начин његово порекло. Може се рећи да се прањем новца повећавају криминалне активности јер новац даје економску моћ криминалцима. Као такво, прање новца чини криминал исплативим зато што омогућава прекршиоцима да пласирају добит из својих криминалних дела, а и даље подстиче њихово криминално понашање.

Прање новца подразумева скуп радњи којима се прикрива порекло илегално стеченог новца, а такав новац се приказује као легалан. Како би остварили своје циљеве криминалци приступају реализацији прања новца користећи различите методе које се могу комбиновати у различите шеме, мање или више сложене. Основу већине шема чине три уобичајене фазе познате под називом: полагање (улагање, пласман), прикривање (пресвлачење, раслојавање, озакоњење) и интеграција.

Учесници прања новца врше реинвестирање средстава тамо где неће бити откривени, а не тамо где очекују већу стопу повраћаја, што свакако доводи и до опадања пословања легалног приватног сектора, због чега није могуће спроводити ефикасну и стабилну економску политику. Прање новца има негативан утицај и на новчану потражњу, на девизни курс и на каматне стопе. Претварање незаконитог новца у привидно законит може имати веома негативне последице и на приходе влада због смањеног прихода од пореза, јер опрани новац представља приход на

који се не плаћа порез. Избегавање пореза или његово умањивање јесте веома чест метод прања новца.

Неизоставно је нагласити да прање новца може имати и поражавајуће последице на програм реформи и приватизацију. Због присуства нелојалне конкуренције перачи новца могу победити, односно купити државна предузећа. Наведено представља велик проблем код земаља у развоју, које имају за циљ да привуку стране инвеститоре, а чије су економије осетљиве према неформалним и илегалним аранжманима. Утицај криминалних елемената на државни, финансијски и комерцијални систем доводи чак и до опадања репутације државе, што има негативне последице по питању страних инвестиција. У прилог томе јесте и чињеница да када се одређена држава налази на црној листи објављеној од стране ФАФТ-а¹ и Организације за економску сарадњу и развој (енгл. *Organisation for Economic Co-operation and Development – OECD*)² иста може имати веома озбиљне последице на инострано директно улагање.

Веома важну улогу у превенцији прања новца и финансирању тероризма има банкарски сектор. Развој банака и ширење спектра њиховог пословања које се огледа кроз разноврсне услуге које пружају утицао је и усмеравао развој техника и типологија прања новца и све актуелнијег финансирања тероризма. Банке су се формирале у средњем веку, а развиле су се из трговине. Најважније послове које су тада обављале били су мењачки послови, одобравање кредита, примање депозита и платни промет. Нове могућности безготовинског плаћања створене су појавом менице, што је банкарству дало снажан импулс у развоју и интернационализацији. Упоредо са развојем банкарства развијало се и берзанско пословање. Временом се

---

¹ *Financial Action Task Force – FATF* је организација за контролу и спречавање прања новца основана у Паризу 1989. године на предлог економски најразвијенијих земаља света (група Г-7). Њен задатак је да анализира проблеме прања новца и да даје препоруке за њихово спречавање. Препоруке које даје ова организација признате су као глобални стандард у борби против прања новца и финансирања тероризма. С једне стране препоруке представљају најбољу међународну праксу, али са друге постављају високе стандарде у заштити финансијског и нефинансијског сектора од штетних утицаја прихода од незаконитих активности. Више у: Миловановић, М., (2011). Радна група за финансијску акцију (ФАФТ), Ревизија за безбедност, вол. 5, бр. 4, стр. 331–344.

² Ова организација је настала из Организације за европску економску сарадњу – ОЕЕС, са циљем да помогне остварењу и администрацији Маршаловог плана о реконструкцији Европе након Другог светског рата. Временом је њено чланство било проширено на неевропске земље, а 1961. године реформисана је у Организацију за економску сарадњу и развој.

банкарско пословање развило повезујући разноврсне финансијске односе и попримило све израженије особине инвестиционог банкарства. Одлике савременог банкарства почивају на профитним начелима раста и на остваривању добити. Профит банке зависи од врста услуга које банка нуди, од њене репутације, поверења које има од стране клијената, као и од њене способности да задржи исте, али и привуче нове. С друге стране, опрани новац штети угледу банке и негативно утиче на инвеститоре чије је пословање легално. Стога је неопходно да банке спроведу анализу ризика са циљем да утврде где је ризик пословања највећи, прецизније, да утврде најризичније странке, услуге и производе. Важан предуслов квалитетне процене јесте разумевање суштине ризика, примена развијених мера превенције и адекватна обука запослених. У случају откривања повећаног ризика од прања новца банке примењују мере дубинске анализе начина пословања које клијент користи, као и производе и услуге. Нарочито ризичним се сматра кореспондентно, офшор, електронско и приватно банкарство, те ће у дисертацији бити анализирани ови типови банкарског пословања. Када је путем прописа умањена могућност банака да преносе незаконити новац, ове улоге су преузеле нефинансијске институције и професионалци из одређених бранши пословања, и то адвокати и адвокатска ортачка друштва, рачуновође, ревизори, агенти за некретнине, брокери – о чијим ће активностима бити више речи у даљем тексту. За пераче новца су од великог значаја и небанкарске финансијске институције као на пример мењачнице и осигуравајућа друштва. Тако се мењачнице користе за раслојавање прљавог новца, који на тај начин улази у финансијски систем неке државе, а кроз осигуравајућа друштва прање новца може бити вршено куповином полиса животног и неживотног осигурања.

Прљав новац може бити употребљен и за фондове терористичких активности јер они који подржавају ове организације каналишу и усмеравају новац у правцу тих организација. При томе користе различите фирме као маске, укључујући и добротворне организације, константно мењајући и усавршавајући начине финансирања тероризма. Између терористичких организација и организованог криминалитета често се успоставља сарадња у циљу обезбеђивања финансијских средстава за потребе терористичких организација. Та сарадња

подразумева вршење кривичних дела од стране организованог криминалитета који на тај начин незаконито стеченим новцем или другом имовином учествује у финансирању терористичких организација. Феномен тероризма је веома комплексан и тешко га је дефинисати. У свету га сви формално осуђују, а у пракси тероризам представља ефикасан начин за остваривање политичких циљева. Како би се сагледала целина специфичног процеса тероризма у дисертацији ће посебно бити анализирани издвојене врсте тероризма (нарко-тероризам, самоубилачки, нуклеарни, биолошки, хемијски, етно-сепаратистички, државни, левичарски, десничарски и сајбер тероризам), њихов настанак, карактеристике, стратегије деловања и борбе институција против овог специфичног вида насиља.

Иако је сасвим тачно да се терористички акт може извршити са веома мало новчаних средстава, акти модерног тероризма су све сложенији и сходно томе захтевају већа новчана средства. Осим тога, у већини случајева терористи не реализују спорадичне акте тероризма, него се ради о добро организованој, планираној и разгранатој терористичкој активности која у све већој мери функционише по принципу организованих криминалних група. Таква врста активности захтева одређена новчана средства која ће омогућити обуку, наоружање и покрити све трошкове који прате реализацију самог терористичког акта. Зато је неопходно да се поред трагања за узроцима тероризма прате и токови његовог финансирања јер то може представљати добар начин да се делује на дестабилизацију терористичких организација. Један од начина да се свет избори са тероризмом или бар да га у већој мери умањи јесте онемогућавање приступа средствима која терористима омогућавају да изврше насилне акте. Са циљем да се утврди настанак, развој, начин функционисања и финансирања терористичких организација у раду ће бити приказане – Ал Каида, ЕТА – *Euskadi Ta Askatasuna*, ПКК – Радничка странка Курдистана и Тамилски тигрови.

1. Предмет и циљ истраживања

Прања новца и финансирање тероризма представљају глобалне проблеме који имају негативне повратне ефекте на економском, политичком, безбедносном и социјалном плану једне земље. Последице прања новца и финансирања тероризма јесу: подривање стабилности, транспарентности и ефикасности финансијског система земље, економски поремећаји, угрожавање програма реформи, смањење инвестиција и губљење угледа државе. С обзиром на релевантност изабране теме дефинисан је и предмет овог истраживања који се односи на савремене тенденције у начинима прања новца и спречавања тероризма у Републици Србији, као и њихова повезаност. Такође, предмет истраживања јесу и предности и специфичности извршене квалитативне трансформације фискалног система Србије са аспекта њене организације, реализовања основне делатности, откривања и сузбијања најтежих кривичних дела и фискалних деликата, развоја и употребе информатичке подршке, имајући у виду нужности савремених међународних интеграција, што у оквиру међународних трговинских токова и односа ствара миље који има и својих изразитих предности, али свакако и мана (повезивање криминалних група и активности за извршење кривичних дела највеће друштвене опасности), а условило је и измену традиционалне улоге фискалне службе у привреди и друштву – од фискалне и заштитне у безбедносну, информатичку и координативну улогу.

У складу са предметом истраживања постављен је и циљ рада у чијем је фокусу анализа појма прања новца, начина на који се овај процес одвија у различитим секторима пословања, односно код различитих обвезника. При томе се нарочити фокус ставља на савремене методе прања новца у банкарском сектору, преко мењачких послова, уз помоћ адвоката и адвокатских ортачких друштава, у сектору рачуноводства, осигурања, некретнина и на тржишту капитала. Такође, циљ истраживања јесте и проучавање повезаности прања новца са финансирањем тероризма.

2. Методе истраживања

У складу са предметом и циљевима истраживања постављен је његов адекватан теоријско-методолошки оквир. Приликом израде дисертације користиће се више научних метода уз помоћ којих ће се доћи до релевантних података и научних сазнања и закључака. У циљу свеобухватне анализе, за израду ове дисертације користиће се следеће методе:

- дескриптивни метод,
- нормативни метод,
- анализа садржаја,
- историјски метод,
- компаративна анализа,
- студија случаја и
- нормативни метод.

Користећи дескриптивни метод створиће се потпуна слика о предмету истраживања, доћи ће се до одређених сазнања о заступљености одређених типологија прања новца и о специфичностима анализираних облика тероризма.

Уз помоћ нормативног метода биће анализирани актуелни законски прописи који се односе на изучавану проблематику, тј. на прање новца и финансирање тероризма.

Анализом садржаја прикупиће се подаци о предмету истраживања. При томе ће бити коришћена разноврсна библиографска грађа како домаћих тако и страних аутора. Примена овог метода је нарочито корисна будући да ће се изнети различити ставови заступљени у стручној јавности у вези са проучаваном тематиком, а уз помоћ овог метода биће праћена и генеза истраживане појаве која указује на његове корене. У овом случају су то савремени начини прања новца, врсте тероризма и начини њиховог финансирања. Коришћењу овог метода доприноси историјски

метод. Историја се по правилу бави прошлим друштвима и појавама, а њено познавање је неопходно зато што су друштвене појаве у великој мери одређене својим историјским карактером. Наведено се односи и на истраживање у оквиру ове дисертације јер се кроз историјску призму могу сагледати начини прања новца и пратити његов ток све до савременог доба и савремених трендова. Такође, коришћењем овог метода може се сагледати и развој тероризма кроз анализирани врсте и кроз конкретне примере настанка и функционисања терористичких организација.

У дисертацији је заступљена и компаративна анализа а подразумева упоредно сагледавање и анализу различитих типова прања новца и финансирања тероризма. Кроз приказ најзаступљенијих врста и облика тероризма доћи ће се до сазнања о потенцијалној опасности која вреба у свакоме од њих. Компаративним методом биће анализирана и различита законска решења у Републици Србији која се односе на прање новца и финансирање тероризма.

Студија случаја јесте метода којом се изучавају друштвени и други феномени приступа путем анализе индивидуалних случајева. Конкретна примена овог метода у оквиру дисертације налази се у изучавању феномена прања новца, заступљеног у многим сферама пословања, а који се константно прилагођава савременим, односно измењеним условима у друштву ради постизања свог крајњег циља – легализације незаконито стеченог новца.

3. Хипотезе истраживања

Сходно предмету и циљу истраживања у раду су постављене и хипотезе:

- Прање новца и тероризам, у својој динамици, потенцијалу да угрози друштвене структуре и државу саму, и у својој организационој слици, великим делом зависи од промењљивих друштвених услова и околности. Он зависи од статуса који у некој средини има култура политичке партиципације.

- Са тачке гледишта легитимитета, тероризам такође није једнозначан феномен. Он често почива на политичким аспирацијама и често на легитимним стремљењима, а врло ретко на некаквим аутентично и изворно деструктивним или криминогеним циљевима, иако у томе постоје изузеци.

1. ПОЈАМ И КАРАКТЕРИСТИКЕ ОРГАНИЗОВАНОГ КРИМИНАЛИТЕТА

Говорити о прању новца, као и о техникама прања новца и финансирању тероризма немогуће је без осврта на организовани криминалитет. Везе између прања новца и тероризма са једне стране и организованог криминалитета са друге стране су толико велике, да их је готово немогуће изучавати једно изван другог. Сходно томе, у овом поглављу направићемо краћи осврт на појам и карактеристике организованог криминалитета.

Организовани криминалитет је заступљени у готово свим земљама у свету, и без обзира на то, што је борба против организованог криминалитета међу приоритетним задацима свих савремених држава, он је у сталној експанзији и развоју. Као такав, од великог је утицаја на друштвени и јавни живот у свим сферама. Иако је организовани криминалитет појава која је веома стара, сам теоријски појам организованог криминалитета је новијег карактера.

Дефиниција организованог криминалитета се кроз историју мењала, али је њена суштина, заправо, остала иста, да је то активност криминалних група или организација чији је циљ нелегално обављање послова, односно вршење кривичних дела због стицања профита или превласти у одређеним областима друштвеног живота.³ Организовани криминалитет је историјски феномен, који је присутан током читаве историје људског друштва и који је кроз свој развој мењао облике испољавања у складу са временом у коме је егзистирао и друштвеним условима тог времена

Комплексна појава, као што је и организовани криминалитет, одређивање његовог појма и свих карактеристика, није предмет изучавања само стручњака из области криминологије и кривичног права јер се поред правних аспеката, морају користити и психолошки, социолошки, филозофски али и економски аспекти. Због

---

³ Бјелајац, Ж., (2013). Организовани криминалитет - империја зла, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, стр. 34.

тога се може закључити да су организовани криминалитет, његов појам и карактеристике предмет изучавања експерата и стручњака из различитих научних дисциплина, а сви они покушавају да одреде појам и основне карактеристике организованог криминалитета са свог становишта.

Анализом садржаја науке кривичног права и криминологије може се доћи до закључка да не постоје усаглашени ставови међу ауторима у погледу појам организованог криминалитета, иако већина аутора појам организованог криминалитета везује за његову повезаност са државним властима. При том, многи аутори и не дају дефиницију, већ организовани криминалитет описују тако што наводе његове основне карактеристике, али и облике испољавања, те на тај начин покушавају да на један свеобухватан начин опишу појам организованог криминалитета.

1.1. Теоријски приступ у дефинисању организованог криминалитета

Општи појам организованог криминалитета није заснован искључиво на нормама позитивног законодавства, већ се он односи на дефинисање укупности овог облика криминалитета и њиме се у основи, објашњавају они најтипичнији али и најозбиљнији облици организованог криминалног деловања, што значи да у њега не спадају сва кривична дела која се изврше од стране организоване криминалне групе дефинисане нашим позитивним кривичним законодавством, као ни од стране припадника те групе.⁴

Око појмовног одређења и дефинисања организованог криминалитета постоје бројни проблеми и потешкоће. Организовани криминалитет је предмет изучавања бројних стручњака из области криминологије, кривичног права и других сродних научних дисциплина. Неусаглашеност ставова стручне јавности у вези са садржајем појма организованог криминалитета доводи до великог броја његових

---

⁴ Шкулић, М., (2015). Организовани криминалитет – појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак, Службени гласник, Београд, стр. 56.

дефиниција, установљених од стране домаћих и страних аутора. Организовани криминалитет, као негативна друштвена појава, изазива велику пажњу стручне јавности, па се сазнања у овој области стално продубљују, а сам појам организованог криминалитета и даље се обрађује и објашњава кроз различите дефиниције. Због различитог третирања и схватања од стране домаћих и страних аутора, одређивање појма организованог криминалитета представља комплексан и сложен задатак.

Проблем теоријског приступа у дефинисању организованог криминалитета огледа се у чинњеници да без обзира на бројност дефиниција, њихове сличности и разлике, ни једна од њих не дефинише појам организованог криминалитета на свеобухватан и опште прихваћен начин. Наиме, ни у кривичноправној, ни у криминалошкој али ни у политиколошкој литератури још увек није установљена комплетна и опште прихваћена дефиниција организованог криминалитета. Основни разлог који компликује дефинисање појма организованог криминалитета је одређивање садржаја појма „организовани“. Од прецизног утврђивања садржаја овог појма зависи прецизност теоријског дефинисања појма организованог криминалитета. Сам термин „организовани“ може имати више различитих значења а од схватања аутора зависи на који начин ће тај термин употребити и самим тим, формулисати дефиницију организованог криминалитета.⁵ У том смисли, често се под исти појам сврстава и организована криминална група, организовано криминално удружење или организација, па све до типа класичне мафије.⁶ Да би се уочиле разлике, на овом месту ће бити дефинисани наведени појмови: Организована криминална група представља групу извршилаца кривичних дела од најмање три особе које заједнички делују у циљу трајног или учесталог вршења кривичних дела. Криминална удружења или организације предствалају систем више криминалних група чији чланови, кординисаном активношћу, делују у правцу остварења заједничког циља, односно вршења кривичних дела. Мафија је највиши

---

⁵ Може се рећи да постоји онолико дефиниција организованог криминалитета колико и аутора који се појмом и дефинисањем организованог криминалитета баве. Готово да нема аутори који се озбиљно бави феноменом организованог криминалитета а да није дао своју дефиницију.

⁶ Парезановић, М., (2012). Политички преврат и тероризам, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 21.

облик криминалне организације која је заснована на хијерархијској структури, принуди и дисциплини, чији је основни циљ успостављање веза са представницима власти ради олакшаног и несметаног вршења кривичних дела.⁷

Поред појма „организовани“, веома је важно утврдити садржину појма „криминалитет“. Криминалитет је веома стара друштвена појава која се огледа у кршењу друштвених норми позитивно-правног карактера и у испољавању понашања која прате санкције. Опште прихваћена дефиниција криминала односи се на „све оне активности (и пропуштања) које угрожавају у одређеном временском размаку поједина лица или пак добра – у материјалном и моралном смислу, која припадају тим појединцима, разним друштвеним организацијама и друштву узев у целини, а које су инкриминисане у важећим казнено-правним нормама једне земље, сматрају се и правно третирају као њен криминалитет за то време. Њихови извршиоци се узимају на одређену кривичноправну одговорност и подлежу одговарајућим санкцијама и мерама за њихово извршење.“⁸

Организовани криминалитет, као савремени израз посебне врсте професионалне деликвенције, чини проблематичним поимање самог садржаја и суштине појма из два битна разлога: с једне стране, митска представа у јавности о феномену сицилијанске мафије,⁹ и, с друге, недовољна истраживања овог проблема, углавном због његове природе, односно прикривене делатности криминалне елите.¹⁰

У дефинисању појма организованог криминалитета проблеме стварају и поистовећивање и неразликовање садржаја појава као што су транснационални, међународни, професионални и криминалитет белог оковратника, које су блиске организованом криминалитету, а које су у суштини различите. Због тога ће се у даљем тексту наведени појмови објаснити кроз дефиниције, са најважнијим

---

⁷ Парезановић, М., (2012). *op. cit.* стр. 21.

⁸ Бејлајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 29.

⁹ Многи аутори сматрају да су корени мафије настали на Сицилији за време миленијумског хаоса и безвлашћа. Прва мафијашка организација је била сицилијанска *Cosa Nostra* која је формирана 1800. године с циљем да уједини сицилијанске сељаке и њиховој борби против непријатеља.

¹⁰ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). Организовани криминалитет - карактеристике и појавни облици, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад стр. 142.

обележјима, које је дао Мило Бошковић у свом Криминолошком лексикону, те ће се на тај начин указати на сличности и различитости ових појмова.

Организовани криминалитет је врста делинквенције и типологија криминалних понашања везаних за активност криминалних организација. Делатност профитног типа коју врше криминална удружења, професионалне и организоване групе, са строго утврђеном хијерархијом, дисциплином и нормама понашања. У дефинисању организованог криминалитета постоје три врсте приступа. Прва група организовани криминалитет дефинисаће претежно везује за деловање организованих група, криминалних организација и других облика удруживања, колективног вршења кривичних дела у спреси с представницима локалне или виших степена државне власти, односно њених органа и институција. Друга група научника у дефинисању организованог криминалитета не искључује везаност деловања за јавне институције и органе власти али сматра да се под тим појмом могу подразумевати и тзв. злочиначка удружења која у структури веза немају и ту компоненту, већ је довољно постојање криминалне организације са чврстом криминалном структуром и профитним циљевима. Трећа група је компромисна између два претходна схватања. Према њима, реч је о организованој криминалној делатности, заснованој на лидерству, дисциплини, планирању и конспиративности криминалног деловања, са претензијама обезбеђења одређеног статуса и утицаја у политичким и економским структурама друштва.¹¹ Опште одлике организованог криминалитета имају особености већине других облика делинквенције, али су по много чему специфичне. Тим посебностима могу се означити: универзалност и међународни карактер; мноштво разноврсних облика; повезаност с влашћу и другим институцијама са друштвеним утицајем; комбинација коруптивних и насилних метода у раду; посебност у формама криминалног организовања; криминални профит као крајњи циљ. Вредност трансакција које у свету обави организовани криминалитет процењује се на 2.000

---

¹¹ Бошковић, М., (2015). Криминолошки лексикон – 2. измењено и допуњено изд., Матица Српска, Нови Сад, стр. 348.

милијарди долара годишње, од чега је половина суме утрошена на корупцију органа власти.¹²

Транснационални организовани криминалитет је посебна форма организованог криминалитета чији је појам први пут уведен на састанку Огранка УН за спречавање криминала и кривично правосуђе у припреми Петог конгреса УН о спречавању криминала и третирању преступника. Њиме је означен посебан облик „криминалних активности, који превазилази међународне границе и угрожава правни систем више земаља“. Концепт тог облика криминалитета постепено је добијао значење „криминалних активности које продиру преко граница и крше законе неколико држава“. Транснационални организовани криминалитет је према томе, више криминолошки него правни појам, под којим се подразумевају различите појаве и деликти у казним системима појединих земаља, али са заједничком ознаком појаве која превазилази надлежност само једне државе. Термин донекле прецизира Секретаријат УН, односно Министарска конференција о транснационалном организованом криминалитету, одржана у Напуљу од 21. до 23. новембра 1994. године када је овај облик криминалитета дефинисан као „прекршај чији почетак, спречавање те директни или индиректни ефекти утичу на више од једне земље или их ангажују у томе“. Међународна конвенција против транснационалног организованог криминалитета (Палермо, 2000) под тим појмом подразумева кривично дело учињено у више држава или оно које у њима узрокује битне последице.¹³

Дакле, транснационални организовани криминалитет подразумева међународни криминалитет, организовану криминална делатност са елементима иностраности; теже облике делинквенције који прелазе границе две или више држава и деликте за чије је сузбијање заинтересована међународна заједница. Појава везана за деликте организованог криминалитета, тероризма, фалсификата, илегалне трговине и кријумчарења оружја и дрога, трговину белим робљем итд. У кривичноправном смислу, деликти против међународног мира и безбедности.¹⁴

---

¹² Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 348.

¹³ *Ibid.*, стр. 537

¹⁴ *Ibid.*, стр. 278.

Професионални криминалитет, врста делинквенције и типологија криминалних деликата којима се баве професионални извршиоци кривичних дела. Подразумевају се дела у поврату чије извршење захтева одређену специјалност, стручност и коришћење посебних метода и техничких средстава. У посебна обележја професионалног криминалитета савремена криминолошка теорија убраја: сталност преступничког заната; неопходност знања и стицања навике; преступништво као извор егзистенције; везе деликвената са асоцијалном средином. Прво обележје је и најбитније – одликује га сталност и систематичност делинквентног понашања ради обезбеђења материјалне егзистенције и задовољавања других потреба. Из тога код личности настаје навика, развија се криминална каријера и уобличава се норма понашања, на шта указују специјални поврат и криминални стаж.¹⁵

Криминалитет белог оковратника, врста професионалног криминалитета виших друштвених слојева, тзв. криминалне елите или криминалне аристократије, како је дефинисао Садерланд. Деликтне радње особа на позицији друштвене хијерархије где се доносе значајне привредне или политичке одлуке. Специфична област делинквенције у привреди, пословним и владајућим структурама и везаност за одређену врсту друштвеног статуса лица у чијој су надлежности дискреционе одлуке, овлашћења контроле и извршења службених, државних и финансијских послова. Обухвата скоро све области и професије јавног живота: у сфери привредног и финансијског пословања, банкарства, осигурања, железнице и трговине; деликтима преваре у пословним операцијама, на берзама, путем сумњивих трансакција, намештених тендера, трансакцијама валутом и меницама, лажним рачунима, малверзацијама у вези са утајом пореза, корупцијом итд. Најчешће се везује за државне институције: инспекцијске или пореске службе, полицијске и царинске органе, као и медицинско особље.¹⁶ Феномен који карактерише динамичност, прилагодљивост променама у привредном и финансијском пословању, који обично доживљава пораст у време радикалних економских реформи када се мењају традиционални механизми деловања и уводе

---

¹⁵ Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 237.

¹⁶ *Ibid.*

нови облици, али недостаје или се не поштује одговарајућа правна регулатива. Овај облик криминалитета се, по правилу, тешко открива и карактерише га висока „тамна бројка“. Појава је распрострањена у сваком друштву, а њени стварни упливи су већи него што се таква дела откривају и пресуђују. Ова врста деликвенције сматра се посебно тешком јер се на великим трансакцијама утаја пореза директним или индиректним облицима корупције наносе знатно веће штете него класичним облицима криминалитета. Према неким проценама, штете од ове врсте криминалитета у свету досежу и десетине милијарди долара годишње. Осим тога, због друштвеног утицаја и позиције извршиоци ове врсте кривичних дела су делом ванзаконски поштеђени од одговорности.¹⁷

Да би се штетна појава као што је организовани криминалитет могла искоренити, или ако је то немогуће бар у значајној мери смањити, потребно је пре свега прецизно одредити појам, а потом је и упознати заједно са свим њеним етиолошким и феноменолошким аспектима. Такође, потребно је и прво утврдити а потом и проучити све државне и правне механизме чија употреба доприноси борби против њене експанзије и даљег развоја. То је полазна основа за проучавање организованог криминалитета као штетне и друштвено-опасне појаве, јер се једино на основу утврђених сазнања може допринети успостављању квалитетног система мера за превентивну и репресивну борбу против организованог криминалитета а све у циљу сузбијање истог.

1.2. Организовани криминалитет у међународним документима, упоредном праву и литератури

У међународној заједници је веома рано уочена опасност и транснационални карактер појединих криминалних појава, па отуда и становиште УН да организовани криминалитет подразумева веома комплексна криминална активност широких размера, коју врши група појединаца, више или мање чврсто

---

¹⁷ Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 428.

организованих, у циљу свог богађења на штету заједнице и њених чланова. Оно се константно остварује грубим кршењем закона, укључујући кривична дела против живота и тела и у сталној је вези са политичком корупцијом.¹⁸

На седмом заседању Комитета за превенцију криминалитета и кривично право Уједињених нација јављају се прве идеје о потреби за јасним дефинисањем и уврђивањем појма транснационалног организованог криминалитета што проузрокује читав низ активности међународних тела у том смислу. Интезивирање активности међународне сарадње остварено је на Другом Самиту Савета Европе 1997. године.

На нивоу Европске уније су усвојени бројни међународни документи. Ови инструменти на непосредан начин дефинишу појам и утврђују основне облике организованог криминала. Због постојања потребе да се на ефикаснији начин успостави и организује борба против организованог криминалитета, Савет Европске уније је усвојио је 1997. године Акциони план за борбу против организованог криминала, који наглашава значај и важност превентивног деловања у борби против организованог криминала и који препоручује унапређење начина борбе против свих облика у којима постоји присуство организованог криминала. Две године касније, 1999. године, у Тампереу је одржан састанак Савета Европе на коме су унапређени и дефинисани нови принципи у борби против организованог криминала. Објављивањем Стратегије превенције и контроле организованог криминала у мају 2000. године, ЕУ поставља и циљеве развоја интегрисане стратегије превенције и контроле транснационалног организованог криминала. Европска Стратегија безбедности под називом Безбедна Европа у бољем свету, коју је Европски савет усвојио у децембру 2003. године, дефинисала је организовани криминал као једну од главних претњи по безбедност ЕУ.¹⁹ Тако је Европска Унија поставила дефиницију која предвиђа да је дело организованог криминала оно

---

¹⁸ United Nations, „Changes in Forms and Dimensions of Criminality – Transnational and National“, Working paper prepared by the Secretariat for the Fifth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders, Toronto, Canada, 1-12 September 1975, str. 8, цитирано према: Бошковић, М., Скакавац З., *op. cit.*, стр. 183.

¹⁹ Ејдус, Ф., Савковић, М., (2010). преузето са: http://www.bezbednost.org/upload/document/renik_evropske_bezbednosti.pdf (20.07.2017.)

кривично дело које испуњава четири обавезна и најмање два са листе од седам опционих карактеристика.

Обавезни критеријуми према ЕУ:²⁰

- Кривично дело је резултат активности више од два починиоца.
- Криминална активност о којој је реч се одвија у дужем временском периоду, што сугерише стабилност криминалне групе.
- Реч је о „тешким кривичним делима“, при чему се под тешким кривичним делом подразумева свако кривично дело за које је у националном законодавству државе на чијој територији је почињено предвиђена максимална затворска казна од четири године или више.
- Основни мотив дела је незаконито стицање добити или преузимање политичке власти.

Опционе карактеристике укључују:²¹

- Постојање специјалистичке поделе рада и задатака између учесника у криминалној активности.
- Постојање приметних механизма дисциплиновања и контроле у оквиру криминалне групе.
- Употреба или претња употребом насиља при чињењу кривичних дела.
- Употреба структура комерцијалног или пословног типа при чињењу кривичних дела.
- Активности у операцијама прања новца.
- Прекогранична или међународна димензија криминалних активности.
- Настојање да се врши утицај легитимне државне институције од стране криминалне групе.

Комитет за организовани криминалите Међународног удружења шефова полиције (*International Association of Chiefs of Police – IACP*) одредио је четири битне одлике организованог криминалитета: структурна организација; постојање формално организоване и дисциплиноване групе чији је лидер лично укључен у вршење

---

²⁰ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр 43.

²¹ *Ibid.*, стр 44.

кривичних дела, што обезбеђује сталност организације у случају затварања, убиства или других облика елиминације било ког од чланова банде; континуирано прибављање профита; иако припадници таквих криминалних група могу узгредно да врше и другачија дела (као што су киднаповање или пљачка банака), њихов примарни извор прихода је обезбеђење илегалних добра или услуга као што су дрога, коцкање, лихварење, проституција или друге активности које опстају захваљујући људским пороцима.²²

Међународна заједница је, заједно са владама најразвијених светских земаља поставила циљ који је усмерен ка борби против свих облика организованог криминалитета на свеобухватан начин. Као резултат тих настојања у Палерму у Италији, од 12. до 15. децембра 2000. године, одржана је под покровитељством Уједињених нација, међународна конференција на високом нивоу, која је резултирала доношењем Конвенције Уједињених нација против транснационалног организованог криминала (*United Nations Convention against Transnational Organized Crime – UNTOC*), коју допуњавају два протокола: Протокол за превенцију, сузбијање и кажњавање трговине људским бићима, нарочито женама и децом (*Protocol to Prevent, Suppress and Punish Trafficking in Persons Especially Women and Children*), и Протокол против кријумчарења миграната копном, морем и ваздухом (*Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air*). Усаглашен је, а касније и усвојен и трећи акт – Протокол против недозвољене производње и трговине ватреним оружјем, њиховим деловима, компонентама и муницијом (*The UN Protocol against the Illicit Manufacturing of and Trafficking in Firearms, Their Parts and Components and Ammunition*).²³ Делокруг примене конвенције односи се на превенцију, истрагу и судско гоњење тешких кривичних дела и злочина учињених од стране организованих криминалних група. При том, кривично дело се сматра транснационалним ако је учињено у више држава; учињено у једној држави, али је већи део припреме, планирања, руковођења или контроле обављен у некој другој држави; учињено у једној држави, али је у њега укључена група за организовани криминал која се бави криминалним активностима у више држава; или учињено у

---

²² Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 185.

²³ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 41.

једној држави, али су битне последице наступиле у некој другој држави.²⁴ Организовани криминалитет је најконкретније и најдоследније уређен овом Конвенцијом иако она не даје потпуну дефиницију већ само описује битне елементе организованог криминалитета.

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала је међународни документ чија се садржина односи на питање спречавања вршења тешких кривичних дела од стране организоване криминалне групе која броји три или више лица која за циљ имају стицање финансијске или друге материјалне користи путем континуираног и споразумног криминалног деловања, као и на истрагу и кривично гоњење учиниоца ових кривичних дела. Конвенција посебно наглашава међународну правну сарадњу држава потписница Конвенције садржи важне одредбе на пољу откривања, гоњења, истраживања и суђења поводом ових кривичних дела, те обавезује државе потписнице да усвоје мере предвиђене Конвенцијом. Такође, поред организованих криминалих група, Конвенција предвиђа кажњавање корупције и опструкције правосуђа и прописује затворску казну и конфискацију и заплону имовине, као и заплону и одузимање ствари и средстава стечених кривичним делом. Конвенција предвиђа и да сви учиниоци дела транснационалног организованог криминала подлежу екстрадицији а држава чланица је обавезна да одредбе Конвенције инкорпорира у свој правни систем.

Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминала дефинише појам организоване злочиначке групе и обавезује државе потписнице да санкционишу учествовање у злочиначкој групи. Конвенција прописује да је организована злочиначка група, група која постоји одређено временско раздобље има одређену структуру и три или више чланова који споразумно делује у циљу чињења једног или више злочина а у циљу постизања, посредно или непосредно, финансијске или друге материјалне користи. С обзором на обавезу државе потписнице Конвенције да санкционише учествовање у

---

²⁴ Јоксић И., Божовић В., (2012). Организовани криминалитет као глобална претња, у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 41.

злочиначкој групи, Конвенција даље предвиђа да учешће у злочиначкој групи подразумева активно учешће у злочиначком деловању групе уз договарање са другим особама да учине тешко кривично дело у циљу постизања материјалне користи и подржавање чињења тешког кривичног дела у које је укључена организована злочиначка група као и све остале доприносе у остварењу постављених злочиначких циљева групе.

Имајући у виду елементе појединачних међународноправних аката, можемо закључити да се критеријуми дефинисаности организованог криминалитета свODE на следеће битне елементе:²⁵

- Сарадња више од два човека;
- Подела посла и задатака;
- Сарадња у дужем временском периоду или на неодређено време;
- Постојање унутрашње дисциплине или контроле чланства и пословања;
- Сумња на извршење серије криминалних активности;
- Оперисање на међународном нивоу;
- Употреба насиља или других средстава застрашивања;
- Коришћење коруптивних метода рада;
- Употреба комерцијалних или (псеудо) пословних структура;
- Учешће у прању новца;
- Вршење утицаја на политику, медије, јавну управу, судски ситем или економију, усмерено на стицање профита или моћи.

Прва дефиниција организованог криминала почела се помињати у САД-у двадесетих година прошлог века, а тек деведесетих година појам организованог криминала се успешно преселио и у Европу.²⁶

Организовани криминалитет у САД-у постоји већ деценијама. Међутим, без обзира на ту чињеницу, у амричком законодавству још увек није прихваћена законска дефиниција овог облика криминалитета. Потенцијални успех програма формираних за супротстављање криминалитету, према мишљењу службеника

---

²⁵ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 186.

²⁶ Бјелајац Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 35.

истражног органа Америчког конгреса, угрожава непостојање сагласног мишљења у оквиру Министарства правде у вези са питањем основне дефиниције организованог криминалитета. У циљу борбе против организованог криминалитета Конгрес САД-а је 1968. године усвојио Закон о одобравању финансирања централних и локалних организација за организовање, едукацију и припремање специјалних јединица за борбу против организованог криминалитета. Две године касније, конгрес је усвојио и Закон о борби против организованог криминалитета. Тако су, на неки начин, успостављени законодавни оквири у борби против организованог криминалитета. Према Закону о одобравању финансирања централних и локалних организација за организовање, едукацију и припремање специјалних јединица за борбу против организованог криминалитета, организовани криминалитет обухвата илегалне активности чланова високоорганизоване и дисциплиноване групе које се баве прибављањем илегалне робе и услуга, док Закон о борби против организованог криминалитета не даје дефиницију организованог криминалитета већ само утврђује одређене облике криминалног деловања. Међутим, ситуација у вези са дефинисањем појма организованог криминалитета у државама чланицама САД-а је разнолика.²⁷

За разлику од америчког законодавства, европска законодавства на конкретнији начин дефинишу појам организованог криминалитета. У европским земљама, нормативна дефиниција организованог криминала је доста разнолика.²⁸ Савет Европе је у својим документима орагнизовани криминал означио као илегалне активности изведене од стране структуриране групе три или више особа које делују у дужем временском периоду а у циљу заједничког вршења тешких кривичних дела. Конвенција Уједињених нација је државе потписнице обавезала на међусобну правну помоћ и сарадњу у вези са кривичним делима организованог криминала и то у свим фазама поступка. У вези са тим, 2000. године донета је

---

²⁷ На пример, калифорнијски закон предвиђа да организовани криминалитет постоји ако две или више особа у оквиру сталног плана учествују у активностима обезбеђења недозвољених добара или услуга, док држава Мисисипи даје једноставну дефиницију организованог криминалитета тако што предвиђа да организовани криминалитет постоји ако се двоје или више лица удруже да заједно врше кривична дела ради остваривања профита на континуираној основи.

²⁸ Више у: Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 193 – 195.

Конвенција о узајамној помоћи у кривичним стварима између држава чланица Европске уније којом су дефинисани сви облици узајмне помоћи.

Појмом и дефинисањем организованог криминалитета бави се велики број страних аутора. У даљем тексту биће дат приказ најреферентнијих дефиниција организованог криминалитета које су формулисане и утврђене од стране страних аутора а велики број тих дефиниција наглашава повезаност деловања у оквиру јавних институција и повезаност организоване криминалне групе са органима власти.

Мајкл Малц (*Michael Maltz*) је дао дефиницију која је постала основа за све касније дефиниције а према којој криминалне и друге незаконите активности великих, трајних, мултиекономских организација које су основане пре свега у криминалне сврхе, уз решеност да користе корупцију и насиље у својим активностима.²⁹

Елиот (*M. A. Eliot*) сматра да организовани криминалитет у свом садржају, поред организованости, планирања, поделе задатака, дисциплине и одговорности унутар криминалне организације чији је циљ остваривање добити и профита, обухвата и одређену везу са државом и појединим њеним органима, у виду сарадње органа који примењују закон са онима који га не поштују и желе да га изиграју.³⁰

Бечер (*Boettcher*) наглашава да се организовани криминалитет одликује уређеним заједничким деловањем више лица (која теже да ово буде трајно) са циљем да остваре директно или индиректно пословно покривени профит или пак утицај у области јавног живота тако што ће прибавити и нудити законом забрањене или контролисане производе и услуге, преузимати односно контролисати легална предузећа, вршити кривична дела (ради обогаћивања), тежећи да илегалним методама остваре стварне монополе.³¹

---

²⁹ Michael, M., (1990). Measuring the Effectiveness of Organized Crime Control Efforts, The Office of International Criminal Justice, Chicago, IL, p. 24: цитирано према: Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 36.

³⁰ Мабел, Е., (1962). Криминал у модерном друштву, Свејтлост, Сарајево, стр. 114.

³¹ Петровић, Д., (1996) Организовање злочиначких удружења, Српско удружење за кривично право, Београд, стр. 31-32.

Према Кресеиу (*D. Cressey*) за одређење организованог криминала важнија је позиција учиниоца у криминалној организацији и везе које међу њима постоје, него врста криминалних активности које се предузимају.³²

На основу наведених дефиниција може се још једном потврдити да дефиниција организованог криминалитета има онолико колико и аутора који се појмом организованог криминалитета и баве. Важно је напоменути да све наведене дефиниције у основи имају одређена заједничка обележја. Наиме, већина дефиниција организовани криминалитет повезује са хијерахијском структуром, поделом рада, корупцијом и контактом организоване криминалне групе са државним и јавним службама а све у циљу вршења кривичних дела и то ради стицања профита и друштвене и политичке моћи.

1.3. Организовани криминалитет у домаћој литератури и законским прописима

Проблем дефинисања организованог криминалитета постоји и у домаћој стручној јавности. Као што је што случај са страним ауторима, и домаћи аутори полазе од схватања да је за манифесовање организованог криминалитета нужна његова веза са државом и њеним органима те да организоване криминалне групе имају за циљ остваривање одређеног утицаја у политичким и привредним сферама. Када су у питању домаћи аутори, њихова схватања о појму организованог криминалитета су подељена. Наиме, с једне стране поједини домаћи аутори као што су Ђорђе Игњатовић, Мићо Бошковић, Владимир Водинелић, Добривоје Радовановић, Мило Бошковић и Зорица Мршевић појам организованог криминалитета експлицитно и недвосмислено доводе у везу са државом, док с друге стране поједини домаћи аутори као што су Зоран Стојановић и Владан Васиљевић не истичу непосредну везу државе са организованим криминалитетом.

---

³² Мрвић-Петровић, Н., (2004). Тешкоће одређивања појма организованог криминалитета, Темида, вол. 7, бр. 1, стр. 4.

Ђорђе Игњатовић организовани криминалитет дефинише као врсту имовинског криминалитета, који карактерише постојање криминалне организације која обавља континуирану привредну делатност користећи при том насиље и корупцију носилаца власти. Овај аутор заступа мишљење да постоји шира и ужа дефиниција организованог криминалитета. О организованом криминалитету у ширем смислу може се говорити увек када одређене криминалне активности обавља група људи. У ужем смислу, организовани криминалитет поред постојања групе криминалаца, подразумева још неке услове и то: постојање (чвршће или еластичније) криминалне организације са јасном поделом рада између чланова, организовање континуиране привредне (легалне и нелегалне) делатности усмерене на стицање профита, употреба (или претња) насиља као средства за постизање циљева, контакте са полицијом, правосуђем и извршном влашћу засноване на њиховом корумпирању, ради обезбеђења политичког имунитета од кривичног гоњења.³³

Мићо Бошковић закључује да садржај појма организованог криминалитета обухвата организовано криминално деловање са циљем прибављања противправне имовинске користи и остваривања профита, али исто тако под овим појмом подразумева и оне облике криминалног деловања где је криминална организација успела да успостави одређене везе са државом и њеним органима. Управо успостављена криминална веза са државом и њеним органима даје посебно квалитетан садржај таквој криминалној организацији, јер таква веза организованом криминалитету омогућава бољу заштиту илегалне и вршење легалне делатности, одређене концесије, остваривање значајног профита, што ствара услове да поједини његови шефови испоље интересовање и настоје да уђу у неке структуре политичке власти.³⁴

Владимир Водинелић доводи у везу организовани криминалитет са појединим државним органима, привредним и финансијским структурама већег значаја и јачег утицаја у пословном свету.³⁵

---

³³ Игњатовић, Ђ., (1998). Организовани криминалитет – други део, Полицијска академија, Београд, стр. 25.

³⁴ Бошковић, М., (1998). Организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, стр. 7.

³⁵ Водинелић, В., (1992). Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, Безбедност, вол. 34, бр.1, стр. 13-27.

Зоран Станојевић организован криминал дефинише као структуру која обухвата друге форме криминалитета или искоришћава различите секторе и сфере илегалне економије, инфилтрирајући се у привреду, па и у политичко-административни свет.³⁶

Иако је питања сузбијања организованог криминалитета проблем који је у последњих неколико деценија у знатној мери актуелизован на глобалном нивоу, да би се његово сузбијање одвијало с успехом веома је важно његово институционализовање на унутрашњем плану сваке појединачне државе. Поред многобројних конвенција и међународних докумената о којима је у раду већ било речи, национални законски и подзаконски прописи за сузбијање организованог криминалитета од великог су утицаја.

Организовани криминал као актуелан проблем и негативна друштвена појава захтева адекватну законодавну реакцију државе и свих њених органа што се остварује уз успостављање и примену адекватних законских прописа у потпуности прилагођених постојећем проблему. Управо из тога разлога, Министарство правде Републике Србије је Народној скупштини Републике Србије у последњих неколико година предложило низ законских прописа чија се садржина односи на мере и инструменте за успешну борбу у сузбијању организованог криминалитета, али и на ефикасност кривичног поступка који се води у вези са делима организованог криминалитета. У том смислу, донети су бројни закони, националне стратегије и други прописи. Закони којима су уређени организација, надлежност, овлашћења и поступање државних органа у борби против организованог криминала су:

- Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела;
- Законик о кривичном поступку;
- Кривични законик;
- Закон о одузимању имовине проистекле из кривичног дела;
- Закон о одговорности правних лица за кривична дела;

---

³⁶ Станојевић, З., (1990). Организоване форме криминалитета, Безбеднос, вол. 32, бр. 5, стр. 62.

- Закон о агенцији за борбу против корупције;
- Закон о основама уређења служби безбедности Републике Србије;
- Закон о полицији;
- Закон о Безбедносно-информативној агенцији;
- Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку;
- Царински закон;
- Закон о спречавању прања новца и финансирању тероризма;
- Закон о пореском поступку и пореској администрацији;
- Закон о извршењу кривичних санкција;
- Закон о организацији и надлежности државних органа за борбу против високотехнолошког криминала.

Такође, веома је важно споменути и стратешке документе који се односе на политику безбедности у заштити националних интереса Републике Србије, као и на борбу против организованог криминала и тероризма. Три су таква стратешка документа, а то су:

- Стратегија националне безбедности Републике Србије;
- Национална стратегија за борбу против организованог криминала;
- Национална стратегија за борбу против прања новца и финансирања тероризма.

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела³⁷ усвојен је 2002. године. Доношење овог законика означило је почетак борбе против организованог криминала, која се није показала ни мало лако с обзиром на то да до тад организовани криминалитет није био предмет интересовања ни државе ни стручне јавности.

---

³⁷ Сл. гласник РС, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 - др. закон, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 – др. закон, 101/11 - др. закон и 32/13

Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела³⁸ у свом члану 1 прописује да се овим закон уређује образовање, организација, надлежност и овлашћења државних органа и посебних организационих јединица државних органа ради откривања, кривичног гоњења и суђења за кривична дела одређена овим законом. Даље, члан 2 овог закона прописује кривична дела у вези са којима се овај закон примењује док је чланом 3 дефинисан појам организованог криминала у смилу овог закона где се наводи да организовани криминал представља вршење кривичних дела од стране организоване криминалне групе или њених припадника, при том предвиђа да се под организованом криминалном групом подразумева група од три или више лица, која постоји одређено време и делује споразумно у циљу вршења једног или више кривичних дела за које је прописана казна затвора од четири године или тежа казна, ради стицања, посредно или непосредно, финансијске или друге користи.

Закон даље предвиђа да је за поступање у предметима надлежно Тужилаштво за организовани криминал које је основано Законом о јавном тужилаштву³⁹, као тужилаштво посебне надлежности за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела. За обављање полицијских послова у вези са кривичним делима организованог криминала надлежна је Служба за сузбијање организованог криминала која се образује у оквиру министарства надлежног за унутрашње послове. Закон предвиђа и да је за поступање у предметима организованог криминала надлежан Виши суд у Београду у оквиру кога је образовано Посебно одељење за поступање у предметима кривичних дела организованог криминала, као и посебна притворска јединица при Окружном затвору у Београду.

---

³⁸ Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела је донела Народна скупштина Републике Србије а представља први закон донет у Републици Србији којим се на посебан начин законски регулише проблем организованог криминалитета и којим је на свеобухватан начин уређено образовање, организација, надлежност и овлашћења државних органа чија је делатност усмерена ка откривању, кривичном гоњењу и суђењу за кривична дела организованог криминала. Закон је на снази од 2002. године а од почетка његове примене претрпео је неколико измена и допуна и то 2003, 2004, 2005, 2009, 2011. и 2013. године.

³⁹ Сл. гласник РС, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11 - др. закон, 101/11, 38/12 – одлука УС, 121/12, 101/13, 111/14 - одлука УС, 117/14, 106/15 и 63/16 - одлука УС.

1.4. Карактеристике организованог криминалитета

Ни кривичноправна ни криминолошка литература не дају јединствено мишљење о основним обележјима организованог криминалитета и његовим карактеристикама. Карактеристике организованог криминалитета у погледу његовог испољавања га чине специфичним у односу на остале облике криминалитета, а те специфичности неки аутори сматрају саставним елементима појма организованог криминалитета. Карактеристике организованог криминалитета важно је идентификовати пре свега да би се одређени облици друштвено неприхватљивог понашања могли означити као организовани криминалитет, да би се на прави начин конципирала истрага уколико се ради о делима организованог криминалитета и да би се организовани криминалитет правилно схватио. Међутим, навођење свих карактеристика организованог криминалитета готово је немогуће због изражене динамике феноменологије савременог криминалитета, која стално уноси нове облике организованог криминалитета а самим тим и нове карактеристике. Карактеристике организованог криминалитета су бројне.⁴⁰ Међутим, могуће је идентификовати доминантне – генералне карактеристике савременог организованог криминала. Пре свега, то су: постојање криминалне групе или организације, структура, хијерархија и субординација, организованост деловања, неидеолошки карактер групе, специфична поткултура, дисциплина, лојалност криминалном удружењу, одговорност, тајност поступања и деловања, широк дијапазон противправних активности, територија, покретљивост и интернационалност, деловање у неограниченом или дужем периоду, прилагодљивост, спрега са државом и државним органима, ограниченост чланства, монопол над простром и видом деловања, специјализација, професионализам, финансијска моћ, специфичност активности илегалног и легалног деловања и назив криминалног удружења.⁴¹

⁴⁰ Више у: Бјелајац Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 56-61.

⁴¹ Мијалковић. С., (2012). Карактеристике и доминантна обележја савременог организованог криминалитета у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду и Институт за политичке студије у Београду, стр. 75.

Криминална организација представља удружење више лица. Као што то произилази из његовог назива, реч је о криминалитету, чија је основна особеност његова организованост, што подразумева удруживање одређеног броја његових актера, јер по логици ствари, не може постојати одређена организација, без одговарајућег удруживања.⁴² Криминалну организацију карактеришу веома чврста структура организације, која укључује већи број лица, на типу криминалних синдиката, разнолики критеријуми удруживања у смислу старости, пола, језика или образовања, етничког или националног порекла, природе криминалне активности и др, као и породични тип односа и етнички карактер састава. Важно обележје криминалне организације је и њен тајни карактер. Што је правни систем одређене државе у чијим оквирима делује организовани криминалитет уређенији и стабилнији, а надлежни државни органи делују ефикасније, те су мање склони корупцији, конкретна криминална организација делује тајније и обрнуто, што је правни систем слабији и несређенији, надлежни органи неефикаснији те више корумпирани, то су припадници организованог криминалитета мање дискретни, односно они се тада понашају слободније и мање су склони да крију своје постојање и деловање.⁴³ Криминална организација делује према одређеним правилима, која су обавезујућег карактера, а која се односе на услове деловања криминалне организације и права дужности њених чланова. Основни облик деловања криминалне организације је вршење кривичних дела а у циљу стицање имовинске користи али и моћи, и утицаја, у одређеним областима друштвеног живота.

Битно обележје организованог криминалитета јесте строга хијерахијска организациона структура из које проистичу многе његове карактеристике.⁴⁴ Хијерархијска утемељеност криминалне организације подразумева изузетно чврсту дисциплину њених припадника и беспоговорно извршавање наређених задатака. Приликом издавања наређења, непосредни извршилац добија наређење од свог непосредно претпостављеног, који је опет, наређење добио од свог вишег

---

⁴² Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 61.

⁴³ *Ibid.*, стр. 62.

⁴⁴ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 212.

старешине итд. све до самог лидера организације, који издаје наређења која имају особиту важност.⁴⁵ Дакле, од тога на ком је степену припадник организоване криминалне групе на хијерархијској лествици зависе његова права и дужности.

Мрежна структура организованог криминалитета подразумева две области: мрежу послова и тржиште, те мрежу организационе природе.⁴⁶ Криминална организација се обично састоји из више структурних нивоа а од организације криминалне групе зависи успешност деловања саме организације. Једна од најважнијих карактеристика мрежне структуре криминалне организације је подела рада уз организованост деловања. То подразумева: планирање злочина, стицање позиција у структурама државних органа и институција, прирему за извршење злочина (прибављање и израду средстава, стицање знања и вештина за извршење кривичног дела), координирано и групно извршење кривичног дела, организовано наступање после извршеног кривичног дела (уклањање трагова, подела плена, избегавање правде и др.).⁴⁷

Неке криминалне организације су у свом деловању задржале традиционални приступ који све решава насиљем. С друге стране, савремени облици све више попримају вид легалних корпорација које се у методу рада, па и организације и односа, прилагођавају потребама. Они то чине по принципима: брзе промене облика рада и криминалне делатности; веома лаког прилагођавања савременим токовима и усвајањем нових, савремених појавних облика деловања; коришћења савремених научних и техничких достигнућа у раду; прилагодљивости тржишту; ширења криминалне делатности као циљ.⁴⁸ Постојећи услови деловања организованог криминалитета имају за последицу много флексибилније и мање хијерархијско деловање организоване криминалне групе.

Криминална организација настоји да корумпира одређене државне органе и по правилу, постоји одређена коруптивна веза између ње и појединих експонената државне власти, односно неких јавних служби, или појединих политичара, па чак и

---

⁴⁵ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 70.

⁴⁶ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 216.

⁴⁷ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 57.

⁴⁸ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 220.

читавих партија.⁴⁹ Управо је веза организованог криминалитета са државом и њеним органима оно што организовани криминалитет разликује од других криминалних делатности. На основу такве везе са државом, многе криминалне организације се појављују као легална предузећа, те се инфилтрирају у државне и привредне структуре пребацујући своје активности из нелегалних у легалне токове. Преношење делатности из нелегалног пословања у сектор легалног ствара везу између подземља и „горњег света“, што даје важну подршку криминалним предузећима која су умешана у разне нелегалне активности.⁵⁰ Тако организовани криминалитет проширује свој опсег деловања.

Насиље као један од битних форми и обележја организованог криминалитета има вишеструки смисао као метод застрашивања противника, као начин одржавања дисциплине унутар организације, те као начин извршења криминалних радњи.⁵¹ За бројне облике организованог криминалног деловања насиље има примарни карактер. С друге стране, организовано криминално деловање може бити и такво да насиље има секундарни карактер. Ипак, ретки су облици деловања организоване криминалне групе без употребе насиља на било који начин, те је због тога насиље важно обележје организованог криминалитета.

Организовани криминалитет одликује и висок степен професионализације у вршењу кривичних дела те се због тога организовани криминалитет означава као један од облика професионалног криминалитета. Чак и онда када се припадници криминалне организације баве другим легалним или нелегалним делатностима, њима су активности које обављају у својству члана криминалне организације и на темељу своје улоге у хијерархиски заснованом криминалном удружењу, те на основу одговарајућег (пара)формалног основа – наредбе или налога претпостављеног припадника организације, основни извор прихода, па се они стога и сматрају професионалним криминалцима.⁵² Професионализам као карактеристика организованог криминала обухвата стручно извршење кривичних дела уз претходно детаљно и брижљиво планирање, конспиративност у начину

---

⁴⁹ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 100.

⁵⁰ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 223.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² Шкулић, М., *op. cit.*, стр. 73.

извршења кривичних дела, вешто прикривање извршилаца кривичних дела, предмета кривичних дела и уништавање трагова кривичних дела и слично, а све то уз изузетно добру организованост саме криминалне организације.

Уз наведне карактеристике, организовани криминалитет све више одликују: висок степен организованости, неидеолошки карактер групе, лојалност криминалном удружењу, интернационализација деловања и вршења утицаја, радикализација метода деловања, монопол, ограниченост чланства, тежња ка контролисању националних економија и међународне економске размене, подривање политичког и економског поретка и демократије, злоупотреба високих технологија, грубо угрожавање људских права и слобода, продубљивање економске кризе, деловање у неограниченом или дужем периоду као и широк спектар других противправних активности. Осим тога, организовање и деловање појединих криминалних група и организација одликују и извесна посебна обележја, која су својствена њима, односно типична су за већину криминалних групација неког региона.⁵³

---

⁵³ Мијалковић, С., *op. cit.* стр. 76.

2. ОПШТИ ОСВРТ НА ПРАЊЕ НОВЦА

Прање новца представља једну од најраспрострањенијих криминалних делатности на глобалном нивоу. Особеност овог кривичног дела састоји се у различитим облицима испољавања, софистицираности, транснационалном карактеру и уској повезаности са организованим криминалитетом. Такође, ово кривично дело производи низ негативних последица за државу и њено становништво које се одражавају на социјалне, политичке и економске токове. Прање новца представља глобални проблем чијем су се решавању посветиле различите организације на наднационалном нивоу.⁵⁴ Техничка достигнућа и процес глобализације и интернационализације финансијско-тржишног система довели су до ширења и интернационализације прања новца.

Дакле, на глобалном нивоу, прање новца је једно од најраспрострањенијих кривичних дела чији је читав процес усмерен ка претварању нелегално стеченог новца кроз разне противправне активности у легалан профит и његово инкорпорирање у легалне привредне токове. То је релативно нов феномен који са собом носи низ негативних последица и ефеката на политичке и економске структуре, а које доводе до дестабилизације финансијског система.

„Прање“ новца се састоји у пласирању нелегално стеченог нелегалног капитала који се налази ван законског промета, у легалне финансијске токове, захваљујући чему се с једне стране, омогућава његово коришћење, а с друге стране, тиме се отежава доказивање криминалне активности из које је произишао „прљав“ новац.⁵⁵ Прање новца представља динамичан процес који се прилагођава привредним токовима и законодавству, на националном и међународном нивоу, а одвија се кроз фалсификовање финансијске документације и кроз манипулације у системима међубанкарских трансакција.

---

⁵⁴ Драгојловић, Ј., (2015). Спречавање прања новца у ери глобализације, Култура полиса, вол. 12, бр. посебно издање, стр. 141-150.

⁵⁵ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 339.

Прање новца је типично за организовани криминалитет. Када трговци дрогом, кријумчари оружја, рекеташи, трговци људима и њима слични, као и актери привредног криминала и криминалитета белог оковратника, убацују свој профит у легалне финансијске токове, тада је изражено криминално деловање одговорних лица у банкама или другим организацијама на пољу финансијског пословања, који за одређену новчану накнаду спроводе поступак прања новца.

Прање новца је актуелан и озбиљан проблем данашњице коме је потребно посветити огромну пажњу. Чињеница је да је прање новца пратеће кривично дело готово свих дела са елементима организованог криминала, па стога мере превенције и поступци откривања овог дела захтевају посебну оспособљеност, стручност, организованост, координацију али и посвећеност органа који се овим проблемом баве а чији је основни задатак и примарни циљ сузбијање и спречавање прања новца, као и његово санкционисање. Поједини аутори сматрају да је то једно од најопасних кривичних дела данашњици, чија је експанзија проблем целокупног друштва.

Све то доводи до потребе за адекватним дефинисањем пре свега појма прања новца, а потом и утврђивањем свих карактеристика прања новца, поступка по коме се ово дело спроводи и његових појавних облика, као и начина откривања дела и суђења за исто, јер се једино на тај начин могу утврдити криминално-политичке мере на националном и међународном нову, као и адекватни законодавни оквири за борбу против прања новца.

2.1. Историјат појаве прања новца

Многи аутори истичу да се прање новца као термин први пут појавио у Сједињеним Америчким Државама, у периоду прохибиције, деведесетих година прошлог века, када су криминалци новац стечен од илегалне производње и кријумчарења алкохолних пића, проституције и клађења, приказивали као зараду остварену од својих перioniца за прање аутомобила и рубља, при чему неки

аутори истичу да ово мишљење не одговара истини јер је Меир Лански који је познат по надимку „рачуновођа мафије“, развио једну од првих метода прања новца помоћу великог броја швајцарских банковних рачуна. Постоје и мишљења да термин прање новца не потиче из периода прохибиције.

Термин „прање новца“ како то многи аутори апострофирају, води порекло од енглеске речи „*money laundering*“, што значи легализација капитала стеченог криминалном делатношћу, кроз низ разноврсних финансијских трансакција, ради прикривања правог порекла новца и других облика капитала на тржишту.⁵⁶ Постоје и мишљења да је израз потекао од машина за прање марке *La-undroma*, али је у стварности такав израз први пут употребљен у новинарству. Након што се такав израз појавио у новинарству, прихватила га је и наука, што је сасвим логична, јер описује читав поступак у коме се илегални или прљав новац, стечен илегалним активностима, помоћу низа трансакција пере и тако, на крају циклуса, постаје чист новац, те се представља као новац стечен легалном активношћу привредних субјеката.

Осим тога, у литератури се спомиње да је израз „прање“ промовисао лондонски Гардијан (*The Guardian*), почетком седамдесетих година прошлог века у вези са познатом Никсоном афером вотергејт (*Watergate*), где је предмет спора био износ од 200.000 *USD*, предвиђен за финансирање америчке републиканске предизборне кампање. Тај термин је усвојила криминолошка наука, проширујући саму дефиницију у складу са временом и видовима криминалних активности примерених садашњем тренутку и он је заживео не само у САД-у већ и у целом свету, укључујући и стручне кадрове.⁵⁷

Овај облик криминалне делатности је кроз историју увек одражавао конкретне друштвене и економске прилике, а до његове интернационализације довели су развој техничких достигнућа – посебно информационах технологија, као

---

⁵⁶ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 309.

⁵⁷ Бјелајац, Ж., Јовановић, М., (2012). Специфичности феномена прања новца, Мегатренд ревија, вол. 9, бр. 3, стр. 83-99.

и процеси глобализације и интернационализације финансијско-тржишног система.⁵⁸

2.2. Појам и карактеристике прања новца

Појам прања новца дефинисан је од стране бројних аутора. Иако их је много и чине се различитим, дефиниције прања новца су у основи исте, па због тога међу њима нема противуречности те не постоји проблем са њиховим разумевањем. У даљем тексту ће бити дате дефиниције појединих аутора, као и дефиниције важних институција.

Прање новца у основи представља легализацију капитала стеченог криминалном активношћу. Чине га финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика капитала на тржишту. Састоји се у фалсификовању документације и манипулацији у систему међубанкарских трансакција.⁵⁹

Прање новца се састоји у пласирању нелегални стеченог новчаног капитала који се налази ван законског промета, у легалне финансијске токове, захваљујући чему се с једне стране омогућава његово коришћење, а с друге стране, тиме се отежава доказивање криминалне активности из које је произишао прљав новац.⁶⁰

Под садржајем појма прања новца подразумева се делатност субјеката, најчешће оних из области сиве економије и организованог криминалитета, којима се стварају услови за легализацију противправно стечене добити, чиме се прикрива њено криминално порекло и ствара представа о законитој делатности. Операцијом која се зове прање новца не прикрива се само незаконито остварен приход него и криминална делатност појединих субјеката који се у свакодневном животу приказују као поштени, угледни и економски моћни грађани.⁶¹

⁵⁸ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 370.

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 339.

⁶¹ Бошковић, М., Организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд, 1988, стр. 280.

Прање новца означава активности усмерен ка легализацији новца стеченог бављењем криминалним делатностима. Учесници у прању нова прибегавају најразноврснијим финансијским трансакцијама, како би прикрили право порекло новца и учинили га легалним средствима промета на тржишту новца, што им осигурава нормално коришћење у пословним односима у којима пласирају свој капитал.⁶²

Постоје различита схватања појма прања у новца и у страниј литератури. Према ширем схватању, прање новца је процес у коме се приходи, за које постоји основана сумња да су стечени криминалном активношћу, преносе, пребацују, трансформишу, размењују или мењају легалним средствима, ради скривања или прикривања праве природе, извора, намене кретања или власништва тих прихода. Циљ процеса прања новца јесте да се учини да средства добијена од недозвољених активности или повезана с њима буду приказана као легитимна.⁶³ Према ужем схватању које је усвојила Генерална скупштина Интерпола 1995. године, прање новца подразумева сваку радњу или покушај радње којом се сакрива или прикрива нелегално порекло средстава, тако да изгледа да она потичу из легалних извора, или се третира као процес током којег се прикрива порекло средстава стечених криминалном делатношћу.⁶⁴

Председничка комисија САД-а за организовани криминалитет је 1984. године дефинисала прање новца као процес којим неко прикрива постојање, илегално порекло или илегалну употребу прихода, да би га приказао на тај начин да изгледа као легалан.⁶⁵

Уједињене нације су дале веома значајну радну дефиницију прања новца према којој процес прања новца прво захтева покретање фондова који су у

---

⁶² Кулић, М., (2001). Прање новца, у: Привредни криминал и корупција, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 180.

⁶³ Richards, R., J., (1999). *Transnational Criminal Organisations, Cybercrime and Money Laundering*, CRP, Press, London, p. 44.

⁶⁴ Вучковић, Б., Вучковић, В., (2012). Појам, карактеристике и облици испољавања прања новца, у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосудје у Новом Саду, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 270.

⁶⁵ Масњак, Б., Кесел, Ж., (1998) Мјере и радње за спречавање прања новца, Рачуноводство и финансије, вол. 10, бр. 2, стр. 4,

директној вези са криминалом, затим прикривање трагова да би се заварала истрага, и на крају поновно стављање новца на располагање криминалцима при чему је скривено географско порекло и порекло занимања.

Финансијска акциона група, као међународна институција, успоставила је веома важне стандарде у борби против прања нова и у свом раду је усвојила радну дефиницију прања новца која обухвата:

- Конверзију или пренос имовине, знајући да је она проистекла из криминалне активности (кривичног дела) са намером прикривања, или помагања било којој особи која је укључена у такву криминалну делатност да избегне законске последице своје делатности.
- Прикривање или маскирање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, правне природе имовине, знајући да је она производ кривичног дела, и
- Стицање, поседовање, коришћење или располагање имовином, знајући у тренутку њеног пријема, да потиче из кривичног дела, или из суделовања у криминалној делатности.⁶⁶

Дефиницију прања новца дао је и Европски парламент и Савет Европу кроз Директиву која је усвојена 26. октобра 2005. године. У смислу ове директиве, радње које се чине намером и сматрају се прањем новца су:

- Конверзија или трансфер имовине, са знањем да таква имовина потиче од криминалне активности или од учествовања у таквој активности, у циљу сакривања или прикривања незаконитог порекла имовине, или од помагања било којем лицу умешаном у извршење такве радње како би се избегле законске последице његове радње.
- Сакривање или прикривање праве природе, порекла, места, обележја, премештања, права на, или својине над имовином, са знањем да таква имовина потиче од криминалне активности или од учествовања у таквој активности.

---

⁶⁶ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 311.

- Стицање, поседовање или коришћење имовине, са знањем у време пријема да таква имовина потиче од криминалне активности или од учествовања у тој активности.
- Учествовање и удруживање ради чињења, покушаја чињења или помагање, потпомагање, омогућавање и подстицање на чињење неке од радњи претходно поменутих.⁶⁷

На основу свих наведених дефиниција се може закључити да све дефиниције, без обзира на то што су успостављене од различитих аутора садрже заједничке карактеристике и да без обзира на начин појмовног одређења прања новца његова сврха остаје иста а то је смењење ризика од кажњавања учинилаца кривичних дела и одузимања протиправне имовинске користи стечене кривичним делом. Наиме, уколико сублимирамо наизглед различита тумачења појмовног одређења прања новца можемо извести закључак да прање новца представља укључивање новца који је стечен незаконитим трансакцијама или трансакцијама у сивој економији у нормалне финансијске и економске токове, под чим се подразумева давање легалитета нелегално стеченој готовини, која најпре уплатом на банкарски рачун прелази у жирални новац, а потом из жиралног новца у готовину. Истовремено, прање новца подразумева и убацивање у нормалне економске токове новца који потиче од криминалне активности (трговине наркотицима, оружјем, људима, кријумчарење, пљачке, организовани криминал, корупција, пореска утаја...) да би се онемогућило откривање његовог порекла.⁶⁸

Садржински посматрано кривично дело прања новца своди се на врсту прикривања. То прикривање се директно односи на новац који потиче из неких претходних нелегалних делатности, како оних које су незаконите због начина обављања, непоштовања одређених прописа, неплаћања фискалних обавеза и сл., тако и оних који имају криминални карактер, односно свде се на вршење кривичних дела, али се њима индиректно прикрива и сама та нелегална односно криминална делатност која представља извор новца који се пере.⁶⁹

---

⁶⁷ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 312.

⁶⁸ Бјелајац, Ж., Јовановић, М., (2012). *op. cit.* 85.

⁶⁹ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 342.

Анализа наведених дефиниција указује на то да се као битне карактеристике ове врсте криминалитета могу издвојити следеће: располагање „прљавим“ новцем условљено је претходном криминалном делатношћу; то је процес којим се прикрива постојање, природа и порекло нелегално стечених средстава; процес прања новца обухвата укључивање нелегално стечених средстава трансформацијом, пребацивањем, размењивањем, прикривањем порекла и намене, мешањем са легалним средствима или на други начин у легалне финансијске токове; прањем новца, осим порекла нелегално стечених средстава прикрива се и криминална делатност појединаца и криминалних организација, а крајњи циљ прања новца је несметано коришћење прихода од криминалне делатности и избегавање казне за почињена кривична дела.⁷⁰

Кратко одређење прања новца са његовим најважнијим карактеристикама даје и Мило Бошковић у свом криминолошком лексикону где наводи следеће:

- Прање новца, један од облика прања добити, легализација капитала стеченог криминалном делатношћу у новчаном облику. Финансијске трансакције ради прикривања стварног порекла новца и других облика нелегалниг капитала на тржишту. Састоји се у фалсификовању финансијске документације и манипулације у систему међубанкарских трансакција. У савремено доба значајно се испољава у деликтима утаје пореза, илегалне трговине дрогама и оружјем, у организованој коцки, проституцији и рекету, као и у привредно-финансијским преварама у процесима приватизације капитала у бившим социјалистичким земљама. Размере п.н. су такве да је оно као организована деликтна активност несумњиво постало међународни проблем, и то не само развијених земаља већ свих земаља и привредних субјеката упућених на међународно привредно и финансијско тржиште. Последице појаве су разноврсне по појединачни привредни субјект, одређену државу, као и у глобалном смислу, јер угрожавају стабилност интегративне природе међународног финансијског тржишта. Огледају се у томе да криминалне организације преузимају контролу финансијског тржишта, у поремећају функције економске политике (на девизном тржишту

---

⁷⁰ Бошковић, М., Скакавц, З., (2009). *op. cit.*, стр. 373.

и код каматних стопа), изазивању економске нестабилности, привредним поремећајима на тржишту, успоравању развоја и економског раста, те угрожавању пореских прихода државе. Дефинисање појаве није у литератури спорно, али осим криминолошке од важности су оне кривичноправне оријентације. Најопштије, према кривичноправном схватању, п.н. је кривично дело у коме се приходи, за које постоји основана сумња да су стечени криминалном активношћу, преносе, пребацују, трансформишу, размењују или мењају легалним средствима, ради скривања или прикривања праве природе, извора, намене, кретања или власништва тих прихода. Дефиницију нешто ширих схватања усвојила је Генерална скупштина Интерпола 1995. Према њој п.н. подразумева сваку радњу или покушај сакривања или прикривања нелегалног порекла средстава, тако да изгледа да она потичи из легалних извора а не из криминалне делатности. У самом начину п.н. постоје, у основи, четири поступна корака: а) стварање услова за пласман и размену нелегално стеченог новца; б) пласирање новца, односно депоновање илегално стеченог профита легално стеченим средствима; в) пресвлачење, односно камуфлирање средстава (скривање трагова); и г) интеграција, операција трансфера – фаза у којој се положена средства поново уводе у економске токове као легално стечени капитал.⁷¹

- Прање новца (кривично дело), криминолошки проблем ширег опсега регулисан међународним документима и националним кривичним законодавством. Најзначајнија међународна кривичноправна документа, која су извор регулације у националном законодавству, везана за п.н. су: Конвенција УН против незаконите трговине опојним дрогама и психотропним супстанцама (тзв. Бечка конвенција, 1988); Препоруке о миту и међународним трговинским трансакцијама (1994); Конвенција о борби против подмићивања јавних службеника који учествују у међународним пословним трансакцијама (1997); Кључни принципи за ефективни банковни надзор тзв. Базелски принципи које је 1997. године издао Базелски комитет за надзор банака; Конвенција УН против транснационалног организованог

---

⁷¹ Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 399.

криминалитета (Палермо, 2000). Од бројних других докумената посебан значај имају она донета у Европским институцијама: Конвенција о прању новца, вођењу истраге, извршавању заплене и конфискације добити од криминалне делатности (Стразбур, 1990); Директива Савета Европе о спечавању коришћења финансијског система у циљу прања новца (1991); Оквирна одлука Савета Европске уније о прању новца, проналажењу, утврђивању, замрзавању, заплени и одузимању средстава и прихода од криминала (2001); Конвенција Савета Европе о прању, тражењу, заплени и конфискацији прихода стечених криминалом и финансирању тероризма (тзв. Варшавска конвенција, 2005); Директива Европског парламента и Савета Европске уније о спречавању коришћења финансијског система ради п.н. и финансирања тероризма (2005). Међународне стандарде у области спречавања прања новца прописује Група за финансијске акције (*Financial Action Task Force – FATF*), основана као међународно тело на Конференцији представника држава и влада Групе 7 (1989), у циљу борбе против п.н. Документ те организације – Четрдесет препорука за борбу против п.н. (1990), тзв. „40 препорука + 9 специјалних препорука“ – представља главни стандард у области спречавања п.н. Кривично дело п.н. у основном облику у националном законодавству чини онај „ко изврши конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од кривичног дела, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, прикрију и лажно прикажу чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од кривичног дела, те стекне, држи или користи имовина са знањем да она потиче од кривичног дела. Тежи облик постоји ако је дело извршено организовано од стране више удружених лица.⁷²

Прање новца је комплексан проблем који са собом и својим испољавањем носи низ негативних последица на економски систем једне државе али и проблема у погледу разумевања тога шта се све може подвести под прање новца. Поред штете коју наноси целокупном економском и провредном систему, прање новца је претња која угрожава или може угрожавати деловање и положај субјеката који

---

⁷² Бошковић М., (2015), *op. cit.*, стр. 399.

легално послују. Интерес за прањем новца појављује се код субјеката који су на основу одговарјуће криминалне активности дошли до нелегалног профита који не могу да користе како не би оставили сумњу на криминално порекло тог новца. Из тог разлога, они су спремни да плате значајан проценат како би се њихов нелегално стечен новац, од стране одговарајућих стручњака, убацио у легалне финансијске токове. Нелегално стечени новац се интегрише у легалне финансијске токове најчешће преко банака, али и преко других финансијских организација, предузећа и других привредних субјеката.

Прање новца је процес који се одвија кроз организовану делатност одређених субјеката који своје радње предузимају у три фазе које су међусобно повезане и које се теоретски могу означити као фаза улагања, фаза прикривања или фаза лежања и фаза интеграције или прожимања.⁷³ Ипак, треба имати у виду да је ова подела теоријског карактера те да се у пракси ове фазе могу преклопити, чак нека од њих може и изостати. Фаза улагања, као прва фаза прања новца, је најважнија али и најризицијна, и означава прекидање директне везе између новца и незаконите активности којом је новац стечен. У овој фази се новац стечен криминалном активношћу интегрише у финансијски систем тако што се убацује на банковне рачуне или се користи као средство плаћања на местима где се плаћање може извршити у готовом новцу. Када се илегални профит убаци у легалне пословне токове и економски систем прекида се његова веза са криминалном активношћу путем које је стечен. Следећи корак у процесу прања новца је фаза прикривања чији је основни циљ покушај прикривања порекла новца. Овај циљ остварује се кроз обављање великог броја трансакција широм света, путем пребацивања новчаних средстава са једног рачуна на друге рачуне који су отворени у различитим банкама света, али и у различитим финансијским институцијама и привредним субјектима, и на тај начин долази до раслојавања новца и његове

---

⁷³ Постоје и другачији начини у образлагању процеса и самог поступка прања новца, па тако у савременој теорији постоје још два приступа. Према првом, постоје четири фазе у процесу прања новца а то су стварање услова, пласирање новца, пресвлачење средстава и интеграција. Према другом, постоје две фазе при чему је прва фаза означена као *immersion* или *placement stage* док је друга фаза означена као *layering stage*. У основи, ове две фазе обухваћене су и кроз претходно наведене четири фазе те се може закључити да је поступак прања новца, без обзира на начин на који је теоретски објашњен, у основи исти.

трансформације. Ако се ова ваза успешно спроведе, прикрива се веза између новца и криминалне активности којом је тај новац стечен. Последња фаза у процесу прања новца је фаза интеграције чији је основни задатак укључивање новца у легалан финансијски систем те он добија карактер законито стеченог профита који се остварио на легалан начин и тако се изједначава са свим другим средствима и постаје „чист“ новац. Све ове фазе се спроводе како би се кроз сложене поступке изгубио траг докумената и прикрило њихово порекло, обезбедила легалност власништва и новца а све то је могуће кроз фалсификовање документације, лажне завршне рачуне, лажно приказивање финансијског стања и друге незаконите радње.

Технике прања новца могу бити различити а најпопуларније технике су: градња полога која се огледа у разбијању велике своте новца на мање како се не би изазивала сумња, подземно (алтернативно) банкарство које се одвија кроз алтернативне банкарске системе који пружају могућност недокументовања положених средстава, њиховог дизања и трансфер; фиктивне фирме које су основане само због прања новца а служе за узимање прљавог новца којим се плаћају роба и услуге које дају привид легалног пословања; и инвестирање у легалне послове кроз које се прљав новац улаже у легалне послове и то нарочито у послове у којима се обрћу огромне количине новца и где је могућност прикривања велика.

Значајну и веома важну улогу у прању новца имају тзв. „*off shore*“ компаније које су основане у државама које прихватају банкарску тајну и према томе, допуштају анонимно коришћење рачуна без обзира на сврху и износ, те стога не проверавају порекло новца који се улаже. Услов да се новац пере преко финансијских институција, пре свега банака, таквих држава је да поред постојања либералног система у односу на финансијске трансакције и непостојање такси на такве трансакције, односно постојање малих такси те врсте, уз гарантовање ниског нивоа других трошкова обављених новчаних трансакција.⁷⁴ Најважнији *off shore* центри у свету су: Кајманска острва, Бахами, Антили, Сингапур, Панама, Бехреин, Хонг Конг, Сејшлска острва, Лихтанштајн, Кипар, Либан и тако даље.

---

⁷⁴ Шкулић, М., *op. cit.*, стр. 340.

Служба (биро) Уједињених нација за контролу дроге и превенцију криминалитета (*UN-Office for Drug Control and Crime Prevention*), направила је листу „најважнијих финансијских рајева“, познатих по прању новца, где су земље распоређене у одређене географске зоне: Кариби – Аруба, Бахами, Барбадос, Белозе, Бермудска острва, Британска девичанска острва, Кајмани, Костарика, Холандски Антили, Панама, Сент Китс & Невис, Сента Луција, Ст. Винцент, Туркс & Калкос; Африка и Индијски океан – Либериа, Маурицијус, Сејшели; Азија, Пацифик и Средњи исток – Бахраин, Кукова острва, Дубаи, Хонгконг, Лабуан, Макау, Марианска острва, Маршалска острва, Сингапур, Вануата, Западна Самоа; Европа – Андора, Кипар, Гибралтар, острво Џерси у Ламаншу, Ирска (Даблин), Лихтенштајн, Луксембург, Мадеира, Малта, Монако, Швајцарска.⁷⁵

Иако је то у јавности мање познато, у Сједињеним Америчким државама, које имају снажну и обимну законску регулативу у овој области, се перу велике количине новца. Некада су и швајцарске и аустријске банке такође масовно коришћене за прање новца и бекство капитала из многих других држава, ради избегавања пореских обавеза, прикривања криминалног профита, стварања резерви са циљем нелегалног улагања и сл. Међутим, последњих година су обе ове земље доста поштриле услове за улагање сумњивог новца, те у великој мери релативизовале правила о банкарској тајни, што су урадиле како због захтева Европске уније, чији је Аустрија члан, док је Швајцарска мада није чланица, привредно и политички снажно повезана са ЕУ, тако и услед тога што су њихове политичке елите схватиле да се у таквом начину стицања профита крију и бројне опасности до којих претежно долази због чињенице да су највећи улагачи те врсте представници организованог криминалитета.⁷⁶ Међутим, као што је већ и наведено, неке од ових европских земаља и данас се сматрају местим повољним за прање новца.

---

⁷⁵ Stolpe, O., (2000). Geldwasche und die Mafia, Kriminalistik, No.2/00, Heidelberg, p. 100; цитирано према: Шкулић М., (2015). *op. cit.*, стр. 341.

⁷⁶ Шкулић М., (2015). *op. cit.*, стр. 340.

2.3. Специфичности прања новца у Србији

У Републици Србији кривично дело прање новца спада у групу кривичних дела против привреде а регулисано је чланом 245 Кривичног законика⁷⁷ који прописује следеће: Ко изврши конверзију или пренос имовине, са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, у намери да се прикрије или лажно прикаже незаконито порекло имовине, или прикрије и лажно прикаже чињенице о имовини са знањем да та имовина потиче од криминалне делатности, или стекне, држи или користи имовину са знањем, у тренутку пријема, да та имовина потиче од криминалне делатности, казниће се затвором од шест месеци до пет година и новчаном казном. Даље, у ставу 2 истог члана наводи се: Ако износ новца или имовине из става 1 овог члана прелази милион и петсто хиљада динара, учинилац ће се казнити затвором од једне до десет година и новчаном казном. Трећим ставом истог члана се прописује да ће се онај ко учини дело из става 1 и 2 овог члана са имовином коју је сам прибавио криминалном делатношћу казнити казном прописаном у ставу 1 и 2 овог члана. Четврти став прописује да ће се онај ко учини дело из става 1 и 2 у групи казнити казном затвора од две до дванаест година и новчаном казном.⁷⁸ Став 5 истог члана прописује да ће се онај ко учини дело из става 1 и 2 овог члана, а могао је и био дужан да зна да новац или имовина представља приход остварен криминалном делатношћу, казнити затвором до три године. Ставом 6 предвиђена је одговорност одговорног лица у правном лицу које учини дело из става 1, 2 и 5 овог члана, где је прописано да ће се одговорно лице правног лица казнити казном прописаном за то дело, ако је знало, односно могло и било дужно да зна да новац или имовина представљају приход остварен криминалном делатношћу. На крају, став 7 прописује да ће се новац и имовина из става 1 до 6 овог члана одузети.

---

⁷⁷ Сл. гласник РС, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.

⁷⁸ Више у: Стојановић, З., Делић, Н., (2015). Кривично право – посебни део, Правна књига, Београд, стр. 159-163; Стојановић, З., (2012). Коментар кривичног законика, ЈП Службени гласник, Београд, стр. 685-687; Јовашевић, Д., (2014). Кривично право – посебни део, Досије студио, Београд, стр. 150-151.

Дакле, кривично дело прање новца је у домаћем законодавству конструисано тако да има један основни облик чија се радња извршења може остварити извршењем конверзије или преноса имовине, прикривањем или лажним приказивањем чињеница о имовини или стицањем, држањем или коришћењем имовине а све то са знањем да та имовина потиче од кривичног дела; два тежа облика при чему је квалификаторна околност код првог облика износ новца који се пере а код другог број лица која изврше кривично дело; два привилегована облика при чему први лакши облик постоји када је учинилац сам прибавио имовину извршењем кривичног дела док други лакши облик постоји када у извршењу кривичног дела постоје елементи нехата; и један посебан облик када се кривично дело учини од стране одговорног лица у правном лицу. Обејкат радње кривичног дела је прање новца криминалног порекла, односно новца који је стечен вршењем једног или више кривичних дела.

Такође, Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма⁷⁹ је законски акт који садржи одредбе које се односе на спречавање прања новца и којим је образована у циљу спречавања прања новца и Управа за спречавање прања новца која је основана као финансијско-обавештајна служба Републике Србије а чија је надлежност прописана овим законом. Овим законом се прописују радње и мере које се предузимају ради спречавања и откривања прања новца. Прањем новца, у смислу овог закона сматра се: конверзија или пренос имовине стечене извршењем кривичног дела; прикривање или нетачно приказивање праве природе, порекла, места налажења, кретања, располагања, власништва или права у вези са имовином која је стечена извршењем кривичног дела; стицање, држање или коришћење имовине стечене извршењем кривичног дела.

Поред тога што је прање новца у регулисано Кривичним закоником и Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма, у Србији је на снази и Европска конвенција о прању новца, вођењу истраге, извршењу заплене и конфискацији добити од криминала⁸⁰ која је ступила на снагу доношењем Закона о

---

⁷⁹ Сл. гласник РС, бр. 20/09, 72/09, 91/10 и 139/14.

⁸⁰ Европску конвенцију о прању новца, вођењу истраге, извршењу заплене и конфискацији добити од криминала донео је Савет Европе, у Стразбуру, 1991. године.

потврђивању Конвенције Савета Европе о прању, тражењу, заплени и одузимању прихода стечених криминалом и о финансирању тероризма. Конвенција предвиђа да свака страна уговорница треба да усвоји потребне законске и друге мере које ће јој омогућити да следећа дела, када су почињена са намером, у свом унутрашњем праву оквалификује као кривично дело: конверзија или трансфер имовине, уз знање да та имовина представља приход од кривичног дела, у сврху сакривања или прикривања незаконитог порекла имовине или помагање било ком лицу које је умешано у извршење кривичног дела у стицају да избегне законске последице својих радњи; сакривање или прикривање праве природе, извора, локације, располагања, кретања, имовинских права или права власништва над имовином, уз знање да та имовина представља приход стечен од кривичног дела; и, у зависности од уставних начела и основних поставки њеног правног система; стицање, поседовање или коришћење имовине, уз знање, у тренутку примања те имовине, да она представља приход стечен кривичним делом; учествовање, удруживање или завера у циљу извршења, покушаји извршења и помагање, подстицање, олакшавање и помагање саветима извршења било ког дела утврђеног у складу са овим чланом.

Као и све земље у свету Србија није имуна на појаву прања новца, шта више у Србији је постојало погодно тле за распрострањење исте из разлога упечатљивих индикатора који се односе на кризу економског система који наравно условљава веће могућности за укореењивање и експанзију овог феномена.⁸¹ Међународне организације али и домаће финансијске институције наглашавају да су организовани и економски криминал највећа претња по економију али и демократију и владавину права у Србији. Надлежни органи истичу да се новац у Србији најчешће пере на следеће начине: преко позајмица власника или оснивача фирми као физичких лица јер је позајмица у складу са важећим прописима неопорезива и неограничена; преко приватних рачуна када грађани на тај начин обављају привредну делатност, најчешће у грађевинарству; преко подизања новца са рачуна у банци од стране фиктивног власника који одмах након што новац подигне исти предаје стварном власнику; плаћање рачуна за изнајмљивање и

---

⁸¹ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 328.

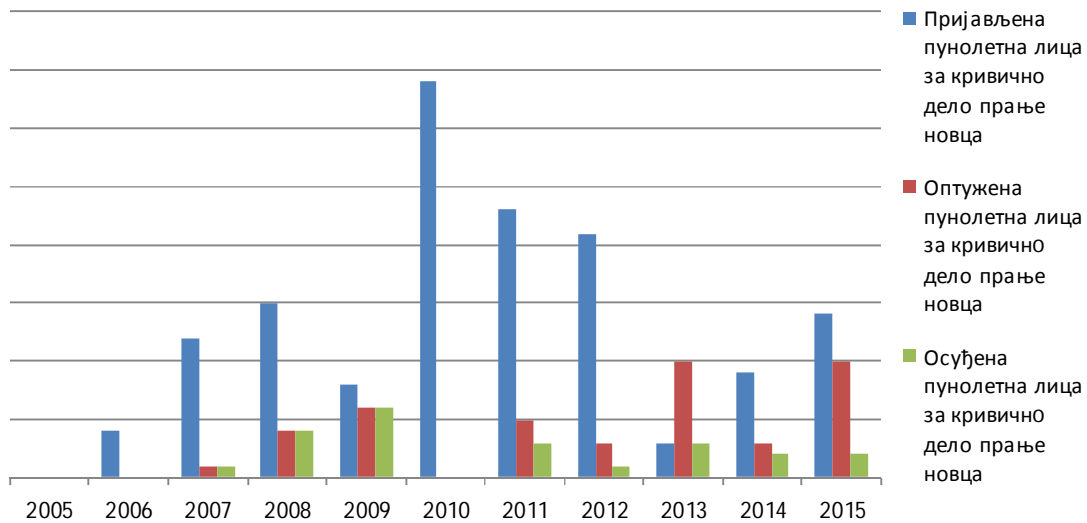
продају пословних простора, за обављене маркетиншке услуге, организовање разних догађаја и сајмова и слично; као и преко пословања са фантомским предузећима која послују са стварним предузећима кроз сачињавање лажних фактура и продају робе на црном тржишту. Што се тиче учесталости вршења кривичног дела прања новца на територији Републике Србије, статистички подаци не приказују забрињавајуће цифре. Али, како је у питању дело које се тешко открива, пре свега због повезаности његових учинилаца са државом, јасно је да постоји велика тамна бројка али и да систем откривања кривичног дела прања новца није довољно развијен. У даљем тексту, биће дат статички те и графички приказ који се односи на број пријављених пунолетних лица кривичног дела прања новца, оптужених пунолетних лица за кривично дело прање новца и на крају број осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца а све то према подацима Републичког завода за статистику у периоду од 2005. године до 2015. године.

Табела 1. Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца

РЕПУБЛИКА СРБИЈА	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Пријављена пунолетна лица за кривично дело прање новца	-	4	12	15	8	34	23	21	3	9	14
Оптужена пунолетна лица за кривично дело прање новца	-	-	1	4	6	-	5	3	10	3	10
Осуђена пунолетна лица за кривично дело прање новца	-	-	1	4	6	-	3	1	3	2	2

Извор: Републички завод за статистику, преузето са: <http://www.stat.gov.rs> (22.7.2017.).

Графикон 1. Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца

Извор: Републички завод за статистику, преузето са: <http://www.stat.gov.rs> (22.7.2017.).

2.4. Борба против прања новца у Србији

У Србији је борба против прања новца започета 2001. године доношењем Закона о спречавању прања новца након чега су стручњаци комитета Савета Европе који се бави проценом система за борбу против прања новца (*Moneyval*) извршили први круг евалуације, односно прво оцењивање ефикасности и одрживости постављених циљева. Препоруке из извештаја евалуатора усвојене су доношењем другог Закона о спречавању прању новца 2005. године, који је проширио број обвезника и даље унапредио национални систем спречавања прања новца.⁸² Борба против прања новца је након тога настављена што је за резултат имало доношење закона 2009. године који је поред борбе против прања новца

⁸² Дукић – Мијатовић, М., Тепавац, Р., (2012). Савремене тенденције у спречавању прања новца у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац Жељко, Зиројевић Мина, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 284.

обухватао и борбу против финансирања тероризма. Тако је настао Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма који је и данас на снази.

Основне компоненте ефикасног система за борбу против прања новца су: адекватно законодавство, улога финансијске обавештајне службе, код нас Управе за спречавање прања новца и других надлежних надзорних органа, улога полиције, тужилаштва и судова у истрази и процесуирање кривичног дела прања новца, као и међународна сарадња. Што се тиче закона на снази, они морају обезбедити криминализацију прања новца и могућност одузимања прихода стечених кривичним делом, као и обавезу за финансијске институције да пријављују трансакције и лица за које постоји сумња да су у вези са прањем новца.

Као што је већ и речено, прање новца је као кривично дело прописано и санкционисано чланом 245 Кривичног законика. Међутим озбиљна и темељна борба са јасно дефинисаним циљевима и инструментима против прања новца у Републици Србији започела је доношењем првог Закона о спречавању прања новца⁸³ 2001. године. Према препорукама стручњака, 2005. године донет је други Закон о спречавању прања новца⁸⁴ који је проширио број обвезника и унапредио национално законодавство на пољу спречавања прања новца. Данас је на снази Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма који је усвојен 2009. године и који представља усаглашавање домаћег законодавства са међународним законодавством и међународним стандардима из ове области а пре свега са прописима и стандардима Европске Уније а у складу са напорима који се чине у процесу придруживања Европској Унији. Поред Кривичног законика и Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, на територији Републике Србије постоји и читав низ других закона којима се уређује ова материја.

Надлежни надзорни органи су: Народна банка Србије, девизни инспекторат, Управа за спречавање прања новца, Министарство трговине и остали. Као надзорни органи, они контролишу примену прописа о спречавању прања новца а најважнија међу њима је Управа за спречавање прања новца. Управа за спречавање прања

---

⁸³ Службени лист СРЈ, бр. 53/01.

⁸⁴ Сл. гласник РС, бр. 107/05.

новца, као централни орган у борби против прања новца, је финансијско обавештајна служба Републике Србије, која делује према Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма. Управа може доћи до сазнања о сумњивим трансакцијама на два начина: самостално, кроз обављање своје делатности и на основу информација добијених од стране обвезника и других државних органа. Обвезници⁸⁵ су дужни да Управи поднесу све информације о сумњивим финансијским трансакцијама и лица, које Управа након тога анализира, и ако постоји потреба прикупља додатне информације. Ако се на основу прикупљених података утврди да постоји основана сумња да неко лице пере новац, Управа прослеђује податке надлежним државним органима односно суду и полицији. С друге стране, ако управа сама кроз своје поступање и рад уочи да постоји сумња да неко лице или организована група пере новац, може затражити додатне податке, ако за тим постоји потреба, од обвезника и других државних органа.

Органи који чине репресивни део система за спречавање прања новца су полиција, тужилаштво и судови. Њихове основне дужности су гоњење учиниоца кривичних дела прања новца, истрага и процесиурање, и на крају њихово кажњавање и одузимање имовине стечене кривичним делом. Ради откривања кривичног дела прања нова, наведени органу могу предузимати разне оперативне, криминалистике али и кривичнопроцесне радње. Кључни докази који се односе на прање новца садржани су у исправима на основу којих суд доноси и коначну одлуку.

Међународна заједница веома активно учествује на пољу борбе против прања новца, као друштвено штетне и криминалне појаве. У складу са тим, донет је читав низ конвенција које се односе на овај проблем, које је ратификовала и наша

---

⁸⁵ Обвезници су сви представници финансијског и нефинансијског сектора који су дужни да поступају у складу са законом чије се одредбе односе на спречавање прања новца а чији је циљ да створе неповољне услове за прање новца кроз примену мера и радњи које су прописане законом. Обвезници су: банке; овлашћени мењачи; друштва за управљање инвестиционим фондовима; друштва за управљање добровољним пензијским фондовима; даваоци финансијског лизинга; друштва за осигурање, за посредовање у осигурању, за заступање у осигурању и заступници у осигурању; лица која се баве поштанским саобраћајем; брокерско-дилерска друштва; организатори посебних игара на срећу и приређивачи игара на срећу путем телефона или других средстава везе; предузећа за ревизију и овлашћени ревизори; као и предузетници који се баве прометом непокретности, пружањем рачуноводствених услуга, пореским саветовањем и сличним пословима.

држава и на тај начин се придружила напорима међународне заједнице у борби против прања новца. Најважније међународне конвенције, које су допринеле успостављању стандарда у овој области су: Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотичких супстанци,⁸⁶ која предвиђа низ мера чије усвајање доприноси стварању механизма за ефикасно одузимање нелегално стечених прихода те се на тај начин олакшава поступак откривања прања новца; Конвенција о прању, трагању, и привременом одузимању прихода стечених кривичним делима⁸⁷ која је допринела дефинисању међународно-правног оквира у области сарадње у супротстављању прања новца на глобалном нивоу, а указује на потребу заједничке борбе против прања новца и осталих облика криминалног деловања кроз заједничку казнену политику а помоћу савремених метода у борби против тешких кривичних дела на међународном плану и помоћу установљавања ефикасног система међународне сарадње; Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета⁸⁸ која истиче значај успостављања и одржавања међународне сарадње у циљу превенције и сузбијања транснационалног организованог криминалитета и представља једну од најважнијих конвенција у овој области која је успоставила апсолутне међународне стандарде кроз своје одредбе које се односе на законодавства, администрацију и полицијске органе држава потписница у борби против транснационалног организованог криминалитета а самим тим и прања новца. Такође, важно је споменути и Европску конвенцију о узајмној судској помоћи са допунским протоколом⁸⁹ и Конвенцију Уједињених нација против корупције.⁹⁰

---

⁸⁶ Конвенција Уједињених нација против незаконитог промета опојних дрога и психотичких супстанци позната је и као Бечка конвенција а донета је 19. децембра 1998. године.

⁸⁷ Конвенција о прању, трагању, и привременом одузимању прихода стечених кривичним делима донета је 8. новембра 1990. године у Стразбуру од стране Савета Европе.

⁸⁸ Конвенција Уједињених нација против транснационалног организованог криминалитета је усвојена у Палерму, 2000. године.

⁸⁹ Европска конвенцију о узајмној судској помоћи донета је 20. априла 1959. године а допунски протокол је донет 17. марта 1978. године

⁹⁰ Конвенцију Уједињених нација против корупције донета је 30. октобра 2003. године у Њујорку.

2.5. Кратак осврт на однос организованог криминалитета и прања новца

Однос организованог криминалитета и прања новца заснива се на прикривању порекла новца који организована криминална група стекне својим активностима. Прање новац има директан одраз на организовани криминал тако што подстиче развој организованог криминала. Прање новца је типично за организовани криминалитет, али и онда када свој профит у легалне финансијске токове убацују трговци дрогом, кријумчари оружја, рекеташи или је он проистекао из других активности организованог криминалитета.⁹¹ Врло често се организованим криминалним деловањем остварују високи профити који представљају имовинску корист стечену на незаконит начин. У том случају, након стеченог нелегалног профита основни задатк извршиоца кривичних дела је његова легализација.

Због тога што је основна сврха прања новца прикривање организованих облика озбиљних кривичних дела и настављање криминалне активности без страха од откривања ово кривично дело има много шири утицај на друштво у целини. Наиме, савремене тенденције у борби против свих облика криминалитета, посебно организованог и транснационалног криминалитета, усмеравају борбу против криминалитета на кривичноправне мере казнене политике заплене средстава стечених криминалном делатношћу и онемогућавање укључивања таквих средстава у легалне финансијске токове.⁹²

Као пратећа појава организованог криминалитета, прање новца је присутно у земљама широм света, а припадницима организованих криминалних група или самој организованој криминалној групи даје могућност легализовања против законите имовинске користи и добити те несметано коришћење нелегалног новца у легалне сврхе. У том циљу, организоване криминалне групе и њихови чланови прибегавају бројним финансијским трансакцијама како би прикрили порекло новца

---

⁹¹ Шкулић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 339.

⁹² Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 371.

и учинили га легалним средством на тржишту новца како би могли да га користе у пословним односима у којима пласирају свој капитал.

Дакле, у случајевима када је имовинска корист стечена извршењем кривичног дела од стране организоване криминалне групе, њени припадници траже начин да користе стечени новац или имовину тако да својим активностима не привлаче пажњу надлежних органа. У ту сврху, врше читав низ трансакција са крајњим циљем да се наведени новац или имовина прикажу као законито стечени. Новац у овом процесу често мења свој облик и пребацује са једног на друго место. Бројни аутори истичу да је борба против прања новца кроз успостављање адекватних мера и њихову примену, као и усшешно сузбијања прања новца, један од основних услова за повећање успешности у борби и супротстављању организованом криминалитету.

3. ОПШТИ ОСВРТ НА ТЕРОРИЗАМ

У данашње време, тероризам представља озбиљан проблем који је у експанзији и развоју а са којим се суочава целокупно друштво. У савремено свету, тероризам је постао уобичајена појава која је присутна у свести сваког човека јер се готово сваког дана чује вест о некој терористичкој акцији. И поред сталних тврдњи савремених држава да се борба против тероризма успешно одвија, тероризам и даље представља једну од најопасних претњи по државу, друштво и њихову безбедност.

Сам термин тероризам потиче од латинске речи *terror* што значи ужас и јак страх. Та реч је преузета у француском језику: *terrorisme*, *terroriser*, у значењу вршења терора, владавину застрашивања и примену насиља до физичког уништења.⁹³ Историјски, тероризам се везује за јакобинску диктатуру⁹⁴ и Октобарску револуцију⁹⁵. Међутим, бројни аутори истичу да је тероризам настао у давним временима те да прати људско друштво кроз његову историју. Па се тако у литератури као пример тероризма наводи и Самсоново обарање храма Филистејаца⁹⁶ али и пример убиства Цезара⁹⁷. Тероризам, као акт насиља јавља се и у периоду средњег века као насиље појединца у спротстављању држави и касније кроз историју.

Историја је више пута забележила, како то истиче француски писац Жил Ромен, да тероризам може бити метод владања. Читав 19. и 20. век били су

---

⁹³ Бјелајац, Ж., (2013)., *op. cit.*, стр. 122.

⁹⁴ Јакобинска диктатура, позната је и као Јакобинска страховлада или Јакобински терор. То је период Француске револуције који је трајао од 5. септембра 1793. године до 28. јула 1794. године, чија је централна личност био Робеспјер а који карактерише „режим гиљотине“ у коме је страдало преко 25000 људи широм Француске, те је јасно зашто се у савременој науци период Јакобинске диктатуре повезује са тероризмом.

⁹⁵ Октобарска револуција је била друга фаза Руске револуције коју је предводио Лењин. Револуцију карактерише страховити терор који су спровели комунисти а који је за последицу имао милионе жртава.

⁹⁶ Георг Шварценбергер, један од водећих теоретичара међународног права, као пример тероризма истиче Самсоново обарање храма Филистејаца, ратоборног несемитског народа са подручја југозападне Палестине који је дуги низ година ратовао против Израелаца.

⁹⁷ Луј Рене Берс као пример тероризма наводи Брутово убиство Цезара 44. године пре нове ере и тако истиче да је тероризам појава старија од античке цивилизације Грчке и Рима, али и религиозне секте и акте тајних великоисламских оружаних група.

преплављени терористичким активностима. Од седамдесетих година прошлог века, појам тероризма добија савременије значење из кога произилази да тероризам представља изазивање страха и несигурности код грађана које је политички мотивисано а које се спроводи употребом разних облика насиља. Тероризам представља предузимање терористичких аката из политичких побуда ради постизања одређеног политичког циља.

Данас, тероризам представља глобални безбедносни проблем чијем су развоју допринеле глобалне друштвене промене али и различити геополитички догађаји, чији је циљ остваривање предвиђеног плана, те се тероризам посматра као глобална безбедносна претња свету и као један од најопаснијих облика угрожавања безбедности међународне заједнице али и сваке појединачне државе и њених грађана. Национални, верски и социјални сукоби, нарочито на подручјима где су они заострени, утичу на тероризам и терористичко деловање. Савремено друштво тежи превентивном деловању у спречавању тероризма, али је јасно, имајући у виду извршене терористичке акте да такво поступање још увек није могуће. Због актуелности проблема тероризма, његове експанзије и распрострањености, тероризам је регулисан како у домаћем законодавству тако и у бројним међународним документима.

Када је у питању супротстављање тероризму, национална кривична законодавста су кључна јер међународни документи нису згодни за примену. Иако Устав Републике Србије⁹⁸ у члану 16 истиче да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије и да се непосредно примењују али уз ограничење да морају бити у складу с Уставом. Када се ради о кривичном делу тероризма, које је саставни део кривичног материјалног права, углавном није могуће непосредно примењивати међународне уговоре јер се њима елементи бића кривичног дела не одређују довољно прецизно. Због тога централно место заузимају национални правни системи који након ратификовања међународних уговора имају обавезу да

---

⁹⁸ Сл гласник РС, бр. 98/06.

изврше хармонизацију са тим изворима тј. имплементирају одговарајуће одредбе у национално кривично законодавство.⁹⁹

Према одредбама важећег Кривичног законика¹⁰⁰ кривично дело тероризма спада у групу кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Основни облик кривичног дела тероризма са бројним облицима радње извршења прописан је чланом 391 где се наводи следеће: Ко у намери да озбиљно застраши становништво, или да принуди Србију, страну државу или међународну организацију да нешто учини или не учини, или да озбиљно угрози или повреди основне уставне, политичке, економске или друштвене структуре Србије, стране државе или међународне организације: нападне на живот, тело или слободу другог лица; изврши отмицу или узимање талаца; уништи државни или јавни објекат, саобраћајни систем, инфраструктуру укључујући и информационе системе, непокретну платформу у епиконтиненталном појасу, опште добро или приватну имовину на начин који може да угрози животе људи или да проузрокује знатну штету за привреду; изврши отмицу ваздухоплова, брода или других средстава јавног превоза или превоза робе; производи, поседује, набавља, превози, снабдева или употребљава нуклеарно, биолошко, хемијско или друго оружје, експлозив, нуклеарни или радиоактивни материјал или уређај, укључујући и истраживање и развој нуклеарног, биолошког или хемијског оружја; испусти опасне материје или проузрокује пожар, експлозију или поплаву или предузима друге општеопасне радње које могу да угрозе живот људи; омета или обустави снабдевање водом, електричном енергијом или другим основним природним ресурсом које може да угрози живот људи, казниће се затвором од пет до петнаест година. Ово кривично дело, као и нова кривична дела тероризма као што је јавно подстицање на извршење терористичких дела које је прописано чланом 391а, врбовање и обучавање за вршење терористичких дела које је прописано чланом 391б, употреба смртоносне направе које је прописано чланом 391в, уништење и оштећење нуклеарног објекта које је прописано чланом 391г и

---

⁹⁹ Коларић, Д., (2013). Нова концепција кривичних дела тероризма у Кривичном законнику Републике Србије, *Stimen*, вол. 4, бр. 1, стр. 50.

¹⁰⁰ Сл. гласник РС, бр. 85/05, 88/05 - испр., 107/05 - испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.

терористичко удруживање које је прописано чланом 393а унета су домаће законодавство и усклађена са низом конвенција којима је циљ спречавање аката тероризма.

На међународном плану, донети су бројни документи који имају за циљ прецизирање појма тероризма али и борбу у сузбијању истог. Међу њима најзначајнији су: Оквирна одлука Савета Европске уније о борби против тероризма од 13. јуна 2002. године са изменама и допунама које су учињене 2008. године и Конвенција Савета Европе о спречавању тероризма од 16. маја 2005. године.

3.1. Појам и карактеристике тероризма

Тероризам је сложен облика насиља који није лако дефинисати. Осим потешкоћа терористичког карактера, дефинисање тероризма отежава и низ других фактора, а све те потешкоће су последица двоструких стандарда који проузилазе из међусобно супротстављених политичких односа. То конкретно подразумева да се одређена организација, од стране једне државе може оквалификовати као терористичка, за разлику од друге државе која је може назвати ослободилачком.¹⁰¹

Тероризам је друштвени феномен вишедимензионалног карактера због чега је у одређивању његовог појма потребан мултидисциплинарни приступ те се тако тероризам може посматрати с криминалистичког, криминолошког и кривичноправног аспекта. С криминалистичког аспекта, тероризам је грана организованог криминалитета, те је у циљу спречавања и сузбијања тероризма потребно користити научне и на практичном искуству засноване методе и средства која су најпогоднија да се терористичко дело открије и разјасни, да се открију њихови учиниоци и обезбеде докази као и да се спречи извршење будућих планираних терористичких аката. С криминолошког аспекта, тероризам се

---

¹⁰¹ Зиројевић, М., Ђукановић, Д., Гајић, Д., (2012). Традиционална схватања о криминалу, организованом криминалу и транснационалном организованом криминалу у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 29.

огледа у проучавању етиолошких и феноменолошких фактора тероризма, као и мера за спречавање и отклањање тероризма као облика криминалитета. С кривичноправног аспекта, тероризам подразумева вршење више кривичних дела која заједно чине кривично дело тероризма. Такође, појам тероризма може се одредити с академског и административног аспекта, полазећи од места настанка, степена научности и циљева појмовног одређења. С академског аспекта, појам тероризма обухвата скуп мишљења и ставова које су страна и домаћа наука забележиле у процесу истраживања тероризма. С административног аспекта, појам тероризма углавном обухвата реакције које су настале након извршеног терористичког догађаја.

Овај појам је у друштвеним наукама веома експлоатисан, а може се слободно рећи да је број дефиниција тероризма изједначен са бројем аутора чију интелектуалну пажњу је закупила ова тема. Стога се тероризам може дефинисати као смишљена, сврсисходна и често организована систематска употреба насиља и застрашивања ради стварања или искоришћавања страха грађана и носилаца власти, с циљем прокламовања извесних идеолошких, најчешће политичких вредности.¹⁰²

У првобитним значењима тероризам је дефинисан као метод којим једна организована група или партија покушава да оствари своје циљеве, првенствено применом насиља према противнику. Сам појам је доживео огромне промене у свом основном значењу. Најпре се тиме означавало насиље појединца према другим људима и објектима, затим насиље појединца и група против државе, и, на крају, насиље државе према сопственом народу или другим народима.¹⁰³ Данас су дефиниције тероризма веома бројне,¹⁰⁴ а постоје елементи које обавезно треба узети у обзир приликом одређивања појма тероризма. Па тако, приликом дефинисања тероризма треба обавезно узети у обзир следеће:

- Терориста врши насиље или прети насиљем, он је неизбежно политички мотивисан и припада некој организацији.

¹⁰² Ђорђевић, И., Ивковић, Н., (2016). Тероризам као негација демократије и напад на уставно уређење, Безбедност, вол. 58, бр. 1, стр. 67-82.

¹⁰³ Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). *op. cit.*, стр. 267.

¹⁰⁴ Више у: Бјелајац, Ж., (2013), *op. cit.*, стр. 123.

- Акције терориста су усмерене ка далекосежним психолошким последицама (терористи није важна сама мета напада колико политички одјек акције).
- Тероризам никад не подржава већина становништва, а ако конкретну врсту насиља и подржава већина становништва, то више није тероризам већ герила или масовни устанак.
- Захтеви терориста никад нису реални нити су на закону утемељени, они су увек политички мотивисани, а један о њихових циљева је рецимо ослобађање терориста из државних затвора.
- Терористи сматрају да је преплашеном човеку лако наметнути своју вољу и на тим премисама граде своју стратегију, стварајући стално тензију у јавном мњењеу јер нико се не боји онога што је прошло већ неизвесности која предстоји.
- Тероризам, тај опасни феномен, увек је за корак испред органа државне заштите, између осталог зато што државни службеници размишљају о том проблему само за време радног времена, а терористи двадесет четири часа, што потврђују многи примери из прошлости.
- Терористи се обично спремају и годинама за акцију која некад траје и минутима.
- Терористи су у предности у односу на органе државне заштите. Они се спремају колико је потребно, сами бирају мету и време напада. Нападају онда када ће постићи изненађење и нападају обично такозване меке мете.
- Тероризам је претежно тајна активност, смртоносан је, убитачан и технолошки модернизован (терористи употребљавају средства савремене, тј. високе технологије), разарајући (по људске животе и материјална добра).
- Савремени тероризам је бескомпромисан и бруталан, глобалан (може настати било где, узроци на једном месту проузрокује последице на другом, што погодује настанку и сталним променама савремених облика тероризма), али и економичан у извођењу акција (терористички менаџмент заснован је на економском принципу: за уложена средства - што већи ефекат, односно крајњи резултат).

- Тероризам је екстреман и фанатичан (покретан је и вођен мржњом, обојен политичким, идеолошким, филозофским и религијским уверењима), самоубилачки је и саможртвујући, и изван је моралних и законских норми.
- Терористичке организације имају суштинску потребу за публицитетом и пажњом широког јавног мњења.
- Савремени тероризам је добро организован у структуре, мреже или у аутохтоне и независне ћелује, а шири се по принципу ефекта резонанце и заразе.
- Термин тероризам је од свог настанка до данас више пута мењао своје значење.¹⁰⁵

Тероризам се може посматрати у ужем и ширем смислу. У ужем смислу, тероризам постоји ако непосредна жртва напада није политички значајна и у овом случају тероризам има за циљ да изазове страх и пометњу у становништву те да се изрази присуство снага у чије име терористи поступају. У ширем смислу, тероризам се испољава као напад на живот и тело појединаца или мање групе људи а у циљу спровођења политичких промена. Дакле, тероризам у ужем смислу обухвата само политички тероризам, док тероризам у ширем смислу обухвата политички, криминални али и психички тероризам.

Као вишедимензионални политички феномен савремени тероризам се може теоријски најопштије одредити као сложени облик организованог, индивидуалног и ређе институционализованог политичког насиља, обележен застрашујућим брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе којима се обично, у време политичких и економских криза, а ретко у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, системски покушавају остварити велики циљеви на начин потпуно непримерен датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају.¹⁰⁶

¹⁰⁵ Гађиновић, Р., (1998). Савремени тероризам, Графомарк, Београд, стр. 71.

¹⁰⁶ Симеуновић, Д., (2002). Међународни тероризам, Београдски форум за свет равноправних, Београд, стр. 13.

Тероризам је метод којим једна организована група или партија покушава да оствари своје циљеве, првенствено применом системског насиља према противнику.¹⁰⁷

Тероризам је организована примена насиља (или претња насиљем) од стране политички мотивисаних извршилаца, који су одлучни да изазивање страха, зебње, дефетизма и панике намећу своју вољу органима власти и грађанима.¹⁰⁸

Тероризам је вишедимензионални политички феномен који се теоријски најопштије може одредити као сложени облик организованог, групног, и ређе индивидуалног или институционализованог политичког насиља обележен брахијално-физичким и психолошким методама политичке борбе, којима се обично у време политичких и економских криза, а ретко и у условима остварене економске и политичке стабилности једног друштва, систематски покушавају остварити „велики циљеви“ на начин непримерен датим условима, пре свега друштвеној ситуацији и историјским могућностима оних који га као политичку стратегију упражњавају.¹⁰⁹

Из ових дефиниција произилази да тероризма врши како би се привукла пажња јавности и промовисали циљеви терориста тако што се делује против цивилног становништва у циљу изазивања страха у власти једне земље како би се она на тај начин присилила да терористичкој групи омогући остварење одређених циљева. На основу анализе бројних дефиниција може се закључити да је тероризам представља стратегију насиља која има за циљ да оствари одређене резултате изазивањем страха и несигурности помоћу смишљене употреба насиља или претње насиљем која је политички мотивисана а предузима се како би се заплашила јавност или влада или да би се извршио притисак на њих. Иако постоје различите и бројне дефиниције тероризма, постоје критеријуми око којих се слаже већина аутора. Ти критеријуми су:

---

¹⁰⁷ Бошковић, М., (2002). *op. cit.*, стр. 11.

¹⁰⁸ Гаћиновић, Р., (1999). *op. cit.*, стр. 31.

¹⁰⁹ Симеуновић, Д., (2009). Тероризам, Едиција *Stimen*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 78.

- Тероризам је смишљена, политички мотивисана употреба насиља или претања насиљем да би се заплашила влада или већина јавности или да би се извршио притисак на њих.
- Тероризам представља стратегију насиља која је осмишљена да оствари резултате постепеним изазивањем страха и несигурности.
- То је незаконита употреба претње или силе путем дугорочне кампање или спорадичних инцидената.
- То је срачуната употреба насиља против цивила, односно неборбених циљева.
- Моћ се у основи налази на врху политичког насиља – она је освајање, манипулација и користи се како би се изазвале одређене промене.
- Револуционарни тероризам има за циљ да изазове комплетну политичку промену унутар државе.
- Полуреволюционарне стратегије имају за циљ да остваре политичку промену без колапса политичког система.
- Што се тиче циљева, средстава, мета и начина спровођења акција то је тајна активност која је пажљиво планирана.
- Циљеви се у основи могу разумети као политички, социјални, идеолошки или религиозни, јер без ових циљева терористи би били сматрани деликвентима и криминалцима.
- Тероризам се обично спроводи од стране мањинских група, а у неким случајевима и од стране усамљених појединаца.
- Постизање максимума публицитета је увек важнији циљ за терористе.
- Области у којима се спроводе акције, од специфичних земаља и локација до различитих сегмената друштва, постају брзо транснационалне где ширење обласди деловања терористичке организације често прелази државне границе.¹¹⁰

Кратко одређење тероризма са његовим најважнијим карактеристикама даје и Мило Бошковић у свом криминолошком лексикону где наводи следеће:

---

¹¹⁰ Јазић А., (2010). Терористичка пропаганда и улога медија, Међународни проблеми, вол. 62, бр. 1, стр. 116.

- Тероризам, доктрина, метод и средство изазивања страха и несигурности код грађана системском употребом насиља ради остваривања одређених, првенствено политичких циљева. Термин т. се појавио када га је Берк (E. Burke), британски филозоф XVIII в., употребио да опише револуционарне активности у Паризу. Мотиви т. најчешће су политичке побуде, али могу бити и чисте класичне криминалне природе. У политичком смислу, т. је системско и организовано насиље над пасивним субјектом с циљем да се он задржи у стању политичке покорности, да се у јавности изазове неповерење у постојећи јавни поредак и власт, или да се од њих изнуде политички уступци. Код класичне криминалне активности т. се јавља у стицају са користољубивим деликтима прибављања користи за терористичку активност: то су разбојнички напади, узимање талаца, уцене или подметање експлозива, претње да ће неки објект бити дигнут у ваздух, паљевина предузећа, хотела, робних кућа, уништење саобраћајних средстава, итд. Еванс (A. Evans) наводи пет битних узрочних фактора т.: а) раскорак између очекивања и могућности испуњења циљева друштвених група у условима постојећих друштвених, економских и политичких промена; б) „експлозија етничитета“, односно идентификација терориста са мултирасном, националном или религијском заједницом; в) национално-ослободилачке тенденције освешћења и кохезије; г) искуства из процеса деклонизације као облик политичке и идеолошке борбе против империјализма; и д) „мит гериле“ из Кинеске и Алжирске револуције, те из ционистичког покрета из Палестине. Према ставовима Ад хок комитета за т. узроци т. су спољни: колонијализам, страна окупација, агресија, империјалистичка и хегемонистичка политика, уплитање у унутрашње ствари друге државе, страна експлоатација богатства и неправедан међународни поредак; као и унутрашњи: расизам, фашизам, неофашизам, геноцид, апартхејд, пренаглашена друштвена, економска и политичка неједнакост, непоштовање и кршење људских права, опште сиромаштво, беда, глад и осујећеност у остваривању људских права и слобода. Класификација т. може се вршити на основу програмско-циљне орјентације (идеолошки, етнички, религиозни) и

- на основу облика средстава која се користе у нападима (конвенционални, неконвенционални, нуклеарни, хемијски, биолошки, самоубилачки).¹¹¹
- Тероризам (кривично дело) према Конвенцији о превенцији т. коју је усвојио Комитет министара Савета Европе (2005), т. као радњом кривичног дела сматрају се: напад на живот који може проузроковати смрт особе; напад на физички интегритет; отмица и узимање талаца; наношење штете државним и јавним објектима, транспортним системима, инфраструктурним објектима, укључујући и информативне системе, фиксним платформама у епиконтиненталном систему, јавним местима или приватној својини, која може да угрози људске животе или да проузрокује велике економске губитке; заузимање авиона, брода или другог транспортног средства или добра; производња, поседовање, стицање, транспорт или употреба оружја, експлозива, нуклеарног, биолошког или хемијског наоружања, као и истраживања везана за њих; ослобађање опасних материја, изазивање пожара, поплава или експлозија, чиме се угрожавају људски животи; ометање или прекид снабдевања водом, струјом или другим основним природним богатствима, што такође угрожава људске животе; претња да ће се извршити неко од тих дела. Према националном законодавству, радња кривичног дела састоји се у предузимању општеопасне радње с директним умишљајем, алтернативно одређена као изазивање експлозије али и пожара или предузимање неке друге опште опасне радње, како је то прописано Конвенцијом Савета Европе. За предузимање радње услови су намера и одређена последица. Последица дела треба да се манифестује у изазваном осећању страха или несигурности код грађана. Страх и несигурност су субјективна осећања могуће извесности од угрожавања живота људи и материјалних добара у радњама такве врсте. Да би се т. разграничио од других кривичних дела која могу бити обухваћена набројаним радњама, важна је намера учиниоца – угрожавање уставног уређења и безбедности државе. Сродно са тим кривичним делом општег типа, националним

---

¹¹¹ Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр, 528.

законодавством инкриминисану су и друга дела (међународни т., врбовање и обучавање лица за т., финансирање т, и терористичко удруживање).¹¹²

У делу Политички тероризам Алекс Шмид је 1983. извршио анализу сто девет академских дефиниција тероризма и издвојио елементе који су заступљени у тим дефиницијама, што је касније потврдио у заједничком делу са Албертом Јонгманом. Елементи који се најчешће понављају су: насиље, сила (83,5%), политичко насиље (65%), страх (51%), претње (47%), психолошки ефекти и претпостављене реакције (41,5%), диференцијација жртава–циљ (37,5%), смишљена, планирана, систематска и организована акција (32%), метод борбе, стратегија, тактика (30,5%), аномалије у кршењу прихваћених правила без хуманитарних ограничења (30%), присила, изнуђивање пристанка (28%), жеља за публицитетом (21,5%), самовољни, безлични, насумични карактер; недискриминативност (21%), цивили, неутралци, аутсајдери као жртве (17,5%), застрашивање (17%), наглашена невиност жртава (15,5%), група, покрет, организација као извршилац (14%), симболична природа акција (13%), неурачунљивост, непредвидљивост, неочекиваност дешавања насиља (9%), тајна прикривена природа (9%), поновљивост, серијски или капмањски карактер насиља (7%), криминал, злочин (6%), захтеви усмерени ка трећим лицима (4%).¹¹³

Једна од најважнијих карактеристика тероризма јесте да тероризам представља облик професионалног криминалитета као облика организованог криминалитета. У битна својства тероризма, која га издвајају из целине криминалитета, убрајају се: коришћење екстранормалних облика политичког насиља; комуникацијска функција обавештавања о циљу; застрашивање чији психолошки ефекти надмашују физичке учинке; специфична организациона и кадровска структура организације и њених припадника заснована на идеолошким, расним, верским или националним основама; посебност циља – изазивање психозе опште опасности, несигурности и неповерења у институције система према коме је усмерен; неселективност циљева односно безобзирност и изузетна суровост при

---

¹¹² Бошковић, М., (2015). *op. cit.*, стр. 529.

¹¹³ Бодрожић, И., (2015). Проблемска питања дефинисања тероризма, Безбедност, вол. 57, бр. 3, стр. 163.

извршавању акција, усмерена према недужним људима и немоћним особама; разноврсност и стално проширивање спектра објеката напада и мета терористичких аката; ефектност и ефикасност, са мало средстава и ризика велики психолошки учинци и снажан публицитет и пропагандни ефекти терористичке поруке.¹¹⁴

Међутим карактеристикама које су најизраженије и које се могу се могу издвојити из мноштва других карактеристика су: универзалност тероризма као појаве која се огледа у савремености и универзалности феномена тероризма који је и у прошлости, и данас, без обзира на степен друштвеног развоја изражен у свим друштвено-политичким системима кроз разноврсне облике испољавања; еволуција у примени метода и средстава која се огледа у прилагођавању тероризма савременим условима живота у међународној заједници и околностима конкретне средине; усмереност циља у терористичком акту која се огледа у чињеници да је терористичко деловање унапред испланирано са јасно постављеним циљевима; професионалност и организована активност, што подразумева професионално деловање координисаног систем терористичке организације; симболизам терористичких удара који се огледа у чињеници да терористичко деловање има ефекат пропаганде одређеног става како би се код симпатизера изазвало осећање разумевања и одобравања, у остатку друштва несигурност и страх.

Као политички и насилнички акт, тероризам се одликује и карактеристикама као што су: преношење одређене поруке која говори о циљевим деловања и намерама терористичке организације, изазивање страха као ефекта за којим се тежи приликом остварења циља, аморалност самог чина која се огледа у ирационалности његовог деловања као и чињеница да је тероризам озбиљно кривично дело.

У савременом свету, као карактеристике тероризма испољавају се и: глобализам, професионализам, висок степен организованости, злоупотреба техничких достигнућа, велика финансијска моћ стечена прањем новца и манипулацијама новчаних завода у многим земљама.

---

¹¹⁴ Бошковић, М., Скакавац З., (2009). *op. cit.*, стр. 271.

3.2. Фактори мотивације терористичких организација

Терористичке активности су магловите, с непознатим мотивима и представљају велики проблем за државе и уопште за светску цивилизацију.¹¹⁵ Ипак, познато је да фактори мотивације терористичких организација и њихових чланова могу бити различити, од политичких до религијских, а да тероризам узрокују различити мотиви.

Тероризам предствала комплексан феномен саткан од друштвених, психолошких, идеолошких, верских и политичких мотива и понашања која се муђусобно преплићу. Иако је тероризам много више од збира појединачних аката, мора се разумети личност, то јест терориста појединац, и фактори који код њега изазивају терористичке побуде.¹¹⁶ Данас, у савременом свету, постоје три врсте мотивације које одређују поступање терористичких група и њихових чланова а то су рационална мотивација, психолошка мотивација и културна мотивација. Професор Бјелајац у својој књизи Организовани криминалитет – Империја зла, рационалну, психолошку и културну мотивацију терористичких организација одређује на следећи начин:

Рационална мотивација одређује понашање терориста у смеру да пре свега размишљају о својим циљевима и могућностима, анализирајући их кроз призму цене коју морају да плате и могућег добитка. Рационални терориста на првом месту настоји да пронађе начин за остварење својих циљева без спровођења насилних терористичких аката.¹¹⁷

Психолошка мотивација за спровођење терористичких аката произилази из личног незадовољства терористе сопственим животом и достигнућима. У случају овакве мотивисаности, терористи ни у једном случају не разматрају могућност да можда нису у праву и да су погледи других бар делимично истинити. Они настоје

---

¹¹⁵ Гађиновић, Р., (2011). Тероризам у политичкој и правној теорији, 2. измењено и допуњено издање, Медија центар „Одбрана“, Београд, стр. 78.

¹¹⁶ Крстић, М., (2015). Мотиви терористичког деловања, Специјална едукација и рехабилитација, вол. 14, бр. 4, стр. 535.

¹¹⁷ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 126.

да што више прошире своју антисоцијалну мотивацију на друге. Друга важна карактеристике психолошке мотивације терориста је изражена жеља да се припада одређеној групи. За многе терористе припадност групи представља јачу мотивацију него политички циљеви које група жели да оствари. Такви појединци свој друштвени положај дефинишу искључиво преко припадности групи.¹¹⁸

Културна мотивација унутар терористичких група снажно утиче на јединство и обликовање циљева и вредности унутар терористичких група. Основна културна детерминанта тероризма је перцепција странаца и разумевање опасности по етнички опстанак групе. Сва људска бића су осетљива на претње по вредности по којима се идентификују. Ове вредности укључују језик, религију. Припадност групи и матичну територију одређеног народа или само територију на којој одређени народ живи. Могућност да се нека од ових вредности изгуби повлачи за собом могућност одбрамбене, па чак и ксенофочичне реакције. Религија је највероватније најмоћнија од свих културних идентификатора јер носи са собом веома дубоке вредности. Претња по религију одређене групе представља ризик не само по садашњост већ и по културну прошлост и културну будућност те групе.¹¹⁹

Савремени тероризам помоћу одређених облика насиља настоји да постигне одређени политички исход који се не би могао постићи без употребе насилних терористичких аката. С друге стране, поред политичких мотивационих фактора, до терористичких деловања доводе и религијски фактори, као саставни део политичких фактора незадовољства и радикализације. У том смислу, најчешће су терористичке активности мотивисане политичким и религијским циљевима, или како се и литератури другачије наводи, верским фанатизмом.

---

¹¹⁸ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 127.

¹¹⁹ *Ibid.*

3.2.1. Терористичке активности мотивисане политичким циљевима

Циљ деловања терористичких организација јесте остварење како легитимних, тако и нелегитимних политичких циљева, помоћу различитих метода и средстава. Прво и основно за постојање сваке терористичке групе или организације, неопходно је јасно дефинисање политичких циљева који желе да реализују кроз насилно деловање.¹²⁰ Различите групе чији је циљ промена постојећег политичког поретка своје циљеве сматрају сасвим легитимним а настоје да их остваре кроз своје политичке програме и њихово институционално спровођење. Међутим, уколико неки од легитимних политичких циљева постане део програмске орјентације групе, покрета или организације која је спремна ради остварења тих циљева да употреби насиље, ту се свакако ради о претњи за националну безбедност одређене државе.¹²¹

Протекле деценије специфичне су по изузетно насилничким терористичким актима проузрокованих политичком идеологијом која се креће у распону од крајње левице до крајње деснице.

Левичарски тероризам, или како се у литератури другачије наводи ултралевичарски, квазиреволуционарни или црвени тероризам, своју експанзију доживљава седамдесетих година прошлог века. Један од најчешћих узрока левичарског тероризма било је мишљење терориста да су левичарске акције бескорисне те да немају перспективу. Припадници левичарског тероризма су сматрали да је за отпочињање револуције веома важна спонтаност а да се објективни услови не формирају на економској бази друштва већ да свест за отпочињање револуције формира насиље. Из овога следи да тероризам крајње левичарских снага подразумева постојање воље, која се испољава у политичком расположењу за брзом, радикалном, прогресивном променом свега постојећег, а

---

¹²⁰ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 128.

¹²¹ Зиројевић, М., (2008). Тероризам као неконвенционална претња безбедности, Међународни проблеми, вол. 60, бр. 2-3, стр. 353.

чији се аспекти не задовољавају почетним вербалним сучељавањима с режимом и другим противницима већ све упорније теже конкретним акцијама.¹²²

Десничарски тероризам, или како се другачије означава у литератури, ултрадесничарски, фашисоидни црни тероризам, је у порасту од почетка XXI века а карактерише га повезаност са конзерватвним државама а његова основна одлика је неселективност у одабиру жртава и настојање да разарања, као последица терористичког деловања, буду што већа. Десничарски тероризам је фашисоидни облик политичког деловања који тежи елитистичком реализовању политике и политичких циљева, и управо ту се налази његов (у самом начину деловања) препознатљив облик политичког ангажмана.¹²³ С обзиром на фашисоидни карактер припадника терористичке групе, десничарски терористи сматрају да жртвовање масе треба да послужи остварењу њиховог циља, без обзира на то да ли се ради о припадницима истог народа или не.

Дакле, крајем XX и почетком XXI века левичарски тероризам слаби и долази до јачања десничарског тероризма. Терористичке акције 11. септембра 2001. године када су нападнути симболи америчке политичке, економске и војне моћи; 11. марта 2004. године када је у Шпанији убијено 191 лице а при том рањено још 1920 лица; 7. јула 2005. године када су терористи извели низ напада у Лондону и том приликом убили 56 цивила а ранили њих више од 100; као и терористички акције и Ираку где је убијено 24 865 људи од чега 2 400 деце и Алжиру где је убијено више од 60 000 људи као и отмице чак 270 авиона у цивилном ваздухопловном саобраћају при чему је погинуло 948 људи док је 7 479 лица држано у својству таоцу, показују да су терористичке организације изводиле напада с циљем да број жртава буде што већи.

Политички мотивисане терористичке акције одувек су имале одјека, стварајући импликације у политичком и социјалном домену. Наравно, у вредносном смислу речи, политички преврати и терористичка дејства, некада су оцењивани негативно, а некада позитивно, овисно од тога ко је кроз историју

---

¹²² Гаћиновић, Р., (2011). *op. cit.*, стр. 80.

¹²³ *Ibid.*, стр. 92.

савременог друштва те оцене давао.¹²⁴ Тако је дошло до успостављања двоструких стандарда који се огледају у томе да се по једном мишљењу ради о терористима док се по другом мишљењу ради о борцима за слободу.

3.2.2. Терористичке активности мотивисане верским фанатизмом

Терористичке активности мотивисане верским фанатизмом, које су створиле своје корене у периоду од 66. до 73. године нове ере када је Јеврејска секта вршила ликвидацију римских војника и управитеља али и јеврејских издајника, су у условима савременог света постале преовлађујући модел за политичко насиље. Верски фанатизам је добио значај глобалног проблема којим се бави целокупна међународна заједница јер не постоји ни једна друга идеологија која савременом човеку може понудити смисао живљења какав може вера и религија. Подршка верском насиљу нарочито је присутна и најраширенија је муђу популацијом која живи у тзв. репресивним друштвима, која не дозвољавају спровођење реформи и сузбијају било коју врсту неслагања.¹²⁵

Трагање за идентитетом, било да је реч о појединцу или групи, настојање да се тај идентитет освоји или сачува, да се идентификује са неким или нечим, покреће људе у одређеним околностим чак и на оне акције које су опо облицима и садржају безобзирне, насилне а често и ирационалне.¹²⁶ Најснажнији облик испољавања идентитета је верски идентитет јер је везан за божију правду и милост. Појединац са израженим и снажним верским идентитетом све ради у име Бога и на тај начин испољава своје ставове.

Верски тероризам је најстарији облик тероризма који је снажно укорењен у појединачни и колективни идентитет. Од 1980. године када је од укупно шездесет

---

¹²⁴ Бјелајац, Ж., (2013), *op. cit.*, стр. 129.

¹²⁵ Бјелајац, Ж., (2016). Исламска држава: између мита и стварности, Међународни проблеми, вол. 68, бр. 1, стр. 54-71.

¹²⁶ Бингулац, Н., Драгојловић, Ј., (2016). Contemporary security challenges in european countries viewed from the aspects of terrorism and religious extremism”, Thematic conference proceedings of international significance, International scientific conference “Archibald Reiss days”, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 406-417.

четири познате терористичке организације, само две своју активност заснивало на верским мотивима, преко 1992. године када се број верских терористичких организација повећао на једанаест па да почетка XX века када је све већи број терористичких група почео да прихвата и афирмише верске и религијске циљеве, тероризам мотивисан верским циљевима се полако утемељивао у друштвене структуре савременог света. Од деведесетих година XX века све је чвршће и израженије повезивање верског фанатизма и тероризма.

Последњих година, пораст религијског тероризма доноси све већи број жртава и све већи степен насиља а по свом карактеру све више подсећа на ултрадесничарски или фашисоидни тероризам. Верски терористи убијање сматрају обредним чином, а окупљају следбенике коју се спремни на саможртвовање, односећи са собом хиљаде недужних живота и уништавајући материјална добра а то зарад постизања циљева терористичке организације.

Дакле, може се закључити да се тероризам мотивисан верским фанатизмом све више испољава у верској нетрепеливости и агресивности, нарочито у исламском фундаментализму¹²⁷, те као такав представља један од најопаснијих извора насиља у XXI веку. Циљеви оваквог тероризма су тешко схватљиви па је због тога веома компликовано и тешко успоставити ефикасан систем борбе у циљу његовог сузбијања.

3.2.3. Однос тероризма и организованог криминалитета

У научној литератури и стручној јавности дуго је владало мишљење да криминалци и терористи представљају одвојене претње по друштво. Међутим, у последње време граница између тероризма и организованог криминалитета и није значајно изражена јер је веома тешко разграничити докле сеже тероризам и одакле

---

¹²⁷ Најекстремније терористичке групе које су извеле неке од најтежих терористичких напада потичу са Блиског истока карактерише верски фанатизам а њихов крајњи циљ је стварање јединствене исламске државе. Најпознатије међу исламским терористичким групама су: Ал Каида, Хамас, Хезболах, Народни фронт за ослобођење палестине, Палестински исламски цихад, Египатски исламски цихад, Исламска група.

почињу криминалне активности из разлога што на подручју на ком се развија тероризам постоји одговарајућа подлога за системско и планирано вршење кривичних дела с обележјима организованог криминалитета. Тако је данас, у савременом друштву, сасвим сигурно да су тероризам и организовани криминалитет појаве које су чврсто повезане и које не познају границе одређене регије, верске или националне припадности.

На самом почетку, ни једна терористичка организација не би опстала без подршке једне или више држава или актера који не представљају државу, у форми политичке, економске или психолошке подршке, тајне или отворене. Временом, како су се активности многих терористичких организације шириле, а конекције са првобитним изворима подршке варирале, модификовале или гасиле, јављала се потреба за додатном стимулацијом у области финансирања активности организације. Из тих разлога, постепено су се градили односи и својеврсни облици сарадње са криминалним организацијама.¹²⁸ Дакле, управо је финансирање тероризма један од основних елемената односа тероризма и организованог криминалитетат и један од основних разлога повезаности тероризма и организованог криминалитета.

Финансирање тероризма представља процес у коме се предузимају одређене радње у циљу обезбеђења средстава са намером да се она употребе у сврху предузимања и чињења терористичких активности. Тероризам се данас финансира кроз разне облике како легалног тако и илегалног пословања, али најчешће кроз разне облике криминалитета и путем вршења кривичних дела са елементима организованог криминалитета. Облици финансирања терористичких организација који се најчешће спомињу и који представљају финансијску основу у већини изведених терористичких акција су: трговина дрогом, трговина радиоактивним материјалом, трговина оружјем, трговина људима, прање новца, рачунарски криминалитет, деловање појединих невладиних организација, оснивање

---

¹²⁸ Бјелајац, Ж., Матијашевић, Ј., Марковић, М., (2012). *op. cit.*, стр. 137.

грађевинских фирми, банака, као и организација које углавном служе као параван за обављање илегалних послова и др.¹²⁹

Веома чести видови сарадње терористичких група с организованим криминалитетом огледају се у повезаности терористичких група са организованим криминалним групама чија је основна делатност шверц и трговина дрогом. Такође, до повезивања терористичких организација са организованим криминалитетом долази приликом размена илегалних добара која поседују или терористи или организоване криминалне групе, у зависности од конкретног случаја.

На основу везе са организованим криминалитетом, терористичке активности се припремају и одвијају уз помоћ потребних техничких и оружаних средстава и опреме потребне за успешно деловање. Може се закључити да се однос тероризма и организованог криминалитета заснива на следећим активностима:

- Организовани криминал својим илегално стеченим профитом финансира терористичке организације или групе;
- Организовани криминал кријумчари наоружање и опрему за потребе терористичких покрета и/или кријумчари стране плаћенике и терористе до земаља у којима делује терористичка организација;
- Терористичке организације, самостално или у сарадњи са криминалним групама предузимају извесне организоване криминалне активности ради стицања материјалних и војних средстава за извођење терористичких дејстава;
- Организовани криминал са израженим политичким аспирацијама, предузима одређене терористичке активности како би непосредно дошао или довео своју политичку струју на власт.¹³⁰

Према томе, однос организованог криминалитета и тероризма може бити двојак: с једне стране терористичка делатност представља вид одрганлизованог криминалитета, а с друге стране, тероризам се као такав манифестује кроз вршење

---

¹²⁹ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.*, стр. 147.

¹³⁰ Мијалковић, С., (2008). Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности, Ревиија за безбедност, вол. 2, бр. 12, стр. 39.

различитих кривичних дела у циљу остварења политичких, финансијских, идолошких и других циљева.

3.3. Сличности и разлике између терористичких и организованих криминалних група

Између тероризма и организованог криминалитета постоје и сличности и разлике па тако и између терористичких група и организованих криминалних група сличности и разлике такође постоје. Од осамедесетих година, када је први пут уочене веза између тероризма и организованог криминалитета, бројни аутори су почели да се баве проучавањем и сличности и разлика између терористичких и организованих криминалних група. Пре свега, основна разлика између терористичких и организованих криминалних група тиче се мотивације. Наиме, мотивација терористичких група је политичке и идеолошке природе док је мотивација организованих криминалних група економске природе, тј. њихов основни циљ је стицање профита. С друге стране, терористичке групе као свој крајњи циљ желе да остваре моћ те су им средства потребна у ту сврху, док организоване криминалне групе за циљ имају остварење што већег профита и стицање моћи и превласти у одређеним областима друштвеног живота, те из тога произилази основна сличност терористичких и организованих криминалних група а која се односи на стицање профита и моћи. У даљем тексту, биће дат приказ основних сличности и разлика терористичких и организованих криминалних група.¹³¹

- Сличности терористичких група и организованих криминалних група:
  - Дела чланова и терористичких група и организованих криминалних група су унапред испланирана и осмишљена;
  - Обе групе за постизање циљева употребљавају силу и претњу као средства принуде;

---

¹³¹ Бјелајац, Ж., (2013). *op. cit.* стр. 159-160.

- Обе групе, зарад остварења својих циљева, употребљавају уцене, отмице и убиства;
  - Деловање обе групе је илегално и за државу криминализовано;
  - Код обе групе, припадност групи је веома важан фактор а напуштање групе није могуће;
  - Основна и примарна активност обе групе је стицање новца и што већег профита.
- Разлике терористичких група и организованих криминалних група:
    - Терористичке групе се залажу за остварење циљева који се односе на политичке и идеолошке промене система, док организоване криминалне групе за циљ имају повећање материјалне користи и веће учешће на тржишту;
    - Припадници терористичке групе на судовима увек признају своја дела како би се на тај начин представили у јавности, док припадници организоване криминалне групе своја дела никад не признају и увек поричу учешће и уплетеност у било којој криминалној организацији и њеним циљевима;
    - Терористи приликом предузимања својих акција настоје остварити што већи одјек у јавности и на тај начин покушавају да се такмиче са владом одређене државе пред широм јавности, док организоване криминалне групе настоје да делују у тајности, те да избегну и медије и јавност;
    - Код терористичких група по правилу нема везе између жртава и терориста, док је код организованих криминалних група жртва тесно повезана са делом;
    - Између терористичких група не постоји супарништво и борба за територију, док је код организованих криминалних група то веома изражено.

4. ОДНОС ПРАЊА НОВЦА И ТЕРОРИЗМА

Прање новца и тероризам су два различита феномена која на исти начин користе финансијски ситем, и тако, анонимно извршавају финансијске трансакције, у случају прања новца како би се прикрило право порекло новца, а у случају тероризма како би се обезбедила средства за његово финансирање и самим тим терористичко деловање. Сличност између прања нова и финансирања тероризма огледа се у чињеници да су у оба случаја финансијске трансакције исте и користе се у криминалне сврхе. Разлика између ова два феномена огледа се у употреби новца. Прање новца и тероризам имају и неке заједничке карактеристике као што су: тајност у организовању и деловању, висок степен организованости, планско вршење злочина, транснационално деловање, тежња ка инфилтрирању за у структуре власти и стицање политичког утицаја, корупција јавних службеника и органа власти, подривање демократије, слабљење поверења грађана у државне институције, као и продубљивање економске кризе и друго.

Путем прања новца врши се прикривање правог порекло новца који је стечен криминалним активностима и његово коришћење док се код тероризма путем прања новца стичу новчана средства за његово финансирање и деловање. Дакле, може се закључити да је утицај прања новца на тероризам, његово развијање и финансирање веома снажан и интензиван.

Финансијска стабилност и обезбеђена новчана средства су од велике важности за успешност и функционисање терористичке групе, при чему се новац користи као опште средство размене али и као средство штедње и средство вредности. Идеја о спровођењу било ког терористичког акта, без обзира на његове циљеве, и успостављање плана за његову реализацију, пре свега захтева значајна финансијска средства како би се било која од планираних активности могла предузети те се са сигурношћу може рећи да терористичке организације пре свега морају обезбедити новчана средства а тек потом планирати своје деловање.¹³² Да

---

¹³² Неки подаци указују да је за извођење терористичког напада 11. септембра 2001. године у САД-у, потрошено чак 250.000 америчких долара, при чему су трошкови организације и извођења

би терористичка група била успешна у остварењу својих циљева мора успоставити изворе финансирања и обезбедити начине за безбедну примену тих средстава што се најчешће врши путем прања новца. Путем прања новца обезбеђују се средства за планирање, организовање и вршење терористичких акција.

Финансирање тероризма путем прања новца дефинисано је као веома сложен процес разних односа који се остварују ради покушаја, или успешног обезбеђивања или прикупљања средстава или имовине у намери да се она користи или са знањем да је могу користити, у целости или делимично, за извођење терористичког акта терористе или терористичке организације.¹³³

Терористичке групе и појединци терористи чувају свој новац у било ком облику који им је локално прикладан, те се прикупљени новац, који им није потребан за покривање животних трошкова, уобичајено пребацује у готовину другим ћелијама у другим земљама и никад не доспе у пословне банке.¹³⁴ Из тог разлога, није лако, некада је чак и немогуће, пратити ток финансијке активности терористичких група како би се дошло до података о њиховима рачунима и средствима која се користе.

Дакле, однос тероризма и прања новца огледа се у обезбеђивању финансијских средстава за егзистирање и деловање терористичких група, при чему је потребно да се новац стечен нелегалним активностима легализује и након тога несметано користи за потребе терористичке групе. Често се финансирање тероризма назива и „обрнуто прање новца“ или „прљање новца“ имајући у виду да се за финансирање тероризма користе и средства из легалних извора.¹³⁵ Због тога што терористичке групе значајан део финансијских средства обеубеђују путем прања нова, терористи данас, ради сигурног финансирања својих активности, све чешће користе услуге легалних финансијских институција и коришћењем њихових услуга прикривају прање новца намењеног за финансирање организације.

терористичке акције обухватили и организацију и извођење бројних путовања, плаћање обуке али и животне трошкове учесника у акцији током њене дуготрајне припреме.

¹³³ Сандић, К., (2012). Феномен финансирања тероризма путем прања новца и успостављање делотворног система контрамера, Војно дело, вол. 64, бр. 1, стр. 380.

¹³⁴ Бјелејац, Ж., Зиројевић, М., *op. cit.*, стр. 219.

¹³⁵ Станковић, Н., (2014). Тероризам и финансирање тероризма, Европски универзитет Брчко дистрикта, Брчко, стр. 61.

На крају се може закључити да прање новца предствља активности кроз коју се новац стечен криминалним активностима употребљава тајно, а да терористичке групе за финансирање своје организације односно за финансирање тероризма што предствља тајни начин за употребу новца у сврху обављања терористичких делатности. Све је то могуће уз комбинацију разноврсних метода и средстава а што захтева висок степен професионалности и организованости у деловању.

5. ТИПОЛОГИЈЕ ПРАЊА НОВЦА

Различите технике прања новца генерално могу бити схваћене као методе и као врсте – типологије. Наиме, наведени појмови – методе и типологије – могу се сматрати синонимима, и просто је немогуће у било којем тренутку прецизно и тачно описати различите методе које се користе за прање новца, а и за финансирање тероризма. Важно је нагласити да се исте разликују у зависности од државе, због броја различитих фактора или карактеристика које су јединствене за сваку државу. При томе се мисли на економију, сложеност финансијског тржишта, међународну сарадњу, АМЛ (енгл. *Anti Money Laundering*) и сл.

Типологије прања новца се константно мењају јер су перачи новца веома креативни, те чим један метод буде разоткривен, они убрзо потом пронађу други.¹³⁶ Ипак, за потребе овог истраживања, а у складу са његовим циљем и предметом, нарочит нагласак ће бити стављен на савремене типологије прања новца у банкарском сектору, преко мењачких послова, код адвоката и адвокатских ортачких друштава, у сектору рачуноводства, ревизије, у сектору осигурања и у сектору некретнина.

Банке су, како би превазишле економску кризу, почеле да нуде већи број нових производа и услуга које потенцијално могу да буду искоришћене за убацивање илегално стеченог новца у финансијске токове,¹³⁷ те су стога оне нарочито погодне ради прикривања криминалног порекла средстава, и увек су актуелне.

---

¹³⁶ Лукић, Т., (2009). Прање новца и финансирање тероризма – на нивоу Европске уније. Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. 43, бр. 3, стр. 211.

¹³⁷ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). Типологије прања новца у Републици Србији, Мисија ОЕБС у Србији, Министарство финансија, Управа за спречавање прања новца, Београд, стр. 6.

5.1. Типологије прања новца у банкарском сектору

Банкарство представља безбедно управљање средствима клијената и њихове трансакције, а током дужег временског периода банкама није било важно порекло средстава њихових клијената. Модернизацијом регулаторних окружења све више активности је постало законом прописано, што ставља финансијске институције у тешку позицију. Наиме, када се регулатива користи за забрану природног и профитабилног понашања, изазов за заобилажење и кршење прописа се повећава. Глобализација банкарског сектора подразумева да када су одређене активности у једној банци забрањене, а у другој нису, конкурентски притисак може да утиче на изборе. Тако, на пример, офшор банке са ентузијазмом пружају услуге имућним појединцима који су спремни да плате специјализоване и поверљиве услуге.¹³⁸

Банкарско пословање је данас регулисано позитивноправним законодавством у којима се банке оснивају и у којима послују. Домен њиховог пословања обухвата веома широк спектар делатности који је уређен системом позитивноправних аката, како на националном тако и на међународном плану. И поред тога, банкарско пословање представља погодно тло за различите злоупотребе које су повезане са прањем новца.

Основни циљ злоупотреба банкарског система јесте убацивање нелегално стечених прихода у легалне финансијске токове.¹³⁹ У циљу спровођења превентивних мера ради спречавања прања новца неопходно је да финансијске институције спроведу процене ризика. У том смислу оне, као и запослени, могу поседовати релевантне информације о структури, организацији и величини сектора, као и о карактеристикама одређених финансијских производа, што може бити од непроцењиве помоћи приликом утврђивања постојећих ризика, али и сумњивих трансакција. Стога су драгоцени подаци у Табели 2, у којој су приказана

---

¹³⁸ Тарнер, Ц., (2014). Спечавање прања новца – спречавање, откривање и истраживање финансијских криминалних радњи, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд.

¹³⁹ Бошковић, Г., (2004). Начини прања новца у банкарском пословању, Безбедност, вол. 46, бр. 2, стр. 277.

обавештења банака о сумњивим трансакцијама у временском раздобљу од 2011. до 2014. године у Хрватској, Словенији, БиХ и Србији.¹⁴⁰

Табела 2. Обавештења банака о сумњивим трансакцијама од 2011. до 2014. године.

ЗЕМЉА	2011.		2012		2013.		2014.	
	СТ банке	СТ укупно	СТ банке	СТ укупно	СТ банке	СТ укупно	СТ банке	СТ укупно
Хрватска	274	503	303	572	494	764	606	871
Словенија	238	327	461	559	504	600	372	480
Србија	2.542	2.570	781	811	594	634	552	587
БиХ	152	184	69	93	114	193	93	166
Укупно	3.206	3.548	1.614	2.035	1.706	2.191	1.623	2.104

Извор: Циндори, С., Петровић, Т., (2016). стр. 781.

Банке су обавезне да надлежној финансијској служби доставе обавештења о свакој сумњивој трансакцији независно од тога да ли је она извршена или није. У временском периоду од 2011. до 2014. године банке у Републици Хрватској доставиле су 1.677 обавештења о сумњивим трансакцијама, банке у Словенији 1.575 оваквих обавештења, банке у Србији 4.497 обавештења, док су банке у Босни и Херцеговини доставиле само 492 обавештења о сумњивим трансакцијама. У посматраном временском периоду, Словенија и Хрватска имају приближно исти број достављених обавештења, док Србија и Босна и Херцеговина одступају од тог просека. За разлику од осталих посматраних земаља Србија прати тренд пада броја обавештења. На основу података из Табеле 2, у 2011. години достављено је 2.570 обавештења, док се у 2011. години тај број смањило у односу на претходну годину за 69,61%. Исти тренд се наставио и у 2013. и 2014. години.

¹⁴⁰ Анализа приказана у табели извршена је на основу података годишњих извештаја анализираних финансијско-обавештајних јединица; једино статистика Србије обухвата извештаје о сумњивим трансакцијама.

На основу анализе Народне банке Србије¹⁴¹ десет најчешћих разлога за сумњу због којих су банке у Србији вршиле пријаву надлежном органу у периоду од 1. јануара до 30. јуна 2011. године јесу следећи:

1. трансакције које су као „неуобичајене“ окарактерисали службеници банке на основу својих искустава и знања;
2. више повезаних готовинских трансакција у износима нижим од прописаног износа за пријављивање, а које укупно прелазе наведени износ, уколико су у несагласности са уобичајеним пословањем клијента;
3. подизање и/или полагање са рачуна клијента у износима нешто нижим од прописаног износа за пријављивање;
4. клијент врши готовинске уплате на рачун свог предузећа са сврхом плаћања „повећање оснивачког улога“ и „позајмица оснивача“;
5. трансакција између приватног и пословног рачуна предузећа без оправданог економског разлога;
6. клијент врши полагање или подизање већих износа ефективног новца у домаћој или страниј валути, који нису у складу са приходима или статусом клијента, односно природом трансакције;
7. клијент обавља честе и велике трансакције на заокружене износе;
8. клијент учестало врши трансакције по основу аванских плаћања или повраћаја аванса које образлаже нереализацијом комерцијалних уговора;
9. клијент полаже велике износе на рачун и даје налог банци да се износи трансферишу на рачуне већег броја лица, иако такви преноси средстава немају рационално објашњење нити економску оправданост;
10. клијент врши велики број трансакција полагања готовине на рачун предузећа које по природи своје делатности не послује са готовином.¹⁴²

---

¹⁴¹ Подаци су добијени на основу анализе одговора на упитнике достављене банкама о њиховим активностима из области спречавања прања новца за наведени период.

Унутар финансијског сектора, банке играју специјалну улогу посредника у симултаном нуђењу уговора о депозиту који за њих представља извор средстава и који оне увећавају пласирањем кроз кредите, тј. уговоре о зајму. Начини прања новца, када је реч о банкама, могу се класификовати сходно фазама. Типични примери прања новца у финансијским институцијама јесу:

1. *Полагање капитала* – полагање депозита (често готовог новца) на рачун клијента; куповина разних облика платних инструмената; инвестирање у послове у којима се највише користи готовина као покриће за депоновање прљавог новца у банке; мењање новчаница мањих апоена у новчанице већих апоена.
2. *Пресвлачење* – трансфер новца у иностранство или кеш депонован у међународним банкарским системима.
3. *Интеграција* – превремена отплата кредита, плаћање фалсификованих рачуна; комплексна мрежа међународних трансакција која чини праћење оригиналног извора средстава немогућим.

Неке од фаза прања новца могу бити истовремене, а још чешће се могу преклапати.¹⁴³ Прање новца омогућава инфилтрацију криминалних организација у финансијске институције и контролисање економских и криминалних токова прљавим новцем, што се најчешће остварује корупцијом у јавним службама и у финансијском сектору, али и у другим областима привредне и ванпривредне делатности. Из наведених разлога је неопходно анализирати који су потенцијално осетљиви сегменти банкарског пословања за различите злоупотребе повезани са прањем новца. Нарочито се истиче значај високоризичних послова у оквирима кореспондентског, електронског, офшор и приватног банкарства, те ће зато у оквиру истраживања бити анализиран сваки од наведених типова банкарског пословања. Такође је релевантно дефинисати смернице ради спречавања злоупотреба банкарских система за прање новца, те ће у дисертацији бити више речи и о њима.

---

¹⁴³ Фијат, Љ., (2012). Мере против прања новца у банкама, Задужбина Андрејевић, Београд, стр. 15.

5.1.1. Кореспондентски рачуни

Кореспондентско банкарство је пружање банкарских услуга једне банке другој банци, што подразумева постојање кореспондентског рачуна једне финансијске институције који она држи код друге финансијске институције за свој рачун и у своје име. Када успоставе вишеструке кореспондентске односе на глобалном плану, банке могу да обављају међународне трансакције за себе и за своје клијенте у земљама у којима немају своја представништва. Прецизније, кореспондентско банкарство обухвата: међубанкарске депозитне активности, међународне електронске трансфере система, *cheque clearing*,¹⁴⁴ управљање готовином, услуге наплате и уплате, трансфере путем пролазних страних рачуна (енгл. *payable-through accounts*).

Пословање преко кореспондентских рачуна идентификовано је као веома озбиљан проблем у вези са прањем новца и то пре свега зато што анулира принцип „упознај свог клијента“. Природа коришћења кореспондентских рачуна ствара индиректан однос у којем кореспондентска банка пружа банкарске услуге правним и физичким лицима за која не постоје информације о потврди идентитета. При томе се кореспондентска банка ослања на информације респондентске банке. Успостављени однос се усложњава у следећим случајевима:

- када се као респондентска банка јавља офшор финансијска институција,
- када је немогуће проценити квалитете механизма спречавања прања новца иако постоји легислатива која важи у респондентској банци,
- када није могуће надгледати појединачне трансакције које су укључене у велике трансакције између кореспондентских рачуна зато што банка није у вези са пошиљаоцем или корисником тих трансакција и

---

¹⁴⁴ Овај облик пословања подразумева трансфер чека из банке у којој је положен до банке код које је подигнут, док се кретање новца одвија у супротном смеру. Више у: Weisman, M. F., (2014). Money laundering legislation, regulation and enforcement, American Bar Association, Chicago, pp. 5-6.

- у случајевима када постоје подреспонденти, када респондентска банка нуди кореспондентске услуге.¹⁴⁵

Злоупотреба кореспондентског банкарства у сврху прања новца може се спречити реализацијом принципа „упознај свог клијента“. Стога су у ту сврху од стране експерата Групе за финансијске акције дефинисани следећи елементи као интегрални део мера за спречавање злоупотреба кореспондентског банкарства:¹⁴⁶

- Успостављање строгих процедура „упознај свог респондента“ са циљем потпуног упознавања легитимних послова сваког респондента. При томе је неопходно размотрити и информације о менаџменту банке респондента, о природи банкарске дозволе, њеним најважнијим пословним активностима, затим информације о месту где се респондент налази, а нарочито стварно физичко присуство у јурисдикцији у којој му је издата лиценца за рад, обим и природа трансакција за које се може претпоставити да ће пролазити кроз кореспондентски рачун, обавезно идентификовање свих трећих лица којима је дозвољен приступ кореспондентском рачуну, што подразумева да се од респондентских банака захтева да пруже, и да редовно ажурирају спискове институција којима оне нуде кореспондентске олакшице, строгост банкарске супервизије у матичној држави респондента и квалитет напора респондента да спречи и открије прање новца.
- Вршење детаљне контроле над кореспондентским односима, а уколико је то немогуће, затворити рачуне респондентских банака које немају развијену идентификацију „упознај свог клијента“ или оне над којима не постоји надзор.
- Одбијање сарадње, односно уласка у кореспондентски банковни однос са респондентом у јурисдикцији, као и одбијање наставка сарадње са респондентом који није укључен у регулисану финансијску групу или који је основан у некооперативној јурисдикцији и нема овлашћења да обавља

---

¹⁴⁵ Financial Action Task Force, Report on Money Laundering Typologies for 2000-2001, Paris, p. 10. Наведено према: Бошковић, Г., (2005). Прање новца, БеоСинг, Београд стр. 39-40.

¹⁴⁶ *Ibid.*

транзакције са грађанима те јурисдикције. Неопходно је и да се банке штите од успостављања односа са респондентским страним банкама које дозвољавају да њихове рачуне користе банке-шкољке.¹⁴⁷

- Обучавање запослених који раде на кореспондентским рачунима са циљем да препознају околности вишег ризика или нерегуларне активности и то без обзира на то да ли су у питању појединачне транзакције или тренд. При томе је потребно и подношење извештаја о необичним или сумњивим транзакцијама.
- Пријављивање надзорним органима и јединицама за финансијске истраге свих проблема са којима се сусрећу приликом рада са страним респондентским банкама, а нарочито када такви односи узрокују прекид сарадње.
- Периодичне провере свих односа кореспондентских рачуна са страним банкама како би се открили респонденти већег ризика, а и затворили рачуни са проблематичним банкама.
- Успостављање механизма који би подстицали спонтану размену претходно наведених информација са страним јединицама за финансијску истрагу и/или регулаторним финансијским властима.

5.1.2. Електронско банкарство

Најчешћи пренос капитала широм света данас представља електронски трансфер, који је омогућен развојем интернета. Проналаском интернета омогућене

---

¹⁴⁷ Термин банке-шкољке или шкољке предузећа односе се на различита правна лица која обухватају сложене структуре које обезбеђују анонимно власништво над капиталом. Оне не воде никакав посао везан за промет или производњу нити било какав други облик комерцијалне делатности у земљама у којима се налази њихово регистровано седиште. Оне се користе у сложеним шемама прања новца које веома често обухватају низ финансијских транзакција преко офшор центара, коришћењем посредника за управљање транзакцијама, као и коришћење међународне мреже компанија-шкољки, што знатно отежава праћење тока средстава. Бошковић, Г., (2005). *op. cit.*, стр. 80.

су нове форме трансфера, што је узроковало повећање броја перача новца. Банка може само да претпостави да је рачуну приступио номинални власник, али нема никакав начин да заиста потврди идентитет лица које приступа рачуну, као и месту са којег се обавља трансакција. Онлајн банкарство у великој мери олакшава перачима новца да спроводе трансакције зато што могу да избегну одлазак у банку, не морају да испуњавају формуларе нити да буду виђени. Електронски новац је теже пратити него стварну готовину зато што новац протиче широм света. Новац постаје нестварно, неопипљиво средство, линија на парчету папира или на екрану рачунара и телефона.¹⁴⁸ Електронско или интернет банкарство постаје финансијски сервис уз помоћ којег банка омогућава клијентима да лично обављају финансијске трансакције, па тако рачунар клијента постаје радни терминал банке.

У 21. веку све је учесталије коришћење трансакција путем интернета. На тржишту се појављују и виртуелне банке, а праву револуцију у комуникацији и испоруци услуга донео је паметни телефон. Он није везан за одређену локацију, повезан је са интернетом, једноставан за руковање и, може се рећи, представља „преносну“ банку иако је број услуга мобилног банкарства још увек ограничен.¹⁴⁹

Развој интернет банкарства доводи до појаве нових банкарских производа и услуга путем мрежа чиме су помакнуте временске и просторне границе традиционалног банкарства и у великој мери олакшан трансфер новчаних средстава. Трансфери путем интернета допринели су појави нових могућности прања новца коришћењем софистицираних шема *cyber laundering*.¹⁵⁰

Глобални систем комуницирања какав је интернет захтева адекватне и ажурне правне регулативе које треба да дефинишу законске могућности пословања корисника услуга. Законска регулатива у вези са интернетом и пословањем на интернету разликује се од једне до друге државе. Два најразвијенија дела света, ЕУ и САД, имају различите ставове по питању законске регулативе о интернету.

---

¹⁴⁸ Фијат, Љ., (2012). *op. cit.*, стр. 17.

¹⁴⁹ Роуз, П., Хадинс, С. Ц., (2015). Управљање банкама и финансијске услуге, Мате, Загреб, стр. 17.

¹⁵⁰ Циндори, С., Петровић, Т., (2016). Индикатори ризичности банкарског сектора у оквирима превенције прања, Зборник Правног факултета у Загребу, вол. 66, бр. 6, стр. 771.

Постоје два различита решења овог питања. Први, за који се залаже ЕУ, либералног је типа и заснива се на потпуној анонимности и приватности пословања. Овај систем је могућ захваљујући систему енкрипције података уз помоћ које је загарантована анонимност у слању свих порука на интернету. На овај начин систем штити приватност правног и физичког лица у пословању што је и основно правило банкарског пословања и предност овог система. Недостаци су пак изражени у избегавању плаћања пореских и царинских обавеза, у олакшаном прању новца и пребацивању капитала из једне државе у другу без знања надлежних органа.

Други, за који се залаже САД, заснован је на комплетној контроли и евиденцији пословања, трансакција и података од стране државних органа. Овај систем би омогућио државним органима комплетан увид у све банковне рачуне, у све интернет трансакције и имејл кореспонденцију. Слобода и приватност појединца, као и основна правила пословног банкарског понашања овим системом би била значајно ограничена.

Оба наведена решења имају своје добре и лоше стране. Нажалост, није могуће њихово просто комбиновање, него је потребно пронаћи оптималну законску регулативу за пословање на интернету. До тада, недостатак законске регулативе са једне стране онемогућава одређене сегменте пословања, док са друге омогућава примену широког спектра незаконитих активности у пословању правних и физичких лица, нарочито у сфери прања новца.¹⁵¹

Електронски трансфер представља једну од критичних тачака у процесу прања новца. У међународном финансијском свету комуникације су искључиво електронске и функционишу непрестано, 24 сата дневно. На основу података долази се до сазнања да се само у Сједињеним Америчким Државама коришћењем различитих система електронског преноса средстава дневно изврши више од 700.000 трансфера.¹⁵² Електронски трансфер новчаних средстава се користи када клијент банке код које има рачун са положеним новчаним средствима захтева од

---

¹⁵¹ Лукић, Т., (2008). Припејд картице – нови инструменти за прање новца, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. 43, бр. 3, стр. 291.

¹⁵² Фијат, Љ., (2012). *op. cit.*, стр. 16.

исте банке да се та средства пребаце на његов рачун у некој другој банци. Приликом овог захтева клијент даје банци од које тражи да се изврши трансфер само неопходне податке да се новац пребаци. Међутим, уколико банка у којој је клијент отворио рачун није повезана са системом за електронски трансфер новца, јављају се посредничке банке које омогућавају тражени електронски трансфер новца. Наведено у великој мери компликује електронски трансфер новца стварајући услове да се кроз овакву финансијску трансакцију изврши прање новца. Најзаступљенији случајеви јесу:

- када се ради прикривања порекла новца користи више банака за трансфер незаконитих новчаних средстава,
- када се врши трансфер средстава са великог броја рачуна, на које су новчани депозити улагани структурирањем на главни рачун који се најчешће налази у некој офшор зони и
- фалсификовањем адекватне документације, и то тако што се новац добијен криминалном делатношћу приказује као стечен на легалан начин, те уколико се фалсификат не открије може се несметано користити у законите послове.¹⁵³

Два најпознатија система за електронски трансфер средстава јесу CHIPS (енгл. *Clearing House Interbank Transfer System*) који функционише на територији САД и његов европски пандан SWIFT (енгл. *Society for Worldwide Interbank Transfer Telecommunications*). Основни проблеми који се намећу у вези са коришћењем оваквих система јесу како одржати ефикасан и јефтин систем плаћања а да при томе не дође до злоупотребе овог система за прање новца. Како би решио ове проблеме SWIFT је у сарадњи са Групом за финансијске акције оформио адекватан електронски формат који прима више информација и који обезбеђује

---

¹⁵³ Бошковић, М., Бошковић, А., (2011). Корупција – прање новца – финансирање тероризма: криминалистички – криминолошки – кривичноправни аспекти, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука, стр. 190.

више информација на основу којих се може вршити идентификација стварног пошиљаоца и примаоца средстава.¹⁵⁴

Како би смањиле изложеност ризику прања новца који настаје коришћењем нових технологија, финансијске институције у све већој мери осигуравају примену технолошких решења за поуздану идентификацију странке као корисника електронског банкарства, веродостојност потписаног електронског документа, поузданост мера против фалсификовања докумената и потписа, системе који су заштићени од поправљања, чиме осигуравају техничку и криптографску сигурност процеса употребе електронског банкарства, као и остале услуге у складу са позитивним прописима који регулишу наведено подручје пословања.¹⁵⁵

5.1.3. Офшор банкарство

Пореклом, термин офшор (енгл. *offshore*) је из енглеског права, односно *Common Law* правног система, а у преводу значи екстериторијално подручје. Овај облик пословања обављао се на острвима изван територије Велике Британије, те је тако и настао сам термин, а важио је за сва подручја која финансијским институцијама нуде специјалне погодности, те се исте огледају у либералним економским и пореским прописима. Чудан и Фијат¹⁵⁶ наводе ставове по којима су се офшор центри почели оснивати за време велике економске кризе 30-их година прошлог века и то уз помоћ америчког организованог криминала. Главни узрок појаве ових центара проистиче из потребе за стварањем софистицираних метода прања новца. Мафија је 1932. године почела да усмерава свој новац из Америке у офшор уточишта – у швајцарске банке и на тајне рачуне у Женеви. На овај начин је почела да се брише граница између законитог и незаконитог пословања. ММФ

---

¹⁵⁴ Бошковић, Г., (2005). *op. cit.*, стр. 42–43.

¹⁵⁵ Виншалек Стипић, В., Блажевић, Л., (2011). Управљање примјеном приступа темељеног на процени ризика пословања и ризика од прања новца, Практични менаџмент – стручни часопис за теорију и праксу менаџмента, вол. 2, бр. 2, стр. 78–79.

¹⁵⁶ Чудан, А., Фијат, А., (2015). Ризици и превенција прања новца – монографија, Printex, Суботица, стр. 62.

дефинише офшор центар као локацију у којој банкарски систем има развијене трансакције са иностранством које превазилазе активности те државе, а лакше их је идентификовати него окарактерисати.¹⁵⁷

Термин офшор банкарство односи се на земље у којима се банкарске, корпорацијске и друге финансијске операције воде под строгим режимом поштовања дискреционих права банака, са минималним надзором власти. Наведени тип пружања услуга омогућава низ погодности које се односе на поверење, на отворен приступ глобалном тржишту, приватност, погодност иностраних улагања, оснивање фасадних компанија и поштовање банкарске тајне.¹⁵⁸ Разлог који се најчешће наводи за оснивање офшор финансијских центара јесте пружање одређених „финансијских погодности“ правним и физичким лицима која користе њихове услуге, а те погодности се најчешће користе за легализацију или скривање нелегално стечених средстава.¹⁵⁹

Суштина офшор пословања заснована је на оснивању офшор компанија основаних са веома малим средствима за различите финансијске трансакције са циљем да се избегне контрола пословања и плаћање пореза, а по потреби да се сакрије идентитет правих власника компанија. Офшор компаније морају испунити следећа три основна услова:

1. власници офшор компанија морају бити странци у односу на државу, односно територију на којој се ова компанија оснива,
2. мора бити основана средствима која потичу ван државе, тј. територије на којој је основана и
3. целокупан приход, тј. профит који оствари мора бити остварен у иностранству или из пословања са иностранством у односу на територију

---

¹⁵⁷ Панџић, Д., (1998). Употреба *offshore* јурисдикција у међународном бизнису, Берза, бр. 5–6, стр. 127.

¹⁵⁸ Тако је нпр. Швајцарска дуго градила филозофију банкарског пословања управо на принципу строге банкарске тајне, која је за њу представљала извозни производ од велике националне важности.

¹⁵⁹ Бошковић, Г., (2005). *op. cit.*, стр. 48.

где је таква компанија основана, што практично значи да не послује са правним и физичким лицима земље у којој је регистрована.

Бановић¹⁶⁰ наводи да ови финансијски центри имају неколико основних карактеристика:

- вишеструки низ финансијских трансакција,
- коришћење посредника за њихово извођење,
- развијеност међународне мреже, такозваних *shell* компанија, укључујући и специјализоване *off-the-shell* варијације које се гасе одмах по завршетку трансакције, као и
- коришћење више офшор центара за једну операцију прања новца.

Улога банкарства у офшор је специфична јер је реч о доминирајућем сектору који обухвата подружнице главних међународних банака са сврхом прикупљања депозита са ширег тржишта управљајући њима из матичних институција. Потенцијално сумњиве трансакције су нарочито могуће код ненадгледаних и слабо надгледаних банака на следећим локацијама: Маршалска Острва, Кукова Острва, Доминиканска Република, Палау, Вануату, Гренадини, Ниуе и Ст. Винсент.¹⁶¹ Луксембург, Кипар, Малта и Ирска имају највећи коефицијент укупних средстава монетарних институција у односу према БДП-у због чега се сматрају *offshore* центрима. С друге стране, Лондон има специфичну улогу зато што се у њему налази око 600 међународних банака, што га чини највећим финансијским центром који обухвата највећи део офшор финансијског тржишта.¹⁶²

У омогућавању неометаног функционисања прања новца преко офшор финансијских центара посебно важну улогу имају експерти из области финансија, права, рачуноводства и консултанци за оснивање оваквих компанија.

---

¹⁶⁰ Бановић, Б., (2002). Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета, Виша школа унутрашњих послова, Београд, стр. 148.

¹⁶¹ Чудан, А., Фијат, А., (2015). *op. cit.*, стр. 63.

¹⁶² Ловриновић, И., (2015). Глобалне финансије, Ацент, д.о.о., Загреб, стр. 500–501. Наведено према: Виншалек Стипић В., Блажевић, Ј., (2011). *op. cit.*, стр. 774.

Професионални перачи новца користе стручност ових лица како за оснивање тако и за вођење финансијских активности, те се стварају корпоративне структуре код којих је веома тешко идентификовати правог власника и порекло самог новца.¹⁶³ Основни проблеми који се намећу у овој области односе се на строга правила поштовања банкарских тајни, могућност оснивања компанија-шкољки, немогућност идентификације власника рачуна или правних лица и некооперативност офшор центара у пружању међународне помоћи у истрагама у вези са прањем новца.

Потенцијална решења наведених проблема требало би тражити у подстицању и инсистирању на споразумима о међународној правној сарадњи, сарадњи преко Интерпола и меморандумима о разумевању. Ради решавања ових проблема и ради подстицања сарадње на међународном плану у истрагама повезаним са прањем новца и другим криминалним радњама 1998. године је формирана ФАФТ-ова *ad hoc* група за некооперативне државе и територије. Сврха формирања ове групе јесте да развија стратегију поступања према некооперативним државама и територијама.¹⁶⁴

5.1.4. Персонално банкарство

Персонално или приватно банкарско пословање представља најосетљивију област борбе против прања новца. Персонално банкарско пословање бави се пружањем услуга веома имућним клијентима који располажу великом финансијском имовином. Они контролишу милијарде долара, захтевају приватност у погледу својих активности и ефективно се опиру било каквом надзору. Стога су њихови лични банковни рачуни под релативно слабом контролом. Једна од основних услуга коју захтевају појединци са великом финансијском имовином јесте управо приватност.¹⁶⁵ С друге стране, банке наплаћују својим клијентима

¹⁶³ Чудан, А., Фијат, А., (2015). *op. cit.*, стр. 63.

¹⁶⁴ Бошковић, Г., (2004). *op. cit.*, стр. 286.

¹⁶⁵ Тарнер, Ц., (2014). *op. cit.*, стр. 77

хонорар за управљање њиховом активом као и за пружање специјализованих услуга. Тирић¹⁶⁶ наглашава да би се могло рећи да је хонорар у ствари провизија за непостављање питања одакле потиче новац. За разлику од редовне процедуре пословања, банка једноставно „зажмури“ и не постави питање да ли је новац чист или прљав, него прихвата сваки новац, сваки капитал.

Услуге такозваних персоналних банака превазилазе уобичајене банкарске услуге и подразумевају саветовање у погледу имовинског планирања, инвестирања, обрачуна, плаћања пореза, отварања тзв. *offshore* рачуна, као и укључивања у сложене процедуре које су осмишљене са циљем обезбеђивања финансијских трансакција. Приватне банке су веома привлачне за прање новца зато што оне буквално „продају“ тајност својим клијентима који желе да перу новац. Један од највећих актера у прању новца јесте *Citybank* која има 180 хиљада запослених и која је и највећа банка у САД. Иста послује широм света и то у чак 100 земаља, а има 700 милијарди долара познате активе и преко 100 милијарди долара активе на тајним рачунима клијената у приватним банкама. Ова банка пружа приватне банкарске услуге у 30 земаља, што представља највећи проценат у односу на друге приватне банке у САД.¹⁶⁷

Банке које послују у Републици Србији познају приватно банкарство. Прва филијала *UniCredit* банке отворила је своју експозитуру за приватно банкарство у нашој земљи 2008. године. Клијенти ове банке могу бити само грађани који имају 200.000 евра депозита или они са најнижом платом од 5.000 евра. Клијент добија мобилни телефон свог банкара који му је свакодневно на располагању. Приватно банкарство подразумева и саветовање у вези са имовином, брокерске услуге, саветовање у вези са прављењем планова за пензију, улагањем у некретнине, па и управљањем имовином наследника.¹⁶⁸ Стварање оваквих пословних односа

---

¹⁶⁶ Тирић, Ј., (2012). Стране инвестиције – „новац не смрди“, Право и привреда, вол. 49, бр. 4-6, стр. 554.

¹⁶⁷ Петрас, Ц., Прљав новац у темељу раста Сједињених Америчких Држава, Преузето са: <http://www.globalresearch.ca/prljav-novac-u-temelju-rasta-imperije-sjedinjenih-ameri-269-kih-dr-ava/12569> (25.07.2017).

¹⁶⁸ За прва два месеца пословања ова банка је прикупила 12 милиона евра депозита и придобила 44 клијента. *UniCredit* банка отворила експозитуру за приватно банкарство, Преузето са:

омогућава клијентима ефикасно пословање, пружање помоћи у инвестицијама а и заштиту средстава. Потенцијална могућност злоупотребе наведених пословних односа између клијената и банке у сврху прања новца нарочито је идентификована код „политички изложених особа“ (енгл. *politically exposed person*). Ове особе, према Базелском комитету за супервизију банака, јесу појединци који се баве или су се бавили истакнутим јавним функцијама, укључујући шефове влада, држава, више политичаре, судске или полицијске званичнике, истакнуте званичнике политичких патрија и сл. Честа је појава да ови појединци стичу нелегалне приходе узимањем мита, злоупотребом функције или другим криминалним радњама, а које пребацују у иностранство ради прања и прикривања средстава.¹⁶⁹ Уколико се не поштују основни принципи провере клијената, институција приватног банкарства олакшава прање новца и друге финансијске злоупотребе.¹⁷⁰

Успешност борбе против прања новца првенствено зависи од идентификовања сумњивих трансакција, варијабилности квалитета података у вези са потенцијално дискутабилним трансакцијама које креирају и варијабилност квалитета анализе. Међутим, банке избегавају да обелодане податке и контроле својих клијената и стога се често дешава да буду и новчано кажњене. Регулатива САД у циљу борбе против прања новца захтева контролу услуга персоналног банкарства и то на бази процене нивоа ризика за сваки вид пословања, локацију и врсту добара или услуга. Тако је на пример банка *Riggs* била оптужена за игнорисање ових прописа приликом пословања са клијентима од велике вредности. Иако је ова банка била финансијска институција са добром репутацијом, била је приморана да се споји са другом банком када су откривени значајни пропусти у погледу захтеване контроле активности њихових имућних клијената, међу којима су били и чланови саудијске краљевске породице. Неопходно је успоставити

<http://www.ekapija.com/news/153071/unicredit-banka-otvorila-ekspozituru-za-privatno-bankarstvo> (25.07.2017).

¹⁶⁹ У прилог наведеном може се навести и прича о Раулу Салинасу, брату бившег председника Мексика. Према налазима америчких власти *Citybank* из Њујорка прихватила је Салинаса као клијента приватног банкарства и иста му је формирала инвестициони фонд *Trocca* на Кајманским Острвима, преко којег су креирани и други инвестициони фондови у Лондону и у Швајцарској. На основу података из извештаја долази се до сазнања да је Салинас преко ових инвестиционих фондова и тзв. приватног банкарства у периоду од 1992. до 1994. године опрао око 100 милиона долара. Наведено према: Ћирић, Ј., (2012). *op. cit.*, стр. 557.

¹⁷⁰ Бошковић, Г., (2004). *op. cit.*, стр. 283.

ефективни програм за борбу против прања новца, што подразумева креирање добре процене персоналног банкарства као ризика. На основу тих процена банке треба да открију идентитет власника рачуна, порекло богатства, као и валидност и оправданост „уобичајених и очекиваних“ трансакција. Међутим, овај стандард доводи регулаторне захтеве који се постављају пред финансијске институције у сукоб са захтевима њихових клијената. При томе исти стандард сам по себи помаже да се објасне одлуке које су донете у случају већ поменуте банке *Riggs*, када је банка тврдила да се ризиком саудијске краљевске породице управљало на адекватан начин.

Као део захтева регулативе, финансијске институције би требало да провере идентитет сваког клијента и порекло њиховог новца. Када се ради о физичком лицу то значи утврђивање идентитета и порекло прихода, док се за организације подразумева идентификовање правног облика компаније, власничке структуре и економске активности. При томе је важно нагласити да се овај захтев односи на читав распон различитих врста организација – јавна предузећа, приватне компаније, непрофитне организације, котиране компаније и сл. Многе финансијске институције имају веома напредне интерне системе којима утврђују и проверавају идентитет потенцијалних клијената, а за неке клијенте је неопходно коришћење специјализованих услуга или консултаната. Непримењивање наведених процедура може да има катастрофалне последице, као на пример у случају банке *Riggs*, чија је новчана казна износила чак 41 милион долара, а на крају је морала бити продата.

Регулаторни ризик настаје када финансијска институција отвори рачун клијента, а траје све док рачун не буде затворен.¹⁷¹ На међународном плану смернице за спречавање злоупотребе приватних банкарских услуга у сврхе прања новца изражене су кроз *Volsberg* принципе. Ови принципи су у ствари многобројне директиве о спречавању прања новца о којима се октобра 2000. године заједнички сагласила група од једанаест међународних банака за њихове операције пружања приватних банкарских услуга. Такође, ти принципи су изражени у Директивама за

---

¹⁷¹ Гарнер, Ц., (2014). *op. cit.*, стр. 78–79.

поступање са политички изложеним особама Базелског комитета за супервизију банака.¹⁷²

5.2. Типологије прања новца преко мењачких послова

Мењачнице представљају део финансијског тржишта са специјализованим циљем ради продаје и откупа ефективног страног новца од физичких лица. Иако је наведена делатност уска, она омогућава мењачницама да опстану на тржишту новца, с тим да је њихово пословање у вези са пословном банком са којом морају имати закључен уговор. У Србији данас мењачке послове углавном обављају предузетници или друштва са ограниченом одговорношћу.¹⁷³

Међутим, нису их увек они обављали. Наиме, у Србији су 90-их година прошлог века мењачке послове обављали улични дилери, који су код себе увек имали велике своте новца без икаквог доказа о њиховом пореклу. Тада су на финансијском тржишту курсеви по којима су се мењале девизе били различити на улици и у банкама. Захваљујући разлици ова два курса дилери су остваривали велику зарату. Почетком прошле деценије почело је уређење овог дела финансијског тржишта доношењем великог броја закона и уредби.¹⁷⁴ Народна банка Србије преко Одлуке о условима и начину обављања мењачких послова¹⁷⁵ и Упутства за спровођење одлуке о условима и начину обављања мењачких послова¹⁷⁶ регулише пословање мењача. Поред наведених прописа рад мењача регулишу и одређени закони: Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма,¹⁷⁷ Закон о девизном пословању,¹⁷⁸ Закон о поштанским услугама¹⁷⁹ и

---

¹⁷² Види више у: Hiterseer, K., (2001). The Wolfsberg anti-money laundering principles, *Journal of Money Laundering Control*, vol. 5, no. 1, pp. 25–41.

¹⁷³ Стакић, Б., Бараћ, С., (2010). Међународне финансије, Универзитет Сингидунум, Београд, стр. 143.

¹⁷⁴ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 16.

¹⁷⁵ Сл. гласник РС, бр. 51/15, 3/16.

¹⁷⁶ Сл. гласник РС, бр. 51/15, 3/16.

¹⁷⁷ Сл. гласник РС, бр. 20/09, 72/09, 91/10 и 139/14.

¹⁷⁸ Сл. гласник РС, бр. 62/06, 31/11, 119/12.

¹⁷⁹ Сл. гласник РС, бр. 18/05, 30/10.

Закон о пореском поступку и пореској администрацији.¹⁸⁰ Изменом наведених прописа постепено се формирао нови оквир за обављање мењачких послова. У том смислу се и Народна банка Србије 2007. године повукла из мењачких послова, а уместо са њом мењачи сарађују са пословним банкама. Такође, од Народне банке Србије 1. јануара 2012. године издавање овлашћења за обављање мењачких послова и контролу њиховог обављања преузео је Девизни инспекторат, до 6. октобра 2012. године, када је и престао са радом, а његове надлежности је потом преузела Пореска управа. Она данас издаје и одузима овлашћења за обављање мењачких послова и врши њихову контролу. Сходно Закону о класификацији делатности¹⁸¹ и Уредби о класификацији делатности¹⁸² мењачки послови су дефинисани под бројем делатности 6612 – Брокерски послови с хартијама од вредности и берзанском робом. Наведена шифра обухвата послове куповине од физичких лица и продаје истим страног новца и чекова који гласе на страну валуту.¹⁸³

Протеклих година у нашој земљи најчешћи начини за пласирање прљавог новца били су инвестирање у некретнине и конверзија бивших валута еврозоне у евро. Конверзија је рађена без оспособљених институција које би утврдиле прање новца. Анализом најзаступљенијих техника прања новца долази се до сазнања да је повећан интерес перача новца за коришћење небанкарских финансијских институција, тј. осигуравајућих компанија, мењачница и сл. У том смислу мењачки послови имају веома важну улогу у етапи пласмана. Данас се претпоставља да је преласком на евро у мењачницама „опрано“ око девет милијарди марака и то зато што у то време није постојао Закон о спречавању прања новца. Прецизније, овај Закон је усвојен на савезном нивоу у септембру 2001. године, али је имао одложени рок примене и почео се примењивати тек у јулу 2002. године. У међувремену се

---

¹⁸⁰ Сл. гласник РС, бр. 80/02, 84/02 – испр., 23/03 – испр., 70/03, 55/04, 61/05, 85/05 – др. закон, 62/06 – др. закон, 63/06 – испр. др. закона, 61/07, 20/09, 72/09 – др. закон, 53/10, 101/11, 2/12 – испр., 93/12, 47/13, 108/13, 68/14, 105/14, 91/15 – аутентично тумачење, 112/15, 15/16 и 108/16.

¹⁸¹ Сл. гласник РС, бр. 104/09.

¹⁸² Сл. гласник РС, бр. 54/10.

¹⁸³ Стакић, Б., Бараћ, С., (2010). *op. cit.*, стр. 144.

број мењачница све више повећавао и у њима се новац могао „опрати“ без икаквог ризика и потпуно бесплатно.¹⁸⁴

Према актуелној законској регулативи мењачнице у Србији могу да послују само са физичким лицима и искључиво са готовим новцем. Оне не могу вршити платни промет у земљи, нити у иностранству, те је ризик од прања новца посредством мењачнице мањи него у другим финансијским институцијама. С обзиром на то да се преко мењачница директно не „пере“ новац, него се оне користе за раслојавање истог, оне доприносе његовој легализацији и уласку у финансијски систем неке државе. Обављање мењачких послова почиње уношењем готовине у благајну мењачког места. Ово уношење се обавља искључиво подизањем готовине са текућег рачуна овлашћеног мењача који је отворен у пословној банци, док се уношење ефективног страног новца у благајну може извршити искључиво куповином тог новца од пословне банке. На крају сваког радног дана новац који је откупљен од физичких лица мора бити враћен на текући рачун мењачнице код банке. Ако постоји одређено неслагање, односно диспропорција између количине подигнутог новца на почетку дана и уплаћеног новца на крају дана то може представљати знак који указује да мењачница нелегално послује. Раслојавање прљавог новца кроз мењачнице може се посматрати кроз неколико издвојених типологија:

- Конверзија велике своте новца који потиче из недозвољених активности са циљем да се избегне банкарски сектор у којем су строже идентификације клијената.
- Више трансакција у краћем временском периоду. Наиме, неке мењачнице приказују да су обавиле већи број трансакција у кратком временском периоду иако је познато да је то технички неизводљиво.
- Конверзије кроз више мањих готовинских трансакција у циљу избегавања пријављивања Управи за спречавање прања новца. Из тог разлога трансакције не прелазе 5.000 евра, што представља границу за

---

¹⁸⁴ Тањевић, Н., Квргић, Г., (2012). Облици, трендови и технике прања новца, НБП, вол 17, бр. 3, стр. 68.

пријављивање. Како би се ове трансакције обавиле у више мењачница перачи новца ангажују више појединаца који их уз минималну накнаду обављају.

- Конверзија означених новчаница које могу да укажу на везу са организованим криминалом које су умешане у прање новца.
- Конверзија средстава из једне валуте у другу, што подразумева да се средства најпре конвертују у динаре, а затим у другу валуту. Наведене трансакције немају економску оправданост, али за пераче новца то није важно јер им је једини циљ да прикрију порекло новца.
- Конверзија апоена који се везују за криминалне радње. Као пример се може навести новчаница од 500 евра зато што перачи новца могу кроз мање трансакције да „оперу“ веће своте новца.
- Конверзија оштећених новчаница која може бити и намерна, а њихова трансакција се врши уз плаћање великих провизија, али ни то перачима новца није важно јер им је циљ сакрити њихово право порекло.
- Обављање мењачких послова ван мењачког места.¹⁸⁵

У Извештају о раду Управе за спречавање прања новца из 2011. године¹⁸⁶ јасан је закључак Управе да се у будућности може очекивати да ће поједини власници мењачница који служе за „конверзију“ прљавог новца отворати више мењачких места ради што већег раслојавања трансакција које се обављају прљавим новцем. У Извештају се такође наводи да је присутан тренд све већег удаљавања перача новца од банака, које су постале најорганизованији сектор када је у питању спречавање прања новца и финансирања тероризма, и окретања ка сектору небанкарских финансијских институција, као што су мењачице, а и компаније за електронски трансфер новца.

---

¹⁸⁵ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*

¹⁸⁶ [Годишњи Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за 2011. годину, Преузето са: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/967_izvestaj-o-radu-2011-cir.pdf](http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/967_izvestaj-o-radu-2011-cir.pdf) (10.08.2017).

С друге стране, подаци из Извештаја о раду Управе за спречавање прања новца из 2016. године¹⁸⁷ наводе само две пријављене сумњиве трансакције у мењачницама, док је највећи број пријављених трансакција извршен од стране агената за пренос новца и банке (Табела 3).

Табела 3. Сумњиви извештаји по обвезницима за 2016. годину.

Обвезници	Број пријављених сумњивих извештаја
Банке	661
Агенти за пренос новца	1.793
Брокерско дилерска друштва	2
Рачуновође	2
Ревизори	7
Мењачи	2
Лица која се баве поштанским саобраћајем	20
Осигуравајућа друштва	16
Лизинг	1
Адвокати	1

Извор: Извештај о раду Управе за спречавање новца за 2016. годину, стр. 10–11.

На основу наведеног може се поставити питање да ли је перачима новца лакше да прикрију конверзије прљавог новца у мењачницама па их је теже открити или су и даље у већој мери усмерени на друге обвезнике.¹⁸⁸

¹⁸⁷ Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за период од 1.1.2016. до 31.12.2016. године, Преузето са: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/1788_godisnji-izvestaj-za-2016.pdf (10.08.2017).

¹⁸⁸ Обвезници у смислу члана 4 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма јесу: банке, овлашћени мењачи, друштва за управљање инвестиционим фондовима, друштва за управљање добровољним пензионим фондовима, даваоци финансијског лизинга, друштва за осигурање, друштва за посредовање у осигурању, друштва за заступање у осигурању и заступници у осигурању који имају дозволу за обављање послова животног осигурања, лица која се баве поштанским саобраћајем, брокерско-дилерска друштва, организатори посебних игара на срећу у играчницама, приређивачи игара на срећу које се организују путем интернета, телефона или на други начин, предузећа за ревизију и овлашћени ревизори. Обвезницима се такође сматрају и предузетници и правна лица која врше одређене делатности: посредовање у промету непокретности, пружање рачуноводствених услуга, пореско саветовање, посредовање у склапању кредитних послова и давању зајмова, факторинг и форфетинг, давање јемства и пружање услуга преноса новца.

У којем обиму ће се прање новца преко мењачница одразити на кретање курсева и тражњу најпопуларнијих валута у Србији зависи од монетарне политике Народне банке Србије, као и од светске економске кризе која утиче не финансијску и економску ситуацију у земљи.

5.3. Типологије прања новца код адвоката и адвокатских ортачких друштава

Иако у ланцу прања новца нелегално стечена средства у највећој мери заврше у банкарском сектору, инвестиционим фондовима и сл., никако није занемарљива улога самосталних професија, а нарочито у првој фази, тј. фази прикривања.¹⁸⁹ Наиме, прање новца не тражи само финансијске институције, него и адвокате, јавне бележнике и адвокатска ортачка друштва. Ове институције и професије постају подложне корупцији од стране перача новца који желе да се даље инфилтрирају и добију подршку на одређеном тржишту.¹⁹⁰ Релевантно је истаћи да је адвокатура стара колико држава и право. Од настанка државе, између ње и адвокатуре постоји интерактивни динамичан однос, при чему свака власт, у зависности од свог карактера поставља адвокатуру у нормативне границе.¹⁹¹ Различити правни системи у свету такође су условили различиту организацију а и развој пружања правне помоћи. Адвокатура као професија је неизоставна и најефикаснија служба правне помоћи у свим правним системима без обзира на њихове унутрашње разлике и особености. Професија адвоката је и прва правничка професија која је регулисана у праву Европске уније у складу са слободом обављања делатности на територији Европске уније под једнаким условима.

Сви услови предвиђени за стицање звања адвоката стриктно су везани за његову функцију и његов положај у систему правосуђа, а с обзиром на то да је

---

¹⁸⁹ Beare, M. E., Schneider, S., (2007), *Money Laundering in Canada: Chasing Dirty Money and Dangerous Dollars*, University of Toronto Press, Toronto, pp. 140, 235.

¹⁹⁰ Радоњић, С., (2016). *op. cit.*, стр. 38.

¹⁹¹ Сибиновић, Д. Ђ., (2010). Професија адвокат, Принтмедија, Београд, стр. 14.

адвокатура посебна функција од јавног поверења, принцип је да само домаћи држављани могу да се баве адвокатуром на територији Републике Србије. Изузеци су ретки.¹⁹² Адвокат је лице које је одлично упознато са законом, а потребно је да има способност да реши проблеме, тј. да унапреди интересе особе које заступа, али он мора бити и друштвено одговоран и да својим делом спречи вршење кривичних дела. Ипак, поједини адвокати осим што су одлично упознати са законима познају и „рупе“ у њима, којима се служе приликом пословања са криминалцима и на тај начин разним пословима дају привид легалитета.¹⁹³ С друге стране, важно је нагласити да адвокат стиче право да се бави адвокатуром уписом у именик адвоката, али тек пошто је положио заклетву која гласи: „заклињем се да ћу дужност адвоката обављати савесно, да ћу се у свом раду придржавати Устава, закона и других прописа, статута коморе и Кодекса професионалне етике адвоката и да ћу својим поступцима и понашањем чувати углед адвокатуре.“¹⁹⁴ Може се поставити питање да ли етички кодекс може да спречи неке адвокате да помажу криминалцима да оперу новац који је стечен на нелегалан начин? Иако положена заклетва обавезује адвоката да своје пословање заснива на закону, савести и етици, у пракси се дешава да су и адвокати учесници у одређеним криминалним радњама. Кривичноправна одговорност адвоката не представља посебан и специфичан појам у односу на кривичноправну одговорност других лица. Адвокати, као и сви други грађани, одговарају по општим правилима кривичне одговорности за свако дело које учине.¹⁹⁵

Савремене тенденције криминалних организација јесу да ангажују професионалне пераче новца, а то су адвокати и рачуновође, који осмишљавају читав низ веома сложених активности како би прикрили незаконито порекло новца. На основу доступних података долази се до сазнања да се од стране организованог криминала врши врбовање најспособнијих и најталентованијих стручњака, и то нарочито младих чија је највећа амбиција брзо богаћење, а све у циљу сакривања

---

¹⁹² Види више члан 4 и 14 Закона о адвокатури, Сл. гласник РС, бр. 31/11 и 24/12 – одлука УС.

¹⁹³ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 22.

¹⁹⁴ Закон о адвокатури, *op. cit.*, члан 9.

¹⁹⁵ Више у: Спасић, С., Шаркић, Н., Сибиновић, Ђ., (2011). Правосудне професије, ЈП Службени гласник, Београд, стр. 159–169.

трагова порекла и токова новца чиме се прање новца много теже може доказати. Тако су на пример адвокати и адвокатска ортачка друштва¹⁹⁶ ти који обезбеђују комплетну документацију која је неопходна за регистравање и отварање фирми,¹⁹⁷ пренос права власништва, отварање резидентних и нерезидентних рачуна код пословних банака итд.

У финансијском сектору се правне, рачуноводствене и друге професије баве пружањем разноврсних услуга својим клијентима, а те услуге имају различиту важност за потенцијалне пераче новца. Најкорисније услуге прања новца од стране правних професија јесу:

- Оснивање корпорација или других комплексних правних споразума, као на пример трустова. Наведене правне конструкције могу бити параван за прикривање везе између прихода од нелегалних активности и извршилаца тих кривичних дела.
- Продаја или куповина имовине. Имовинске трансакције могу да служе као покриће за трансфере нелегалних средстава – фаза покривања, или су оне коначна инвестиција тих прихода након што су прошли кроз процес прања – фаза интеграције.
- Обављање финансијских трансакција. Будући да адвокати могу обављати различите финансијске трансакције у име клијената, они могу вршити депоновање готовине или подизање новца са рачуна, емитовање и

---

¹⁹⁶ Облик удруживања адвоката је адвокатско ортачко друштво, које оснивају најмање два адвоката, а чија је делатност ограничена само на бављење адвокатуром и послове пружања правне помоћи у овим друштвима обављају само адвокати. Ортачко адвокатско друштво има својство правног лица и она су друштва лица код којих доминантну компоненту облика представљају лична својства оснивача, а то су у овом случају адвокати.

¹⁹⁷ Може се рећи да захваљујући висprenости адвоката у Србији оснивање тзв. фантом-фирми представља једно од најзначајнијих начина прања новца. Као потврда овоме јесу подаци да је у Ваљеву регистровано преко 800 таквих фирми, које никога не запошљавају на неодређено време, а које су оствариле око 200 милиона долара обрта, као и податак да је у невеликом Вршцу регистровано око 40 студентских и омладинских задруга (Весић, Д., (2008). Економска и политичка компонента корупције и прања новца, Међународни проблеми, вол. 60, бр. 4, стр. 494).

уновчавање чекова, замену девиза,¹⁹⁸ куповину и продају акција, примање и слање међународних трансфера средстава и сл.

*Masciandaro*¹⁹⁹ наводи да се правна професија (адвокатска) у највећој мери злоупотребљава приликом прикривања идентитета стварних власника, односно вршиоца трансакција. Користећи услуге адвоката и адвокатских ортачких друштава потенцијални перач новца користи стручност ове професије, али и њихов професионални статус, како би умањио сумњу о нелегалној природи појединих трансакција у операцијама прања новца. Додатна специфичност ове професије јесте и то што је она присутна и у процесима прања новца који се одвијају унутар других типова професија које такође користе услуге адвоката и адвокатских ортачких друштава.²⁰⁰ Укљученост стручних професија у прање новца може бити рангирана од простог пристанка на олакшавање па до активног учествовања у самим операцијама прања новца и то уз потпуну упознатост са чињеницама у вези са том операцијом. У пракси је присутна веома мала заинтересованост ових професија за пријављивање сумњивих трансакција. У прилог наведеном је и истраживање спроведено у Великој Британији. На основу података добијених истраживањем долази се до сазнања да је број пријава о сумњивим трансакцијама од стране правних и других професија за посматрани годишњи период био 370, што је у односу на број од 300.000 људи који се баве овим професијама веома мало.

С друге стране, адвокати и адвокатска ортачка друштва имају изузетан значај у супротстављању прању новца. Добро уређен систем мера који регулише делатност адвоката може представљати значајну баријеру прању новца.²⁰¹ У том циљу су и одредбе Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма којима су прописане радње и мере које предузимају адвокати. Наиме, адвокати су дужни да спроводе радње и мере за спречавање прања новца и финансирање

---

¹⁹⁸ У Републици Србији су се упркос одлуци Народне банке Србије о условима и начину на који резиденти могу држати девизе у иностранству, по различитим основама преносили велики износи са рачуна адвоката који су отворени у иностранству на њихове рачуне у Србији, са којих су се средства подизала у готовини. Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*

¹⁹⁹ Masciandaro, D., (2004). *Global Financial Crime, Terrorism, Money Laundering and Offshore Centres*, Asgate, Aldershot, pp. 15.

²⁰⁰ Педић, З., (2010). Нефинансијски сектор и самосталне професије у контексту спречавања прања новца, Зборник правног факултета у Риједи, вол. 31, бр. 1, стр. 633.

²⁰¹ Бошковић, Г., (2005). *op. cit.*, стр. 70.

тероризма када помажу у планирању и спречавању трансакција за странку, што подразумева куповину или продају непокретности или привредног друштва, управљање имовином странке, отварање или располагање рачуном код банке (банкарским рачуном, штедним улогом или рачуном за пословање са хартијама од вредности), прикупљање средстава неопходних за оснивање, обављање делатности и управљање привредним друштвима, оснивање, пословање или управљање лицем страног права и када у име и за рачун странке врши финансијску трансакцију или трансакцију у вези са непокретношћу. Уколико адвокат приликом вршења наведених послова утврди да у вези са лицем или трансакцијом постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма, дужан је да о томе обавести Управу за спречавање прања новца и финансирање тероризма, и то пре извршења трансакције, а и да наведе рок у којем би трансакција требало да се изврши. Ово обавештење се може дати и телефоном у случају хитности, али се свакако накнадно мора доставити Управи у писменом облику најкасније следећег радног дана. Адвокат има обавезу да Управу обавести и о планираној трансакцији без обзира на то да ли је трансакција касније извршена или није. Такође, уколико странка од адвоката тражи савет о прању новца или о финансирању тероризма, он има обавезу да и о томе обавести Управу, и то најкасније три дана од дана када је странка тражила савет. Ако адвокат не поступи на прописан начин дужан је да писмено образложи разлоге непоступања на прописан начин.²⁰² И Управа може од адвоката да захтева податке, информације и документацију која је неопходна за откривање и доказивање прања новца и финансирање тероризма уколико оцени да у вези са одређеним трансакцијама или лицима постоје основи сумње да се ради о истом или о лицима која су учествовала или сарађивала у трансакцијама или пословима лица за које постоје основи сумње да се ради о прању новца или о финансирању тероризма. У прописаном року, који зависи од хитности ситуације и обима документације, адвокат је дужан да Управи достави тражене податке.²⁰³

Наведене мере се односе на дефинисање обавеза адвоката у домену супротстављања прању новца. Релевантно је нагласити да су овакве мере

---

²⁰² Члан 46 и 48 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, *op. cit.*

²⁰³ Члан 54 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, *op. cit.*

предвиђене и ревизијом Директиве Европске уније о прању новца.²⁰⁴ Изменама Директиве захтева се од великог броја Директивом одређених професија да се повинују прописима против прања новца приликом пружања помоћи у планирању или иступању у име својих клијената приликом обављања одређених комерцијалних и финансијских активности.²⁰⁵

5.4. Типологије прања новца у сектору рачуноводства

С обзиром на чињеницу да рачуноводствене компаније (књиговодство, пореско саветовање, интерна ревизија, припрема извештаја и друге саветодавне услуге) пружају веома широк дијапазон услуга оне постају интересантне и за потенцијалне пераче новца. Они од рачуноводствених компанија очекују поуздане финансијске и пореске савете, али и извршење финансијских трансакција, представљање у финансијским институцијама и различите облике заступања.²⁰⁶ Наиме, за остваривање циљева сваке организације, па и криминалне, неопходна су финансијска средства која се прибављају кроз вршење одређених „делатности“ које се затим евидентирају, улажу и трансферишу, при чему као резултат таквих финансијских активности настају одређени трагови у виду разних форми документације у папиру. Овакви трагови се могу открити употребом истражних техника које суштински извиру из финансијске администрације и рачуноводства. Примена метода финансијске истраге омогућава откривање незаконито стечених средстава и стварање основе за покретање поступка одузимања незаконито стечених средстава. У већини истрага кривичних дела имовинског криминала, а нарочито организованог, јесу пословне књиге и евиденције. Већина фирми и појединаца, било да се баве законитом или незаконитом делатношћу воде неку врсту књига и евиденција. Оне могу бити једноставне као на пример код

---

²⁰⁴ Nitrates Directive, (1991). Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources, Official Journal L, vol. 375, no. 31, p. 12.

²⁰⁵ Бошковић, Г., (2005). *op. cit.*, стр. 70.

²⁰⁶ Милошевић, М., (2012). Обавеза рачуновођа у вези са спречавањем прања новца и финансирањем тероризма, Рачуноводство, вол. 56, бр. 7–8, стр. 34.

препродаваца дрога нижег ранга, или сложене – код међународних корпорација у чије је пословање умешан организован криминал. Ове књиге и евиденције представљају значајне материјалне трагове који истражитељима омогућавају праћење новчаних трагова.²⁰⁷

Правна лица (предузећа) и предузетници (агенције), који пружају рачуноводствене услуге дефинисани су као обвезници у Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма, уз прописану обавезу да спроводе мере за откривање и спречавање прања новца. Обавеза предузећа и агенција које пружају рачуноводствене услуге јесте да одреде овлашћено лице и заменика овлашћеног лица, који су едуковани за проблематику прања новца, тј. који поседују адекватне лиценце стечене на основу резултата стручног испита. Потребно је да овлашћена лица буду оспособљена да препознају и идентификују сумњиву радњу, понашање или финансијску трансакцију и да то евидентирају. Такође, ова лица су у обавези да се едукују и прате прописе из области прања новца, као и да поседују информације и домаћих и међународних организација које су значајне за борбу против прања новца, међународне прописе и закон.

Наредна обавеза предузећа и агенција које пружају рачуноводствене услуге јесте идентификација клијената. Рачуновођама се налаже да проверавају идентитет власника предузећа са којим заснивају пословни однос или да проницљиво утврде или оповргну стварно власништво над предузећем. Као обвезници извештавања рачуновође су дужне да приликом вршења анализе финансијских трансакција обављених у редовном пословању предузећа примењују приступ заснован на процени ризика. При томе се од њих захтева да код различитих предузећа различито наступају у свом раду из разлога што није код свих предузећа исти ризик од прања новца. Стога је Законом²⁰⁸ прописана анализа ризика, а Смерницама за

---

²⁰⁷ Бошковић, Г., (2012). Рачуноводство у финансијским истрагама организованог криминала, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Саша Мијалковић, *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 239–252.

²⁰⁸ Члан 87 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма прописује да надзорни органи могу самостално или у сарадњи са другим органима да доносе препоруке, односно смернице за примену истог. Изменама наведеног Закона 11. децембра 2010. године Управа је добила надлежност за инспекцијски надзор над предузећима за ревизију, предузетницима и правним лицима која се баве пружањем рачуноводствених услуга, када је реч о примени Закона. Сходно

процену ризика обвезницима се налаже обухватање најмање три облика ризика: географски ризик, ризик странке и ризик услуге.

Географски ризик подразумева утврђивање државе порекла лица или седишта компаније која обавља финансијску трансакцију са клијентом. Фактори за одређивање вишег нивоа ризика су постојање пословних аранжмана са привредним субјектима регистрованих у државама које се налазе на „црној листи“ међународних институција које се баве спречавањем прања новца зато што или немају или не примењују прописе из области спречавања прања новца или су означене као државе са високим степеном корупције и криминала.

Код специфичних правних форми, структура и нејасних односа правних лица присутан је ризик странке. Овде је тешко утврдити идентитет стварних власника или лица која њиме управљају. Примера ради то су непрофитне владине организације, фондације, добротворна друштва, делатности у којима је присутна велика флукуација готовог новца (ресторани, казина, спортска друштва, играонице, кафеи итд.) и лица која су експоненти неког другог лица, лица чији је извор средстава непознат или нејасан, странке са лошом репутацијом итд.

Ризик услуге подразумева свако сумњиво и економски нелогично понашање. Оно одудара од уобичајеног пословања, као што је на пример куповина готовим новцем, неочекивано брза отплата кредита, брза продаја хартија од вредности уз губитак, плаћање услуга за које не постоје тржишна мерила, као што су на пример услуге менаџмента, маркетинга, консалтинга, вишеструко фактурисање, набавке робе из земаља у којима се иста не производи, злоупотреба отписа робе итд.

Приликом идентификације клијената ризик се може појавити на ниском или високом нивоу. При томе је неопходно да рачуновође идентификују високоризичне клијенте, услуге и географске локације. Анализа ризика врши се у циљу лоцирања где је најзаступљеније прање новца. У том смислу се захтева успостављање

наведеном Управа за спречавање прања новца је 27. марта 2012. године објавила на свом веб-сајту Смернице за процену ризика од прања новца и финансирање тероризма. Такође, члан 7 Закона прописује обавезу обвезника да у складу са овим Смерницама изради анализу ризика од прања новца и финансирање тероризма.

одговарајуће интерне политике, као и тренинга и обуке за рачуновође. Процена ризика странке и услуге треба да се врши током читавог трајања пословног односа. Анализом потенцијалног ризика који је повезан са предузећем, његовим производима или услугама, географском локацијом, обављеним финансијским трансакцијама стварају се услови за већу ефикасност и ефективност у спречавању прања новца.

Зависно од механизма процене ризика и идентификовања одговарајућих информација за спровођење анализе ризика врши се и категоризација клијената према ризицима. Управљање ризиком је у великој мери олакшано ако је вршена квалитетна процена и анализа. Тако на пример код предузећа у којима постоји познавање пословања истог дужи временски период може се мењати категорија ризика. Сходно томе је и обим захтеваних података мањи или већи, те ће и рачуновођа у таквим случајевима мање или више времена посветити познатом клијенту. С друге стране, уколико клијент често мења пословне просторије, плаћа услуге много више изнад тржишних цена, купује и продаје некретнине са губитком, трансферише средства у компаније регистроване на *offshore* дестинацијама и сл., рачуновођа ће приликом вођења пословних књига приступити са већом пажњом и такво предузеће ће сигурно сврстати у високоризичну категорију ризика.

Обавеза рачуновође јесте и да спроводи радње и мере познавања и праћења странке. С обзиром на то да неке ситуације представљају веће, а неке мање ризике за прање новца утврђена су и два посебна облика радњи и мера познавања праћења странке, и то појачане и поједностављене. Појачане радње и мере праћења клијената примењују се у случајевима када због одређених околности – као на пример када су власници правна лица из иностранства, акционарска друштва са емитованим акцијама на доносиоца итд. – постоји већи ризик од прања новца. Насупрот наведеним поједностављене радње и мере познавања клијената примењују се када не постоји сумња у прање новца, односно када су подаци о

власнику јавно доступни и транспарентни, када постоји контрола државних органа итд.²⁰⁹

На криминалне радње у финансијским извештајима указују одређене индиције, а могу бити и последица несавесног рада, а најчешће настају као исход непоштовања рачуноводствених процедура. Манифестују се у трансакцијама које нису благовремено евидентирани, које су евидентирани у периоду на који се догађај не односи или су евидентирани у погрешним износима и сл. У том смислу Словић²¹⁰ наводи пример да лажна документа настају у случају намерне грешке у књиговодству, што подразумева да таква грешка има за циљ злоупотребу. Такође сматра да приликом формирања лажних докумената мора да постоји спрега најмање три лица. Прво лице је оно које учествује у кривотворењу, друго је оно које признаје такав документ, а треће несавестан књиговођа који такав документ прихвата без довољно савесне контроле.

На криминалне радње у финансијским извештајима посебно може да укаже и непостојање и недоступност документације, фиктивно фактурисање, увећање цене у фактури, куповина робе без одговарајуће документације, фалсификовање потписа на документима, трансакција са повезаним правним лицима, лажна требовања, фиктивне продаје и испоруке итд. Поред наведених индиција на злоупотребе могу указивати и одређени изузеци и необичности у документацији, као на пример неслагање са главном књигом, мањак на залихама, вишкови и мањкови готовине, повећање износа доспелих потраживања, неодобрене измене у документацији, двострука исплата по истој трансакцији итд.²¹¹ Могући показатељи потенцијалног прања новца могу бити и када одговорно лице странке не познаје довољно своје пословање или је видно незаинтересовано за то пословање, односно када га не занимају неки пропусти у пословању или када су присутне честе авансне трансакције. Стога се може нагласити битна обавеза заснована на Закону, а то је пријављивање сумњивих трансакција државном органу, тј. Управи за спречавање прања новца. При томе је нарочито важно напоменути да приликом пријављивања

---

²⁰⁹ Милошевић, М., (2012). *op. cit.*, стр. 35.

²¹⁰ Словић, Д., (2007). *Основи рачуноводства*, Финекс, Београд, стр. 240.

²¹¹ Robertson, J. C., Lowers, T. J., (2002). *Auditing and Assurance Services*, McGraw-Hill, Irwin, p. 307.

сумњивих трансакција које рачуновођа спозна, сама пријава представља службену тајну, што подразумева да је преписка између рачуновође као обвезника извештавања и Управе строго поверљива. Рачуновође су дужне да без одлагања обавесте Управу када клијент тражи савет у вези са прањем новца, а дужне су и да клијенту поставе кључна питања о сврси трансакције, пореклу и намени новца. Од рачуновође се очекује да упозна праву природу својих клијената, њихово пословање и извршене финансијске трансакције, разлог за њихово извршење, околности под којима се извршавају, као и периодично ажурирање података о клијенту како би исти били што поузданији и детаљнији. Другим речима, потребно је да рачуновође константно буду на опрезу како би могле да примете сумњиве трансакције и догађаје који се могу класификовати као трансакције прања новца.²¹²

Искуства Управе показују да је рачуноводствени сектор био једна од основних и кључних полуга криминалних структура у појединачним случајевима прања новца. Разлог за то јесте тај што је након учињене криминалне радње било неопходно да се кроз књиговодство направи привид легалности за одређене трансакције.²¹³

5.5. Типологије прања новца у сектору ревизије

С обзиром на то да су лица која се баве прањем новца склонија да користе правна лица као неку врсту „цевовода“ за токове прљавог новца него као објект присвајања имовине, мала је вероватноћа да ће прање новца имати утицаја на финансијске извештаје. Стога је и оправдано поставити питање зашто је за ревизију финансијских извештаја потребно разматрати овај вид криминалне радње, нарочито због чињенице да су мале шансе да ће прање новца ревизијом бити и откривене.²¹⁴ Борба против прања новца одувек је била искључиво у надлежности криминалистичких служби. Међутим, у данашње време ревизија мора имати како

²¹² Милошевић, М., (2012). *op. cit.*, стр. 37.

²¹³ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 29.

²¹⁴ IFAC: Discussion Paper on Anti-Money Laundering – International Federation of Accountants, (2002). New York, p. 6.

теоријска тако и практична сазнања о прању новца као категорији криминалних радњи у финансијским извештајима због испуњења законских обавеза и пружања професионалних услуга.

Разноврсност, комплексност и константно мењање појавних облика злоупотреба у пословању носи велику опасност да незаконитости са материјално значајним утицајем на финансијске извештаје неће правовремено бити спречене и откривене. Стога се, када услед криминалних радњи наступе банкротства и финансијски ломови, неминовно поставља питање ко за то сноси одговорност. Наиме, и поред важећих ревизорских стандарда који указују на ограничену одговорност ревизора у погледу откривања незаконитости, клијенти ревизије су склони да погрешно верују да ревизори могу, морају и да ће пронаћи криминалну радњу уколико она постоји у финансијским извештајима. Може се рећи да се јаз у очекивањима поводом овог питања продубио крајем друге половине 20. века и то услед појаве великих финансијских скандала у корпоративном свету, што је и довело до настанка форензичке ревизије као нове врсте ревизорских услуга.

Форензичка ревизија представља нову специјализовану услугу у оквиру независне ревизије финансијских извештаја.²¹⁵ *Buckhoff*²¹⁶ је става да форензичка ревизија подразумева уговарање посебног ангажовања са ревизорским кућама, а захтева рад ревизора са посебном обуком и искуством.

Према међународним стандардима ревизије циљ ревизије финансијских извештаја јесте да омогући ревизору да изрази мишљење да ли су финансијски извештаји по свим битним питањима састављени у складу са утврђеним оквиром за финансијско извештавање.²¹⁷ Другим речима, традиционална независна ревизија финансијских извештаја обезбеђује разумно уверавање да ли су финансијски извештаји у сагласности са општеприхваћеним рачуноводственим принципима и да ли у свим материјалним аспектима представљају поштену финансијску позицију.

---

²¹⁵ Петковић, А., (2010). Форензичка ревизија – криминалне радње у финансијским извештајима, Пролетер, Бечеј, стр. 5.

²¹⁶ Buckhoff, T., (2008). Forensic Audit vs Financial Statement Audits in Current Accounts, editor Jamie P. Eitzbach, Atlanta Financial Center, North Tower.

²¹⁷ Међународни стандарди и саопштења ревизије – циљ и општи принципи ревизије финансијских извештаја, (2005). Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд, стр. 200.

С друге стране, основни циљ форензичке ревизије јесте откривање криминалних радњи у финансијским извештајима клијента и то без обзира на величину њене материјалности, односно степена њеног утицаја на истинитост и објективност финансијских извештаја. Форензички ревизор би требало, у мери у којој је то могуће, да именује и открије извршиоца криминалне радње, да одреди место и време њеног извршења, да израчуна и искаже материјалну штету која је настала услед те криминалне радње, и на крају, да опише начин њеног извршења. Када је реч о форензичкој ревизији веома је танка линија која раздваја стандардну ревизију од форензичке. Прецизније, у случају када ревизор у оквиру стандардног ангажмана, као интерни или екстерни ревизор, посумња или пак открије криминалну радњу, не ради се о форензичкој ревизији. С друге стране пак, ако се на основу сумње ангажује ревизор који потврди или оповргне сумње, ради се о форензичкој ревизији.²¹⁸ У циљу сажетог и прецизног приказа у Табели 4 је приказана разлика између независне ревизије и форензичке ревизије.

Табела 4. Карактеристике независне и форензичке ревизије.

	Карактеристике	Независна ревизија	Форензичка ревизија
1.	Циљ	Изражавање мишљења о истинитој и „фер“ презентацији финансијских извештаја.	Утврђивање и откривање криминалних радњи у финансијским извештајима.
2.	Технике	Методе узроковања и извођење контролних и суштинских тестова.	Суштинско, детаљно и дубинско проверавање свих или тачно одабраних трансакција у сумњивим подручјима пословања.
3.	Период	Испитивање финансијских извештаја, трансакција и рачуна за одређени временски период.	Нема таквих ограничења. Извештаји, трансакције и рачуни могу по потреби бити испитани од почетка, „до корена“ без обзира на датум догађаја.
4.	Извештај и мишљење	Истраживање мишљења са или без резерве, уздржавајућег мишљења или негативног мишљења.	Изражавање мишљења у погледу места, времена и начина извршења криминалне радње, обрачунавања штете и именовања починиоца.

Извор: Петковић, А., (2010). стр. 194.

²¹⁸ Грујић Калан, М., (2014). Форензичка ревизија наспрот традиционалној екстерној ревизији, *Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo*, бр. 8, стр. 284.

Међутим, и поред великог значаја ревизије у откривању криминалних радњи, она може бити и доста умањена и то због могућности одустајања од ревизије и ангажовања неке друге ревизорске компаније, а и због чињенице да ревизоре плаћа клијент, што подразумева да је приликом вршења ревизије финансијских извештаја неопходна сарадња са пословодством, те је јасно и да је потпуна независност ревизора тешко остварљива. Из тог разлога је веза клијента са ревизором компликована и осетљива. Наведену ситуацију додатно компликује постојање три супротстављене стране – ревизорске фирме, тј. ревизора, менаџера и власника капитала као корисника ревизорског мишљења.

У ревизорској пракси могу бити присутни одређени утицаји, па се може посумњати и у објективност мишљења ревизора. Утицаји могу бити различити:²¹⁹

- различити притисци који утичу на независну позицију ревизора из различитих активности, околности и односа могу утицати на пристрасност ревизора;
- ревизор може бити пристрасан и када на пословима рачуноводства и финансија ради близак рођак;
- до сукоба интереса може доћи када ревизор истовремено и проверава финансијске извештаје клијента коме и помаже у вођењу финансијских извештаја;
- недовољно стручан ревизор је подложнији да прихвати туђе мишљење;
- лош утицај се може очекивати и када ревизор пређе на радно место у предузећу над којим је обављао ревизију;
- ревизору у чијем се поседу налазе акције није у интересу да прикаже реалан приказ финансијске позиције предузећа;
- извештаји и мишљење ревизора могу бити нетачни и лажни уколико им прети руководство предузећа;

---

²¹⁹ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 37.

- ако ревизор има своје учешће у структури прихода ревизорске агенције могу се очекивати уцене које нарушавају независност ревизије.

У Републици Србији сходно Закону о спречавању прања новца и финансирања тероризма предузећа за ревизију и овлашћени ревизори су обвезници и имају законску обавезу да предузму одређене радње и мере.²²⁰ Законодавац посебно наводи да предузећа за ревизију и овлашћени ревизори приликом обавезне годишње ревизије рачуноводствених извештаја правног лица могу вршити и поједностављене радње и мере познавања и праћења странака, осим ако са странком или околностима ревизије постоје основи сумње да се ради о прању новца или о финансирању тероризма.²²¹

У циљу унапређења финансијских истрага донета је Стратегија истрага финансијског криминала за период од 2015. до 2016. године, чији је општи циљ да „се омогући ефикасно и квалитетно спровођење истрага финансијског криминала ради праћења токова новца, као и имовине и проактивног откривања кривичних дела; ефикасна сарадња између институција надлежних за прикупљање података и спровођење финансијских истрага; подизање степена обучености носилаца правосудних функција и државних службеника који се баве истрагама финансијског криминала на највиши ниво и спречавање укључивања нелегално стечених средстава у легалне привредне токове.“²²² Релевантно је нагласити да ова Стратегија предвиђа увођење новог занимања – финансијских форензичара. Предлаже се да финансијски форензичари буду запослени у јавном тужилаштву како би им помагали у компликованим предметима привредног криминала. Они би пружали помоћ тужиоцима приликом откривања финансијских превара, укључујући и прање новца, а и приликом расветљавања системске корупције. Уколико би наведени предлог заживео, у ревизорској пракси би се у већој мери смањили одређени утицији, па се не би сумњало у објективност мишљења ревизора.

---

²²⁰ Види чланове 6–9 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, *op. cit.*

²²¹ Члан 32, став 2, *Ibid.*

²²² Сл. гласник РС, бр. 43/15.

5.6. Типологије прања новца на тржишту капитала

Тржиште капитала поред тржишта новца представља саставни део финансијског тржишта сваке земље. Тржиште капитала је место на којем се сусрећу понуда и тражња за капиталом, односно за дугорочним финансијским инструментима. Оно је институционално организован простор са свим потребним елементима за његово функционисање у тачно одређеном времену, са правилима и узансама понашања учесника. Основна функција тржишта капитала јесте трансфер капитала од субјеката који имају вишак ка онима који имају мањак. Омогућава и прикупљање капитала за обезбеђивање привредног развоја.²²³ Као што су банке основни субјекти тржишта новца, тако су главни актери тржишта капитала хартије од вредности²²⁴ (у даљем тексту ХоВ), брокерско-дилерска друштва, а у новије време и управљање инвестиционим фондовима. Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма²²⁵ ове актере препознаје као обвезнике који су дужни да поступају у складу са његовим одредбама.

Прикривању правог порекла илегално стеченог новца и његовом увођењу у легалне токове у великој мери доприносе нека од основних обележја ХоВ, као на пример брзина обављања трансакција, велики број трансакција велике вредности као и оних које се обављају на ванберзанском тржишту, електронска трговина, међународни карактер тржишта, што доводи и до доста лаког мешања чистог и прљавог новца. Осим тога, за ово тржиште је карактеристично да и само ствара нелегалан новац путем разних превара, манипулација и инсајдер трговине, а и да се истовремено преко њега тај новац и опере. Из тих разлога ово тржиште спада у ред веома популарних међу перачима новца.²²⁶

---

²²³ Субић, В., (2008). Тржиште новца и тржиште капитала, Школа бизниса, бр. 2, стр. 46.

²²⁴ Увођењем у промет писмених исправа којима су потврђена права у новцу уместо готовог новца и давање могућности лицу које је на њој назначено, тј. лицу које оно овласти или доносиоцу, да у одређеном року то своје право наплати, постављени су темељи модерним хартијама од вредности (Дабић, С., (1990). Хартије од вредности и њихово тржиште, Београд, Научна књига, стр. 46).

²²⁵ Сл. гласник РС, бр. 20/09, 72/09, 91/10 и 139/14.

²²⁶ Лабудовић Станковић, Ј., (2014). Прање новца коришћењем хартија од вредности, у: Услужни послови, ур. Мићовић, М., Крагујевац, Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, стр. 989.

У пракси се издваја неколико начина да се промет акцијама или обвезницама искористи ради прања новца:

- куповина ХоВ на берзи нелегално стеченим новцем,
- поклон или остављање у наследство ХоВ стечених прљавим новцем,
- понуда за преузимање акција нелегално стеченим новцем,
- оснивање друштва са ограниченом одговорношћу или акционарског друштва уз оснивачки улог ХоВ стечених прљавим новцем и
- плаћање полиса осигурања обвезницама старе девизне штедне стечених прљавим новцем.

Наведене активности се могу појавити у све три фазе прања новца – улагања, раслојавања и интеграције. Тако је могуће да један део нелегално стеченог новца буде инвестиран у акције неке компаније, а у поступку прикривања да се прокњижи по основу уговора о поклону. У поступку интеграције ХоВ као оснивачки капитал могу бити унете у новоосновано друштво са ограниченом одговорношћу или акционарско друштво, након чега се оне представљају као имовина која потиче од законом дозвољене делатности. Такође не треба заборавити да власништво над акцијама током читавог поступка доноси право на дивиденду која има облик законитог поступка.

Изузев трговине на берзи и понуде за преузимање, горепоменута три начина прања новца спадају у тзв. *free of payment* трансакције у којима долази до промене власништва ХоВ без реалног протока новца. Наведене трансакције су предмет нарочите пажње брокерских кућа, чија се обавеза праћења и извештавања у највећој мери односи на последње три категорије. Као разлог повећане одговорности брокерских кућа за *free of payment* јесте чињеница да њих не контролишу банке јер до промене власника долази без новчаног тока, односно прекњижавањем. У читав поступак продаје или куповине ХоВ на берзи укључене су и банке. Из тог разлога је одговорност брокерско-дилерског друштва мања. Њихова је функција да идентификују клијента, да чувају његове податке и да

посебно евидентирају налоге за куповину који су већи од 15.000 евра,²²⁷ али не и да испитују порекло новца.²²⁸ Новац за куповину акција налази се на посебном, наменском рачуну пословне банке која је чланица Централног регистра, депоа и клиринга ХоВ.²²⁹

Тржиште капитала је веома динамично и развија се брзо, а све захваљујући понуди и тражњи инвеститора и потреби економског развоја земље. Што се тиче Републике Србије тржиште капитала је релативно младо будући да је озбиљнија тржишна трговина, заснована на признатим стандардима промета ХоВ, почела тек 2001. године, увођењем нове законске регулативе. Тако је на пример и улога посредника – брокерско-дилерских друштава добила нову и квалитетнију димензију што се тиче трговине ХоВ на берзанском и ванберзанском пословању. Основна карактеристика српског тржишта капитала јесте да се трговина ХоВ одвија у условима неразвијеног тржишта, информационе асиметрије и ниског нивоа корпоративне културе. Тржиште капитала је остварило успех 2007. године наглим растом промета на Београдској берзи,²³⁰ као и растом акција. Међутим, убрзо је економска криза проузроковала пад обима трговине на берзи, а и пад акција. С друге стране, иако је ово тржиште недовољно развијено оно није било имуно на прање новца и покушаје прања новца о чему сведоче искуства Управе за спречавање прања новца. На основу забележених искустава Управе за временски период од 2002. до 2010. године неке од сумњивих активности које су се одвијале на тржишту капитала, а тичу се прања новца јесу:²³¹

- ванберзанско трговање (откуп) старе девизне штедње уз готовинске исплате клијената од стране инвеститора;

---

²²⁷ Наведено је у складу са одредбама члана 9, став 2 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, на основу којих је обвезник дужан да прати и евидентира трансакције веће од 15.000 евра.

²²⁸ Вуколић, Б., (2009). Инвестирање на тржишту капитала као метода прања новца, Ревизија за безбедност, вол. 3, бр. 5, стр. 27.

²²⁹ Законом о тржишту капитала (Сл. гласник РС, бр. 31/11, 112/15, 108/16) уређена је њихова надлежност.

²³⁰ Више о раду Београдске берзе у: Божић, Д., Тодоровић, Т., (2009). Берзанско пословање ефектима са посебним освртом на трговање и актуелности Београдске берзе, Школа бизниса, бр. 4, стр. 80–92.

²³¹ Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 40–41.

- куповина ХоВ за положену готовину на текуће рачуне и рачуне неорочене штедне отворених код банака, тј. раслојавање на наменске рачуне;
- куповина акција од стране овлашћених лица (на пример адвоката) од малих акционара за готовину и повлачење акција кроз берзу у корист давалаца овлашћења, односно стварних инвеститора – прекњижавање ХоВ;
- отуђење акција малих акционара у виду давања акција као поклон директорима који се представљају као „спасиоци“ компаније, званично без надокнаде, а у ствари се исплата новца врши на руке тим акционарима;
- продаја и куповина високо котираних акција од стране врло младих инвеститора у кратком временском периоду и у великим износима;
- куповина и продаја високо котираних акција од стране физичких лица која веома често и брзо мењају банке за отварање наменских рачуна на које полажу готовину за куповину ХоВ, а затим се брзо повлаче са тржишта;
- инвеститори офшор предузећа са непознатом власничком структуром и капиталом и који учествују у преузимању српских предузећа купујући контролни пакет акција;
- куповина ХоВ и формирање портфеља од стране особа које се гоне за различита кривична дела из области организованог и привредног криминала;
- „параван лица“ – израз који се користи када контролне пакете акција купују несолвентни инвеститори у корист других физичких лица, тј. стварних инвеститора са криминалним досијеима, тзв. „продаја биографије за новчани проценат“;
- понуде за преузимање контролних пакет акција, а тиме и предузећа од новонасталих предузећа или физичких лица која нису ликвидна за такве подухвате – „параван лица“ стварних инвеститора итд.

Иако би се на основу искуства Управе могло закључити да се често користи тржиште капитала за прање новца, пракса ипак показује да је мали број пријављених случајева за разлику од, на пример, других сегмената финансијског сектора, као што је банкарство, на шта указују и подаци из Табеле 2.

За пераче новца веома су погодне материјализоване ХоВ које гласе на доносиоца. Преносе се лако, не остављајући траг о преносу, чиме је загарантована анонимност. Прецизније, ове ХоВ се преносе предајом из руке у руку, а предају не прати никаква изјава о преносу.²³² Оне могу бити депоноване и на рачуне брокерског друштва, њима се може куповати и друга актива, а може се вршити и електронски трансфер, па и прекогранични, те се на тај начин може вршити и интеграција и раслојавање прљавог новца.

Перачи новца не користе само традиционалне ХоВ за своје „активности“ него и изведене, тзв. деривативне. Многе ХоВ су издате са посебним захтевима инвеститора. Такве су, на пример, такозване секјуритизоване ХоВ. Оне представљају веома сложене финансијске производе у циљу задовољавања посебних потреба клијената. Њима се углавном тргује на ванберзанском тржишту. Перачима новца су оне привлачне зато што нису транспарентне, њихово одређивање цене је сложено, а и нејасни су њихови новчани токови.²³³

Осим инвестирања у ХоВ посредством брокерско-дилерског друштва „прљав“ новац може бити уложен и у инвестиционе јединице инвестиционих фондова.²³⁴ Цена инвестиционе јединице у отвореним инвестиционим фондовима је прецизно утврђена и није висока, док затворени фондови номинално вреднују своје јединице по више десетина хиљада динара, па су и улози много већи јер је реч о професионалним инвеститорима, стога су управо затворени фондови веома примамљиви за прање новца.

---

²³² Јанковец, И., Мићовић, М., (2006). Привредно право, Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, стр. 511.

²³³ Лабудовић Станковић, Ј., (2014). *op. cit.*, стр. 991.

²³⁴ Законом о инвестиционим фондовима (Сл. гласник РС, бр. 46/06, 51/09, 31/11) уређена је материја о инвестиционим фондовима.

Наведени актери на тржишту капитала у надлежности су Комисије за хартије од вредности (у даљем тексту Комисија). Комисија представља надзорно тело за спровођење Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма. Она је у циљу усвајања уједначених и прецизно дефинисаних критеријума за процену ризика усвојила процедуру Упознај свог клијента која, између осталог, даје преглед фактора ризика. Неки од фактора се односе на:

- државу порекла клијента, већинског оснивача или лица које на други начин врши контролни утицај над вођењем и управљањем послова клијента, уколико се та држава налази на листи некооперативних држава и територија коју издаје ФАФТ и на листи држава коју израђује Управа за спречавање прања новца;
- клијента који жели да обави трансакцију која није у складу са финансијским стањем и пословањем клијента и која нема јасну финансијску сврху;
- клијента који одбија или пропусти да наведе порекло средстава код сваке трансакције чија вредност прелази 15.000 евра, или када постоји сумња да су средства прибављена из нелегалних извора;
- клијента који има неуобичајен захтев за заштитом приватности, нарочито у вези са подацима који се односе на његов идентитет, делатност, имовину или пословање;
- клијентов рачун који исказује изненадан прилив новчаних средстава, а нарочито ако је до тада клијентов рачун био неактиван;
- оцену да је клијент неку трансакцију трансформисао у више појединачних трансакција ради избегавања утврђивања идентитета.²³⁵

На основу ових критеријума може се лакше утврдити прихватљивост клијената, односно проценити ризик странке или ризик ступања у одређени пословни однос. Такође, на основу листе индикатора коју су обвезници дужни да сачине може бити реално процењен ниво ризика клијената.

---

²³⁵ Упутство о минималној садржини процедуре „Упознај свог клијента“, Сл. гласник РС, бр. 100/06.

Примена наведених процедура нужно захтева одређен ниво компетенција и константну едукацију овлашћених брокера и инвестиционих саветника који су у свакодневном контакту са клијентима. У том смислу и Закон у члану 43 налаже обавезу редовног образовања и усавршавања запослених који су ангажовани на пословима спречавања прања новца. Поред праћења закона који регулишу област прања новца у најширем смислу, неопходно је одржавање константног увида у стање на тржишту, појаву нових финансијских инструмената и могућности њихове злоупотребе. То је једини начин који може обезбедити одржавање корака са иновативним методама прања новца којима се довијају криминалне структуре и тако осигурати ефикасна превенција.

5.7. Типологије прања новца у сектору осигурања

Прање новца и финансирање тероризма представљају претњу за интегритет и углед осигуравајућих друштава и стабилност глобалног финансијског система. У циљу спречавања те опасности развио се низ међународних закона и прописа, као што су: *Basel II*, *The Patriot Act*, *Sox*, *MiFID*, као и Трећа директива Европске уније. Compliance одељење и Одељење за сузбијање прања новца у осигурањима улажу много времена и напора у спровођењу одредаба и закона у циљу проналажења и спречавања прања новца у области осигурања.²³⁶

Разлози због којих се перачи новца опредељују за прање новца кроз осигурање јесу: величина премије која се наплаћује закључењем уговора, лака доступност осигурања, једноставност закључења уговора о осигурању и разноврсност производа осигурања, тј. различите врсте уговора.²³⁷ Погодност представља и то што се осигурање веома често обавља као прекогранична

---

²³⁶ Дрешнер, Р. К., (2009). Сузбијање прања новца и преваре у фокусу осигуравајућих друштава, у: Интеграција (Права) осигурања Србије у европски (ЕУ) систем осигурања, Удружење за право осигурања Србије, Београд, стр. 88.

²³⁷ Financial Action Task Force, 2004, Financial Action Task Force on Money Laundering, Report on Money Laundering Typologies 2003–2004, FAFT, Paris, p. 15. Наведено према: Лабудовић Станковић, Ј., (2013). Прање новца са освртом на осигурање. Европска ревија за право осигурања, вол. 12, бр. 3, стр. 54–65.

трансакција. Најчешће је корисник осигурања особа која није и уговорна страна, тј. страна која је платила премију, што додатно погодује перачима новца који имају за циљ да незаконито стечен новац прикажу као законит. Такође, у пракси су чести случајеви да дође до промене корисника осигурања пре него што полиса осигурања доспе за исплату осигуране суме.

У осигурању постоје различити модалитети прања новца, а могу се правити разлике и по фазама прања новца. У том смислу прање новца почиње фазом полагања новца, што у случају осигурања значи куповину полисе осигурања.

Прање новца се у осигурању превасходно врши кроз полисе животног осигурања, а може се вршити и куповином неживотног осигурања. Нарочито популарно је за пераче новца постало животно осигурање зато што се осим годишњих премија може уплатити и једнократна премија, те се може подићи велика свота новца будући да осигурање живота даје и могућност откупа, математичку резерву итд. Нарко-дилери често купују полисе животног осигурања новцем од продаје наркотика и убрзо након тога захтевају откуп те исте полисе и новац затим користе за даља улагања и то углавном у иностранству ради зававања трага о његовом пореклу.

Поред традиционалних врста уговора о осигурању живота услед повећане конкуренције на финансијском тржишту настају такозвани хибридни уговори о осигурању живота. Такви су на пример уговори у вези са инвестиционом јединицом. Они имају обележја веома сложених финансијских производа који привлаче велики број корисника који имају за циљ прање новца. Поред наведених, нарочито повољни за пераче новца јесу и уговори о осигурању живота на одређено време, мешовито осигурање и осигурање ренте.

Као што је већ поменуто, до прања новца може доћи и код полиса неживотног осигурања. У овим случајевима се дешава да перачи новца испостављају осигуравачу лажне одштетне захтеве који гласе на много веће износе од реалних. У пракси су забележени и случајеви отказа полисе, а затим уплате веће премије него што је потребно, како би се касније тражио повраћај новца, односно вишка некој трећој особи. Уз већ поменуте, забележени су и случајеви прања новца

у реосигурању, које је веома погодно за прање новца из разлога што у реосигурању не постоји директан однос између осигураника и реосигуравача, те реосигуравач не може да утврди идентитет сваког осигураника.

Многи уговори о осигурању живота са циљем да се опере новац закључују се преко брокера или заступника у осигурању. Релевантно је нагласити да су посебно сумњиве трансакције у којима се закључивање уговора о осигурању врши искључиво преко одређеног или одређених посредника. Ради остваривања веће зараде посредници ступају у контакт са криминалцима, те представљају карику која доводи до превара у осигурању.²³⁸

До закључења уговора о осигурању може доћи и путем интернета, а и преко трећих лица, на пример инвестиционих саветника. С друге стране, исти ти заступници и посредници у осигурању могу чинити веома важан механизам у одбрани од прања новца.²³⁹

Међународно удружење супервизора осигурања објавило је листу индикатора на основу којих се могу препознати сумњиве трансакције које представљају део процеса прања новца.²⁴⁰ Неке од њих су: избегавање достављања неопходних информација које су потребне ради закључења уговора о осигурању, учестало плаћање премије унапред, необично високе премије осигураника, уколико потенцијални осигураник потиче из веома удаљене земље у којој послују други осигуравачи а он инсистира да закључи уговор о осигурању у неком удаљеном месту и то без оправданог разлога, затим захтев за осигурањем које реално нема

---

²³⁸ У једном од случајева прања новца, у Мајамију, дошло се до сазнања да је један брокер који је радио у Колумбији и другим земљама Јужне Америке новцем нарко-клана куповао различите врсте осигурања живота од осигуравача Eagle Star Life. Брокер је примао новац од клијената из Колумбије, а новцем са својих рачуна куповао полисе осигурања у име клијента (National Money Laundering Strategy, (2007). р. 62, Преузето са: <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/hp386.aspx> (10.08.2017).

²³⁹ Лабудовић-Станковић, Ј., (2013). Прање новца са освртом на осигурање. Европска ревија за право осигурања, вол. 12, бр. 3, стр. 59.

²⁴⁰ У септембру 2011. године Управа за спречавање прања новца саставила је листу индикатора. Доступно на: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/176_indikator_i----drustva-za-osiguranje29092011.pdf

никакву сврху или осигураник не жели да открије разлог осигурања, промена корисника и навођење новог који није ни у каквој вези са осигураником итд.²⁴¹

Приступ заснован на ризику прописан је у Трећој директиви Европске уније о прању новца и има за последицу то да свака осигуравајућа кућа прво мора да разјасни свој специфични ризик прања новца, те на основу тога потом може дефинисати примерене мере за максимално смањење препознатих ризика.²⁴² Европска комисија је у фебруару 2013. године дала предлог нове Четврте директиве о спречавању прања новца, која је и усвојена 25. јуна 2015. године, а у свим земљама чланицама примењује се од 25. јуна 2017. године. Овом Директивом су поштрена постојећа правила чиме се повећава делотворност борбе против прања новца и финансирања тероризма.²⁴³ И сама осигуравајућа друштва учествују у испуњавању својих обавеза откривања и сузбијања прања новца и финансирања тероризма користећи *Siron® Financial Solutions*. Ова решења се састоје од неколико усклађених компонената које се могу користити и као самостални модули или комбиновано. Она омогућавају осигуравајућем друштву да се приликом испитивања фокусира на тачке великог ризика и да циљано одреди резултате. Захтевани приступ је у потпуности покривен додатним модулима *Siron® RAS*, *Siron® PEP* и *Siron® Profile* у комбинацији са *Siron® AML/Siron® FD*.

Siron® RAS представља решење за израду програм анализе ризика у којем свако осигуравајуће друштво мора представити своју индивидуалну ситуацију ризика. Оваква анализа у исто време представља и основу за превентивне мере, што може утицати да се ти случајеви ризика могу предочити и исфилтрирати. *Siron® AML* је ИТ систем испитивања и контроле за систематско проналажење и надгледање сваког упадљивог стања ствари које се односи на прање новца. Овај систем у ту сврху процењује податке осигураника из уговора и уплата, у складу са

---

²⁴¹ International Association of Insurance Supervisors., (2004). Guidance Paper on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, IAIS, Amman, pp. 27–28. Наведено према: Лабудовић Станковић, Ј., (2013). *op. cit.*

²⁴² Више у: Дрешнер, Р. К., (2008). Утицај Треће директиве Европске уније о прању новца на осигурање, Ревизија за право осигурања, вол. 7, бр. 4, стр. 83–85.

²⁴³ Више у: Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing and amending Directive 2009/101/EC, Доступно на: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0450>

индивидуално подешеним сценаријима. Додатком *Siron® PEP* и *Siron® Profile* осигуравајућа друштва имају могућност да пресликавају категорије клијената високог ризика, производе високог ризика и уплате високог ризика, односно укупно понашање високог ризика. За клијенте са повишеним ризиком примењују се *Siron® AML* и *Siron® FD*.²⁴⁴

Што се тиче осигурања као привредне делатности, оно је у Републици Србији током 90-их година прошлог века готово замрло, а нарочито животно осигурање. Ова област је уређена у складу са развијеним државама Западне Европе тек 2004. године, доношењем нових законских прописа и низа нових законских допуна.²⁴⁵ Република Србија је представљала ново тржиште за страна осигуравајућа друштва која су препознала предности новог тржишта и у великој мери подстакла развој животног осигурања. Сходно наведеном, и данас је већина друштава која се баве осигурањем живота у већинском власништву страног капитала.

На основу података које је Управа сакупила о досадашњем раду на пословима животног осигурања, дошло се до информација да се полисе животног осигурања углавном продају на дужи временски период, а годишња премија је у просеку испод хиљаду евра. Веома је мала заступљеност једнократно уплаћених полиса. Према доступним подацима може се закључити да се перачима новца не исплати праће новца куповином полиса животног осигурања зато што би га годинама „раслојавали“. С друге стране, на основу анализе и резултата спроведене анкете Управе указано је да је присутна много већа опасност да се кроз сектор неживотног осигурања опере новац из разлога што су ризици којима су осигуравачи изложени када се ради о радњама преваре већи. Већа је и вероватноћа да иза тих радњи стоји прљав новац у смислу фиктивног осигурања, лажне ауто-несреће, намерне паљевине и сл. У прилог наведеном јесу и подаци на основу којих се сазнаје да вредност уплаћених премија у неживотном осигурању далеко

---

²⁴⁴ Дрешнер, Р. К., (2009). *op. cit.*, стр. 90–92.

²⁴⁵ Прецизније, 2004. године усвојен је Закон о осигурању (Службени гласник РС, бр. 55/04), а његове измене и допуне, односно исправке објављене су у Службеном гласнику РС, бр. 70/04 – испр., 61/05, 61/05 – др. закон, 85/05 – др. закон, 101/07, 63/09 – одлука Уставног суда, 107/09, 99/11, 119/12 и 116/13.

превазилази вредност уплаћених премија у животном осигурању.²⁴⁶ Када би се за временски период од 2002. до 2011. године сумирала искуства Управе, затим стање које је било заступљено на тржишту животног осигурања а и саме пословне политике које су водиле осигуравајућа друштва у циљу привлачења клијената, као нарочито релевантне издвојиле би се следеће активности:

- уплата високих премија животног осигурања на више рата или једнократних, и то од стране физичких лица, за које је тешко утврдити професионалну делатност – уочено је да ова лица немају стално запослење, те се сумња да се баве незаконитим активностима;
- исплата полисе, тј, накнада, штета итд. упућује се на треће лице;
- купац полисе, тј осигураник у полиси као корисника наводи треће лице и то веома често несродно;
- куповина полиса животног осигурања ХоВ за које је тешко утврдити начин стицања.

Подаци добијени анализом клијената, извештаја, статистике и извршеног надзора у претходном периоду потврђују да трансакције животног осигурања нису биле „занимљиве“ перачима новца у Републици Србији. Ипак, евидентно је да због малог учешћа у финансијском сектору Србије по свим релевантним параметрима (броју трансакција и финансијском обиму), а нарочито због малог учешћа премије животног осигурања у укупној премији, индустрија осигурања подлеже минималном ризику од прања новца. И поред тога, друштва за осигурање развијају све функције захтеване прописима које се тичу спречавања прања новца и финансирања тероризма. У складу са наведеним јесу и одредбе члана 8 Закона о прању новца и финансирања тероризма које предвиђају низ радњи и мера које су обвезници дужни да предузму, као што је на пример утврђивање идентитета странке, провера њиховог идентитета података или информација прибављених из поузданих и веродостојних извора, утврђивање идентитета стварног власника странке и његова провера, прибављање информација о сврси и намени пословног

---

²⁴⁶ При томе је релевантно нагласити да осигуравајућа друштва која се баве неживотним осигурањем нису обвезници.

односа и трансакције, редовно праћење пословања и проверавање усклађености активности странке са природом пословног односа и уобичајеним обимом и врстом пословања странке.²⁴⁷ Наведене радње друштва за осигурање би требало да се спроведу пре успостављања пословног односа са странком. Међутим, истим Законом (члан 10) посебно је прописано да када је реч о пословима животног осигурања, провера идентитета корисника полисе може да се изврши тек након закључења уговора о осигурању, а најкасније пре исплате по основу закљученог уговора.

Такође, чланом 12 Закона предвиђен је изузетак од обавезе предузимања радње у вези са познавањем и праћењем странке прописане чланом 8 за друштва за осигурање, друштво за посредовање у осигурању, друштво за заступање у осигурању и заступника у осигурању који има дозволу за обављање послова животног осигурања, у случају закључивања уговора животног осигурања код којих појединачна рата премије или више рата премије осигурања које треба платити у једној години не прелази 1.000 евра у динарској противвредности или ако плаћање једнократне премије не прелази износ од 2.500 евра у динарској противвредности. Ипак, уколико постоје основи сумње да се ради о прању новца или финансирању тероризма ова одредба се неће применити.

На основу Националне процене ризика од прања новца, у Републици Србији се предвиђа да ће у ближој будућности (од пет до десет година) животно осигурање имати релевантнију улогу на финансијском тржишту, те је неопходно да се спремно дочекају и препознају ризици који могу да се појаве.²⁴⁸

5.8. Типологије прања новца у сектору некретнина

Нарочиту пажњу заслужује и професија агената у купопродаји некретнина, нарочито у земљама у којима се трансакција некретнина традиционално врши у

---

²⁴⁷ Види члан 8 Закона о прању новца и финансирања тероризма, *op. cit.*

²⁴⁸ Пантелић, Ј., (2013). Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији, Савет Европе, Канцеларија у Београду, Београд, стр. 34.

готовом новцу. Агенти су изложени процесима прања новца у свим фазама прања новца и на више начина. Тако је на пример реч о фази полагања у случају куповине некретнине на фиктивна имена или када се ради о улагању у изградњу некретнина за продају путем посредника, док посредовање у продаји некретнина на веома велике или мале износе и сл. чини фазу раслојавања. Атрактивност сектора некретнина произилази из чињенице да је он и недовољно транспарентан у односу на финансијски сектор.

Агенти који посредују при купопродаји некретнина морају бити свесни ризика који прати њихово пословање. При томе је нарочито важно подизање нивоа свести јер перачи управо и траже агенте за продају некретнина који су спремни да преvide чињеницу да веома вредну некретнину плаћају готовином или да купују некретнину по неразумно високој цени или је продају по веома ниској цени. Након куповине некретнине се продају а перач има доказ о легитимности извора новца добијеног на тај начин, што уједно представља и фазу интеграције.²⁴⁹

На основу досадашњих анализа дошло се до сазнања да се највећи део прљавог новца пласира кроз грађевинску делатност и инвестиције. На повећан ризик у великој мери утиче и то што се плаћање грађевинског материјала може обављати у готовини, као и чињеница да нема посебног закона којима би био регулисан промет непокретности већ се примењују опште одредбе облигационог права.

Анализом базе података Управе за временски период од 2009. до краја 2012. године утврђено је 170 трансакција које су банке окарактерисале као сумњиве, а код којих се у опису наводи промет непокретности. Типичан пример прања новца јесте улагање великих свота новца од стране физичког лица које је инвеститор, а затим даља продаја, чиме се прикрива нелегално порекло новца уложеног у првобитне грађевинске радове. С друге стране, Управи од стране агенција није пријављена ниједна сумњива трансакција.²⁵⁰ На основу Извештаја о раду Управе за 2016. годину закључује се да грађевинска делатност, а нарочито изградња и продаја

---

²⁴⁹ Педић, З., (2010). Нефинансијски сектор и самосталне професије у контексту спречавања прања новца, Зборник правног факултета у Ријеци, вол. 31, бр. 1, стр. 634.

²⁵⁰ Пантелић, Ј., (2013). *op. cit.*, стр. 37.

некретнина, и даље представља ризичну делатност која се злоупотребљава ради интеграције нелегално стечених средстава у легалне токове и често се користи у циљу прања новца који потиче од трговине наркотицима. У прилог наведеном стоји и чињеница да је у Србији и даље присутан тренд нелегалне, такозване дивље градње, која се касније, уз одређену надокнаду може легализовати уз приказивање много ниже цене него што је тржишна, што представља мотив више за интеграцију прљавог новца.²⁵¹

На смањење ризика од прања новца кроз област промета непокретности јесте чињеница да се у највећем броју случајева купопродајна цена некретнине исплаћује из стамбеног кредита банака. Не постоји регистар лица која се баве прометом непокретности и зато се величина овог сектора може једино утврдити посредно, односно преко података Пореске управе.

У сектору некретнина присутне су и отежавајуће околности, и то индиције о повезаности организованог криминала и политике, а нарочито када се ради о куповини атрактивних локација за куповину објеката. На основу досадашњих искустава може се рећи следеће:

- прљав новац интегрише се у сектор некретнина кроз куповину земљишта, изградњу пословних простора, станова и кућа;
- у великом броју се оснивају грађевинске фирме чији су оснивачи криминалци;
- велике своте готовог новца пласирају се преко банака и других финансијских институција у куповину некретнина или грађевинског материјала;
- у циљу прикривања прљави новац се раслојава преко више компанија како би се прикрило његово криминално порекло;
- уочавају се високе готовинске уплате на рачун институција које се баве грађевинским земљиштем.

---

²⁵¹ Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за период од 1.1.2016. до 31.12.2016. године, *op. cit.*, стр. 16.

На основу искуства примећено је да су се појавили веома моћни и сумњиви инвеститори који се могу категоризовати на следећи начин:

- офшор компаније са којих стиже новац за изградњу непокретности, а немогуће је утврдити му порекло нити стварне власнике;
- поједина физичка лица са криминалним досијеом;
- *start up* је назив за новонастала циљна друштва чији је примарни задатак да пласирају прљав новац у сектор некретнина и грађевинарства;
- параван лица, тј. лица која имају „чисту прошлост, али раде у име и за рачун криминалних инвеститора“.²⁵²

За криминалне групе је карактеристично да се зарада углавном троши на покретну и непокретну имовину као што су некретнине и упадљив начин живота. Тако је и у Србији највећа организована група, позната под називом „Земунски клан“, улагала зараду која је процењена на стотине милиона евра у покретну и непокретну имовину, као што су пословни простори, станови, скупоцени аутомобили итд.²⁵³

Свака земља има неку специјалну привлачност за пераче новца. Тако на пример у Италији промет вредносних папира има нарочиту популарност из разлога што се омогућава прикривање правог идентитета на извесно време. У Холандији су то некретнине зато што тржиште није транспарентно, а вредност објеката се тешко може проценити, а и неконтролисано увећати. И у Србији се криминалне групе веома често опредељују за илегалну продају некретнина при прању новца. Највише прљавог новца улази у легалне токове у процесу приватизације, преко промета некретнина, коришћења фиктивних предузећа, позајмица са правним лицима, трансакција са *offshore* државама – а све то утиче на економске, политичке, безбедносне и социјалне структуре.²⁵⁴

---

²⁵² Србљановић, Р., *et al.*, (2011). *op. cit.*, стр. 53–54.

²⁵³ Југовић, А., Бркић, М., (2013). Супкултурна обележја организованог криминала, у: Супротстављање организованом криминалу, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 77.

²⁵⁴ Радоњић, С., (2016). Прање новца и његов утицај на економски развој и прераспodelу друштвеног богатства, *Desire*, Београдска банкарска академија, Београд, стр. 56.

6. ВРСТЕ И ПОДЕЛЕ ТЕРОРИЗМА

Тероризам, као сложена појава, класификује се према различитим критеријумима. Све класификације тероризма имају превасходно методолошки и теоријски карактер и релевантно је нагласити да се међусобно не искључују. Сврха његове класификације јесте да се подаци о тероризму среде по основним обележјима са циљем груписања у релативно самосталне целине.²⁵⁵ Када се ради о типологији тероризма као система класификовања, треба истаћи да типологија тероризма има исто колико и дефиниција тероризма. Ипак, како наводи Вајт,²⁵⁶ системи класификовања и типологије су алтернативе дефиницијама и имају неколико предности, односно могу повећати разумевање тероризма, али се сви терористички акти морају схватити као специфичне историјске, друштвене и политичке околности. Имајући у виду наведено, а и комплексност феномена као што је тероризам, велики број страних и домаћих аутора ову појаву класификује на различите начине. С тим у вези, код једног броја аутора присутно је недовољно разграничење појмова, што је довело до теоријског преплитања и слабијег разумевања њихове суштине. Оно што отежава сваку класификацију јесте постојање мешовитих облика тероризма. Тако предмет анализе Гаћановића²⁵⁷ представља савремени тероризам, који он дефинише као насилни облик понашања и који представља генератор претње насиља, или као насиље са циљем ометања функционисања владе, тј. целокупног друштвено-политичког система, и промовише идеолошка, политичка или верска начела тоталног насиља. У облике савременог тероризма овај аутор сврстава: конвенционални (убилачки терористички удар са дистанце и самоубилачки тероризам), неконвенционални, еколошки (нуклеарни, хемијски и биолошки) и сајбер тероризам.

---

²⁵⁵ Шикман, М., (2009). Тероризам, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука.

²⁵⁶ Вајт, Р. Ц., (2004). Тероризам, Alexandria Press, Београд, стр. 12.

²⁵⁷ Гаћановић, Р., (2012). Облици савременог тероризма, НБП, вол. 17, бр. 1, стр. 2.

С друге стране, Симеуновић²⁵⁸ наводи различите основе за класификовање тероризма, што чини његову класификацију свеобухватнијом и квалитетнијом, те ће иста бити представљена у дисертацији. Према средствима које терористи претежно користе или се спремају да користе, Симеуновић класификује тероризам на: класични (конвенционални), биохемијски и нуклеарни тероризам. Према методама које терористи углавном користе тероризам класификује као: класични (конвенционални), самоубилачки, сајбер тероризам и нарко-тероризам. Онај метод који се у некој од сфера тероризма у највећој мери профилира и тип тероризма. Тако на пример, уколико самоубилачки метод (као код Ал Каиде) представља искључиви метод борбе, онда се њена активност може назвати самоубилачким типом тероризма, а уколико се у некој организацији у терористичке сврхе искључиво користи интернет, ради се о сајбер тероризму.

Исти аутор сматра да је класификација тероризма према актерима – субјектима тероризма најцелисходнија када је извршена према више повезаних критеријума: степен организоване повезаности, њихова бројност и институционална димензија. Сходно наведеном, према типу актера, тј. субјектима тероризма, Симеуновић је извршио поделу на: индивидуални тероризам, тероризам организација или илегалних група и институционални тероризам (државни и сл.).

Тероризам је изразито циљна делатност. Циљеви терориста и терористичких организација, што треба разликовати, увек одсликавају друштвено-политичке околности и историјску ситуацију миљеа у којем терористи наступају у име тих циљева. Према својим главним циљевима исти аутор је извршио поделу тероризма на: идеолошки мотивисан тероризам (левичарски и десничарски), етно-сепаратистички тероризам и верски фундиран тероризам (тероризам секти и тероризам фундиран на интерпретацијама великих религија). Класификација према циљевима мора се прихватити у смислу да терористи најбоље знају за шта се боре и шта им је најважнији циљ. Неке терористичке групе имају за циљ промене које се

---

²⁵⁸ Симеуновић, Д., (2009). Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, стр. 82–86.

тичу читавог света, док је другима примарни циљ само у оквиру своје религијске или националне средине.²⁵⁹

Тероризам је могуће дефинисати и према типу испољавања. Тако се према простору свог испољавања тероризам може поделити на урбани, који се организује и изводи у градским срединама, на рурални, чије испољавање искључиво погађа сеоске пределе и слабо насељене регионе, као и на домаћи (државни) и међународни тероризам. Израз „државни тероризам“ се обично користи да би се са јаком моралном и политичком осудом означили терористички акти које организује, подстиче или иза њих својом логистичком подршком стоји нека држава. О међународном тероризму се говори када су циљеви неке терористичке организације усмерени против безбедности више држава или пак када њихови планови превазилазе границе држава или региона у којима оперишу терористи.²⁶⁰

Тероризам се може разликовати и на основу форме, па се тако може издвојити директни и индиректни. Када се ради о директном тероризму деловање терористе је управљено ка терорисању носиоца власти или његовог представника. С друге стране, индиректни тероризам се састоји у дискредитовању владе доказивањем њене неспособности заштите становништва и његових добара и одржавања владе или поретка.

Релевантно је нагласити да за разлику од других облика насиља, тероризам делује и онда када се директно не манифестује, односно када се не испољава јавно. Наиме, стварање амбијента опште психозе, а пре свега страха и напетости од новог терористичког удара, представља један од приоритетних циљева сваке терористичке групе или организације. На тај начин терористи остварују не само оперативну, него и психолошку предност, чиме домаћим и међународним субјектима шаљу недвосмислену поруку да су они заправо ти који контролишу ситуацију, а не државни органи земље против које су уперена терористичка дејства.²⁶¹

---

²⁵⁹ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.* стр. 83.

²⁶⁰ *Ibid.*, стр. 82.

²⁶¹ Парезановић, М., (2012). *op. cit.*, стр. 32.

Чињеница је да се већина савремених расправа о подели и врстама тероризма задржава на прилично уској концепцији политичког тероризма. При томе се не узимају у разматрање остале наведене димензије. У ту сврху се може навести класификација два еминентна аутора, Пола Винкинса и Ричарда Шульца, који праве разлику између криминалног тероризма, који је мотивисан жељом за стицањем добити, тероризма у време рата и ритуалне употребе тероризма с једне стране, а са друге, политичког тероризма, када се терор користи у циљу остварења прецизно дефинисаних политичких циљева.²⁶²

Много општију поделу тероризма врши Лијам Харт²⁶³ издвајајући две категорије: политичку и социјалну, при чему су обе категорије дефинисане на основу циљева. У случају политичког тероризма циљеви су различите политичке промене, док је у случају социјалног тероризма доминантан циљ остваривање неке врсте предности за починиоца терористичког акта. Слојеве политичког тероризма даље разлаже на основу намера актера, па разликује такозвани промодерни и антимодерни тероризам.

Вођен општетеоријским извођењем основних врста тероризма аутор ове дисертације сматра да је оправдано детаљније анализирати следеће категорије тероризма: нарко-тероризам, самоубилачки, нуклеарни, биолошки, хемијски, етно-сепаратистички, државни, левичарски, десничарски и сајбер тероризам.

6.1. Нарко-тероризам

„Наркомафија“ је жаргонски израз за организовану и незакониту производњу и дистрибуцију, односно транспорт, кријумчарење, складиштење и продају психоактивних супстанци, тј. опојних дрога. Криминалне групе у Европи углавном су специјализоване за незакониту производњу и дистрибуцију одређене

---

²⁶² Зиројевић Фатић, М., (2014). Тероризам – међународни поглед, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 135.

²⁶³ Harte, L. A., (2005). Taxonomy of Terrorism, in: Philosophy 9/11: Thinking about the war on terrorism, Shanahan, T. (ed.), Open Court, Chicago, pp. 23–50. Наведено према: Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 135.

врсте дрога, с тим да одређене групе тргују са више различитих врста. Истовремено, многе од њих не ограничавају своје активности само на нарко-криминал, него су укључене и у друге незаконите активности, укључујући и тероризам.²⁶⁴ Терористичким групама су потребна значајна средства за финансирање и логистичку подршку својих активности. Та финансијска средства долазе из различитих извора – појединци, државе, добротворне установе, легитимна предузећа, или кроз криминалне активности, као што је на пример трговина наркотицима. У илегалној трговини наркотицима зарада је веома висока у односу на улазне трошкове. Веза између илегалне трговине дрогом (организовани криминал) и терористичких организација потиче из симбиозе два ентитета која им обома дозвољава да финансијски профитирају. Сам термин нарко-тероризам састоји се од две активности: тероризма и организованог криминала (трговине дрогом). Ипак, сам термин нарко-тероризам је тешко дефинисати јер не може да се постигне консензус око тога шта је основа нарко-тероризма – трговина дрогом или тероризам.²⁶⁵ Веома важан аспект нарко-тероризма представља и његова политичка природа јер етикетирање одређене групе као нарко-терористичке оставља двоструко негативан имиџ у јавности. Стога употреба овог термина постаје веома корисна у политичкој реторици. Поједини аутори говоре о нарко-тероризму као о миту, вештачки створеном производу, што се и дешава када се одређена терористичка група погрешно повезује са илегалном трговином дрогом у циљу стварања негативне слике о тој групи. Временом су се издвојиле две дефиниције нарко-тероризма. У првом случају, дефиниција нарко-тероризам користи се да опише ситуацију када нарко-група почне да користи терористичке методе (атентати, бомбардовање, отмице) са намером да заштити своје пословање у области трговине дрогом. Друга дефиниција говори о умешаности терористичких организација у илегалну трговину дрогом, са намером да финансирају своје идеолошки оријентисане операције. Анализирајући политичку и економску

---

²⁶⁴ Миљковић, С., (2009). Деловање наркомафије, Ревиија за безбедност, вол. 3, бр. 4, стр. 36–37.

²⁶⁵ Batlić, A., Dobovšek, B., (2012). *Narco-terrorism – real threat of political myth*, u: *Terorizam kao globalna pretnja*, ur. Bjelajac, Ž., Zirojević Fatić, M., Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad; Centar za bezbednosne studije, Beograd, str. 369–388.

типологију термина нарко-тероризам веома често се користи Чакирова типологија која наглашава његово значење (Табела 5).

Табела 5. Чакирова типологија нарко-тероризма.

	<i>Врста</i>	<i>Метод рада</i>	<i>Сврха</i>
Политички нарко-тероризам	Стварни нарко-тероризам	Директна укљученост терористичких организација у неке или све фазе трговине дрогом.	Финансирање својих терористичких активности, куповина оружја и муниције.
	Побуњенички нарко-тероризам	Пружање заштите трговцима дрогом.	Стицање економске моћи за пробијање својих политичких планова и акумулацију арсенала неопходног за борбу против постојеће владе.
		Опорезивање трговаца дрогом.	
		Стварно ангажовање побуњеника у производњи дроге и трговини.	
	Нарко-тероризам финансиран од стране државе	Спонзорисање терористичких организација које кријумчаре нелегалне дроге.	Дестабилизација противничких влада и уношење промена у политички систем.
Мит о нарко-тероризму	Претеривање или измишљање веза између побуњеничких терористичких група и илегалне трговине дрогом користећи политичку моћ.	Добијање домаће и међународне подршке за наметање националних и страних политика.	
Економски/политички нарко-тероризам	Нарко-тероризам ангажован од стране државе	Контролисање трговине дрогом кроз тајне владине агенције или користећи те агенције за трговину дрогом.	Стицање финансијске моћи за тајне операције које држава не може отворено да изведе. Дестабилизација противничких влада.

Економски нарко-тероризам	Криминални нарко-тероризам	Коришћење терористичких тактика од стране организација које се баве трговином дроге.	Штићење и повећање интереса.
----------------------------------	-----------------------------------	--	------------------------------

Извор: Cahir, R., (2002). p. 96.²⁶⁶

Присутно је много чинилаца који делују против сарадње дилера дроге и терориста или оружаних покрета, а основне разлике су у идеологији, амбицији у вези са друштвеним статусом и у односима са националним структурама. Након многих насилних сукоба дилера дроге и терористичких организација у Јужној Америци 80-их година прошлог века, успостављена је сарадња међу њима, а крајем 80-их година ова сарадња је постала изузетно важан фактор како у производњи тако и у трговини дрогом, а „рођен“ је и нови термин – нарко-тероризам.²⁶⁷ Фернандо Белаунде Тери, бивши перуански председник, први је употребио овај израз 1983. године како би описао нападе на перуанске безбедносне снаге и државне институције у Колумбији и Перуу од стране нарко-картела који су користили терористичке методе – атентате, ауто-бомбе и сл. На нарко-тероризам је почела да се обраћа много већа пажња након 1985. године, када су картел Меделина и терористичка група М-19 извршиле заједнички напад на Врховни суд у Боготи.²⁶⁸

Нарко-тероризам представља посебан феномен у земљама Латинске Америке, где терористичке активности изводе различите групације, такозвани нарко-кланови или картели, који се баве илегалном производњом и продајом наркотика. У Републици Колумбији на пример, нарко-тероризам је толико снажно развијен и добро организован да негативно утиче, чак и угрожава функционисање

²⁶⁶ Cahir, R., (2002). An unholy alliance: case studies in narco-terrorism, doctoral dissertation, University of North Texas, p. 96, Преузето са: <https://scholar.google.com/scholar?hl=sr&q=Cahir+Reha+%282002%29.+An+unholy+alliance%3A+case+studies&btnG=> (18.08.2017).

²⁶⁷ Балтић, А., Добовшек, Б., (2012). Кријумчарење дрога и нарко-тероризам, у: Организовани криминалитет – изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 174.

²⁶⁸ Циљ овог напада био је заустављање изручења важних кокаинских босова у САД, а при томе је убијено 11 судија.

уставних институција. У циљу елиминисања нарко-тероризма колумбијски председник Андреас Пастрана покушао је да ступи у преговоре са представницима ФАРЦ-а²⁶⁹ који финансирају своје активности илегалном трговином наркотицима. Имајући у виду свеопшту борбу у циљу сузбијања илегалне трговине и производње наркотика, САД су извршиле притисак на колумбијску владу да усвоји уставни амандман по којем је дозвољена екстрадиција нарко-трафиканата.²⁷⁰

У сваком случају, циљ нарко-тероризма јесте да се стекну финансијска средства. Због нелегалне природе нарко-терористичких група, академска сфера нема довољно прилика да детаљније изучи овај феномен. Нарко-тероризам се манифестује као директна или индиректна укљученост терористичких група у илегалну трговину дрогом. Осим тога, може се односити и на коришћење терористичких тактика од стране кријумчара дроге. Релевантно је нагласити да и саме државе могу извршити нарко-тероризам подржавајући терористичке групе које су укључене у трговину дрогом.²⁷¹

Власници новца стеченог криминалним делатностима (трговином оружјем, наркотицима и сл.) настоје да га уведу у легалне токове, са циљем да га уложе у легални бизнис и да га увећавају. Пут који овако стечени профит (тзв. „врућ новац“) треба да пређе како би се могао користити на регуларан начин није ни лак ни јефтин. Како би новац ушао легалне токове, организовани криминалци морају добро да плате финансијским стручњацима. Да би одрадили тај посао они ће узети и до 25% вредности од укупне суме, с тим што проценат може да буде и много већи. Занимљив је податак да је 80-их година прошлог века ова услуга коштала 6%, да би крајем 90-их достигла вредност од 20%.²⁷² Ипак, и данас у свету постоје међународни банкарски центри који уз законске олакшице омогућавају

---

²⁶⁹ Колумбијска револуционарна оружана снага, чувени ФАРЦ, најстарија је, највећа и најобученија терористичка група која и данас контролише велики део колумбијске територије. Ова терористичка група је позната по киднаповањима, изнудима, отмицама имућних људи, великим плантажама кокаина, као и по повезаности са највећим нарко-босовима (Лалић, В., (2004). Уступи нарко терору, Преузето са: http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:276492-Ustupci-narko-teroru (20.08.2017).

²⁷⁰ Леви, Р., Пајовић, С. С., (2002). Међународни тероризам и Латинска Америка, Међународни проблеми, вол. 54, бр. 1–2, стр. 73–98.

²⁷¹ Балтић, А., Добовшек, Б., (2012). *op. cit.*, стр. 174.

²⁷² Петровић, Д., (2010). О проучавању савремених форми привредног криминалитета – прање новца, Страни правни живот, бр. 3, стр. 163.

криминалцима трансакцију илегално стечених средстава у легалне токове – прање новца.²⁷³ У овом контексту пажњу привлачи Швајцарска, која до пре 20-ак година није веровала у катастрофалне последице што их за собом оставља прање новца, чак и од трговине наркотицима. Свест о овоме у Швајцарској је почела драстично да се мења због страха од непрекидног и све драстичнијег раста наркоманије али и услед избијања корупционашког скандала у којем се помињало и име Елизабете Коп – министра правде и кандидата за председника Конфедерације. Ипак, она није директно помињана него њен супруг, као један од чланова у компанији која је картелу дроге Меделин и турској мафији обезбедила уточиште на рачунима швајцарских банака. Може се рећи да све до тада Швајцарска није истраживала порекло новчаних средстава која су се сливала у њихове трезоре, него се фокусира на своје пословање на начин на који још многе банке чине. Од тог момента, може се рећи, Швајцарцима је постало јасно да се банкарски закони што пре морају подвргнути свеобухватним анализама и реформама ради спречавања прања новца од трговине наркотицима.²⁷⁴

Активности организованих криминалних група на територији Западног Балкана јесу трговина илегалним дрогама, оружјем и илегалне миграције. Криминалне организације не врше кривична дела са намером да финансирају тероризам него да би сакупиле новац. Ипак, није могуће искључити вероватноћу да неки појединци због верске или етничке припадности користе тај новац за финансирање радикалних група које се у овом региону појављују у све већем броју.²⁷⁵ Као адекватан пример може се навести зачетак и развој злоупотребе илегалног промета дроге на Косову и Метохији. Када је реч о сепаратизму Косова и Метохије, у остваривању идеје Шиптара да формирају Косово Републику нарочито важно место има дрога. Илегални промет дроге у организацији Албанаца са Косова и Метохије у периоду од 1980. до 1999. године обезбедио је огроман капитал и савремено оружје и ратну опрему за сепаратисте, односно за постизање њихових циљева. Капитал стечен на тај начин обезбедио је:

---

²⁷³ Балтић, А., Добовшек, Б., (2012). *op. cit.*, стр. 174.

²⁷⁴ Петровић, Д., (2010). *op. cit.*, стр. 173

²⁷⁵ Балтић, А., Добовшек, Б., (2012). *op. cit.*, стр. 179.

- наоружавање тзв. Ослободилачке војске Косова,
- психолошко-пропагандни рат у иностранству и финансирање лобија у западноевропским земљама и САД,
- финансирање терористичких акција у сопственој земљи против државе и цивила и
- етничко чишћење јужне српске покрајине и откуп имовине Срба на Косову и Метохији.

Крајем 80-их година прошлог века приходи од кријумчарења дроге постали су извор финансирања политичког насиља на путу ка пројекту званом Велика Албанија.²⁷⁶ Ђурић²⁷⁷ наводи да на простору Косова и Метохије делују и организације типа „Ела цила“ за коју се сумња да представља везу између албанских нарко-дилера и исламских земаља.

С обзиром на то да су последице коришћења опојних дрога катастрофалне не само за човека као појединца него и за читаво човечанство, њихова производња, промет, ширење и злоупотреба стављени су под контролу међународне заједнице, а тиме и надлежних органа и институција сваке државе посебно.²⁷⁸

6.2. Самоубилачки тероризам

Иако се самоубилачки тероризам често означава као модерна форма тероризма, он то није. Ова врста тероризма своје корене има још у самоубилачким нападима Јевреја у старом Сизирису у 1. веку. У Сирији се десет векова касније оформила секта – асасини, чији су чланови били муслимански борци који су живели на северу Персије и који су примењивали самоубилачки тероризам као

²⁷⁶ Више у: Бериша, Х., (2013). Зачетак и развој злоупотребе и илегалног промета дроге на Косову и Метохији, Баштина, св. 34, стр. 301–331.

²⁷⁷ Ђурић, С. С., (2011). Безбедносна архитектура и проблеми послератног Косова и Метохије као изазови регионалној безбедности, НБП, вол. 16, бр. 2, стр. 133–148.

²⁷⁸ Бјелајац, Ж., (2008). Организовани цриминал во Србија, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, ДТА, Београд, стр. 168.

стратегију у ширењу ислама. Вековима касније самоубилачки тероризам је постао један од најтрагичнијих облика савременог тероризма.²⁷⁹ Може се рећи да су се бомбаши-самоубице први пут појавили 1982. године. Наиме, терористи Хезболаха су извели самоубилачке нападе на Блиском истоку после израелске инвазије на Либан. Након успешног самоубилачког напада на америчке маринце и француску армију у Бејруту 1982. године, тактика терориста-самоубица је постала главни део стратегије терориста са Блиског истока.²⁸⁰ Ова врста тероризма данас се одликује елементима који га диференцирају од сличних појава у прошлости. Концепт отмице авиона, политичког атентата, подметања бомби, карактеристичних за период 70-их година прошлог века,²⁸¹ замењен је концептом у којем је појединац спреман да жртвује свој живот зарад остварења циља.²⁸² Акт бомбаша-самоубица повећава вероватноћу да ће оружје погодити циљ. Под самоубилачким тероризмом подразумева се извођење акције која не може бити успешна без смрти извршиоца, а он или она су тога унапред свесни. Све чешћа пракса самоубилачких бомбашких напада мотивисана је тактичким предностима које она носи. Као прво, истиче се могућност бомбаша-самоубице да процени „најбољи“ тренутак и место активирања експлозива, што у великој мери доприноси прецизности а тиме и високом степену смртности изазване таквим нападом.²⁸³ На основу једног истраживања идентификовани су основни разлози због којих се самоубилачки тероризам користи

---

²⁷⁹ Петровић, Д., (2007). Модерни концепт тероризма – кривичноправни аспект, Правни факултет, Крагујевац, стр. 113–115.

²⁸⁰ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 94.

²⁸¹ Као примери некадашњих терористичких акција у СФРЈ могу се навести следећи: Миљенко Хркач је 13. јула 1968. године бомбом разнео београдску биоскопску салу „20 октобар“ на почетку Балканске улице. Тада је рањено 76 људи. Сава Чучуревић је погинуо, а Магдалена Новаковић је остала без обе ноге. Хркач је за овај напад од Хрватског ослободилачког покрета добио 2.500 хиљаде марака, а ухапшен је у октобру 1969. године и осуђен на смрт. У јуну 1979. године Никола Каваја, Србин из Пећи који је радио за Цију, отео је авион и планирао да удари у зграду Централног комитета у Београду. Тражио је да се из затвора пусти његов друг Стојиљко Кајевић. Није упео у својој намери, а у Чикагу је ухапшен и осуђен на 18 година затвора. Више у: Седам највећих напада терориста у историји СФРЈ: бомбе, отмице авиона и атентати у Југославији, Преузето са: <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/1692566/7-najvecih-napada-terorista-u-istoriji-jugoslavije> (25.08.2017).

²⁸² Крстић, М., (2016). Психолошка димензија самоубилачког тероризма, Теме, вол. 40, бр. 2, стр. 510.

²⁸³ Крстић, З., (2014). Суицидни бомбашки напади исламистичких терористичких организација, Војно дело, вол. 66, бр. 2, стр. 291.

као најефикаснија тактика од стране све већег броја терористичких организација у свету:²⁸⁴

- могу да доведу до великих штетних последица и оштећења,
- имају јак психолошки ефекат на ширу јавност зато што изазива осећај беспомоћности,
- могу бити веома ефикасни и релативно јефтини,
- готово увек гарантују успех мисије самоубиства,
- представљају минимални безбедносни ризик по организацију,
- углавном су мање компликовани него друге терористичке акције и
- гарантују медијско покривање.

Бајагић²⁸⁵ наводи да терористе самоубице регрутују у раним двадесетим годинама, па и раније. При томе се родитељска и сродничка веза често користи међу регрутима, вођама и инструкторима. Регруте обично издвоје из породице и заједнице како би у изолованим камповима прошли обуку у тајности. Управо зато се терористи-самоубице пореде са монасима, припадницима религијских култова, па и члановима тајних војних формација, где је њихова индивидуалност сведена на најмању могућу меру.

Дуго се сматрало да су кандидати за самоубилачке нападе на Блиском истоку углавном млади и сиромашни људи код којих је присутна јака жеља да постану мученици. Међутим, профил личности терориста-самоубица се променио, тако да су данас то зрели, а у неким случајевима и факултетски образовани људи, финансијски обезбеђени.²⁸⁶ Стога је оправдано поставити питање на који начин препознати терористу самоубицу. У том смислу је интересантан податак да је један

---

²⁸⁴ Ronczkowski, M., (2007). Terrorism and organized hate crim: intelligence gathering, analysis, and investigations, Taylor & Francis Group, New York. Наведено према: Бајагић, М., (2011). Самоубилачки тероризам – савршено терористичко оружје, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амићић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 203–220.

²⁸⁵ Бајагић, С., (2011). *op. cit.*, стр. 215.

²⁸⁶ Вајт, Р. Ц., (2004). *op. cit.*, стр. 366.

терориста-самоубица показивао нарочити интерес само за похађање наставних јединица у којима се учило управљање авионом при лету, а није се интересовао за управљање авионом при полетању и слетању. Значај наведених индиција сумњивог понашања постао је јасан тек након извршења самоубилачког терористичког акта.²⁸⁷

Од значаја је и културолошка средина, па се с тим у вези може поменути случај Палестине, где деца одрастају у друштву које слави и велича мучеништво које се награђује рајем, славом и материјалном надокнадом породицама. У последњој деценији приметно је да је све већи број терористичких група у Авганистану, Египту и Чеченији посвећен самоубилачком тероризму, чија је идеолошка основа радикални исламизам.²⁸⁸ Ритуали у које је укључен терориста-самоубица осмишљени су тако да је готово немогуће одустајање а да се при томе не изгуби част и место у друштву. Са циљем да оснаже култ мучеништва, у појединим друштвима бомбаша-самоубице се појављују на постерима, па и на телевизији²⁸⁹ на окупираним територијама. Чак се и деци у школи говори да су то мученици који су умрли херојском смрћу и да су морални пример будућим генерацијама. На описани начин се јачају постојећи културни обрасци за легитимизацију самоубилачког тероризма.²⁹⁰

Нови феномен у модерној историји тероризма јесу жене-самоубице,²⁹¹ а као разлог се може навести да је женама терористима лакше да уђу на она места на која мушкарци не би могли. Такође, жене због своје нежније појаве и непретећег изгледа не изазивају много сумње код безбедносних снага. Жене које се прикључе

---

²⁸⁷ Пена, У., (2011). Мере сузбијања тероризма – унутрашњи ниво и међународни стандарди, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амићић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 189–202; стр. 191.

²⁸⁸ Ronczkowski, M., (2007). *op. cit.* Наведено према: Бајагић, М., (2011). *op. cit.*, стр. 214.

²⁸⁹ Иначе, улога телевизије у „информационој стратегији“ терористичких организација заузима посебно место. Више у: Ромић, М., (2011). Тероризам и инструментализација масовних медија, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амићић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 371–382.

²⁹⁰ Бајагић, С., (2011). *op. cit.*, стр. 215.

²⁹¹ Прва жена бомбаш-самоубица, двадесетогодишња Чеченка Заликхан Еликхадзхиува је била жива још око 20 минута након детонирања експлозива испред улаза на рок-фестивалу у Москви. Идентификована је по пасошу за који истражитељи верују да је припадао њој, а и пронађена је авионска карта на њено име, која потврђује да је она долетела у Москву из Тбилисија дан пре бомбашког напада.

терористичким организацијама потпуно губе свој полни идентитет и изједначавају се са својим мушким колегама у оружаном акцији. Веома често иду толико далеко да се одричу и материнства, па и своје женствености, тј. облаче се као мушкарци. Од септембра 2000. године па до јануара 2004. палестинске жене су извршиле седам самоубилачких бомбашких напада у Израелу. У тим нападима је погинуло 37 Израелаца, док је преко 280 рањено. Чест мотив којим су ове жене вођене јесте жеља за искупљењем због почињених грехова. С обзиром на чињеницу да је положај жене у муслиманском друштву прописан строгим правилима понашања, свако кршење тих правила чини грех. Зато се сматра да су жене које су се одлучиле за извођење самоубилачких бомбашких напада прекршиле правила и да кроз извршење таквог чина траже шансу за искупљење, постају мученице и стичу вечну славу. Поред наведеног, чест мотив је и освета за страдање њихових ближњих у оружаном сукобима.²⁹²

Циљ терористе-самоубице јесте саможртвовање током извођења акције, тј. током уништења унапред одабраног објекта. Организација за извођење самоубилачких операција је крајње тајанствена. Успех мисије зависи од неколико веома битних фактора: степен поверљивости, детаљно извиђање, планирање и увежбавање. У акцији се користи шест врста експлозивних уређаја: уређај који се носи на телу, познат као „самоубилачко одело“, уређај који је монтиран на возило, мотоцикл, лаку летелицу, чамац, или уређај који носи ронилац. Наведене категорије уређаја су коришћене у самоубилачким нападима у Јужној Азији и на Средњем Истоку. Осим класичне примене наведених експлозивних уређаја, терористи користе и авионе као авион-бомбу ради напада одређених циљева. Класичан пример наведеног јесте и терористички акт 11. септембра 2001. године када су, по званичном извештају комисије 9/11, припадници терористичке групе Ал Каида отевши авионе извели најубитачније нападе на САД и усмртили око 3.000 људи.²⁹³

---

²⁹² Intelligence and Terrorism Information Center at The Center for Special Studies, *The Involvement of Women in Suicide Bombing Attacks* (2004). *Special Information Bulletin*. Наведено према: Крстић, З., (2014). *op. cit.*, стр. 292.

²⁹³ Станковић, В. А., Стојаковић, Г. Г., (2014). *Тероризам у ваздушном простору*, Војно дело, вол. 66, бр. 2, стр. 301–319.

Да су самоубилачки напади све учесталији сведочи и статистика за период од 2000. до 2004. године: десила су се 472 самоубилачка напада у 22 земље, у којима је убијено више од 7.000, а рањено више од 10.000 људи.²⁹⁴ Као потврда да је данас најчешћи облик тероризма управо самоубилачки, јесте и податак да је од 1980. до 2003. године било само 3% терористичких напада самоубилачке врсте, а да се тај проценат након 11. септембра 2011. године попео на чак 80%.²⁹⁵

Петровић²⁹⁶ наводи да према неким истраживањима све самоубилачке терористичке групе имају инфраструктурну подршку у Европи и Северној Америци. Познато је да лидери и чланови тих група без икаквих ограничења путују по Западу интензивно делујући на тим подручјима, ширећи пропаганду, прикупљајући новац, купујући оружје и шаљући га у конфликтна подручја.

Више од 30 година након свог појављивања самоубилачки тероризам и даље остаје најмоћније терористичко оружје. У свету ће страх од ове врсте тероризма бити оправдан све док се не елиминишу проблеми који представљају основ за његово постојање, тј. политички разлози који их подстичу на активност.²⁹⁷ Као потврда наведеног може се навести текст који је написао Арнолд Хотигер пар дана након бомбашких напада на Америку да је мржња екстремних исламских група ка Америци више у вези са друштвеним и политичким таласањима која САД изазивају у муслиманским земљама него са религијом.²⁹⁸

6.3. Нуклеарни тероризам

Може се рећи да је за постојање нуклеарног оружја свет сазнао на веома драматичан начин, преко застрашујућих последица експлозија бомби над Хиросимом и Нагасакијем. Зато се и данас у свести људи појам „нуклеарно“

---

²⁹⁴ Atran, S., (2006). The moral logic and growth of suicide terrorism, *Washington Quarterly*, vol. 29, no. 2, pp. 127–147.

²⁹⁵ Марић, С., (2012). Тероризам као глобални проблем, *Медианали – знанствени часопис за медије, новинарство, масовно комуницирање, односе с јавностима и културу друштва*, вол. 6, бр. 11, стр. 95.

²⁹⁶ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 95.

²⁹⁷ Гаћиновић, Р., (2012). *op. cit.*, стр. 3–5.

²⁹⁸ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 95.

повезује са нуклеарном експлозијом и њеним последицама. Данас је процена вероватноће употребе нуклеарног оружја у терористичке сврхе од пресудне важности за све наредне кораке у сузбијању таквих деловања. Приликом те процене важно је правилно проценити основне узроке који утичу на могућност њихових извођења. Нуклеарно оружје је дуго након своје појаве било искључиво стратешко средство нуклеарних велесила, а сваки други начин употребе био је практично немогућ. Међутим, временом је нуклеарно оружје постало доступније па се појавила и могућност његове употребе у терористичке сврхе.²⁹⁹ Као разлог за то може се навести чињеница да ниво техничког знања у свету све више расте, рецепти за израду таквих направа се јавно објављују у стручним часописима а и приступ нуклеарним материјалима постаје све једноставнији. Најшире одређење појма нуклеарног тероризма јесте да оно представља злоупотребу нуклеарне енергије од стране терористичких група. У основи нуклеарног тероризма јесте појам који обухвата више могућности које не морају нужно обухватати и нуклеарно оружје.³⁰⁰

Сходно наведеном су и наводи Гаћиновића³⁰¹ који сматра да нуклеарни тероризам представља употребу или претњу употребом радиоактивних материјала. Прецизније, нуклеарни тероризам јесте појам који обухвата више могућности које не морају нужно укључити и нуклеарно оружје. Из тог разлога овај аутор сматра да је најпримереније говорити о употреби нуклеарних материјала у терористичке сврхе, што је и најпотпуније разматрање нуклеарног тероризма. У том смислу дефинише три основна принципа деловања: употреба нуклеарне експлозивне направе (нуклеарна експлозија), напад или саботажа на постојећим нуклеарним постројењима и употреба такозване прљаве бомбе – класична експлозија помоћу које се радиоактивни материјал распршује у околину. Нуклеарно оружје терористима омогућава знатне предности у процесу остваривања њихових политичких циљева, а нарочито изазивање пажње светских медија. Илегално уношење и кријумчарење нуклеарног материјала, радиоактивног отпада и других

---

²⁹⁹ Илијаш, Б., (2006). Напори међународне заједнице у спрјечавању нуклеарног тероризма, Архив за хигијену рада и токсикологију, вол. 57, бр. 2, стр. 195–199; стр. 195.

³⁰⁰ Милојевић, С., (2009). Нуклеарни тероризам, Безбедност, вол. 51, бр. 3, стр. 46–66.

³⁰¹ Гаћиновић, Р., (2012). *op. cit.*, стр. 7–8.

опасних материја³⁰² јесте делатност организованог криминала, али и терористичких организација. Нарочито велику опасност представља њихово повезивање у кријумчарењу нуклеарног материјала јер оно криминалцима доноси огроман профит а терористима оружје за масовно уништење.³⁰³ С једне стране се наводи да се нуклеарно оружје налази под строгим надзором власти и да његова сигурност представља примарну одговорност снага сигурности и тајних служби свих нуклеарних сила. Употреба овог оружја је заштићена сложеним кодом тајних процедура за откључавање оружја и његово довођење у бојну готовост, те уколико немају сараднике у нуклеарним војним снагама дотичне државе терористи не могу руковати таквим оружјем.³⁰⁴ С друге стране, подаци говоре да је у Чеченији 1994. године из фабрике нуклеарног отпада „Радон“ нестало најмање 450 кубних метара нуклеарног материјала укључујући и плутонијум 239 и уранијум 235. И у САД је установљен мањак од 25 тона плутонијума, од чега 1.200 килограма само из фабрике оружја „Роки Флетсу“ у близини Денвера. Компјутерска симулација је показала да у 80% случајева терористи могу да се провуку кроз безбедносне провере у овој фабрици.³⁰⁵ На основу наведеног може се поставити питање колико су радиоактивни материјали добро чувани, односно доступни терористима. Анализа претњи на основу којих би терористи могли да употребе нуклеарно оружје и радиоактивни материјал указује да постоји неколико „сценарија“ по којима би такве претње биле оствариве.³⁰⁶

- набавка нуклеарног материјала, конструисање и израда нуклеарне бомбе,
- набавка војног нуклеарног оружја,

---

³⁰² Најпогоднија нуклеарна средства за кријумчарење и нуклеарну трговину јесу: физионо нуклеарно гориво, пројектили мале снаге физионог порекла и неутронско оружје, а често се кријумчари и уранијум 235, плутонијум 239, радиоактивни/нуклеарни отпад итд.

³⁰³ Амицић, Г., Фулум, Д., (2013). Кријумчарење и илегално уношење нуклеарног материјала и радиоактивног отпада као облик угрожавања еколошке безбедности, Безбједност – полиција – грађани, вол. 9, бр. 3–4, стр. 148.

³⁰⁴ Премец, С., (2002). Тероризам против демократије – одговор либералн државе, Загреб, стр. 117. Наведено према: Амицић, Г., Фулум, Д., (2013). *op. cit.*, стр. 148.

³⁰⁵ Гаћиновић, Р., (2005). Тероризам, Драслар, Београд, стр. 128.

³⁰⁶ Милошевић, Н., Милојевић, С., (2001). Основи методологије безбедносних наука, Полицијска академија, Београд, стр. 227. Наведено према: Милојевић, С., (2009). *op. cit.*, стр. 49.

- напад на нуклеарни реактор у нуклеарној електричној централи,³⁰⁷
- набавка радиоактивног материјала и конструисање и израда тзв. „прљаве бомбе“,
- напад на места где се одлажу истрошене плутонијумске радиоактивне горивне ћелије,
- напад на места где се одлаже високорадиолошки нуклеарни отпад у постројењима за рециклажу таквог отпада или
- напад саботажа или отмица транспорта који превозе нуклеарно оружје или радиоактивни материјал.

Релевантан је податак да се у свету крајем 20. века у цивилним фабрикама годишње производило 500 тона плутонијума 239, а за бомбу која може да уништи град средње величине потребно је само 10 килограма истог. Вашингтонски Завод за нуклеарни надзор износи податак да је за бомбу снаге једнаке оној баченој на Нагасаки довољно 14 килограма високо обогаћеног уранијума или 9 килограма плутонијума. Међутим, терористи уместо атомске бомбе могу користити и плутонијумску прашину, јер уколико се само неколико грама плутонијума убаци у резервоар водовода вода ће постати високо радиоактивна, односно биће неупотребљива за пиће и представљаће ризик по животе људи. На основу наведеног може се закључити да могућност нуклеарног тероризма веома забрињава читаву светску заједницу. Наиме, нуклеарни тероризам представља највећу претњу демократији у будућности јер више него било који други облик борбе, ова врста

---

³⁰⁷ Последице које би наступиле терористичким нападом на нуклеарну електрану донекле се могу сагледати анализом несреће која се десила у нуклеарној електрани Чернобил 26. априла 1986. године. Велике количине радиоактивних супстанци уздигле су се на висину од 1.500 метара. Ношене ветром кренуле су ка Скандинавији, а затим према средњој и југоисточној Европи. Пети дан након експлозије честице су дошле и до наших простора. Тада је око 35.000 одраслих особа и 1.400 деце затражило помоћ која је у директној вези са последицама нуклеарне несреће. Највеће здравствене проблеме осетили су грађани Белорусије, према којима је ветар носио велике количине радиоактивних материја и које су тамо и остале. Забележен је велик пораст превремених порођаја, рађање деце са одређеним поремећајима, а одрасли су постали склони обољевању од рака, леукемије и других болести, а коначне здравствене последице знаће се тек након неколико деценија. Више у: Милојевић, С., (2009). *op. cit.*, стр. 59–61.

претњи представља озбиљан покушај да се успостави политички систем „где мала мањина може да управља великом већином“.³⁰⁸

Знатна препрека софистицираним облицима нуклеарног тероризма јесте и то што је за његово извођење неопходан висок ниво техничког знања и опреме, што повлачи и велике финансијске трошкове. С друге стране, ти финансијски трошкови не морају представљати потешкоћу јер се показало да поједине терористичке организације располажу великим материјалним средствима, те им не представља проблем купити и технологију и знање.³⁰⁹

Одавно је свет почео да страхује од нуклеарног оружја које би врло лако могло да дође у руке терориста. Стога је још јула 1968. године потписан Споразум о неширењу нуклеарног оружја (енгл. *Nuclear Non-Proliferation Treaty*). Тада је договорено да оружје, материјал и технологија за израду нуклеарног оружја неће изаћи изван круга пет држава које су га поседовале у том тренутку, и то САД, СССР, Велика Британија, Кина и Француска. Овај Споразум је потписало 170 земаља, а из њега је иступила Северна Кореја³¹⁰ 1993, док споразум нису подржале три земље које поседују нуклеарно оружје – Израел, Индија и Пакистан. Без обзира на потписане споразуме претња од нуклеарног оружја није мимоишла свет. Тако је у другој половини 20. века изведено 524 ваздушних нуклеарних експлозија и око 1.600 подземних.³¹¹ Као адекватан пример може се навести и НАТО агресија на Србију и Црну Гору. НАТО је испалио 30.000 пројектила са осиромашеним уранијумом, што износи око 15 тона уранијума, а време полураспада уранијума је 4,5 милиона година. Савремена генетика тврди да су последице по људе могуће и после 60 генерација, након изложености тако високим концентрацијама уранијума и његовог присуства у људском организму. С друге стране, када је у питању сопствена држава, Американци веома воде рачуна о безбедности својих грађана, што потврђује и чињеница да је у близини Њујорка једна фабрика затворена зато што је у ваздух избацивала месечно 500 грама уранијума. Ради компарације, само

---

³⁰⁸ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 78.

³⁰⁹ Милојевић, С., (2009). *op. cit.*, стр. 196.

³¹⁰ Данас ова земља представља велику претњу јер поседује нуклеарно оружје, тестира нуклеарне бомбе, а и прети САД лансирањем ракета.

³¹¹ Гађиновић, Р., (2010). Тероризам у политичкој и правној теорији, Евро-Гиунти, Београд, стр. 158.

један метак испален из авиона А10 у себи носи 300 грама уранијума, а на територији Србије током НАТО агресије испалено је преко 30.000 таквих метака.³¹²

Терористи још увек нису извели ниједан тип нуклеарне терористичке активности са масовним последицама. Разлог за то могу бити техничке потешкоће, а и чињеница да терористи имају циљ да велик број људи види, а не да страда од последица њихових активности. При томе, убиство великог броја људи услед терористичког акта може изазвати контраефекат у јавности, односно подићи свест о неопходности борбе против тероризма.

6.4. Биолошки тероризам

Поред нуклеарног, и хемијски и биолошки тероризам данас представљају веома озбиљан проблем за читаво човечанство. Претња за коришћење овог оружја представља увод у једну нову епоху тероризма, која је много опаснија од било којег претходног периода и тероризма.³¹³

Биохемијски тероризам се сматра новијим терористичким начином или средством ратовања и квалификује се као следећа велика претња међународном миру и безбедности. Три основна типа масовног уништавања су биолошки агенси, нуклеарне бомбе и хемијско наоружање.³¹⁴

Употреба, односно злоупотреба биолошких агенаса вршила се још у 4. веку п. н. е. У том периоду остало је забележено да су Скити користили стреле натопљене крвљу оболелих и умрлих од заразних болести. У средњем веку су у утврђене градове убацивани, тј. катапултирани лешеви људи и животиња умрлих од заразних болести. Тако су на пример и Монголи 1346. године унели кугу у луку на Криму, одакле су заражени европски трговци „расејали“ болест која се касније

---

³¹² Гађиновић, Р., (2012). *op. cit.*, стр. 9.

³¹³ Крстић, М. М., (2017). Тенденција употребе хемијског, биолошког, радиолошког и нуклеарног оружја у терористичке, Војнотехнички гласник, вол. 65, бр. 2, стр. 481.

³¹⁴ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 80–81.

проширила по читавом свету и однела више од 25 милиона живота.³¹⁵ Још један пример је и употреба биолошког оружја у Првом светском рату,³¹⁶ с тим да је била ограничена искључиво на животиње, што се не може рећи и за његову употребу током Другог светског рата када су Јапанци пустили рој заражених пчела на Кинезе с намером да их заразе бурбонском кугом, а истовремено су вршили нападе и другим биолошким агенсима преко ваздуха, хране и воде. Према јапанским подацима страдало је око 20.000 људи, док кинески извори наводе да та цифра достиже и 200.000.³¹⁷ Много тога нам говоре и чињенице које наводи Бокан³¹⁸ да је на основу података америчке војске у Другом светском рату од укупног броја болесних 85,2% боловало од инфективних болести, а само 3,4% рањених у борби, а 11,4% од осталих болести.

И поред тога што употреба биолошких агенаса сеже далеко у прошлост, појмови „биолошко оружје“ и „биолошки рат“ су се први пут званично појавили после Другог светског рата, након седнице Генералне скупштине Уједињених нација одржане 1947. године, када је биолошко оружје поред нуклеарног и хемијског сврстано у групу оружја за масовно уништење.³¹⁹ Од тада се о биолошком оружју говори као о потенцијално најопаснијем оружју за масовно уништавање људи, биљака и животиња са несагледивим последицама. Појам биолошког оружја према међународно прихваћеним дефиницијама обухвата „микробе и друге биолошке агенсе или токсине, без обзира на њихово порекло или начин добијања, чије поседовање није намењено за профилактичку протективну или неку другу мирољубиву сврху као и оружје, опрема и друга средства и начини дисеминације ових агенаса ради непријатељских намера или током ратних сукоба“.

---

³¹⁵ Ристановић, Е., (2016). Медицински и безбедносни изазови 21. века – биотероризам, АБЦ – часопис ургентне медицине, вол. 16, бр. 1, стр. 10.

³¹⁶ Током Првог светског рата немачки агенти су веровали да су антраксом заразили коње, мазге и стоку при повратку у Европу.

³¹⁷ Knobler, S., Mahmoud, A., Pray, L., (2002). Biological Threats and Terrorism, Assessing the Science and Response Capabilities, National Academy Press, Washington, p. 145. Наведено према: Цветковић, В., (2013). Могућности злоупотребе биолошког оружја у терористичке сврхе, Безбедност, вол. 55, бр. 1, стр. 122–139; стр. 132.

³¹⁸ Бокан, С., (2003). Тероризам и биолошко и токсинско оружје, Архив за хигијену рада и токсикологију, вол. 54, бр. 1, стр. 30.

³¹⁹ Bolz, F., Dudonis, K., Shulz, D., (2002). The Counterterrorism Handbook Tactics, Procedures and Techniques, CRS Press, London, p. 202. Наведено према: Цветковић, В., (2013). *op. cit.*, стр. 125.

Термин „биотероризам“ се дефинише као „употреба насиља коришћењем биолошких агенаса због политичких, религиозних, еколошких или других идеолошких разлога без обзира на њихову моралну или политичку оправданост.“³²⁰

Бојић, Вукадиновић и Минић наводе да се за употребу у биотероризму или рату користе вируси – узрочници вариоле, енцефалитиса и синдрома хеморагичне грознице, док се од токсина у наведене сврхе могу употребити ботулинум токсин, стафилококни ентероксин Б, токсин рицинуса и микротоксини.³²¹ Амерички центар за контролу заразних болести класификовао је биолошко оружје у три категорије – А, Б, и Ц категорија.

Најсмртоноснији данас познати микроорганизми сврстани су у А категорију. Они су високозаразни и отежавају и само лечење будући да постоји велика вероватноћа да се зарази и особље које је задужено да пружа помоћ зараженима. Проузрокују висок морталитет и веома лако се шире, са потенцијалом удара на здравље широког круга становника. У оваква оружја убрајају се: вариола, куга, антракс, филовируси и туларемија.

Биолошки агенси који су сврстани у Б категорију имају потенцијал да буду модификовани у мање смртоносна оружја у односу на оружја А категорије. Упркос томе што би по одређеним карактеристикама неки од агенаса могли да се сврстају у оружје А категорије, њихова класификација у оружја Б категорије пре свега је условљена нижим степеном њихове инфективности. У ову категорију сврстани су агенси који су релативно погодни за ширење, тешко их је детектовати и карактерише их низак морталитет – Q грозница, бруцелоза, алфа вируси, рицин добијен из рицинусовог уља, стафилококни ентеротоксин, изазивачи алиментарних токсикоинфекција – шигела, салмонела, криптоспоридијум и друге.

У оружје Ц категорије сврставају се и нови али и познати агенси као на пример нипах вируси, ханта вируси, вируси узрочници крпељских енцефалитиса и

---

³²⁰ Ристановић, Е., (2016). *op. cit.*, стр. 9.

³²¹ Више о клиничким карактеристикама болести изазваних наведеним вирусима и токсинима и о њиховој раној дијагностици и лечењу оболелих у: Бојић, И., Вукадинов, Ј., Минић, С., (2007). Болести изазване вирусима и токсинима у биолошком рату и биотероризму, Медицински преглед, вол. 60, бр. 5–6, стр. 295–298.

мултирезистентни *mycobacterium tuberculosis*.³²² Најубитачнији начин инфицирања велике популације употребом биолошког оружја јесте преко респираторног тракта. Зато је ширење биолошких агенаса најефикасније преко аеросолног облака, састављеног од микроскопских честица које се могу удисати и задржати у плућима. Употребљени на овај начин биолошки агенси имају способност да угрозе становништво, биљке и животиње³²³ на много већем пространству него што то може остало оружје, те се назива и „оружје просторног дејства“. Веома погодни и ефикасни за биотерористичке акције јесу вода и храна.³²⁴ Релевантно је навести да се у биолошком ратовању и биотерористичким актима могу користити генетски модификоване биљке и инсекти. Тако су, примера ради, генетским инжењерингом настали инсекти који продукују високотоксичне супстанце које могу да изазову читав спектар последица, од веома благих па до фаталних. Тако су током 1951. и 1952. године Кина, Северна Кореја и СССР оптужиле САД за употребу инсеката и других животиња заражених колером које су над овим територијама избацивале из авиона. САД су порицале оптужбу, али су научници које је послала Светска здравствена организација утврдили да су оптужбе оправдане.³²⁵

До данас је забележено више терористичких напада употребом биолошког оружја. Припадници секте *Order of the Rising Sun* су 1972. године набавили 30–40 килограма изазивача тифуса са циљем да заразе водовод на западној обали САД. Затим, 1981. године екстремистичка група *Dark Harvest Commandos* је користећи антракс контаминирала ташне неких британских политичара. У Орегону је 1984. године секта *Rajneesh* контаминирала храну у ресторанима бактеријом *salmonella typhimurium*. Тада је оболела 751 особа, а циљ терориста је био да спрече грађане

---

³²² Цветковић, В., (2013). *op. cit.*, стр. 126.

³²³ Намерно изазивање болести биљака и животиња које има за циљ стварање страха, економских губитака и нарушавање унутрашње стабилности нападнуте земље назива се агротероризам и представља облик биотероризма. Више о агротероризму у: Радосављевић, В., Стојковић, К., Анђелковић, Р., Андрејевић, М., (2010). Агротероризам као актуелни изазов, Војносанитетски преглед, вол. 67, бр. 11, стр. 933–940.

³²⁴ Стојановић, Ђ., Ристановић, Е., (2010). Трка за временом – однос биолошког оружја и међународне безбедности, Политичка ревија, бр. 2, стр. 335–364. Наведено према: Продовић, Т., (2013). Биотероризам глобална опасност микрометарских размера, Култура полиса, вол. 10, бр. 21, стр. 55.

³²⁵ Burke, R., (1997). *Hazardous Materials Chemistry for Emergency Responders*, CRC/Lewis Publishers, p. 41. Наведено према: Цветковић, В., (2013). *op. cit.*, стр. 133.

да изађу на локалне изборе. Девет година касније, 1993. године у Милвокију, контаминиран је градски водовод протозоом *cryptosporidium parvum*. Тада је од ентероколитиса оболело чак 400.000 људи. У Јапану су припадници секте Aum Shinrikyo у више наврата покушали да се домогну одређених токсина и вируса у циљу употребе у терористичке сврхе, али у томе нису успели.³²⁶

Јовић и Савић³²⁷ наводе да би терористи радије употребили биолошко оружје него експлозивна средства. Као основни разлог за то наводе да:

- биолошко оружје производи висок степен смртности људи, животиња и биљака,
- са веома малим количинама патогена може се постићи висок степен деструкције,
- патогени се релативно брзо и лако ослобађају, тј. активирају,
- неопходна опрема није скупа и лако је доступна,
- биолошко оружје пружа могућност трајног активирања и
- активни живи микроби, који се користе у склопу биолошког оружја, већ се налазе у природном окружењу или се пак могу веома лако наручити из неког биолошког складишта.

Прво лице које је ухапшено и оптужено за биолошки тероризам на територији САД јесте Даглас Бејкер који је доведен у везу са употребом рицинуса и код кога је пронађено 0,7 грама овог токсина. Притворен је 28. фебруара 1995. године и осуђен на основу посебног прописа (енгл. *Biological Weapons Antiterrorism Act*). На основу спроведене истраге пронађени су и они који су му помагали у производњи рицинуса, као и планови за ликвидацију већег броја службеника и других лица подмазивањем квака на вратима наведеном супстанцом.³²⁸ Прво

---

³²⁶ Ристановић, Е., (2016). *op. cit.*, стр. 10.

³²⁷ Јовић, Р., Савић, А., (2004). Биотероризам, биолошки рат, биолошко оружје, Институт за политичке студије, Београд, стр. 62. Наведено према: Милић, Д., (2010). Биотероризам и употреба биолошког оружја, Ревија за безбедност, вол. 4, бр. 2, стр. 104.

³²⁸ Јовић, Р., Савић, А., (2004). *op. cit.*, стр. 48. Наведено према: Гађиновић, Н., (2010). *op. cit.*, стр. 163.

наручено убиство биолошким средствима било је извршено управо рицинусом. Бугарски диригент Георг Марков који је радио у Лондону убијен је по налогу бугарске обавештајне службе, тако што је убоден врхом кишобрана који је намазан рицинусом.³²⁹

У односу на нуклеарно и хемијско оружје биолошко има своје специфичности. У погледу ефеката контаминације може да траје од неколико сати до неколико недеља. Увек је присутан ризик од нетачне идентификације агенса или конфузије приликом утврђивања да ли је реч о хемијском или биолошком агенсу. Биолошко оружје је безбојно, нема мирис нити укус, што у великој мери представља проблем приликом откривања његовог присуства. У тренуцима терористичког чина, за биотероризам би се могло рећи да представља један од „најтиших“ облика тероризма. Из тог разлога је неопходно оспособити државне институције да правовремено³³⁰ и брзо реагују у случају биотерористичког напада. С обзиром на чињеницу да употреба биолошког оружја и биотероризам представљају глобалну опасност за међународне организације као што су Светска здравствена организација или Црвени крст, фармацеутска и лекарска друштва апелују да је неопходно да свака држава својим законодавством, ослоњеним на међународне прописе и конвенције, регулише и успостави контролу над радом микробиолошких и генетичких лабораторија.

У Лондону је 1972. године потписана Конвенција о забрани развоја, производње и складиштења биолошког и токсичног оружја, са циљем да се на међународном плану правно регулише забрана складиштења и усавршавања биолошких материја и њихово усавршавање у војне сврхе. Конвенцијом је

---

³²⁹ Гађиновић, Н., (2010). *op. cit.*, стр. 163.

³³⁰ На значај правовременог реаговања указује случај епидемије вируса вариоле вере која је 1972. године избила у СФРЈ. Југославија је била погођена вирусом вариоле вере, а испоставило се да су носиоци вируса били ходочасници који су, у повратку са пута из Меке и Медине, преноћили у једном селу код Пећи, одакле се вирус даље проширио. У болници су оболели ходочасници инфицирали 35 особа, укључујући медицинске сестре и лекаре. До тренутка када је откривено да је реч о вариоли, око 150 људи је било заражено. Након проглашења епидемије Југославија је била изолована, границе су биле затворене и у року од 10 до 12 дана је вакцинисано близу 20 милиона људи. Милић, Д., (2010). *op. cit.*, стр. 112.

допуњена забрана употребе биолошког оружја из Женевског протокола,³³¹ а потписнице су се обавезале да ће Уједињеним нацијама проследити све податке о досадашњим истраживањима, сазнањима и постојању биолошког оружја. Ова Конвенција је ступила на снагу 1975. године, до сада су је ратификовале 163 земље, а њено кршење привлачи најтежу правно-етичку квалификацију – „злочин против човечности“. Из наведених разлога ретко која држава ће посегнути за биолошким оружјем ради остварења својих циљева. С друге стране, не треба ни искључити његову употребу јер ни његова производња није напуштена. Ово оружје је посебно атрактивно за државе са малим економским потенцијалом, због релативно једноставне а и јефтине производње, па се назива још и „атомска бомба сиромашних“. За употребу и производњу још ефикаснијег оружја свакако утиче развој молекуларне биологије и генетике, увођењем нових метода као што су генетичко инжењерство,³³² ДНК хибридизација, технике фузије гена и сл.³³³ У том смислу Антић наводи да многи научници и институти раде на проналажењу оружја за генетско ратовање, те истиче да су истраживања усмерена на производњу бацила или вируса који ће деловати само на одређену нацију или на људе са одређеним особинама. Употребу оваквог оружја би било много теже регистровати него биолошко, а последице би биле уочене тек после неколико година.³³⁴

---

³³¹ Протокол о забрани коришћења загушљивих, отровних и осталих гасова и бактериолошких метода ратовања, познат је под називом Женевски протокол. Њега су 1926. године у Женеви потписале чланице Друштва народа. Овим Протоколом државе су забраниле употребу биолошког оружја иако не и његово поседовање.

³³² Више у: Алексић, С., Биочанин, Р., (2010). Генетички инжењеринг у вођењу биолошког рата и мере безбедности у националним оквирима, у: Ризици и еко-безбедност у постмодерном амбијенту, ур. Биочанин, Р., Државни универзитет, Нови Пазар, стр. 279–290.

³³³ Продовић, Т., (2013). Биотероризам глобална опасност микрометарских размера, Култура полиса, вол. 10, бр. 21, стр. 47–63.

³³⁴ Антић, Б., (2017). Тајна оружја за измену генетских особина, воље, интелекта, утуцај на природне појаве, Преузето са: <http://www.carsa.rs/bosko-antic-tajna-oruzja-za-izmenu-genskih-osobina-volje-intelekta-uticaj-na-prirodne-pojave/> (28.08.2017).

6.5. Хемијски тероризам

Технолошки развој је омогућио терористичким организацијама употребу хемијских средстава која им служе као оружје за постизање својих циљева. У терористичке сврхе могу се користити хемијска средства тако што се врши хемијска контаминација одређеног подручја, хране, воде или ваздуха. При томе се под хемијском контаминацијом подразумева присуство хемијских агенаса у виду капљица, дима, паре или гасова у високим концентрацијама, које су и опасне на одређеном подручју.

Хемијско оружје чине токсичне хемикалије познате као бојни отрови,³³⁵ хемијска експлозивна муниција, хемијски прибори, лансирна средства и технике. Агенси за хемијско оружје могу бити хемикалије у војној употреби, токсичне индустријске хемикалије које се користе на импровизован начин а и оне које се производе и користе у сврху намерног тровања жртава. У сваком случају, ова врста оружја заснива своје дејство на деловању хемијских отровних супстанци које нарушавају нормалне функције живих бића. Према Конвенцији о хемијском наоружању³³⁶ која је ступила на снагу 29. априла 1997. године, Уједињене нације су класификовале хемијско оружје као оружје велике деструктивне моћи и у складу са

---

³³⁵ Бојни отрови су изузетно опасни и у зависности од врсте имају различита дејства. У том смислу се могу издвојити следећи:

- бојни отрови општеотровног дејства (цијановодонична киселина, хлорцијан, арсеноводоник, фосфороводоник и угљен-моноксид),
- бојни отрови пликавичког дејства (луизит, азотни иперит, фозген-оксим и иперит),
- бојни отрови загушујућег дејства (фозген, дифозген, гас хлор и хлорпикрин),
- бојни отрови психохемијског дејства (ВЗ отров, нека орнофосфорна једињења, алкалоиди неких биљака – мескалин и псилоцибин, и полусинтетско једињење LSD-25),
- бојни отрови надражујућег дејства под којима се подразумевају сузавци и кијавци – сузавци надражују слузокожу очију и горњих путева органа за дисање изазивајући јако сузење, пецкање и бол у очима и носу, а у њих спадају: хлорацетофенон, CS, бомбензилцијанид и хлорпикрин, док кијавци надражују слузокожу горњих путева органа за дисање, изазивају бол у грудима и повраћање, а познати су: адамсит, дифенилхлорарсин и дифенилцијанарсин (Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 345–353).

³³⁶ Пун назив је Конвенција о забрани развоја, производње, складиштења и употребе хемијског оружја и његовом уништавању.

њом било која токсична једињења без обзира на порекло, осим у случајевима када се користи у ситуацијама које нису илегалне.³³⁷

Прва употреба оружја које би се могло окарактерисати као хемијско догодила се још 429. године п. н. е., када су за време Пелопонеског рата Спартанци на највишим тачкама бојног поља палили сумпор како би створили отровна испарења. „Грчку ватру“ су усавршили Византинци тако што је она могла да има дејство ефикасног загушујућег средства. Ипак, прва масовна употреба хемијског оружја била је тек у Првом светском рату, када су Французи 1914. године напали немачке снаге гранатама које су садржале сузавац. Одговор Немаца су биле артиљеријске гранате које су садржале гас. Од тог периода производња хемијских елемената вртоглаво се повећала и проширила.³³⁸ Смртоносна хемијска средства која су имала доминантну улогу после Другог светског рата јесу нервни гасови. Њиховом применом се омета преношење импулса кроз нервни систем. Сви нервни гасови припадају групи орвано-фосфорних једињења, а први такав гас – табун³³⁹ открио је хемичар Герхад Срадер 1936. године. У току рата овај хемичар је развио још 2.000 нервних агенаса, међу којима су најпознатији соман и сарин.³⁴⁰ Временом су развијене нове генерације нервних једињења много отпорније и отровније од претходних. Хемијско оружје за војне потребе названо је VX,³⁴¹ а почело се

---

³³⁷ Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). Могућности злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 341–357.

³³⁸ Mauer, M. S., (2009). WMD Terrorism; Science and Policy Choices, Mit Press, London, pp. 74–75. Наведено према: Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 348.

³³⁹ Употреба табуна је била карактеристична за Други светски рат, када су Немци, пре него што су Совјети освојили постројења, произвели око 12.500 тона ове супстанце. Током рата између Ирака и Ирана овај нервни агенс је пронађен код Ирачана.

³⁴⁰ Сарин је откривен у Немачкој са циљем да се дође до јачих пестицида, а средином 1939. године немачка војска га је почела користити за потребе рата, али је на крају ипак одлучила да одустане од његове употребе. Сарин је од стране НАТО-а 1950. године усвојен као стандардно хемијско оружје и од тада га производе САД и СССР. Његова производња и складиштење забрањени су Конвенцијом УН о хемијском оружју из 1993. године. Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 346.

³⁴¹ Ово је најпознатији отров из V групе. По својој текстури подсећа на моторно уље и врло је опасан јер је веома истрајан у окружењу, а нема ни мирис ни укус и може бити дистрибуиран као течност или у аеросолном облику. У овом тренутку се са сигурношћу може тврдити да погоне за производњу овог отрова имају САД и Русија. Садам Хусеин је признао да су припадници Ал Каиде радили на производњи VX-а. Међутим, због неуспеха у производњи изостала је његова употреба у терористичке сврхе. *Ibid.*, стр. 347.

производити 1961. године, док је његова хемијска формула објављена једанаест година касније.³⁴²

Најмасовнија употреба хемијског оружја догодила се приликом терористичког напада 20. марта 1995. године у подземној железници у Токију. Овај напад су извршили чланови религиозне групе и култа Аум Шинрикјо и то на веома примитиван и дилетантски начин. Од једанаест припремљених пластичних врећица, осам је пробушено зашиљеним кишобраном и толико оштећено да је сахарин чистоће око 30% већином испарио. Из тог разлога је у нападу само 12 особа преминуло, а тешко је било повређено више од 5.500 људи, од којих многи имају трајна могућа оштећења.³⁴³

Најрелевантнија одлика хемијског оружја јесте то да се веома тешко открива у организму, а тешко је утврдити да је смрт била вештачка. У зависности од врсте која се користи, начина уношења и унете количине може се прорачунати време смрти. На основу тога се може закључити да терористи имају велике шансе да се непримећено удаље и преживе напад.

Најпривлачније карактеристике хемијског оружја за терористичке групе јесу да оно не проузрокује физичка оштећења, савршено је за коришћење у отвореном простору, као и у склоништима која нису херметички затворена, возилима, објектима, у стању је да нанесе веома озбиљне здравствене проблеме великом броју људи за чије су збрињавање и лечење неопходни велики болнички капацитети, време деловања хемијских агенаса је ограничено и може се приближно прорачунати, а по истеку времена дејства не захтева деконтаминацију и сваки напад изазива велику панику међу популацијом.

С друге стране, постоје и лоше карактеристике овог оружја које се огледају у немогућности прецизне процене ефеката дејства зато што његова ефикасност зависи од метеоролошких услова, обучености и заштитних средстава, те исти могу представљати опасност и за саме терористе, уколико на пример ветар промени правац. Стога, како би хемијско оружје било ефикасно, препоручљиве су следеће

---

³⁴² Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 169–172.

³⁴³ Рутић, С. З., (2016). Хемијски тероризам, Војно дело, вол. 68, бр. 2, стр. 296.

карактеристике: висока токсичност, скривено почетно дејство, различито токсично деловање, тј. деловање на различите органе, немогућност чулног опажања, слаба могућност идентификације и детекције, и постојаност на земљишту и у ваздуху.³⁴⁴

Гаћиновић наводи да се хемијски тероризам може поделити у две основне категорије у зависности од тога какав се циљ жели постићи нападима. У прву групу напада убрајају се они којима је циљ масовно страдање, док другој припадају они којима се жели постићи велика материјална штета.

За терористичке организације хемијски тероризам има неке предности у односу на биолошки и нуклеарни тероризам. Неке од њих су лака доступност, производња једноставним хемијским процесима који су познати и сваком студенту хемије. Ова врста тероризма не мора се изводити само хемијским ратним агенсима, него и обичним хемијским једињењима, која у свом процесу производње користе различите индустрије, као што су нафтна, петрохемијска, фармацеутска и друге.

Сигурне заштите од хемијског оружја готово да и нема. Што се тиче заштитних маски, колико год оне биле савршене, нису универзалне. Израђене су тако да не пропуштају одређене врсте бојних отрова као што су нервни отрови, цијанид³⁴⁵ или пликавац, али с друге стране, пропуштају амонијак, угљен-диоксид, угљен-моноксид и друге. Иако постоје вакцине за многе бојне отрове, немогуће је у одређеном тренутку знати о којем отрову је реч, како би се употребила адекватна вакцина која би спречила отров да доспе у организам.³⁴⁶

С обзиром на тенденцију пораста тероризма као све већег глобалног безбедносног проблема повећава се и могућност употребе хемијског тероризма. У прилог томе су и разлози које наводи Федерална агенција за хитне случајеве САД да се хемијски агенси производе лакше него нуклеарно оружје или радиоактивни

---

³⁴⁴ Bevelacqua, A., (2005). Hazardous Materials: Chemistry, Delmar Cengage Learning, New York, p. 91. Наведено према: Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 355.

³⁴⁵ Занимљиво је напоменути да се кроз историју цијанид користио веома често као отров. Вероватно је најпознатија примена цијанида у масовним нацистичким убиствима током Холокауста. Коришћен је и за самоубиство Адолфа Хилтера и његових сарадника, а и за убиство Распућина (Bowman, S., (2007). Weapons of Mass Destruction; the Terrorist Threat, CRS Report for Congress. Наведено према: Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 348).

³⁴⁶ Гаћиновић, Р., (2012). Еколошки тероризам, у: Заштита и управљање животном средином – зборник радова, Универзитет Синергија, Бијељина, стр. 254–264.

материјал – 26 нација је успело да развије хемијско оружје, а још 12 настоји да постигне исто, и као важно истиче то да се хемијски агенси лакше транспортују, набављају и мобилни су.³⁴⁷

Током историје хемијско оружје је много пута забрањивано и осуђивано. Први договор о забрани употребе хемијског оружја потписан је у Стразбуру између Француске и Немачке 1867. године. Убрзо затим уследила је и Петербуршка (1868. године), а касније и Бриселска декларација (1874. године) о забрани примене бојних отрова у војне сврхе. Потписом познате Хашке конвенције (1907. године) долази до потпуне забране употребе хемијског оружја. Ову Конвенцију САД нису потписале.³⁴⁸ Протокол о забрани употребе загушљивих, отровних или сличних гасова и бактериолошких средстава, познат као Женевски протокол потписало је 17. јула 1925. године 38 земаља, а до 31. децембра 1992. године 131 држава. Број докумената којима се желело регулисати питање употребе хемијског оружја порастао је после Другог светског рата. Тако је на пример Немачка 1949. године забранила употребу хемијског оружја, али га је приступањем у Западноевропску унију 1954. године поново прихватила. Године 1991. чланице Конвенције о разоружању предложиле су доношење Конвенције о хемијском разоружању (енгл. *Chemical Weapons Convention – CWC*). До 1994. године, када је ова Конвенција и потписана, настао је низ докумената познатих под називом Rolling Text. Основна начела овог документа подразумевала су да су развој производње, поседовање, употреба и трансфер хемијског оружја забрањени, док би постојећи погони за његову производњу били уништени. Међународна комисија која би била формирана вршила би надзор реализације *CWC*. Извршена је категоризација свих хемијских агенаса који могу бити коришћени као хемијско оружје, од оних са великом токсичношћу до оних које су мање опасне. До сада је поменути Конвенцију потписало 149 земаља, укључујући и Србију.³⁴⁹

И само из ове приказане перспективе показује се разлика између биолошког и хемијског оружја. Наиме, биолошки напад је усмерен на ширење заразе међу

---

³⁴⁷ Гађиновић, Р., (2012). Облици савременог тероризма, Криминалистичко-полицијска академија, Београд.

³⁴⁸ Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). *op. cit.*, стр. 354.

³⁴⁹ Рудић, С. З., (2016). *op. cit.*, стр. 302.

циљном популацијом живом бактеријом, док се у хемијским нападима користе „мртви“ отровни агенси који непосредним или посредним контактом постају смртоносни (на пример, иперит). Хемијско и биолошко оружје је релативно јефтино и лако га је произвести, за разлику од нуклеарног, које је веома скупо и тешко се прави. Према неким прорачунима производња биолошког оружја је 600 пута јефтинија од хемијског, 800 пута од нуклеарног, а 2.000 пута од конвенционалног оружја.³⁵⁰

Ефекат панике на становништво приликом помене биолошког и хемијског оружја је огроман и, што је нарочито важно, обе врсте оружја су непредвидиве. Противотрови се могу лако и брзо направити, многи агенси су кратког рока трајања, а начини транспорта су ограничени. Употреба биолошког и хемијског оружја у терористичке сврхе назива се супертероризам, а последице ове форме тероризма се процењују бројком од више хиљада жртава.³⁵¹

Овај начин ратовања одувек се сматрао срамотним, о чему сведочи и прокламација римског сената „ратује се оружјем, а не отровима“.

6.6. Етно-сепаратистички тероризам

Појави етно-сепаратистичког тероризма претходили су догађаји који су уследили након пропасти Турског царства. Прецизније, 1917. године уследила је жестока и неконтролисана борба колонијалних сила, победница из Првог светског рата, за доминацију над просторима у Средоземљу и Северној Африци. Тада је подигнут устанак арапских племена против Турске у замену за прилично нејасне уступке европских колонијалних сила, у погледу касније могућности стварања

---

³⁵⁰ Бирташевић, Б., (1989). Биолошко оружје и заштита, у: Војна епидемиологија, ур. Бирташевић, Б., *et al.*, Војноиздавачки и новинарски центар, Београд, стр. 387–419. Наведено према: Продовић, Т., (2013). *op. cit.*, стр. 53.

³⁵¹ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 80–81.

јединствене арапске државе, што је подстакло многе терористичке покрете у свету да примене етно-сепаратистичку врсту тероризма.³⁵²

Етно-сепаратистички тероризам обухвата низ савремених облика тероризма, при чему се као главна одлика издваја удруживање по националној матрици и то најчешће у правцу добијања територијалних и статусних уступака. Као актуелни примери наводе се Корзика, Шри Ланка, Северна Ирска, Чеченија, Курдистан, албански тероризам на Косову, југу (уже) Србије и у Црној Гори.³⁵³

Општи узроци етно-сепаратистичког, односно етничко-националистички тероризам су бројни. Међу њима је најважнија општа тежња већине етничких група које су незадовољне својим положајем у државама у којима представљају мањину. Ове групе сматрају да је најбоље решење за њихов проблем већи степен самосталности. Прецизније, оне настоје да добију већи степен аутономије или сопствену државност, тј. да се припоје држави у којој живи њихова матица, ако нека од тих етничких група има своју матицу ван државе у којој је ситуирана. Услов за наведено јесте одвајање од државе у којој та етничка група живи и стога се назив сепаратистички тероризам користи у истој равни као и назив етнички, тј. националистички тероризам.³⁵⁴

Један од узрока етно-сепаратистичког тероризма јесте жеља и потреба за самосталношћу, аутономијом, сопственом државношћу или за припајањем земљи матици етничких група које су незадовољне положајем у државама у којима чине мањину. Да је неопходно користити израз етно-сепаратистички, а не само етнички тероризам потврђују бројни примери и за то постоје оправдани разлози. Пре свега користећи овај термин јасно се указује на главни циљ ове врсте тероризма, а уједно се овим изразом обухватају и оне „егзотичне“ варијанте сепаратистичког и терористичког деловања које обично имају за циљ више личну, политичку и финансијску корист него интересе етничке групе у целини. Може се рећи да

---

³⁵² Гаџиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 96.

³⁵³ Милић, С., (2011). Савремени стандарди борбе против тероризма у Црној Гори, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Миле Шикман, Горан Амићић, Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 576.

³⁵⁴ Симеуновић, Д., (2012). Етно-сепаратистички тероризам у Западној Европи – ИРА и ЕТА, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 87.

наведено потврђује пример тероризма који се догодио у Боливији 2009. године. Реч је о томе да је терориста Едвард Рожа-Флорес, иначе мађарско-хрватског порекла, намеравао да са својом терористичком групом „Војници за одбрану Санта Круза“ изврши низ терористичких акција, између осталог и да убије боливијског председника Моралеса, са циљем да се боливијска провинција Санта Круз сепарира. Роже-Флорес, је по налазу боливијских власти, дошао из Мађарске септембра 2008. године, по поруџбини боливијског богаташа Бранка Маринковића, родом из Хрватске, иначе великог политичког противника председника Моралеса, како би спровео сценарио насилног отцепљења једног дела Боливије у којем би после сам Маринковић владао.³⁵⁵

Чињеница да етно-сепаратистичке терористичке групације веома често имају и друге циљеве (верске, идеолошке итд.) не утиче на сврставање њихове свеукупне политичке активности у неку другу врсту тероризма јер је њихов главни циљ сепарација неког етноса³⁵⁶ из целовитог државног поља неке политичке заједнице. Зиројевић Фатић³⁵⁷ наводи да етно-сепаратистичка деловања терориста спадају у шири корпус политичког тероризма и да по специфичностима својих циљева, као и друге циљно оријентисане категорије тероризма, омогућавају концептуализацију адекватних стратегија решавања претње безбедности коју представљају, у чему лежи и највећа вредност типологизације тероризма према циљевима. За етно-сепаратистички тероризам је специфично то што најчешће поседује релативно снажну легитимациону основу изнутра, тј. да га становништво подржава, што значи да су сами политички циљеви за које се боре етно-сепаратистичке групације у начелу легитимни. С друге стране, они су због постојеће структуре снага неоствариви у оквиру нелегалних институција или

---

³⁵⁵ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 169–170.

³⁵⁶ Старогрчка реч *ethos* има велику ширину, а њоме су првобитно били означени називи заједнице људи – племе, народ, група и заједнице животиња – крдо, јато и рој. Временом су се овом речју престале означавати заједнице животиња, док је задржана као ознака за заједнице људи, с тим да су њоме обухваћене и нове форме људских заједница као што је нација. Бандић, Д., (1997). Царство земаљско и царство небеско, Библиотека XX век, Београд, стр. 34. Наведено према: Симеуновић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 88.

³⁵⁷ Зиројевић-Фатић, М., (2014). Тероризам – међународни поглед, Институт за међународну политику и привреду, Београд, стр. 164.

њихово остварење подразумева такав временски период или другу врсту политички трансакционих трошкова да их терористичка групација сматра неприхватљивим.

Масовно стварање и још масовније покушавање стварања нових националних држава сепарацијама, мирним путем или насиљем, као и интензивирање међународног подупирања или спречавања тих напора, убрзано се претвара у опасност и реалност новог тренда који ће вероватно снажно обележити 21. век. Уколико би се данашње слабе, неуспешне државе распале и разне националности унутар њих добиле независност и постале суверене државе, УН би у овом веку могле имати од 400 до 500 чланица, и тада би се обистинила теза Карла Фридриха о национализму као најјачој снази планете.³⁵⁸

У свету постоји много етно-сепаратистичких терористичких група и организација у 180 земаља, а најпознатије су у Северној Ирској (ИРА), у Баскији (ЕТА), на Корзици (ФЛНЦ), Курдистанска радничка партија (ПКК) и чеченске терористичке организације у Чеченији и ван ње.³⁵⁹

Данас је етно-сепаратистички тероризам у експанзији с обзиром на чињеницу да више од 3.000 етничких група, колико их има у свету, тежи да добије сопствену државу или виши степен аутономије. Међутим, кључни проблем јесте у томе што све оне делују у 180 земаља које немају нимало разумевања за такве жеље и захтеве. Стога сузбијају ову врсту тероризма руководећи се својим интересима, а не принципијелним ставом што доводи до такозване политике двоструких стандарда.³⁶⁰ Све је већи број етничких група које као свој циљ постављају или засебну државу или аутономију блиску државнопосебном статусу и све већи број ових група такве своје амбиције испољава сасвим гласно. Као пример на нашим просторима може се навести тероризам на Косову и Метохији. Да се ради о етно-сепаратистичком тероризму може се закључити на основу доминантне тежње једне етничке групације да створи своју државу, али још увек без отворених покушаја да се створи давно замишљена Велика Албанија. С друге стране, када се пође од тога да је верски мотив доминантан и да је сепарација од једног дела територије само

---

³⁵⁸ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 169–170.

³⁵⁹ Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 97.

³⁶⁰ *Ibid.*, стр. 107.

инструмент за остварење тог главног циља, односно стварања верске, а не световне државе, овај тип тероризма може се назвати и верским. Прве тежње о сецесији Косова и Метохије јавиле су се много раније него што су почели савремени проблеми са исламским тероризмом. Наиме, још 1878. године у Призрену је основана такозвана Призренска лига, чији је циљ био постизање албанске аутономије и стварање велике албанске државе, односно да спречи да области које су настањене муслиманским становништвом припадну суседним државама након руско-турског рата.³⁶¹ Кључни носиоци тог етно-сепаратистички мотивисаног тероризма током и после ослободилачких ратова Србије (1912–1918) и између два светска рата биле су качачке, а током и после Другог светског рата балистичке групе екстремних Албанаца. У последњој деценији 20. века насиље засновано на њиховој традицији ескалирало је насиљем екстремистичке групе Ослободилачка војска Косова (ОВК).³⁶² Политика ове групе била је усмерена ка остваривању притиска на српско становништво да се повуче са територије Косова у чему је у великој мери и истрајала. Ипак, етно-сепаратизам на овим просторима захтева пажљиво анализирање спољних екстерних и интерних чинилаца, који су крајем прошлог века довели до оружаног сукоба, а и данас изазивају међунационалну мржњу и сукобе.³⁶³ Како би ова анализа била свеобухватна неопходно је узети у обзир и то да етно-сепаратистички тероризам карактерише такозвани интризично³⁶⁴ мотивисани тероризам, који је најопаснији јер траје док се његови циљеви не остваре или док му се корени не униште. Интризично мотивисани терористи примењују правило „циљ оправдава средство“ у стварању етнички чистих територија које затим настоје да отцепе од матичне државе, а познато је да само фашисоидна филозофија заговара етнички чисте регионе.³⁶⁵

---

³⁶¹ Поповић, М., (2011). Начини финансирања албанског тероризма на Косову и Метохији, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., Субошић, Д., Вукашиновић-Радојичић, З., Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 295.

³⁶² Стевановић, О. М., (2015). Ефекти албанског тероризма на Косову и Метохији, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, вол. 45, бр. 1, стр. 143.

³⁶³ Бецић, Г., (2012). Сепаратизам – упориште албанског екстремизма, Војно дело, вол. 64, бр. 3, стр. 148.

³⁶⁴ Интризична мотивација покреће особу изнутра, а активности које су интризично мотивисане много се лакше обављају и најчешће се ужива у обављању такве активности.

³⁶⁵ Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 111.

6.7. Државни тероризам

Догађај који је поново отворио питање границе између легитимне употребе силе од стране једне државе и коришћења државног тероризма за остварење одређених политичких интереса јесте израелски напад конвоја у јуну 2010. године. Овај конвој је превозио хуманитарну помоћ за подручје Газе. Приликом напада убијено је девет активиста, а више десетина је рањено, што је изазвало многобројне и жестоке критике за Израел од стране УН, ЕУ и многих држава. Најоштрије од свих реаговала је Турска која је оптужила Израел за државни тероризам и кршење међународног права.³⁶⁶

Израз државни тероризам³⁶⁷ обично се користи како би се јаком моралном и политичком осудом означили терористички акти, које организује, подстиче или иза њих својом логистичком подршком стоји нека држава. Државни тероризам се обично спроводи против непријатељских режима ради дестабилизовања или вршења притиска на њих, или пак ради застрашивања сопственог становништва. Изводе га припадници обавештајне службе, специјалних јединица или плаћеници. Као типичан пример државног тероризма може се навести афера „Локбери“ када је 1988. године либијска тајна служба организовала експлозију и пад авиона изнад британске територије проузроковавши смрт свих путника или када је Северна Кореја користила своје агенте за бомбашки напад на делегацију Јужне Кореје у Рангуну.

С обзиром да у науци не постоји општеприхваћена дефиниција тероризма намеће се проблем дефинисања тероризма, односно држава које спонзоришу тероризам. У том смислу Петифорд и Хардинг³⁶⁸ сматрају да се ради о државном тероризму увек када је одређена држава одговорна за смрт недужних људи или

---

³⁶⁶ Перешин, А., (2010). Државни тероризам: борба за слободу или тешки злочин?, Политичке анализе, вол. 1, бр. 3, стр. 60.

³⁶⁷ Stohl, M., (2005). Expected Utility and State Terrorism, in: Root Causes of Terrorism – Myths, Reality and Ways Forward, ed. Tore Bjorge, Routledge, p. 209. Наведено према: Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 81.

³⁶⁸ Pettiford, L., Harding, D., (2005). Terorizam: novi svjetski rat, Mozaik knjiga, Zagreb, str. 17. Наведено према: Перешин, А., (2010). *op. cit.*, стр. 61.

активно финансира или на друге начине подупире оне који су за то одговорни. Занимљив је став Џона Вајта који сматра да је државни тероризам облик сукоба ниског интензитета који држава предузима када јој одговара да води „рат“, али не и да буде позвана да одговара за своје поступке.

На основу наведеног може се закључити да државни тероризам представља употребу силе која не достиже ниво рата и агресије, односно којом се настоје постићи политички циљеви без објаве конвенционалног рата. Прво спомињање речи „терор“³⁶⁹ у данашњем смислу у вези је са државним тероризмом. У питању је страховлада (фр. *regime de la terreur*) коју је у Француској успоставио јакобински режим. Тадашња власт предвођена Робеспјером у страху од претње коју је за нову републиканску власт представљало племство, наредила је и спровела јавна погубљења 17.000 особа. Значење речи тероризам се тек у 19. веку почело везивати за акте особа које не делују у име државе, и то под утицајем деловања руских и француских анархиста. Сврха државног тероризма јесте да подржава моћ државе без обзира на идеологију или да сачува повластице које имају поједине групе.³⁷⁰ Државе могу на различите начине бити инволвиране у тероризам, а у основи се деле на терористичке државе и државе-спонзоре тероризма. Надаље, терористичке државе се деле на државе које спроводе терор над сопственим становништвом, што је у историји било обележје тоталитарних режима и ауторитарних вођа, и на државе које користе легалне снаге сигурности за терор изван својих граница у сврху постизања властитих политичких интереса.³⁷¹ О тероризму од стране државе веома често се говори као о државном тероризму, што је погрешно. У том смислу Мијалковић³⁷² сматра да се насиље које долази од стране државе не може назвати

---

³⁶⁹ Иако се терор први пут спомиње тек за време Француске револуције тирански владари су одувек спроводили терор над својим поданицима. Тим питањем су се бавили најпознатији теолози, филозофи, песници и драматичари и још су у Платоновој и Аристотеловој Политици пронађени ставови који, говорећи о моралности тираницида, дају право потлаченим поданицима да се за свој статус боре свим средствима, па и убиством владара. Убивства државних вођа и војсковођа понављала су се кроз историју и имала важну улогу још од Римског царства (Перешин, А., (2010). *op. cit.*, стр. 61).

³⁷⁰ Деренчиновић, Д., (2005). Огледи о тероризму и антитероризму, Правни факултет, Загреб, стр. 284.

³⁷¹ Перешин, А., (2010). *op. cit.*, стр. 61.

³⁷² Мијалковић, С., (2011). Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 219.

тероризмом, него терором. С друге стране, Гаџиновић³⁷³ заступа став да се тероризам спонзорисан од стране државе пре може назвати међудржавни тероризам, а као аргумент наводи то што се реализује од стране државе, најчешће са циљем дестабилизације или свргавања непослушних режима у другим државама.

Државе-спонзори тероризма на различите начине помажу терористичким организацијама или појединцима у извођењу терористичких акција које држави-спонзору могу донети одређену корист како на унутрашњем тако и на међународном политичком плану. Облици помоћи или подршке могу бити следећи:

- идеолошка подршка – укључује широк распон различитих идеологија;
- финансијска подршка – терористичке организације тешко могу саме финансирати своје активности, те у великој мери зависе од финансијске помоћи са разних страна, међу којима финансијска помоћ неке државе сигурно заузима важно место;
- војна подршка – државе могу терористичке организације да снабдевају оружјем, а могу за њихове припаднике да организују разне војне вежбе на својој територији;
- оперативна подршка – односи се на прибављање лажних докумената, специјалне опреме, осигурање смештаја терористима и сл.;
- иницирање терористичких напада – укључује одабир мета напада као и давање специјалних инструкција у вези са њиховим извођењем;
- директна укљученост у терористичке нападе – држава у нападе укључује припаднике својих обавештајних агенција и сигурносних снага или њихове сараднике.

Управо последњи облик помоћи, који се односи на извођење напада са обележјима тероризма које спроводе снаге сигурности једне државе на територију друге државе отвара бројна питања о легитимности таквих акција са аспекта међународног права. Превентивни рат и превентивни напади у делу међународне

---

³⁷³ Гаџиновић, Р., (2005). *op. cit.*, стр. 264.

заједнице данас се често спомињу као прихватљиви и оправдани инструменти заштите националне сигурности у борби против тероризма, али истовремено и отварају многобројна питања која су последица непостојања или нејасних прописа и одредби међународног права који би могли бити основ за таква деловања.³⁷⁴ Свака држава има одређене мотиве због којих пружа подршку терористима. Мотиви пружања помоћи терористима који делују против друге државе могу се поделити у три групе: стратешки, идеолошки и унутарполитички.

Помоћу стратешких мотива државе желе да унапреде своју политичку и стратешку позицију у односу на окружење. Финансирањем терористичких активности државе постижу жељене циљеве, попут дестабилизације стране владе и јачања сопственог утицаја у тој држави. Оне то чине на овај начин зато што им други инструменти попут војних, економских и политичких капацитета нису на располагању. Најчешће се јачање, односно успостављање утицаја остварује тако што финансиране терористичке групације предузимају одређене активности са циљем сламања постојећег режима и постављања оног који одговара политичким интересима државе-спонзора.

Идеолошки мотиви немају увек за циљ јачање позиције државе у односу на окружење, него пре свега ширење сопствених политичких, културних и верских уверења и ставова чиме се добија на елементима тзв „меке моћи“. Ови мотиви се користе зарад ширења идеологије и политичког утицаја у иностранству, а у већини случајева се везују за исламске земље и њихове тежње за ширењем исламске вере и културе као начина да се супротстави тренду „позападњачења“ света. Наведени разлози утичу на то да су многе исламске земље означене као финансијери и спонзори многих терористичких активности широм света, а неке од њих се налазе на чувеној „црној листи“ финансијера тероризма Стејт департамента. Важно је нагласити да се идеологија као мотив данас ретко јавља самостално и углавном је испреплетена са стратешким мотивима и од њих је тешко одвојива. Тако на пример

---

³⁷⁴ Перешин, А., (2010). *op. cit.*, стр. 61.

лидери веома често покушавају да стратешке циљеве замаскирају идеолошким мотивима.³⁷⁵

Унутарполитичко спонзорисање тероризма је у тесној вези са стицањем политичке моћи сународника те државе. Подршка терористима из унутарполитичких мотива пружа се онда када постоји уверење државе да њени грађани то доживљавају као помоћ њиховој „браћи“ по етничкој или верској припадности, а који су у опасности или су пак угрожени у некој другој држави.

Пружањем различитих врста подршке терористичким организацијама и саме државе постају актери тероризма. Често се тврди да би терористичке претње у једној земљи – било да користе верски, идеолошки, етнички или неки други параван – у великој мери ослабиле да нема подршке коју терористима дају друге државе. Управо зато је важно навести да државе имају на располагању више механизма којима настоје да зауставе подршку тероризма од стране других држава. Ти механизми се свде на увођење економских и политичких, односно дипломатских санкција и политичке изолације, на употребу војне силе или претњу војном силом, па и на свргавање режима који подржава тероризам. Ипак, често се може догодити да они не доносе резултате, него напротив, да стварају тотално супротне ефекте. Зато би међународна заједница требало да успостави јединствене критеријуме оцењивања државне умешаности у тероризам, с тим да би ово требало да буде питање о којем мора постојати политички консензус свих држава које су чланице УН, а не само најмоћнијих, јер управо оне користе овакве институције као параван за обезбеђивање легитимитета својих спољних политика. Као најрационалнија санкција наводи се она која би се састојала у исплати новчане казне јер може имати најповољније дејство. Тада би држава свакако била опрезнија приликом подршке тероризму јер би много ризиковала, а и подршка грађана би била сведена на минимум јер нико не жели да ризикује економско слабљење земље на уштрб помагања терористима. Такође, нормативно-правни допринос решавању

---

³⁷⁵ Byman, D., (2008). The Changing Nature of State Sponsorship of Terrorism, the Saban center for Middle East Policy at the Brookings Institution, Washington, p. 47. Наведено према: Поповић, М., (2012). Савремени „државно-спонзорисани“ тероризам, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму. ур. Мијалковић, С., *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 324–325.

овог проблема, иако тежак задатак због политичких притисака и неусаглашености на међународном нивоу, би био непроцењив.³⁷⁶

6.8. Левичарски тероризам

Идеолошки мотивисан тероризам разликује левичарски (леви, анархоидни, црвени) и десничарски (десни, фашисоидни, црни), а присутан је када је веза идеологије и тероризма веома наглашена и уска.³⁷⁷ Наведене врсте тероризма имају своју глобалну перспективу због изразите тенденције за удруживањем са идеолошки сродним групама и организацијама. При томе левичарски тероризам може бити базиран на антиглобалистичким покретима, док основу десничарског тероризма представља национализам који је по својој природи окренут против глобализације.³⁷⁸

Идеолошки тероризам је доминирао 60-их и 70-их година 20. века, пре свега у земљама Западне Европе, а свој корен је имао у идеолошком идентитету. Наиме, то је било време „револуционарног левичарског покрета“ у Западној Европи и САД, који се борио против неједнакости у свету, експлоатације и доминације у земљама „трећег света“ и рата у Вијетнаму. Лични и колективни идентитет појединци, углавном млади људи, проналазили су у антиимперијализму, тј. у захтеву за вишу друштвену правду у указивању на економску експлоатацију и социјалну неједнакост, и у захтеву за реформама у култури, политици и образовању. Левичарски тероризам се јавља услед неорганизованости и пасивности радничког покрета у смислу мењања друштва, немогућности његовог мењања мирним путем, као и због незадовољства демократијом, њеним институцијама, а нарочито парламентаризмом. Левичарски терористи сматрају да је за брзе и

---

³⁷⁶ *Ibid.*, стр. 330.

³⁷⁷ Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). Тероризам као облик угрожавања безбедности, Зборник радова, бр. 1, стр. 240.

³⁷⁸ Симеуновић, Д., (2012). Тероризам и глобализација, у: Организовани криминалитет – изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 437.

радикалне промене потребно много револуционарне воље и довољно оружја, а постојање објективних услова за револуцију нису од релевантног значаја.³⁷⁹ Ови терористи су за своје деловање инспирисани социјалним проблемима, политичком и економском кризом (незапосленост, инфлација, социјална несигурност и сл.). Међутим, то не значи да је левичарски тероризам у највећој мери присутан у неразвијеним земљама. Напротив, он се најпре може очекивати у земљама за које је карактеристичан брз привредни развој и благостање, а које су изненада дошле у стање кризе и рецесије.³⁸⁰

Нагомилана револуционарна, левичарска енергија рачвала се у два правца. Један је водио ка стварању многобројних контракултурних покрета, као што су хипи, рок, поп итд., што је временом довело и до нових друштвених покрета (феминистички, мировни, студентски). Други правац је водио ка стварању разних идеолошких „револуционарних“ и левичарских терористичких група и покрета. Док су први тражили идентитет кроз алтернативне културне токове тако што су ненасилним путем захтевали да буду схваћени, уважени и укључени у друштво, други су кренули у остварење своје „левичарске“ и „револуционарне“ идеје путем насиља, рушења и убијања, те да кроз стварање страха и хаоса изазову промене у друштву и нађу смисао живота и деловања.³⁸¹

Основу савременог левичарског тероризма не чини радничка класа, него средњи слојеви друштва, а нарочито интелигенција. Његову другу идеолошку основу представља антиимперијализам. У том смислу се могу навести речи Маоа Цедунга које чине суштину борбе против империјализма, као и солидарности са угроженим земљама, а нарочито са вијетнамским народом: „народ мале земље, уколико има храбрости да се подигне у борбу, прихвати оружја и узме судбину његове земље у своје руке, сигурно осујећује агресију велике силе. То је закон историје.“³⁸²

---

³⁷⁹ Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). *op. cit.*, стр. 242.

³⁸⁰ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 128.

³⁸¹ Шилјаковић, И., (2002). Тероризам и проблем идентитета, Социологија, вол. 44, бр. 3, стр. 246–247.

³⁸² Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). *op. cit.*, стр. 242.

Лирген Хабермас³⁸³ сматра да левичарски тероризам представља феномен структуралне реакције на структуралну појаву, односно укидање политике кроз администрацију. Наводи да се јавља у земљама у којима је дуго владао фашизам (Италија, Немачка и Јапан) и да идеолошка заснованост ове врсте тероризма лежи у потреби реакције на последице фашизма.

Најпознатије левичарске квазиреволуционарне организације које су у својим акцијама примењивале тероризам јесу: у СР Немачкој РАФ, у Италији Црвене бригаде, Борба се наставља, Прва линија, НАП – Наоружана пролетерска језгра, у Француској Директна акција, у Шпанији ЕТА, ФРАП – Револуционарни антифашистички патриотски фронт, МИЛ – Иберијски ослободилачки покрет, у Турској ТИККО – Турска радничка и сељачка ослободилачка армија, ТПЛФ – Народна ослободилачка армија Турске. Јерменске терористичке организације су Тајна армија, Трећи октобар и Командоси правде, док су то у Салвадору ЕРП – Револуционарна народна војска, ПРТЦ – Револуционарна партија радника Средње Америке, у Колумбији ФАРЦ – Оружане револуционарне снаге Колумбије. У Латинској Америци терористичку тактику су повремено примењивале комунистичке партије Гватемале, Колумбије, Хаитија и Доминиканске Републике, док су у Уругвају то биле МЛБ – Тупамароси, у Аргентини ЕРП, ФАР и Монтонероси, у Чилеу МИР, у Бразилу АЛН, ВПР и ВАР, у Боливији ЕЛН – чији су крајњи циљеви у суштини били исти, односно оружана борба против владајуће класе и промена друштвено-политичког система у земљи.³⁸⁴

Теофиловић и Теофиловић³⁸⁵ наводе да многи аутори сматрају да основу савременог левичарског тероризма чине марксизам–лењинизам и то у коришћењу њихових слогана и вокабулара. Међутим, веома често долази до погрешног интерпретирања ставова и мишљења Маркса, Лењина и Енгелса. С тим у вези Симеуновић³⁸⁶ је става да се пре ради о неразумевању него о злонамерној употреби. Исти аутор наводи да када се савремени левичарски тероризам ослања на

---

³⁸³ *Ibid.*

³⁸⁴ Пашански, М., (1987). Савремене камиказе, НИРО књижевне новине, Београд, стр. 99. наведено према: Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 82.

³⁸⁵ Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). *op. cit.*, стр. 242.

³⁸⁶ Симеуновић, Д., (2009). стр. 137.

индивидуално политичко насиље без подршке, он се ослања на анархизам. Изузетак представљају Црвене бригаде које су ближе марксизму зато што сматрају да ако је терористичка организација одвојена од маса (народа) нема шансе да постигне успех.

Левичарски терористи, надахнути народноослободилачким покретима Кубе, Кине, Вијетнама и Палестине, нису водили рачуна о повољним околностима, те су настојали да „се слепо копирају и механички преносе одређени облици политичке борбе у неодговарајуће услове“ и уопште некритички су прихватили теорију фокуса „коју су у свом учењу нарочито развили Ернесто Че Гевара и Режи Дебре“. Став Че Геваре јесте да је оружана герилска борба уз подршку народних маса неопходна уколико не постоје услови за решавање проблема мирним путем и легалним средствима.³⁸⁷ Ренато Курчо, вођа Црвених бригада, и његови сарадници сматрали су да свака револуционарна делатност мора да укључи примену силе. У периоду од 1970. до 1977. године Црвене бригаде су у Италији извеле 295 отмица, и то углавном индустријалаца, „истакнутих представника експлоататорске класе“, за које им је на име откупа исплаћивана огромна сума новца, а у једној години чак сто милијарди лира. Тада су италијанске власти предузеле низ мера у борби против тероризма, међу којима је најконтроверзнија – Закон о потказивању (итал. *Legge sui pentiti*). Осим Црвених бригада, у Италији је у периоду између 1967. и 1985. године деловало скоро триста левичарских група. У Немачкој је најактивнија терористичка група била Бадер-Мајнхоф или тзв. Фракција Црвене армије (РАФ).³⁸⁸ Много веће проблеме у Немачкој све до почетка 21. века правила је терористичка организација – Група револуционарне ћелије. Тактика коју је примењивала ова група јесте наношење велике материјалне штете.³⁸⁹

Циљеви левичарског тероризма су основни историјски циљеви, стратешки циљеви, оперативни и технички. Које ће циљеве нека група или организација себи поставити и који ће од њих имати предности, зависи од снаге и амбиција терориста

---

³⁸⁷ *Ibid.*, стр. 131.

³⁸⁸ Чланови ове групације су у временском периоду од 1974. до 1980. у СР Немачкој убили преко 30 људи, а покушали су и преко 100 убистава и преко 100 особа је рањено. У сукобу са полицијом 20 терориста је убијено, а око 100 ухапшено и осуђено.

³⁸⁹ Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 92.

и друштвено-историјских услова у којима групе и организације делују. Ипак се може закључити да је левичарско терористичко насиље углавном уперено на непосредне представнике државне силе као што су полиција и држава, него на класу и оно чиме се држава служи. Овај тероризам је допринео снажењу мировног, а затим и антиглобалистичког покрета, јер се увидело да тероризам осим јачања државе у борби против њега, током свог вишедеценијског постојања друштву није донео ништа добро.³⁹⁰

Релевантно је нагласити да циљ левичарског тероризма не представља изазивање општег страха у друштву него изазивање страха у одређеној друштвеној класи или у редовима припадника режима.³⁹¹ Симеуновић³⁹² наводи да је левичарски тероризам привлачио велику, готово хистеричну пажњу западне јавности, а десни скоро да уопште није, те се данас најмање зна о тој врсти тероризма. Као могући разлог наводи то што је десничарски одувек био и остао она врста тероризма која је негована, рађана и деловала под окриљем државе, а нарочито њихових обавештајних служби, док левичарски није волео државу колико ни она њега.

Левичарски тероризам са својим индивидуалним терором није нестао. Појављује се и појављиваће се у новим облицима и формама у западној демократији, где правила политичке игре искључују право на вршење сваког насиља, осим политичког. Наведено потврђује обнављање, додуше аматерски конципираног али интензивног анархистичког тероризма у Грчкој крајем 2008. и почетком 2009. године, након наводног уништења тврдокорне левичарске организације „17. новембар”, као и спорадичне акције Црвених бригада у Италији, па и писма-бомбе које су анархисти почетком 21. века слали на адресу Европске уније. Неки израелски аналитичари тврде да је најновији талас исламистичког тероризма повезан са притајеним италијанским левичарским терористима и то из

---

³⁹⁰ Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). *op. cit.*, стр. 242.

³⁹¹ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 166.

³⁹² *Ibid.*, стр. 146.

редова Црвених бригада. Иако нису аргументоване, наведене тврдње се ипак не могу одбацити.³⁹³

6.9. Десничарски тероризам

Десничарски тероризам је фашисоидни облик политичког деловања који тежи елитистичком реализовању политике и политичких циљева и баш се ту, у погледу начина деловања, налази његов препознатљив облик политичког ангажмана. Десничарски терористи се увек одлучују на масовно и неселективно насиље. С обзиром на то да су фашисоидни, сматрају да жртвовање масе треба да послужи њиховом циљу, иако је реч о припадницима истог народа, па чак и ако постоји могућност да се у тој маси могу наћи и њихови идеолошки истомишљеници.³⁹⁴

Ова врста тероризма представља мешовиту форму терора³⁹⁵ и тероризма, али је по својој суштини, циљевима и садржају ближи терору. Важна одлика десничарског тероризма јесте ослањање на државу или институције иако не морају да имају све истоветне циљеве. Наиме, овај тероризам може да има и неке циљеве које држава или не подржава или у крајњој линији није заинтересована за њих.³⁹⁶ Ултрадесничарске терористичке организације још 1950. године су основале „Црну интернационалу“ чији је основни циљ била рестаурација неоколонијалних позиција, а њени чланови нису бирали средства за остваривање овог циља. Тако је на пример само у пет акција фашистичког тероризма у Италији живот³⁹⁷ изгубило

---

³⁹³ *Ibid.*, стр. 145–146.

³⁹⁴ Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 92.

³⁹⁵ Термин терор се у почетку своје употребе односио на одређени историјски период који су карактерисале политичке егзекуције. Овај термин је у 20. веку, под утицајем ратова за национално ослобођење и националних аспирација студената и етничких мањина у индустријализованим земљама добио сасвим други смисао. Психолози дефинишу психолошко стање, суштину терора, као екстремни страх и забринутост.

³⁹⁶ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 161–166.

³⁹⁷ Ове акције су изведене на тргу Фонтана у Пољопривредној банци у Милану 1969. године; на тргу Лођа у Бреши 1974. године, за време антифашистичких демонстрација; у возу Италикус 1974. године експлодирале су две подметнуте бомбе; Лаиђи Пјер Паљаји је подметнуо бомбу на

137 лица, а рањено 685. У временском периоду од 1969. до 1982. године у Италији су десничарски терористи извели чак 13.000 терористичких акција у којима је живот изгубило 315 људи, а повређених је било 1.015.³⁹⁸ Важни су и подаци салвадорске католичке цркве, блиске десници, да је у акцијама десничарских терориста 1981. године у Салвадору убијено 11.173 особа, да је 2.000 лица нестало и да је 13% становништва било присиљено да напусти своје домове.³⁹⁹

Постојање десничарских терористичких организација потпуно независних од државе и њених институција, посебно од тајних служби, представља изузетну реткост јер такве организације немају много изгледа за било какав успех. Стога је управо та ослоњеност на државу или институцију кључна одлика и изразита специфичност десничарског тероризма. То је оно чиме ова врста тероризма надокнађује своју слабост. Колико се држава њиме служи, он се исто толико, ако не и више служи државом или њеном тајном службом. У питању је истоветност неких, али не и свих политичких интереса.

Релевантно је нагласити да ову врсту тероризма неки аутори са правом називају вигиланстичким тероризмом будући да се он увек бори за „ред, морал и правност“, иако на начин који изричито подразумева кршење свега тога, а нарочито закона. Повезаност десничарског тероризма са религијом и етносом омогућава му да дуго траје, „јер се по потреби прелива из идеолошког у религијско или национално корито, и обрнуто, све у зависности од услова и времена.“

Веома присан однос са религијом (црквом), нацијом и традицијом јесте нешто што је специфично својство ове врсте тероризма. Наиме, десничарски тероризам постаје чувар своје вере, нације и традиције, те из тих разлога насиље овог тероризма има одлике или религијског или етно-сепаратистичког, или пак одлике оба ова насиља. Поред наведених одлика, десничарски тероризам се данас у све већој мери манифестује кроз первертовану и до екстрема доведену еколошку свест, па се неке десничарске групе, попут Фронта за ослобођење животиња

железничкој станици у Болоњи 2. августа 1980. године, а бомба је експлодирала и у возу 14. децембра 1984. године.

³⁹⁸ Гађиновић, Р., (1988). Савремени тероризам, Графомарк, Београд, стр. 77.

³⁹⁹ Гађиновић, Р., (2005). *op. cit.*, стр. 77.

основаног 1978. године, баве нападима на постројења чија је делатност заснована на производњи хране и истраживањима која укључују животиње. Поред многих акција наведена група је 1987. године уништила истраживачку лабораторију Универзитета Калифорније која се бавила истраживањем сточне болести, а 1999. године је запалила један велики скијашки центар у Калифорнији.⁴⁰⁰

„Десничарски тероризам драматично угрожава унутрашњу безбедност Немачке“ гласила је изјава баварског министра унутрашњих послова Гинтера Бенштајна 30. јула 1993. године. Том приликом је навео да је у првој половини 1993. године у Немачкој било 1.000 терористичких напада на странце, а истовремено је у Баварској број организованих десничарских терориста био 4.900, чиме је надмашен број левичарских, којих је било 3.600.⁴⁰¹ Ове терористичке организације најупорније примењују насиље. Нарочито су по томе познате следеће: у Шпанији Нова снага, ЕЛП – Португалска ослободилачка армија, Франкова гарда, ААА – Антикомунистичка апостолска алијанса, ЕАЕ – Шпански антикомунистички фронт, у Хрватској ХРБ – Хрватско револуционарно братство, ХОП – Хрватски ослободилачки покрет, у Немачкој Народни социјалистички покрет, односно Немачка националистичка организација, у Француској Поредак и традиција, Запад, Национални фронт, у Италији Црни поредак, Нова република, Народна борба итд.⁴⁰² Пример екстремног националистичког и расистичког покрета који се декларисао као присталица десничарске идеологија јесте и група П2 у Италији. Ова група је сарађивала са мафијом и учествовала је у киднаповању и убиству италијанског премијера Алда Мора 1978. године, а две године касније се открило да се међу члановима ове групе налазе многи утицајни официри војске, полиције и владини службеници, што је довело до пада италијанске владе.⁴⁰³

Оно што десничарски тероризам не чини само религијским или само етно-сепаратистичким насиљем јесте уздигнутост неке десничарске идеологије над свим

---

⁴⁰⁰ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 157–158.

⁴⁰¹ Гађиновић, Р., (1998). *op. cit.*, стр. 40.

⁴⁰² Пашански, М., (1987). Савремене камиказе, НИРО Књижевне новине, Београд, стр. 99. Наведено према: Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 91–92.

⁴⁰³ Stevens, L., (2005). *Power – A Radical Vies*, Palgrave Macmillan, London, p. 7. Наведено према: Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 157.

осталим, која, иако и сама обично има такве елементе у оквирима својих садржаја, својим својством идеологије (нпр. нацистичке или фашистичке) надраста пуке религијске или националистичко-сепаратистичке циљеве. Као типичан пример може се навести усташки фашистички терористички миље између два рата. Заклињући се на верност католичанству колико и хришћанству и својом спремношћу да се и за једно и за друго боре најокрутнијим поступцима како према правим, тако и према измишљеним непријатељима, усташе су након оснивања своје прве организације⁴⁰⁴ веома брзо стекле велику наклоност знатног дела хрватског политичког клера. Може се рећи да је њихов спој представљао релевантан фактор успешног продора усташа у високе италијанске кругове. Католичка црква је подржавала усташе, не само политички, него и финансијски и организационо-логистички. Десничарски тероризам је ретко ослобођен од религијског става и усхићења етносом из којег је стварно или илузорно потекао, што му омогућава дуго трајање. По потреби, он може да се прелива из идеолошког у религијски или национални, и обрнуто, у зависности од тренутних услова. Појава цихадизма се са политичког аспекта може третирати и као појава екстремне муслиманске деснице. Симеуновић сматра да су цихадизам и исламистички тероризам као његово главно оружје исламска варијанта неофашизма.⁴⁰⁵

Десничарски терористи, као и левичарски, противе се глобализацији, с тим да су разлози другачији. Левичарска идеологија подразумева одређене социјалне стандарде и интересе за које терористичке групе верују да би биле неповратно угрожене ефектима глобализације. С друге стране, десничарски терористи виде глобализацију као претњу идентитету и постојећој структури вредности и расподеле моћи у сопственом друштву, а настоје да додатно афирмишу идентитете које сматрају најважнијим, било да се ради о расним, националним, у државном смислу или неким другим колективним идентитетима.⁴⁰⁶

---

⁴⁰⁴ Прва усташка организација основана је 1929. године под називом УХРО Усташа – Хрватска револуционарна организација.

⁴⁰⁵ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 161–166.

⁴⁰⁶ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр 157.

Десничарски тероризам је увек у спрези са неком од конзервативних држава и „представља вентил пригушних власти“.⁴⁰⁷ После Руби Рица и Вакоа појавио се нови тренд – уједињење левичарских и десничарских терориста. Наиме, стари левичарски и нови десничарски терористи почели су да траже заједнички језик. Нова филозофија названа Трећа позиција покушава да их уједини. Левичари и десничари су закључили да су им одређени ставови заједнички: мрзе владу, немају корист од великих корпорација и не верују медијима. Сврха Треће позиције јесте да се замагле разлике између левике и деснице и да се уједине некадашњи непријатељи око заједничких тема.⁴⁰⁸

6.10. Сајбер тероризам

У модерном друштву све се чешће користи синтагма сајбер тероризам, а употребљава се да би се њоме описале различите акције као што су крађа података или хекинг, проузроковање насиља, планирање терористичких напада или напад на информационе системе. Термин *cyber* први је употребио Вилијам Гибсон у научнофантастичној новели *Neuromancer* 1984. године. Под сајбер простором се подразумева врста „заједнице“ сачињена од мреже рачунара или простор који креирају рачунарске мреже.⁴⁰⁹ Појам сајбер (енгл. *cyber*, грч. *kybernetes*) значи онај који управља, влада, а савремено значење овог термина односи се на виртуелно, невидљиво, неограничено.⁴¹⁰

Ипак, важно је нагласити да ниједна дефиниција сајбер тероризма није универзално прихваћена, односно међународно дефинисана и да је проблематично означити да је напад на рачунаре и рачунарске мреже⁴¹¹ сајбер тероризам зато што

---

⁴⁰⁷ Симеуновић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 437.

⁴⁰⁸ Вајт, Р. Ц., (2004). *op. cit.*, стр. 285.

⁴⁰⁹ Вулетић, Д., (2006). Угрожавање безбедности Републике Србије сајбер тероризмом. Безбедност, вол. 48, бр. 6, стр. 951.

⁴¹⁰ Перовић, М., Костић, А., (2015). Сајбер криминал и проблем, Медијски дијалози, вол. 8, бр. 21, стр. 519.

⁴¹¹ Рачунарске системи су постали важан део инфраструктуре многих финансијских, производних и управљачких система, чија сигурност може бити угрожена од стране злонамерних покушаја неовлашћеног прегледања и модификовања података сервера, програма и радних станица. Из тог

је тешко одредити намеру, идентитет или политичке мотиве нападача.⁴¹² Сајбер тероризам због своје специфичности и широког сајбер простора даје могућност неухватљивости,⁴¹³ а компјутери постају средство којим се врше различити облици недозвољених и противправних делатности.

Дебора Шиндер⁴¹⁴ класификује сајбер криминал у две шире категорије – насилна и потенцијално насилна дела, и ненасилна дела, а сајбер тероризам сврстава у прву категорију. Она под сајбер тероризмом подразумева тероризам који је извршен, планиран или координиран помоћу рачунарских мрежа.

Младеновић, Јовановић и Дракулић су мишљења да је у начелу сајбер тероризам специфичан случај сајбер криминала, који представља употребу сајбер простора ради остваривања терористичких циљева на начин како то дефинишу национални и међународни прописи.⁴¹⁵ Званична дефиниција сајбер тероризма коју дају експерти из Центра за заштиту националне инфраструктуре САД (енгл. *National Infrastructure Protection Center – NIPC*) дефинишу сајбер тероризам као криминални акт извршен кроз рачунаре, а резултујући у насиљу, смрти и/или деструкцији, стварајући терор ради убеђивања владе да промени своју политику.⁴¹⁶ Јонев⁴¹⁷ наводи да сајбер тероризам представља нелегални рат и претњу по компјутерске системе, мреже и информације, а као и сваки облик тероризма има идеолошку, верску, социјалну и политичку димензију. Присутност великог броја дефиниција сајбер тероризма у теорији сведочи о комплексности овог феномена.

разлога је неопходно имплементирати сигурносне механизме којима се систем може бранити од злонамерних напада и злоупотреба. Представљање принципа и алгоритама тајности информација од неовлашћеног приступа и њихове злоупотребе засновано је на савременим криптографским системима који се примењују у реалним рачунарским мрежама на адекватним софтверским платформама. Више о томе у: Певац, Д., (2010). Сигурност на интернету, Висока школа струковних студија за информационе технологије, Београд.

⁴¹² Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 174.

⁴¹³ Вучковић, В., (2012). Сајбер тероризам, у: Тероризам као глобална претња, ур. Жељко Бјелајац, Мина Зиројевић Фатић, Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 313.

⁴¹⁴ Debra, S., (2002). Scene of the Cybercrime: Computer Forensics Handbook, Syngress Publishing Inc., Rockland, pp. 51–67. Наведено према: Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 175.

⁴¹⁵ Младеновић, Д. Д., Јовановић, Д. М., Дракулић, М. С., (2012). Дефинисање сајбер ратовања, Војнотехнички гласник, вол. 60, бр. 2, стр. 84–117; стр. 87.

⁴¹⁶ National Infrastructure Protection Center – NIPC, Преузето са: <https://www.dhs.gov/national-infrastructure-protection-plan>

⁴¹⁷ Јонев, К., (2016). Сајбер тероризам и употреба сајбер простора у терористичке сврхе, Безбедност, бр. 2, стр. 206–222; стр. 209.

На основу доступних извора који су за циљ имали дефинисање сајбер тероризма, Гаџиновић⁴¹⁸ наводи да се овај појам може дефинисати као криминални акт у сајбер простору који има за циљ да се заплаши влада или њени грађани ради остварења политичких циљева.

Поставља се питање које се активности терориста на интернету могу сматрати терористичким. Заступљено је становиште да се све активности терориста могу сврстати у једну од осам група: психолошки рат, публицитет и пропаганда, тражење информација, прикупљање фондова, регрутовање и мобилизација, умрежавање, дељење информација, планирање и координација.⁴¹⁹ Од стране стручњака углавном је прихваћена класификација која наводи четири могућа начина напада од стране сајбер терориста: одбијање, обмана, уништавање и експлоатација. У суштини, наведено значи упад у информациони систем, тј. рачунарску мрежу како би се зауставио рад, убацивање лажних података или „злоћудних“ софтвера, уништавање система или „качење“ на систем како би се дошло до одређених тајних информација и података.⁴²⁰ У том смислу Јонев⁴²¹ наводи да је један од потенцијално најопаснијих напада терориста у сајбер простору угрожавање критичне националне инфраструктуре држава. Наиме, у читавом свету је присутна опасност од хаковања, односно нелегалног начина уласка у компјутерске системе на које се ослања функционисање националне инфраструктуре, којим се угрожава рад тог система. С друге стране, наглашава да сајбер претње, инциденти и вандализам, као што је оштећење сајтова, нису тероризам.⁴²² Американци су чак увели и посебан род у својој војсци који се бави сајбер ратом, односно „борбом на интернету“. Исто су учинили и Руси који су приликом сукоба против Грузије у Јужној Осетији 2008. године паралелно водили

---

⁴¹⁸ Гаџиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 175.

⁴¹⁹ Вучковић, В., (2012). *op. cit.*, стр. 313.

⁴²⁰ Вулетић, Д., (2006). *op. cit.*, стр. 954–955.

⁴²¹ Јонев, К., (2016). *op. cit.*, стр. 209.

⁴²² Адекватни примери за сајбер тероризам су упади у систем података ЦИА или ФБИ како би се амерички народ застрашио или присилио на нешто. Сајбер тероризам се може манифестовати и у ометању података банака, продора у ЗТП рачунаре, блокирање рачунара за комуникацију, брисање бирачких спискова непосредно пре избора итд. Конкретан пример јесте сајбер напад 2014. године на *Sony Pictures* од стране групе хакера, тако што су објављене поверљиве информације које се тичу запослених, а и многи рачунари су били оштећени (Крстић, М., (2016). Тероризам у сајберпростору, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 35, бр. 2, стр. 93–108).

и војни и сајбер рат. Руски хакери су у потпуности нарушили инфраструктуру и на тај начин онемогућили влади и председнику Грузије да комуницирају са својим народом и са светом. Ово је био први пут у свету да је једна земља користила нову технологију на овај начин у ратовању.⁴²³

Интернет постаје оружје у новом, сајбер свету, уз помоћ којег интернет терористи могу преоптеретити телефонске линије специјалним софтверима, ометати авио-контролу, као и компјутере задужене за контролу и рад других видова саобраћаја, могу скрембловати специјалне програме које користе велике финансијске институције, болнице и друге хитне службе, променити формулу за прављење лекова у фабрици, притисак у гасоводу, саботирати берзу итд. Коришћење интернета је важно и као средство комуникације међу активистима.⁴²⁴ С друге стране, путем интернета снаге безбедности могу доћи до релевантних сазнања о плановима, вредностима и активностима терористичких организација и користити их ради спречавања терористичких напада. У том смислу могу се навести неки рани знаци упозорења као што су:

- повећана фреквенција порука – Ал Каида је прве поруке послала у мају 2001. године, а последње 9. септембра исте године, док је највећа фреквентност била у августу;
- повећан саобраћај на братским сајтовима – разне информације се постављају у кодираном облику на сајтове идеолошки блиских организација;
- приликом планирања напада 11. септембра 2001. године припадници Ал Каиде су међусобно разменили на хиљаде порука преко исламистичког веб-сајта који је заштићен лозинком;
- у рату против Израела, Хамас је преко веб-сајта прикупио неопходан новац;

---

⁴²³ Спалевић, Ж., Врховшек, М., Јовановић, М., (2012). Рачунарске мреже као логистичка подршка терористичких и криминалних организација, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 291.

⁴²⁴ Зиројевић-Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 171.

- на веб-сајту телевизијске станице Ал Манар, Хезболах је протурио антијеврејски гласину да 11. септембра 4.000 Јевреја није дошло на посао у Светски трговински центар зато што су упозорени на предстојећи напад.⁴²⁵

Сајбер терористи могу злоупотребити предности сајбер простора како би на пример представили своју терористичку организацију. На тим сајтовима су представљене информације које обухватају историју организације и биографију лидера, хероја или значајних личности организације, као и информације о политичким и идеолошким циљевима. Те интернет стране углавном садрже и детаљан преглед историјских догађаја важних за организацију и актуелне вести, а никако не садрже криминалне и аморалне активности у којима учествују.⁴²⁶ На овај начин сајбер терористи пропагандом и промоцијом регрутују нове чланове.

Сајбер простор по својим карактеристикама пружа веома повољне услове за криминално понашање појединаца али и група. Као важне карактеристике сајбер тероризма Петровић наводи:

- у сајбер простору, који је идеалан за обављање илегалних активности, постоје ограничене могућности за непосредно надгледање, откривање и контролу тих активности;
- нове просторне и временске границе омогућавају терористима већу покретљивост, могућност деловања са велике дистанце, широк спектар избора циља напада, непостојање географских ограничења, као и мерење времена деловима секунде;
- могућност претходне провере, чиме се ризик од евентуалног неуспеха своди на минимум.⁴²⁷

---

⁴²⁵ Кешетовић, Ж., (2008). Интернет као оруђе терориста, Ревија за безбедност, вол. 2, бр. 4, стр. 40–41.

⁴²⁶ Зиројевић, М., (2008). Употреба нових информатичких комуникационих медија у сврхе тероризма, Ревија за безбедност, вол. 2, бр. 11, стр. 9.

⁴²⁷ Петровић, С., (2004). Компјутерски криминал, Војноиздавачки завод, Београд.

Претње у сајбер простору карактерише динамичност, велики број форми – облика, ширење нових облика паралелно са већом употребом рачунарских мрежа, што такође онемогућава њихово брзо откривање и доказивање. Стога је за сузбијање сајбер тероризма неопходно обезбедити одговарајуће законске норме. Регулатива на националном нивоу може обезбедити бољу заштиту људских права, а понекад може отклонити недоумице у вези са интернет провајдером, с тим да овакви закони могу показати и високо неслагање. Закони на пољу контроле садржаја на интернету уведени су као резултат пораста коришћења интернета и потребе да се заштите интереси грађана. У прилог наведеном јесте и чињеница да је велики број закона донет након 11. септембра 2001. године. Доношење закона о терористичком садржају на интернету спада у домен влада земаља, али због природе интернета приватне компаније и групе нису далеко од тога да и оне буду укључене у доношење закона. Може се рећи да су данас две групе задужене за искорењивање терористичког садржаја на интернету – компаније за претрагу интернет садржаја и хакери.⁴²⁸

С обзиром на чињеницу да сајбер тероризам представља један од облика сајбер криминала, који је опет глобални проблем, постигнут је први међународни споразум под називом Конвенција о сајбер криминалу Савета Европе. У овој Конвенцији се регулишу међународноправни оквири борбе са сајбер криминалом. До краја 2013. године Конвенцију су потписале 52 земље. Она представља међународно признат правни инструмент који обједињује савремене методе поступања државних органа надлежних за сајбер криминал. Важан документ из ове области донео је и Европски парламент августа 2013. – Директиву 2013/40/EУ, којом се мења оквирна одлука Савета Европе 2005/222/JХА. Директива је саставни део тзв. *ACQUI COMMUNAUTAIRE* – заједничког оквира земаља чланица ЕУ и тиче се напада на информационе системе. Приликом њеног доношења Европски парламент се руководио и тенденцијом растуће опасности напада на информатичке системе који су од изузетног значаја за државе чланице Европске уније.⁴²⁹

---

⁴²⁸ Спалевић, Ж., Врховшек, М., Јовановић, М., (2012). *op. cit.*, стр. 293.

⁴²⁹ Перовић, М., Костић, А., (2015). *op. cit.*, стр. 524–526.

7. ПРИМЕРИ ТЕРОРИСТИЧКИХ ОРГАНИЗАЦИЈА И НАЧИНИ ЊИХОВОГ ФИНАНСИРАЊА

Облици финансирања тероризма и прања новца разликују се међу државама и регионима, а зависе од већег броја фактора који опредељују могућности за њихово испољавање. При самом помену „спонзорисаног тероризма“ прва асоцијација је да се ради о терористичким актима у једној држави коју је финансирала друга држава. Међутим, у ширем контексту не може се говорити само о помоћи државе као политичког субјекта, него о читавом низу других актера који мењају контекст безбедности у односу на традиционално схватање безбедности и на које држава све чешће нема никакав утицај. Тероризам је ојачао превасходно захваљујући јакој финансијској подршци организованог криминала и исламских земаља.⁴³⁰

Финансирање тероризма односи се на присвајање средстава која ће бити коришћена за спонзорисање или олакшавање терористичких активности. Терористичке организације сакупљају приходе из различитих извора, а веома често у комбинацији легалних и нелегалних средстава. Зато је веома тешко проценити где почиње крај нелегитимних прихода. Зиројевић Фатић наводи да су досадашња истраживања показала да је присутно неколико начина финансирања тероризма који могу бити легални, као на пример донације. Међутим, средства прикупљена донацијама су недовољна, те се као најбољи метод наводи легализација, прање новца из нелегалних али уносних послова као што су: продаја или производња дроге, кријумчарење, проституција, преваре и крађа интелектуалне својине. Терористичке организације користе и легалне начине како би дошли до неопходних средстава, као на пример поседовање кафића, хотела, такси удружења и на тај начин финансирају своје деловање.⁴³¹ У пракси се као доминантни облици финансирања тероризма у највећем броју изведених терористичких акција наводе:

---

⁴³⁰ Поповић, М., (2011). Начини финансирања албанског тероризма на Косову и Метохији, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., Субошић, Д., Вукашиновић-Радојичић, З., Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 293–304.

⁴³¹ Зиројевић-Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 243.

трговина наркотицима, трговина оружјем, трговина радиоактивним материјалом, компјутерски криминалитет, оснивање грађевинских фирми, деловање једног броја невладиних организација, оснивање или својинско преузимање банака, оснивање параван предузећа и прање новца.⁴³² Финансирање тероризма, исто као и прање новца, пролази кроз одређене фазе, а то су углавном четири основне фазе.

Прва фаза обухвата прикупљање финансијских средстава и друге имовине из легалног пословања привредних друштава и других правних лица и предузетника који су повезани са терористичким организацијама или са којима чак управљају поједине терористичке организације. У овој фази се прикупљање средстава може вршити и из других легалних извора као што су донације, чланарине, добровољни фондови и сл. Новац и друга неопходна средства која се прикупљају могу потицати и из илегалних извора, а обезбеђују се вршењем кривичних дела (и то пре свега имовинских), затим кријумчарењем, недозвољеном трговином или отмицама и то без обзира на то да ли су средства прибављена самосталном криминалном делатношћу терористичких организација или у садејству или самосталним деловањем организованог криминала.

Другу фазу карактерише чување прикупљених финансијских средстава и друге имовине како не би дошло до њиховог откривања од стране надлежних органа и других субјеката. Уколико су средства прибављена легалним путем, њихово чување има за циљ да се не дође до сазнања ко их је прикупио или донирао, колики је износ у питању, тј. колика је вредност друге прикупљене имовине, као и са којом намером је вршено прикупљање тих финансијских средстава. Када је реч о илегално прикупљеним средствима и другој имовини, поред наведених циљева, додатни циљ је спречавање откривања криминалне делатности којом су таква средства прибављена. У случају када се ради о прикупљеним финансијским средствима потребно је узети у обзир и могућност њиховог чувања код банака и других финансијских институција, на рачунима појединаца који посредују и који су у вези са терористичким организацијама. Чување финансијских средстава на овакав

---

⁴³² Бјелајац, Ж., Тепавац, Р., Дашић, Д., (2012). Извори и начини финансирања међународног тероризма, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 240.

начин отвара и могућност прања новца, односно његове легализације и стављања у легалне националне и међународне финансијске токове како би се затим употребио за потребе терористичких организација.

Трећа фаза представља пренос новчаних средстава до терористичких организација или до појединих терориста како би се иста користила за извођење терористичких аката. Приликом преноса, тј. пребацивања тих средстава долази до озбиљних потешкоћа које се превазилазе на различите начине. Из тих разлога се на пример користе механизми за пренос средстава као што су међународни електронски трансфери између банака или ремитената новца, па се захваљујући међународном трансферу новац може подићи у оној држави која одговара терористичкој организацији. Финансијска средства могу бити пренета и коришћењем добротворних организација, кријумчарењем, преко курира, а и коришћењем алтернативних система за пренос новца, као што је на пример индијска хавала или пакистански хунди и сл.

Под четвртом фазом подразумева се употреба и коришћење финансијских и других средстава ради извођења терористичких активности. Под терористичким активностима подразумева се набавка различитих врста експлозивних направа, телекомуникационе опреме и друге опреме неопходне ради извођења терористичких напада. Поред тога, средства се користе и за финансирање разних активности као што су кампови на којима се реализује обука, обезбеђивање скровишта или медицинске неге и сл. Овим средствима се такође плаћа и политичка подршка терористичким организацијама, као и обезбеђивање уточишта у државама које га терористима обезбеђују.⁴³³

Минимална средства која су потребна терористичким организацијама класификују се у три категорије. Прву категорију чине новац и преносиви инструменти плаћања, док другу чине опипљиви ресурси, тј. материјална добра која имају неку монетарну вредност, као на пример средства потребна за извођење напада. Трећу категорију чине нематеријална средства без којих терористичка организација не може да делује и не може им се тако лако доделити новчана

---

⁴³³ Бошковић, М., Бошковић, А., (2011). *op. cit.*, стр. 265–266.

вредност. У нематеријална средства спада оперативни простор који је неопходан ради планирања, тренинга и извођења напада. Терористима су финансијска средства неопходна ради остваривања њихових циљева, а у недостатку истих долази до озбиљног проблема. Проблем постаје озбиљнији ако је финансијер удаљен хиљадама километара, а не постоје могућности транспорта или кријумчарења готовине. У том случају најбржи и најлакши начин јесте убацивање средстава у легални финансијски систем који терористима служи да посредством механизма међународног трансфера подигну новац у земљи у којој делује терористичка група.

Веома често користе нелегални систем познат под називом хавала. Хавала представља механизам трансфера новца из једног дела света у други, тако да му је немогуће ући у траг. Новац се полаже у једној држави а подиже у другој, а да ни пошиљалац ни прималац не морају да се идентификују. Користе се разне шифре састављене од речи које омогућавају примаоцу да подигне новац од такозваног хавала-дилера. Овај систем се одликује великом тајновитошћу, ефикасношћу, брзином, а и малом провизијом (1%). Исламистичке терористичке организације у великој мери и увелико користе овај трансфер новца. Процењује се да се између 25% и 50% свих трансакција обавља на овај начин.⁴³⁴

Често набавка средстава није једноставна процедура и то нарочито ако финансијско-обавештајне структуре обављају „добро свој посао“. Проблем се додатно усложњава ако је тај новац прљав, тј. потиче од разних делатности организованог криминала, те је неопходно његово праће пре употребе.⁴³⁵

У највећој мери, средства којима се финансирају терористичке мреже или њихове ћелије⁴³⁶ користе се ради регрутовања, планирања и набавке опреме између

---

⁴³⁴ Поповић, М., (2011).). *op. cit.*, стр. 293–304.

⁴³⁵ Мијалковић, С., Бошковић, Г., Никач, Ж., (2011). Међународно правни напори у спречавању финансирања тероризма 'прљавим новцем', Страни правни живот, бр. 1, стр. 109–128.

⁴³⁶ Ћелије представљају најчешће изоловане „исповесте“ терористичких организација у другим земљама у којима су инсталиране и спремне за извршење задатка. Руководиоци ћелија су блиски највишем руководству организације, са којима комуницирају на разне тајне начине. У просеку броје до десетак чланова, а може их бити и више. Оне представљају најнижу и најпожртвованију структуру терористичке организације (Мијалковић, С., Бановић, Б., (2012). Обавештајно-безбедносно деловање терористичких група и организација, у: Тероризам као глобална претња, ур.

два терористичка напада. Поред наведеног, средства се користе и за финансирање развоја инфраструктуре и промовисање идеологије.

Као подршку за остваривање својих циљева терористичке мреже често користе компромитоване добротворне организације и привредна друштва или организације и друштва која на то пристану. Тако су неке групе повезане са огранцима добротворних организација и то најчешће у недовољно развијеним деловима света где су социјална давања од стране државе ограничена или их нема. Овакав контекст је веома повољан за терористичке организације које могу користити добротворне организације преусмеравајући средства на финансирање разних терористичких активности, стварајући привидан утисак законитости јер је реч о добротворној организацији.⁴³⁷ Тако су, примера ради, оснивајући такозване хуманитарне организације, исламистички терористи и њихови спонзори само на простору Републике Хрватске регистровали око педесет таквих организација. Оне су биле само параван за стварне активности којима су се бавиле терористичке организације, а то је пре свега био увоз наоружања и опреме, пребацивање терориста у зону у којој се планирају терористичке активности, прикупљање новчаних и других материјалних средстава која ће бити употребљена у борби.⁴³⁸

Лукић наглашава да поред тога што су заступљене различите методе прања новца и финансирања тероризма, постоје и разлике између ових кривичних дела, што је приказано у Табели 6.

Табела 6. Прање новца – финансирање тероризма: сличности и разлике.

	Прање новца	Финансирање тероризма
<i>Природа новца</i>	Илегалан	Легалан
<i>Извори</i>	Незаконито порекло (новац потиче од кривичног дела)	Донације и попуњавање постојећих фондова
<i>Трансакције</i>	Брзо пребацивање новца са	Обичне трансакције (на

Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 77).

⁴³⁷ Kohlmann, E. F., (2006). The role of Islamic charities in international terrorist recruitment and financing (No. 2006: 7). DIIS working paper.

⁴³⁸ Гађиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 234.

	рачуна на рачун, преко граница кроз регуларне финансијске токове, улагањем и подизањем обртног капитала	националном и интернационалном нивоу)
<i>Квантитет новца</i>	Велике своте новца	Мале своте новца
<i>Мотивација</i>	Финансијска добит	Вера у прокламовани терористички циљ
<i>Фаза у односу на кривично дело</i>	Фаза по извршеном кривичном делу	Фаза која претходи извршењу кривичног дела
<i>Откривање</i>	Лакше	Веома тешко
<i>Заједнички фактори</i>	Искоришћавање финансијских система – нарушавање економије и угрожавање друштва – глобални проблем инкриминисан	Искоришћавање финансијских система – нарушавање економије и угрожавање друштва – глобални проблем инкриминисан

Извор: Лукић, Т., (2009). стр. 212.

Након 11. септембра 2001. године Саудијска Арабија је повећала своју пажњу на активности превенције прања новца, а нарочите снаге је усмерила и на борбу против финансирања тероризма. Наиме, прање новца је подвргнуто тужби која се темељи на исламском закону (*Sharia*), законима који се односе на банкарско пословање и на саудијском Закону о раду. Саудијско законодавство забрањује особама које нису њихови држављани, као и корпорацијама да отворе банковне рачуне без поседовања посебне дозволе саудијске монетарне власти – *Saudi Arabian Monetary Authority*.⁴³⁹ Уједињене нације су донеле Међународну конвенцију о спречавању финансирања тероризма још 1999. године. Иако не даје прецизну дефиницију финансирања тероризма, ФАФТ у својих осам Посебних препорука за финансирање тероризма (енгл. *Special Recommendations*) донетих након 11. септембра 2001. године захтева од свих чланица да ратификују у својим националним законодавствима Конвенцију УН о спречавању финансирања тероризма. Управо су из тог разлога многе земље из наведене Конвенције преузеле дефиницију финансирања тероризма.

⁴³⁹ Више у: Odeh, I. A., (2010). *Anti-money laundering and combating terrorist financing for financial institutions*, Dorrance Publishing, Pittsburg.

У вези са нашим законодавством кривично дело финансирања тероризма први пут је уведено у Кривични законик 2005. године⁴⁴⁰ – чланом 393, и по систематизацији је смештено у исту групу као и међународни тероризам. Према одредбама поменутог члана, ово кривично дело може да изврши свако ко обезбеђује или прикупља средства која су намењена за финансирање кривичних дела тероризма, међународног тероризма и узимања талаца (члан 392), а прописана казна за ово дело је била од једне до десет година. Нови Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма под финансирањем тероризма сматра обезбеђивање или прикупљање имовине или покушај њеног обезбеђивања или прикупљања, у намери да се користи за или са знањем да може бити коришћена у целости или делимично за извршење терористичког акта од стране терориста или терористичких организација. Под финансирањем тероризма такође се сматра и подстрекивање и помагање у прикупљању и обезбеђивању имовине и то без обзира на то да ли ће терористички акт бити извршен и да ли је имовина коришћена за извршење терористичког акта.⁴⁴¹ У смислу овог Закона, терористичком организацијом се сматра група терориста која покуша или учини терористички акт посредно или непосредно, подстрекава и помаже у извршењу терористичког акта или располаже сазнањем о намери групе терориста да изврши терористички акт, допринесе извршењу или да помогне групи у циљу настављања вршења терористичког акта са заједничком сврхом.⁴⁴²

Терористичке организације карактерише изражена хомогеност чланства, идеолошка блискост међу чланством као и чврста дисциплина која се по правилу изграђује слично као и војна дисциплина, што је између осталог и последица постојања хијерархијске лествице у оквиру њихове организације и структуре. Терористичке организације се могу дефинисати као удружења која су заснована на принципима хијерархије, координације, субординације и другим начелима која су типична и за друге организационо-функционалне облике, која окупљају више лица повезаних тежњом за остварењем одређених терористичких циљева које

---

⁴⁴⁰ Службени гласник РС, бр. 85/05.

⁴⁴¹ Члан 2, став 2 Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма, *op. cit.*

⁴⁴² *Ibid.*, члан 2, став 5.

доживљавају као заједничке и чврстом решеношћу да се ради њихових остварења служе насилним, односно терористичким средствима.⁴⁴³ Веће терористичке организације се по правилу хијерархијски деле на мање групе или подгрупе, тј. ћелије које се састоје од само неколико чланова. Оне су директним или индиректним везама повезане са руководством организације, чиме се са једне стране обезбеђује ефикасно руковођење, а с друге стране се истовремено осигурава да откривањем једне групе или подгрупе не буде аутоматски доведен у питање опстанак целокупне организације. Најчешће је структура терористичких организација сложена и заснована на прецизној подели дужности међу припадницима организације. Уобичајена класификација је заснована на прокламованом циљу терориста као основном критеријуму поделе, па се тако терористичке организације деле на оне које теже остварењу одређених верских или идеолошких циљева и на оне које настоје да остваре неке националне, а пре свега, сепаратистички оријентисане циљеве. Идеолошка и религијска заслепљеност припадника одређених терористичких организација, њихов фанатизам и агресивност веома често представљају последицу изразите фрустрираности због немоћи да се на адекватан начин супротставе надмоћном противнику. Стога се у новије време неке терористичке организације опредељују за самоубилачке акције. При томе, појединац жртвује себе жртвујући истовремено велики број људи, углавном међу цивилним становништвом државе коју виде као свог непријатеља.⁴⁴⁴ Терористичке групе и покрети који су базирани на радикалној религији и етничком национализму су најопаснији и због тога терористичке организације које су формиране кроз расистички национализам или радикалне религијске компоненте имају веома висок ниво оданости који води ка оштријем насиљу у поређењу са другим типовима тероризма.⁴⁴⁵

---

⁴⁴³ Алексић, Ж., Шкулић, М., (2009). Криминалистика, Правни факултет, Службени гласник, Београд, стр. 259.

⁴⁴⁴ Шкулић, М., (2010). Тероризам и терористичке организације, у: Тероризам и људске слободе, ур. Ного, С., Удружење за међународно кривично право, Intermex, Београд, стр. 14–16.

⁴⁴⁵ Бјелајац, Ж., Матијашевић, Ј., Марковић, М., (2012). Утицај верског фанатизма на експанзију тероризма, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосудје, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 140.

Процену веродостојности терористичке претње није могуће направити уколико се не располаже бар делимично поверљивим информацијама о терористичкој групи која примењује претњу, и то: информацијама о њиховим мотивима, организованости, обиму и евентуалне подршке одређених група становништва или одређене међународне подршке, изворима и начину финансирања терориста, да ли се они налазе на територији матичне или неке друге државе, информацијама о методама руковођења терористичком групом, карактерним особинама главног вође терориста, обучености и спремности терористичке групе за саможртвовање, нарочито за самоубилачки тероризам. Поред наведеног, од велике важности су и сазнања која се односе на обученост и способност терориста за израду импровизованих минско-експлозивних средстава у евентуалном нападу, приоритетну стратегију у циљу оснаживања сопственог начина деловања, као и на информације о томе да ли су терористи до тада учествовали у сличним терористичким акцијама (јер је то показатељ одређеног искуства) или га тек стичу, да ли постоје неки важни датуми из прошлости који се поклапају са датумом терористичке претње и могућег извођења акта насиља, на који начин терористи комуницирају са јавношћу и да ли су повезани са неким другим терористичким организацијама у земљи и иностранству.⁴⁴⁶ Стога ће у оквиру овог поглавља на свеобухватан начин бити анализирани четири познате терористичке организације – Ал Каида, ЕТА, ПКК и Тамилски тигрови.

7.1. Ал Каида

Ал Каида⁴⁴⁷ је глобална мултинационална терористичка мрежа која повезује различите исламске фундаменталистичко-терористичке организације и групе из многих земаља у једну организацију. Основали су је 1988. године Осама бин Ладен

---

⁴⁴⁶ Мијалковски, М., (2004). Анализа и процена терористичке претње, Безбедност, вол. 46, бр. 4, стр. 511.

⁴⁴⁷ Претеча Ал Каиде је МАК (*Maktab al Khidmat* или *Mujahidin al-Arab*), чији је оснивач Абдулах Азам, палестинско-јордански идеолог, који је био и духовни вођа МАК-а. Идеју о Ал Каиди изложио је још 1987. године, а био је и ментор Бин Ладену. Након оснивања МАК-а у Пешавару (Пакистан) 1984, неколико година су заједно водили МАК.

и Абдулах Азам у Кандахару (Авганистан) – у почетку ради окупљања Арапа који су желели да се боре против Руса у Авганистану, а касније ради настављања цихада у свету. Функција ове организације је ширење пропаганде, сакупљање средстава, регрутовање добровољаца преко центара који су створени у 32 земље широм света, њихов тренинг и финансирање цихада у Авганистану. Организација која је створила инфраструктуру за Ал Каиду је МАК.⁴⁴⁸

Највећи успех Ал Каиде није терористичка акција изведена 11. септембра 2001. године већ то што је донела много тога новог што је тероризам учинио глобалним феноменом и што је, између осталог, засновала и једну нову идеологију на којој се данас увелико базира скоро сав исламистички тероризам, а која се може означити као алкаидизам. Алкаидизам је практично најекстремнија варијанта цихадизма која као глобална идеологија у веома различитим појавним формама инспирише бројне исламистичке терористичке групе. Формула алкаидизма је једноставна – борба свим средствима до коначног истребљења свих непријатеља ислама, а у које спадају Јевреји, хришћани („крсташи“) и лоши муслимани – издајници. Заснива се на идеји свеисламског братства и њен крајњи циљ је стварање јединствене исламске државе која би била уређена према исламским прописима, а на чијем је челу суверен и један господар бог (*Allah*).⁴⁴⁹ Може се рећи да су Ал Каида и њен вођа Осама бин Ладен доспели у жижу јавности непосредно након догађаја 11. септембра 2001. године, који се сматра прекретницом у борби против међународног тероризма, у којој предњачи САД, као и водеће државе света.⁴⁵⁰ Само десет дана после ових напада, Европски савет је покренуо иницијативу према којој се борба против тероризма сматра приоритетом. Сходно наведеном развијен је и конкретан план акције који је дефинисан кроз шест тачака: развијање полицијске и судске сарадње, развијање међународних правних

---

⁴⁴⁸ У периоду од 1982. до 1984. године Азам је основао организацију МАК, познату и под називом Авганистански биро. Регрутовао је више хиљада младих Арапа и муслимана за борбу против Совјетског Савеза у Авганистану. У МАК је каналисао више милијарди долара вредну материјалну помоћ од западних влада, која је била намењена за авганистански цихад.

⁴⁴⁹ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 213.

⁴⁵⁰ Јоксић, И., Дукић Мијатовић, М., (2012). Осврт на терористичке организације и модалитети њиховог финансирања, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 265.

инструмената, појачано обезбеђивање ваздушног простора, борба против финансирања тероризма, интегрисање борбе против тероризма у оквиру Заједничке спољне и безбедносне политике и спречавање и стабилизација регионалних сукоба.⁴⁵¹

На челу организације налази се емир – начелник главног штаба, а даљу организациону структуру чине консултативно веће, религијски, финансијски, војни комитет и комитет за медије, лидери и представници терористичких организација и група и оперативци.⁴⁵²

Војни комитет је одговоран за врбовање, селекцију и обуку нових чланова Ал Каиде, као и за набавку средстава и подржавање политичких и војних операција. Задатак оперативних тимова комитета јесте да планирају и припремају нападе. При томе се подразумева и прикупљање неопходних података, као и организовање обуке и вежби у циљу припреме и увежбавања одређене операције. У читавом свету овај комитет има посебне уреде који служе за набавку неопходних средстава, као што је на пример фалсификовање личних докумената и сл.

За обезбеђивање финансијских средстава и извора који су неопходни ради ширења утицаја и активности Ал Каиде задужен је финансијски комитет. За пропаганду верско-политичког програма и војно-политичких акција одговоран је верско-правни комитет, док је комитет за медије задужен за слање информација и вести у циљу подршке политичким и војним активностима ове терористичке организације, а налази се на више локација и делује по територијалном принципу.⁴⁵³ Мијалковић и Бановић наводе да Ал Каида има циркуларни систем организовања, што значи да је у центру организације вођство око којег је концентрисано више тројки и петорки, односно ћелија.⁴⁵⁴ Основу ћелије Ал Каиде

---

⁴⁵¹ Бановић, Б., (2009). Нормативни оквир Европске уније за борбу против тероризма, Ревизија за безбедност, вол. 3, бр. 9, стр. 52.

⁴⁵² Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). Суштина тероризма и познате терористичке организације. У Организовани криминалитет: изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 457–477.

⁴⁵³ Бајагић, М., (2001). Специјални извештај - Ал Каида (Al Qaeda, Al-Qa'ida). Безбедност, Београд, вол. 43, бр. 6, стр. 801.

⁴⁵⁴ Мијалковић, С., Бановић, Б., (2012). Обавештајно-безбедносно деловање терористичких група и организација, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 78.

чине добровољци, авганистански муџахедини, коју су се борили против Совјета у Авганистану. После завршетка тог рата Бин Ладен шаље муџахедине широм света дајући им у начелу један од следећих задатака:

- уколико у матичној земљи егзистира једна или више исламистичких група, ући у њен састав и своје ратно искуство преносити осталим члановима;
- предано и посвећено се ангажовати на учвршћивању сарадње између исламистичких терористичких група у оквиру једне земље или више земаља;
- основати нове исламистичке ћелије;
- бити спреман за деловање на позив руководства Ал Каиде за одлазак на неку микролокацију у свету ради извршења одређеног задатка;
- укључити се у војне и терористичке снаге муслимана на микролокацијама у свету где постоји оружани сукоб, а ради ширења ислама.⁴⁵⁵

Број припадника Ал Каиде није познат. Почетком 90-их година прошлог века Бин Ладен је говорио да има 100.000 својих ратника, а према проценама америчких и немачких стручњака ова организација има између шест и седам милиона следбеника од којих је 120.000 спремно да узме оружје, а 70.000 је прошло обуку.⁴⁵⁶

Након најбруталнијег терористичког акта у историји – напада на САД септембра 2001. године,⁴⁵⁷ долази до повећања међународне сарадње у борби против тероризма јер је тада тероризам попримио нову димензију и постао највећа претња светском поретку. Током многих акција смањени су ресурси Ал Каиде, а

---

⁴⁵⁵ Мијалковић, М., (2005). Одговор тероризму, Београд, ФЦО, стр. 55.

⁴⁵⁶ Ђорђевић, Д., Почуча, М., Војнић, С., (2012). Организација Ал Каида и њен утицај на породицу и друштво у регионима деловања, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 177.

⁴⁵⁷ Према наводима Националне комисије за терористичке нападе на САД претпоставља се да је Ал Каида трошила отприлике 30 милиона долара годишње пре напада у септембру 2001. године и то на финансирање и одржавање војног апарата, на обуку, давање новца Талибанима и њиховим вођама као и периодично давање прилога сродним терористичким организацијама (Raufer, X., Chouet, A., Didier, A., Labeviere, R., (2007). Atlas de l'Islam radical, CNRS Editions, Paris).

многи од бивших вођа заробљени су или убијени. Стога се Ал Каида у наредним годинама трансформише од некадашње хијерархијске организације са великим оперативним буџетом у идеолошки покрет. Ал Каида је раније била способна да сама обезбеди тренинг, финансира хелије и организује нападе, а данас је суочена са проблемима оперативне подршке и финансирања организације.⁴⁵⁸

Порекло фондова Ал Каиде лежи у личном богатству његовог оснивача Осаме бин Ладена и његовог оца Мухамеда. На основу тог богатства, личних и породичних веза ова организација је успела да сакупи велику количину новца из Саудијске Арабије и из читавог света. Поред тога, Бин Ладен је 1998. године шпекулацијама на француској берзи хартија од вредности остварио профит од 20 милиона америчких долара. Од тога један део средстава послужио је за финансирање хуманитарних организација, а други за финансирање терористичких група.

Као што је већ наведено, за обезбеђивање финансијских средстава и извора неопходних за ширење утицаја задужен је финансијски комитет Ал Каиде. Ова организација је имала константну финансијску подршку од две банке: „Dar al Mal al Islami“ и „Dalla al Varaka“.⁴⁵⁹ Прва банка под контролом Ал Каиде основана је 1990. године, а касније је њено руководство било оптужено за директно финансирање бомбашких напада. Ова банка је служила и Бин Ладену, који је вршио трансфер новца широм света захваљујући развијеној кореспондентној мрежи са угледним банкама из САД (American Express Bank), а и са банкама у Лондону (British Arab Commercial Bank).⁴⁶⁰ Бин Ладен је био познат по креирању сифон-фондова, који су потицали из муслиманских добротворних организација. Трансфер новца се вршио преко међународних банака у Заливу и то под надзором Бин Ладеновог зета Мухамеда Цемал Калифа, који је надгледао финансијску мрежу и инвестиције у Сингапуру, Филипинима, Малезији и Маурицијусу.⁴⁶¹

---

⁴⁵⁸ Ђорђевић, Д., Почуча, М., Војнић, С., (2012). *op. cit.*, 181.

⁴⁵⁹ Ове банке су усмеравале помоћ према 20-ак невладиних организација, од којих је најпознатија била Исламска организација за помоћ и Исламска агенција за помоћ које су деловале под окриљем Светске исламске лиге коју је предводио Муфти Абдул Азиз бин Баз.

⁴⁶⁰ ⁴⁶⁰ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 257.

⁴⁶¹ Чудан, А., Фијат, А., (2015). *op. cit.*, стр. 60.

Поред коришћења банака у сврхе прања новца и финансирања тероризма Ал Каида је у наведене сврхе користила и послове трговине. У Танзанији су основане компаније које су имале улогу посредника у трговини обрађеним дијамантима. У циљу стицања новчаних средстава Ал Каида је користила и наизглед легалан бизнис. Реч је о трговини медом, која је у ствари служила двојачко. Због својства меда, тј. густине и лепљивости, трговина медом је послужила само као параван за трговину дрогом и оружјем. Поред тога, Ал Каида је управљала читавом флотом прекоокеанских бродова који су транспортовали мед у комерцијалне сврхе, а у ствари вршено је прање новца преко рачуна који је служио за легалну трговину, и упоредо са тим се преноси дрога и оружје за додатни неопорезовани приход.⁴⁶²

Државе спонзори Ал Каиде су Судан, Авганистан и Иран. Пакистан није подржавао Бин Ладенове терористичке активности, али је пружао помоћ стотинама авганистанских ветерана који су чланови Ал Каиде, а нарочито онима из организације Харакатови муцахедини која је ангажована у борби против индијских оружаних снага у Кашмиру.

Извори финансирања ове терористичке групе варирају. Као што је наведено, послови којима се бави ова организација разнолики су и крећу се у распону од трговине робом до препродаје дијаманата. Иако су поједини извори наводили да се породица одрекла Бин Ладена, он је ипак примао значајна финансијска средства од богатих донатора, укључујући и породицу. Током 90-их година новчаним прилозима са Бин Ладенових рачуна финансирале су се многе операције, укључујући и тајне и безбедне станове, хотелске смештаје, аутомобиле, организовање надзора и праћење лица. Такође, фондови су се користили за набавку или производњу кључних компонената за израду експлозивних направа. Једном приликом амерички званичници су пратили трансфер 5.000 долара од Бин Ладена ка оперативној групи у Јемену која је извршила напад на амерички разарач *US Cole*. Он је доделио и додатна средства да се сними тај напад, али задатак није могао бити реализован.

---

⁴⁶² Зиројевић-Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 257.

Ал Каида има широке интересе у Судану, инвестиције у читавом свету и мале послове у оперативно значајним местима. Њена предузећа у Судану су: „Zigani“, „Ladin International“, „Bareba“, „Althemar al Mubaraka“, „Quadrat Transportation“, „Quadrat Construction“. Наведене компаније учествују у легалним пословима, а поред њих значајне компаније су и „Al Hijra Construction“, „International al-iklas“, „Bank of Zoological Resources“. Оне се баве извозом разних роба и производа махом у Турску, Кенију, Танзанију, Судан и Таџикистан, а увозе различиту опрему, руде, машине, војну опрему и сл. из Велике Британије, САД, Немачке, Јужне Африке, Русије, Словачке итд.⁴⁶³

Поред наведених начина финансирања до великих сума новца могуће је доћи и на друге начине, примера ради – преваром са кредитним картицама. Тако се може навести дејство северноафричке групе која је финансирала терористе тако што је прикупила податке о скоро 200 украдених картица и на тај начин дошла до више од 200.000 фунти. Овим новцем је финансирала терористичку организацију Ал Каида. Начин прикупљања и коришћења података је био веома софистициран. Двадесет до тридесет курира је прикупило имена и податке у вези са кредитним картицама који су повезани са скоро 200 различитих банковних рачуна од познаника који су радили у различитим услужним делатностима, попут ресторана. Међутим, ови подаци нису коришћени у земљи порекла, него су слати сарадницима у Холандији и Шпанији, који су користили картице да преваром прикупе новац.

Адекватан пример финансирања тероризма јесте и кријумчарење новца. Један од таквих случајева забележен је током инвазије на Авганистан 2001. године, када су чланови Ал Каиде и Талибани прокријумчарили свој новац преко курира који су носили златне полуге,⁴⁶⁴ изван земље преко Пакистана. Процењује се да је током 20-ак дана Ал Каида извршила трансфер у вредности од 10 милиона америчких долара у готовини и у злату ван Авганистана.⁴⁶⁵ Ова терористичка

---

⁴⁶³ Бајагић, М., (2001). *op. cit.*, 799-814.

⁴⁶⁴ Стручњаци ФАФТ-а сматрају да се злато може користити као средство прања новца, на пример, путем директне куповине злата незаконито стеченим новцем, што узрокује чврсту везу са активностима организованог криминала, а самим тим и средствима којима се финансирају терористичке организације (Бјелајац, Ж., Тепавац, Р., Дашић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 245).

⁴⁶⁵ Финансирање тероризма (2008). ФАФТ/ОЕЦИД, Париз, стр. 20, Преузето са: www.apml.gov.rs/REPOSITORY/347_tip-ft-lat.doc (10.09.2017).

организација има веома широку оперативну инфраструктуру захваљујући јакој религијско-идеолошкој диспозицији. При томе је важно нагласити да је Бин Ладенова идеологија усмерена на панисламске идеје.

Према саопштењу лондонског Института за стратешке студије, Ал Каида има више од 18.000 чланова спремних за борбу, који делују у 60 земаља у свету. На основу података наведеног Института, до краја 2004. године Ал Каида је током напада причинила материјалну штету од око 2,5 милијарди долара и убила више од 8.000 цивила.⁴⁶⁶

Убиство Бин Ладена од стране америчких снага у Пакистану у мају 2011. године био је велики ударац организацији, али су аналитичари мишљења да је Ал Каида и даље смртоносна зато што има мрежу која се проширила по целом свету.⁴⁶⁷ Да иза Ал Каиде стоји велики новац и искрена подршка муслимана види се управо из тога што иако њен вођа Бин Ладен више није жив, она је и даље опасна и константно изводи акције у низу земаља.⁴⁶⁸ Иако се после 2001. године Ал Каида преобразила у једну децентрализовану и више фрагментисану организацију, захтеви за финансирањем нису се много променили.

7.2. ЕТА – *Euskadi Ta Askatasuna*

ЕТА је баскијска терористичка и сепаратистичка организација основана 1959. године. ЕТА је скраћеница од *Euskadi Ta Askatasuna* што на баскијском значи Еускадија и слобода. Еускадија је шпанска провинција насељена народом старог, оригиналног, недовољно познатог, највероватније индоевропског порекла, са специфичним језиком и обичајима. То је провинција које се на све начине, па и терористичким активностима, борила за своју аутономију у време Франкове владавине. ЕТА је настала од Баскијске националне партије (ПНВ), коју је крајем 19. века формирао Сабино де Арана Гори. Млађи чланови ове партије који се нису

---

⁴⁶⁶ Гађиновић, Р., (2005). *op. cit.*, стр. 103.

⁴⁶⁷ Ђорђевић, Д., Почуча, М., Војнић, С., (2012). *op. cit.*, стр. 175.

⁴⁶⁸ Симеуновић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 432.

слагали са ненасилном борбом, отцепили су се 1959. године и основали организацију ЕТА. Гаџиновић⁴⁶⁹ наводи да је баскијски сепаратизам последица вештачки створеног националног идентитета Баска на коме су радили стручњаци и етнологзи у Лајпцигу, Бечу и Паризу, а по налогу Британаца. Добијени „производ“ у земљи Баска је „ширио“ локални свештеник Хосе Мигел де Барандиаран.⁴⁷⁰ Буђење националног идентитета Баска Британци су помогли са циљем да крајем 19. века ослабе моћ империјалне Шпаније у њеним јужноамеричким поседима, али и да би експлоатисали и контролисали велика налазишта гвожђа у Баскији. Иако су Британци имали своје интересе, деловали су по налогу САД.⁴⁷¹

ЕТА је терористичка организација коју карактерише унутрашњи тероризам, односно насиље мотивисано остваривањем политичких циљева које примењују аутономни недржавни учесници у оквиру своје земље, при чему су објекти напада искључиво институције унутар земље.⁴⁷²

Владе Шпаније, Француске, САД и још неких земаља, као и Европска унија, сматрају да је ЕТА терористичка организација. У периоду од 1968. до јануара 2008. године, по подацима шпанског министарства унутрашњих послова, ЕТА се терети за убиство 821 жртве. Припадници ове терористичке организације нападали су војне, политичке и цивилне циљеве ради привлачења пажње јавности, како у Шпанији тако и у свету, на присуство „баскијског проблема“, како они називају тежњу за независном Баскијом и сједињењем са осталим историјским баскијским територијама.⁴⁷³ Омиљена метода организације ЕТА јесте коришћење такозваних ауто-бомби, тј. активирање експлозива у колима поред одабране мете. Највећи успех ове терористичке организације јесте убиство премијера Карера Бланка 1973. године и терористички напад у Барселони 1978. године у којем је погинуло 21 лице.⁴⁷⁴

---

⁴⁶⁹ Гаџиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 98.

⁴⁷⁰ Гаџиновић, Р., (2005). *op. cit.*, стр. 86.

⁴⁷¹ Гаџиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 99–100.

⁴⁷² Стајић, Ј., (2011). Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад, стр. 268.

⁴⁷³ Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 472.

⁴⁷⁴ Симеуновић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 101.

Као легалне активности ЕТА је организовала трговину воћем, пружање угоститељских и туристичких услуга, поморски и копнени транспорт. Читав низ хотела и коцкарница дуж шпанске обале налази се у власништву припадника ЕТА или послују под њиховом контролом. Један од најпрофитабилнијих послова ЕТА у последње време јесте сектор градње и трговина некретнинама.⁴⁷⁵ ЕТА се жестоко противи изградњи железница и нуклеарних електрана које сматрају врло штетним за околину и непотребним за Баскију.

Терористичка организација ЕТА је 1970. године у Сан Себастијану отела немачког конзула са циљем да издејствује пуштање заточених баскијских терориста на слободу. Од тада, тј. баш од ове отмице, исте су постале редован начин на који су терористи прибављали финансијска средства.⁴⁷⁶ Према закључцима британских аналитичара наведени метод је много ефикаснији од на пример провала у банке, а мање ризичан зато што се може извести на неприметан начин.⁴⁷⁷

Ово је најактивнија терористичка организација у Западној Европи, чији се припадници више од три деценије залажу за стварање независне државе Баскије на територији региона Баскија, који обухвата више покрајина Шпаније и делове југозападне Француске.⁴⁷⁸ Иако је Шпанија 1979. године новим уставом дала Баскији аутономију, ЕТА није обуставила своје акције, већ су се напротив – оне интензивирале. Већ дужи временски период ЕТА истиче потребу да Баски добију право на самоопредељење, да се покрајине Баскија и Навара уједине у државу Еускади и да се шпанске снаге безбедности повуку из региона, а осуђеници врате у локалне затворе. Међутим, шпанске снаге безбедности су интензивирале и у више наврата покретале велике и темељне акције против организације ЕТА, што је резултирало да током 1998. године у шпанским затворима буде чак 530 осуђеника који су припадници ове терористичке организације.⁴⁷⁹ Шпанска влада је и

---

⁴⁷⁵ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 258.

⁴⁷⁶ У временском периоду од 1970. до 1977. године само у Италији је изведено 295 отмица за чији је откуп исплаћено око 100 милијарди лира.

⁴⁷⁷ Петковић, М. В., (2009). Тероризам – рат у континуитету. Војно дело, вол. 61, бр. 4, стр. 252.

⁴⁷⁸ Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 472.

⁴⁷⁹ Гаћиновић, Р., (2010). *op. cit.*, стр. 101.

преговарала са овом терористичком организацијом обезбеђујући „прекид ватре“ у неколико наврата: 1988, 1995. и 1998. године, када су вођени неуспешни мировни преговори и после којих је долазило до још веће ескалације насиља. Међутим, временом је дошло до опадања популарности ове организације јер и поред тога што она има подршку међу баскијским становништвом оно се више окренуло умеренијим политичким снагама. Као резултат тога јесу парламентарни избори 1991. године, на којима је највећи број места освојила Баскијска националистичка партија и на тај начин знатно потиснула присталице ЕТА.⁴⁸⁰

ЕТА је објавила прекид ватре почев од петка 24. марта 2006. године. Шпанска национална телевизија објавила је снимак тројице представника ове организације са маскама на лицима и береткама, специфичним за ову паравојну формацију, како седећи за столом читају саопштење о прекиду ватре. Разговори су вођени током целе 2006. године, иако су се спорадично дешавали мањи инциденти, попут крађе око 300 пиштоља, муниције и резервних делова у Француској током октобра 2006. У више наврата су се појављивале и траке на којима су маскирани чланови организације ЕТА изјављивали како ће и даље користити оружје све док не остваре независност.⁴⁸¹ Велики број њихових милитаната (чак преко 500) је затворен. Почетком 2008. године ЕТА је затражила независност Баскије од Шпаније наводећи пример албанских политичара са Косова који захтевају отцепљење од Србије.⁴⁸²

7.3. ПКК – Радничка странка Курдистана

Курдистанска радничка партија (енгл. *Kurdistan Workers Party*)⁴⁸³ потекла је из мале групе марксистички оријентисаних универзитетских активиста из Анкаре, познате као Апокус. Оснивач и лидер овог покрета био је Абдулах Оџалан, некада

---

⁴⁸⁰ Симеуновић, Д., (2012). *op. cit.*, стр. 102.

⁴⁸¹ Знак њихове организације је змија увијена око секире.

⁴⁸² Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 472.

⁴⁸³ ПКК је скраћеница под којом је ова организација међународно позната те ће у даљем тексту иста и користити.

истакнути члан забрањене турске комунистичке партије, студент политичких наука на Универзитету у Анкари, са којег је касније избачен.⁴⁸⁴ Примарни циљеви овог покрета били су формално признавање курдистанског језика и културних права за курдску мањину у Турској. Проучавајући револуционарне теорије Оцалан је 1978. године основао Курдистанску радничку партију са идејом уједињења свих Курда и стварања курдске државе по принципу „ми лако умиремо у борби за слободу“, што је у великој мери наилазило на неодобравање држава у којима живе Курди, зато што би то значило сепарацију њихових територија и угрожавање територијалног интегритета. Курди су једна од већих етничких група на свету, муслиманске су вероисповести, имају свој језик, културу и традицију, али немају своју државу. По неким проценама има их између 12 и 20 милиона и живе на простору Курдистана (делови Турске, Ирана, Ирака, Јерменије и Сирије). Од 1923. године око 11 милиона Курда, који имају само статус етничке групе, живи у Турској, што укупно чини око 20% турског становништва и у овој држави изазива вишедеценијске „нерешиве“ проблеме. Стога се може рећи да још од тог времена започиње побуна против Курда, њихово насиље против турске власти, а и турског становништва, а онда и почетак репресалије турске државе над курдским побуњеницима, као и над курдским становништвом у Ираку и Турској које их подржава.⁴⁸⁵ Милошевић⁴⁸⁶ наводи да је и социо-политички контекст у којем се развила ова терористичка организација специфичан. Курди који су етничка база ПКК налазе се у тешком политичком и социјалном положају, што у исто време вероватно представља и кључни мотив за учлањивање у терористичке организације. Наиме, Курди јесу етничка групација која није остварила тежњу за политичким самоопредељењем, а већи део Курда се налази у економски веома тешкој ситуацији. ПКК је углавном у своје редове врбовала сеоско сиромашно становништво⁴⁸⁷ и припаднике радничке класе, што је било и за очекивати узимајући у обзир левичарску идеологију која се у великој мери заснива на револуционарним учењима Мао Цедунга,

---

⁴⁸⁴ Barkey, H. J., Fuller, G. E., (1997). Turkey's Kurdish question: Critical turning points and missed opportunities, *The Middle East Journal*, vol. 51, no. 1, pp. 59–79.

⁴⁸⁵ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 184.

⁴⁸⁶ Милошевић, М., (2009). Терористи: жртве и злочинци: фактори криминалне мотивације, Факултет безбедности, Београд, стр. 96.

⁴⁸⁷ И лидер Абдулах Оцалан рођен је у породици сиромашног курдског сељака, а мајка му је била Туркиња.

антирелигијски је настројена и има јасну оријентацију ка насиљу као методу борбе. Наведене одлуке су утицале на делимично отуђење сеоског становништва које им је било циљна групација, док су с друге стране захваљујући храбром држању ухапшених чланова организације пред судовима и многобројне акције које су смело изводили – придобили симпатије многих Курда.

Као потврда наведеног могу се узети истраживања Баркеја и Фулера⁴⁸⁸ који у ствари цитирају налазе једног турског истраживања по којем од 35% испитаника, колико је пристало да одговори на питање да ли лично познаје неког члана ПКК, 42% је одговорило да је неки од чланова њихове породице члан тог покрета. Што се пак тиче начина регрутовања чланова, присутни су на неки начин опречни ставови у зависности од „стране“ која посматра тај процес. Тако турски званичници тврде да ПКК регрутује чланове на силу и да их подвргава „испирању мозга“, а према наводима турске новинске асоцијације, борци ПКК су пред борбу и дрогирани, а у стању дрогираности одржавају су и касније како би били спречени да реално сагледају стварност. Насупрот наведеном јесу наводи представника ПКК који тврде да строго пазе на своје чланство и да не допуштају улазак психопатских личности у организацију. Године 1994. донета је одлука да млађи од 16 година не могу бити регрутовани, а да жене могу приступити организацији искључиво добровољно. Учешће жена у овој организацији никако није занемарљиво јер их чини чак 30%. Goltz⁴⁸⁹ тврди да су жене обучаване у посебним камповима, а као пример наводи деветнаестогодишњу девојку која је 1999. године извршила самоубилачки напад у Истанбулу ранивши осам полицајаца.

На почетку свога деловања ова терористичка организација се финансирала од добровољних прилога и донација од стране Либије и ирачких Курда. Убрзо је пронашла друге изворе финансирања, као што су прање новца, изнуде, трговина дрогом (нарочито хероин), шверц оружја, трговина људима, отмица деце и сл. На овај начин стечен новац инвестирали су у послове са ноћним клубовима,

---

⁴⁸⁸ Barkey, H. J., Fuller, G. E., (1997). *op. cit.*, стр. 89.

⁴⁸⁹ Goltz, T., (1999). Ankara Dispatch: Just How Authentic Was Abdullah Ocalan's Claim to Represent the Dispossessed of Turkey?, *The New Republic*, March, 15, pp. 14-16.

ресторанима и др.⁴⁹⁰ Симеуновић наводи да највећи део финансија, чак око 70% укупног прихода, долази од заједничког шверца наркотика са другим исламистичким терористичким организацијама. За растурање дроге Курди користе децу до дванаест година, која се „све више врбују на верским часовима, односно у верским школама, где им се објашњава да чине свету ствар“.⁴⁹¹

Важно је нагласити да велики проблем Курда представља турски Хезболах, милитантна исламистичка терористичка организација настала 80-их година прошлог века. Њихов циљ је био уништење Курда и протеривање са турске територије. У периоду од 1991. до 1995. године, око 700 Курда, углавном цивила, убио је турски Хезболах. Иако никада није доказано, сматра се да је турска држава толерисала и помагала ову организацију. Појачани напади на Курде од стране турског Хезболаха утицали су на то да ПКК отпочне са терористичким активностима против турске власти и грађана, а и са превентивним насиљем. У ту сврху, Оцалан је иницирао стварање представништва ПКК, састављеног од десет команданата. Задатак сваког од њих је био да изводи терористичке акције и насиље са циљем да се скрене пажња на судбину Курда.⁴⁹²

У периоду од 1993. до 1995. године примарне мете напада биле су турске снаге безбедности и дипломатски и економски субјекти Турске у градовима Западне Европе. У Турској је ова организација једина која спроводи самоубилачки тероризам. У центар пажње светске јавности ПКК је дошла након убиства шведског премијера Улофа Палмеа. Иако су за његову смрт осумњичени припадници ове терористичке организације они су одбацивали оптужбе и указивали на могућу умешаност турских тајних служби у атентат.⁴⁹³

Лидер организације Абдулах Оцалан представљао је носиоца идеја, тако да је његово хапшење 1999. године у Кенији у још већој мери интензивирало терористичке активности ове организације и то тако што су широм света нападнуте

---

⁴⁹⁰ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 258.

⁴⁹¹ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 190.

⁴⁹² *Ibid.*, стр. 188.

⁴⁹³ The Kurds – A Contemporary Overview, (1992). Kreyenbroek, P., G., Sperl, S. (eds.), Routledges /SOAS Politics and Culture in the Middle East Series Routledge, London and New York, p. 32. Наведено према: Милошевић, М., (2009). *op. cit.*, стр. 98.

амбасаде Турске и неких других земаља. Око 850.000 њихових присталица данима је упорно и жестоко демонстрирало захтевајући ослобођење свог лидера.⁴⁹⁴

Иако у затвору, Оцалан је наводно у августу 1999. објавио „мировну иницијативу“ захтевајући од својих чланова да не предузимају насиље према Турцима, што је укључивало дијалог са Анкаром о курдским питањима. Тада су на конгресу ПКК у јануару 2000. године чланови подржали Оцаланову иницијативу и издигли групу на ниво политичке партије која првенствено заступа политичке интересе, укључујући борбу за већа права Курда у Турској. Ова партија броји између 4.000 и 5.000 чланова, од којих је већина стационирана на северу Ирака, а имају и на хиљаде симпатизера у Турској и Европи. Добијали су помоћ из Сирије, Ирака и Ирана, али су у међувремену званичници Сирије и Турске у септембру 2000. године потписали антитерористички уговор о непружању подршке ПКК од стране Сирије. Међутим, поред свих мировних иницијатива и покушаја, ПКК и даље разрађује и примењује терористичке нападе, укључујући самоубилачки тероризам као посебну тактику.⁴⁹⁵ Симеуновић⁴⁹⁶ наводи да је ПКК и даље добро организована и да има разгранатију мрежу по Западној Европи, која јој је логистичка и комуникациона база.

7.4. Тамилски тигрови

Ослободилачки тигрови тамилског елама (енгл. *The Liberation Tigers of Tamil Eelam – LTTE*⁴⁹⁷) сматрају се за једну од најсмртоноснијих и најопаснијих терористичких организација на свету и представљају „страх и трепет“ Јужне Азије. Ова организација настала је као последица конфликта између већинског становништва Шри Ланке и тамилске мањине која према различитим подацима

---

⁴⁹⁴ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 190.

⁴⁹⁵ Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 469.

⁴⁹⁶ Симеуновић, Д., (2009). *op. cit.*, стр. 189.

⁴⁹⁷ ЛТЕЕ је скраћеница под којом је ова организација међународно позната, па ће иста бити коришћена у даљем тексту.

чини између 7% и 17% укупне популације на острву.⁴⁹⁸ Тамилске тигрове је створила група младих, образованих и незапослених људи на челу са Велупилајем Прабакараном. Може се рећи да је организација настала као резултат кршења права Тамила од стране власти Шри Ланке у периоду од 1948. до 1977. године.⁴⁹⁹ Организација је основана 1976. године од стране најјаче тамилске групе на Шри Ланки. Њен циљ је стварање независне тамилске државе на северу и истоку Шри Ланке, те је у ту сврху повела насилне акције, отворила финансијске фондове и јавно објавила поменути циљ.⁵⁰⁰

Велупилај Прабакаран, вођа покрета, рођен је 1954. године у породици владиног службеника који је био познат по поштењу и некорумпираности. Био је просечан ученик, а углавном је волео да чита историјске новеле о некадашњој величини тамилских освајача. Напустио је школу у шеснаестој години и пришао тамилским активистима, а већ у двадесет првој години постаје један од лидера Нових тамилских тигрова. Он је члановима своје групе наметнуо гвоздену дисциплину наредивши уздржавање од алкохолних пића, цигарета и сексуалних односа и учећи их да се једино таквим одрицањем може остварити њихов главни политички циљ – стварање независног Елама. Националну популарност стекао је након успешно изведеног атентата на градоначелника Јафне, тамилског политичара лојалног властима Шри Ланке. Након што је изградио репутацију човека који је спреман на непредвидиве насилне акције и након започињања криминалне каријере вредне поштовања у „подземљу“ учврстио је власт у оквиру своје групе и маја 1976. године променио јој назив у Ослободилачки тигрови тамилског елама. Када се 1983. године Прабакаран оженио уведено је правило да припадник организације може ступити у брак након пет година проведених у борби.⁵⁰¹

ЛТТЕ је започела оружане сукобе са званичним властима Шри Ланке 1983. године примењујући герилску тактику која укључује и терористичке нападе.

---

⁴⁹⁸ Lequer, W., (1999). *The New Terrorism*, Oxford University Press, New York, p. 182. Наведено према: Милошевић, М., (2009). *op. cit.*, стр. 100.

⁴⁹⁹ Милошевић, М., (2009). *op. cit.*, стр. 100.

⁵⁰⁰ Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 468.

⁵⁰¹ Wijesekera, D., (1996). *The Cult of Suicide and the Liberation Tigers of Tamil Eelam*, *Low Intensity Conflict and Law Enforcement*, no. 5, pp. 18–28.

Тамилски тигрови имају повезану безбедносну стратегију са терористичким програмом и њихове мете нису само кључни људи у земљи, него и старији политичари Шри Ланке, војни лидери у Коломбу и другим градским центрима. Најпознатији су по својим одредима терориста – бомбаша-самоубица „Црни тигрови“.⁵⁰² У самоубилачким нападима ове терористичке организације од 1987. године убијено је стотине цивила, политичких лидера и војника. У овим нападима убијена су и два шефа држава, индијски премијер Рацив Ганди 1991. године, а 1993. године премијер Шри Ланке Ранаста Прамадаса.⁵⁰³ Иако већину чланова ове терористичке организације чине млади тамилски хиндуси, тврди се да међу њима има и Тамила хришћанске вероисповести. На основу извора у литератури долази се до сазнања да су у почетку чланови организације били људи у тридесетим годинама живота, да би 80-их година прошлог века почело регрутовање све млађих чланова, те је просечна старост припадника ЛТТЕ била између осамнаест и двадесет пет година. Подаци из 90-их година говоре да је 50% припадника ЛТТЕ било старости од петнаест до двадесет једне године, око 25% старости од двадесет пет до двадесет девет година, а да је мање од четвртине чланова било старости од тридесет и више година. Већина припадника ове терористичке организације потиче из породица ниже средње класе и долази из северног дела земље. Према извештају Министарства одбране Шри Ланке из 1999. године, ЛТТЕ су почев од 1998. године смањили број својих герилаца са 4.000–5.000 људи на испод 3.000, те су чешће морали да користе тзв. „Беби бригаду“, промовисану још 1984. године и коју су чинила деца – дечаци и девојчице старости од десет до шеснаест година. Релевантно је нагласити да су деца борци у овој терористичкој организацији најзаступљенија у односу на све остале организације и да су за њих основани посебни кампови у Индији. Деца су такође заступљена у свим структурама организације, осим у руководству. Најбруталнија јединица ЛТТЕ, такозвана „Леопардова бригада“, такође се састоји од деце.

---

⁵⁰² Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 468.

⁵⁰³ Петровић, Д., (2007). *op. cit.*, стр. 88.

Прва група жена је у ЛТТЕ укључена 1985. године. Оне су припаднице јединице командоса „Црни тигрови“, а обучене су за самоубилачке нападе.⁵⁰⁴ Жена терориста – бомбаш-самоубица децембра 2000. године успела је да у самоубилачком терористичком нападу ослепи председничког кандидата Чандрике Кумаратунгу, која је касније постала председница Шри Ланке. Међу жртвама су били и министар одбране, командант ратне морнарице и многи виши војни званичници Шри Ланке. Наиме, самоубилачки напади су постали заштитни знак организације.

Тамилски тигрови контролишу многа подручја на истоку и северу Шри Ланке, где им је главни штаб, али спроводе и операције широм острва. Процењује се да Тигрови имају између 8.000 и 10.000 чланова, са језгром од 3.000 до 6.000 људи које непосредно обучавају за борбу и терористичке активности. Велике тамилске заједнице у Северној Америци, Европи и Азији пружају знатну финансијску помоћ Тигровима.⁵⁰⁵

На почетку свога деловања Тамилски тигрови су имали подршку Индије као природног савезника. Међутим, због сепаратистичких тенденција Тамила изгубили су Индију као савезника. Осим тога, Тамили су 1991. године оптужени за организовање напада у којем је убијен индијски премијер Раџив Ганди. Зато су Тамили морали да се фокусирају на прибављање средстава на територијама западних земаља. Финансијска средства су углавном прикупљана од изнуде, илегалне трговине, стварање огромне флоте прекоокеанских бродова које су биле средство за легалан начин транспорта, али и преношење оружја и дроге, а нарочито хероина. Тамилски тигрови су организација која је била пионир у прању новца. Данас ова организација контролише послове са драгим камењем, накитом, ресторанима, туристичким организацијама, конзервирањем воћа, али и трговином људима и оружјем, преварама са пасошима, кредитним картицама и банкарским преварама.⁵⁰⁶

---

⁵⁰⁴ Милошевић, М., (2009). *op. cit.*, стр. 101.

⁵⁰⁵ Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). *op. cit.*, стр. 468.

⁵⁰⁶ Зиројевић Фатић, М., (2014). *op. cit.*, стр. 258.

Идеологија на којој почива ова терористичка организација пре свега је националистичка и слична покрету ПКК. ЛТТЕ се изродила из бунта према неправедним поступцима власти и карактерише је изразит фанатизам чланова који се испољава у симболици и ритуалности (церемоније иницијације, испраћаја самоубица у мисију и сл.), што представља важна обележја ове организације.⁵⁰⁷ Чињеница да чланови који не изведу успешно своју мисију изврше самоубиство, будући да би их свакако чекала смртна казна од стране организације, сведочи о менталном устројству организације. Очигледно је да чланство у организацији захтева крајњу приврженост идеологији и циљевима, али и слепу послушност. У прилог наведеном јесу и подаци о учешћу деце и младих који се лако могу придобити и претворити у оруђе организације.

---

⁵⁰⁷ Oberst, R. C., (1988). Sri Lanka's Tamil Tigers (Liberation Tigers of Tamil Eelam), Conflict, vol. 8, no. 2–3, p. 201. Наведено према: Милошевић, М., (2009). *op. cit.*, стр. 103.

8. ИСТРАЖИВАЧКИ ДЕО

У оквиру писања докторске дисертације, а у циљу свестранијег и јаснијег разумевања проблематике која се односи на сам предмет рада, спровели смо истраживање у вези са савременим тенденцијама у начинима прања новца и финансирања тероризма. На тај начин настојали смо да дођемо до сазнања о превентивним мерама, односно о механизмим спречавања прања новца и финансирања тероризма који су присутни и који се примењују у банкарском сектору на територији Србије.

8.1. Предмет и циљ истраживања

Предмет истраживања било је испитивање капацитета, могућности и механизма који су присутни у појединим банкама на територији Србије. Циљ овог истраживања је било долажење до података и информација о спремности нашег банкарског сектора да одговори на потенцијалне покушаје прања новца и финансирања тероризма.

Задаци истраживања су били следећи:

- Утврдити да ли банке у Србији послује у складу са одредбама Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма.
- Утврдити да ли у банкама у Србији постоји стриктна идентификација корисника-клијента.
- Утврдити да ли банке поседује посебне информационе системе односно *software* за препознавање сумњивих трансакција.
- Утврдити да ли ће банке у Србији одбити реализацију сумњиве трансакције.

- Утврдити да ли запослени у банкама одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем.
- Утврдити да ли банке поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма.
- Утврдити да ли у банкама приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама често долази до уситњавања и укрупљавања новчаница.
- Утврдити да ли се банке у Србији суочавају са полагањем новца у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење.
- Утврдити да ли често банке у Србији обављају трансакције које пријављуј Управи за спречавање прања новца.
- Утврдити која је то количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца.

8.2. Методологија истраживања

Истраживање је спроведено у Новом Саду и Београду у јуну 2017. године. Подаци су прикупљени испитивањем, применом анкете. Као инструмент за прикупљање података коришћен је упитник. Испитаници су одговарали техником папир и оловка.

Први део упитника односи се на општа питања о анкетираним, њиховом узрасту, полу и висини стручне спреме.

Други део упитника састојао се од питања чији је циљ био долажење до података која се односе на пословање одређених банака у сегменту борбе против прања новца и спречавања финансирања тероризма, односно о механизмима,

начинима и капацитетима наших банака по питању спречавања прања новца и финансирања тероризма.

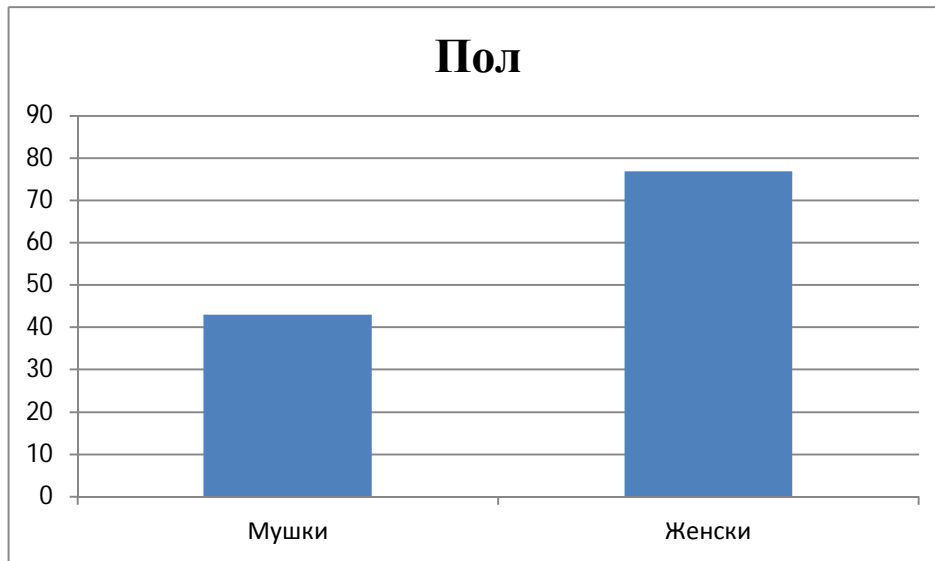
8.3. Опис узорка

Истраживање је спроведено на узорку од 120 испитаника у Новом Саду и Београду. Као што можемо видети, реч је о релативно малом узорку из разлога што одређени број банака, односно њихови запослени, као и менаџмент управљања истих није био спреман да учествује у истраживању. Иако је реч о релативно малом узорку испитаника, сматрамо да ће ипак резултати бити референтни и дати одређену слику о стању у банкама по питању капацитета који се односе на спречавање прања новца и финансирања тероризма, јер и мали узорак даће слику о раду банака у Србији.

8.3.1. Пол испитаника

Од укупно 120 испитаника, 77 испитаника је женског пола, док је 43 мушког пола. Као што можемо видети, када је реч о полу испитаника, нешто већи је број жена, међутим, с обзиром на предмет самог истраживања, пол не представља никакав релевантан податак, али с обзиром на систематику анкетних упитника, определили смо се и за ово питање, поштујући најчешћу праксу која се односи на садржину упитника.

Графикон 2. Пол испитаника

8.3.2. Узраст испитаника

Када је реч о узрасту испитаника, примећујемо да је највећи број оних који су узраста између 26 и 39 година и то њих 100, узраста од 40 до 59 година било је 13, док је лица која су старосне доби од 18 до 25 година било 7. Дакле, запослени у банкама су угланом млађе старосне доби.

Графикон 3. Узраст испитаника

8.3.3. Образовање испитаника

Када је реч о нивоу образовања испитаника, највећи број је оних који имају завршен факултет и то 110, 7 испитаника има завршене мастер студије, док 3 испитаника имају завршене магистарске студије. Са доктором није било ни једног испитаника, као ни оних са нижим нивоом образовања од факултета.

Графикон 4. Образовање испитаника

8.3.4. Да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма?

На питање које се односи на пословање у складу са одредбама Закона о спречавању прања новца и финансирању тероризма сви испитници, њих 120 је одговорило да поштују одредбе поменутог закона. Ово је разумљиво јер то представља апсолутну обавезу свих банака у Србији и услов да би банке могле да обављају своју делатност.

Графикон 5. Да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма?

8.3.5. Да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника-клијента?

На питање које се односи на детаљну идентификацију корисника-клијента, 118 испитаника је одговорило са да, док су 2 испитаника одговорила са нисам сигуран/а. Наиме, реч је о веома важном питању јер без детаљне идентификације клијента није могуће пратити његове трансакције, као и само „понашање“ у банкарском сектору, а самим тим није могућа ни борба против прања новца и тероризма. Дакле, у Србији, на основу резултата истраживања можемо закључити да постоји стриктна идентификација корисника.

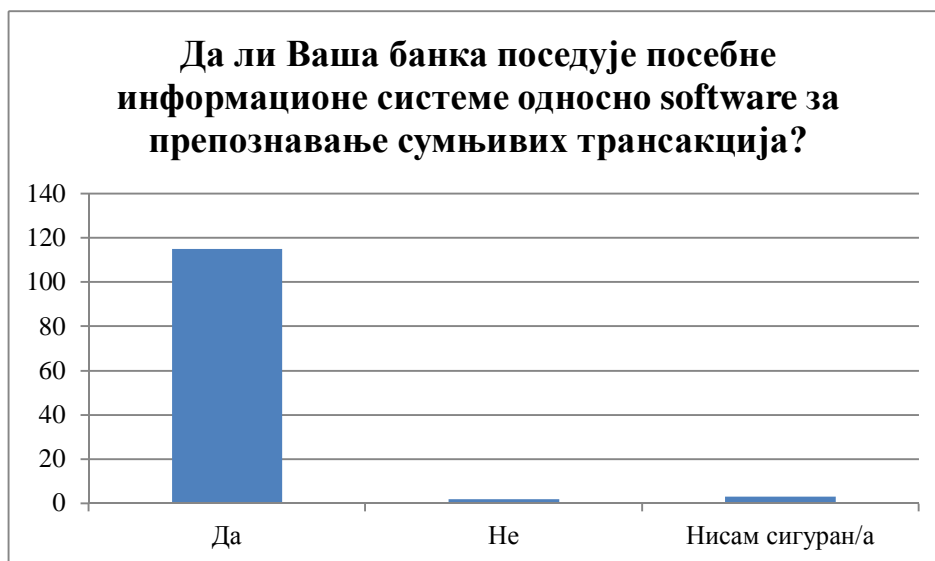
Графикон 6. Да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника-клијента?

8.3.6. Да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе односно *software* за препознавање сумњивих трансакција?

Циљ овог питања је био да се сагледају технички капацитети, ко и опремљеност одговарајућим софтверским програмима који могу препознати сумњиве трансакције. Према томе, 115 испитаника на поменуто питање је одговорило са да, 2 са не, док су 3 испитаника одговорила са нисам сигуран. Уважавајући претходно изнето, можемо закључити да у банкарма у Србији постоји добра опремљеност са техничким и софтверским капацитетима, који у великој мери помажу о борби против прања новца и спречавања финансирања тероризма.

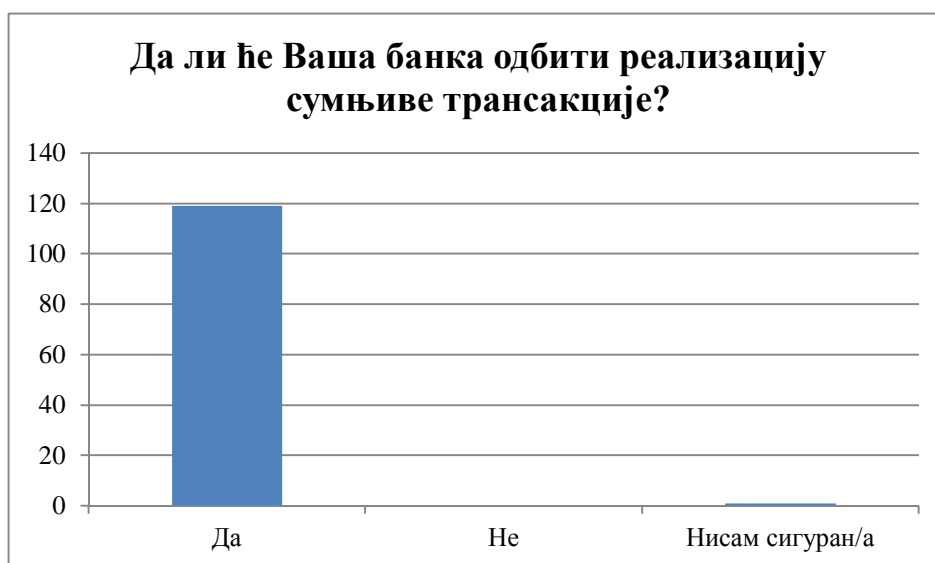
Графикон 7. Да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе
односно software за препознавање сумњивих трансакција?

8.3.7. Да ли ће Ваша банка одбити реализацију сумњиве трансакције?

На питање да ли ће Ваша банка (односно запослени) одбити сумњиву трансакцију, 119 испитаника је одговорило са да, док је 1 испитник одговорио са нисам сигуран/а.

Графикон 8. Да ли ће Ваша банка одбити реализацију сумњиве трансакције?

8.3.8. Да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем?

Циљ овог питања је био да се дође до сазнања о нивоу едукације и обуке које банке пружају својим запосленим, а односе се на спречавање прања новца и финансирање тероризма. Сходно томе, 110 испитаника је одговорило са да, 6 са не, док су 4 испитаника одговорила са нисам сигуран. Према изнетом, намеће се закључак да се у банкама у Србији ради и на едукацији запослених по питању прања новца које је уско повезано са банкарским пословањем.

Графикон 9. Да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем?

8.3.9. Да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма?

На питање које се односи на овлашћена лица задужена за рад на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма 110 испитаника је одговорило

са да, 4 са не и 6 са нисам сигуран/а. Дакле, банке у Србији поседују лица која су задужена за послове спречавања прања новца и финансирања тероризма.

Графикон 10. Да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма?

8.3.10. Да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница?

На питање које се односи на уситњавање и укрупљавање новчаница приликом конверзије новца у различитим валутама, као поншање које представља индикатор прања новца, 20 испитаника је одговорило са да, 40 са не, 25 са не знам и 35 са нисам сигуран/а. Анализирајући добијене резултате закључујемо да ово ипак није честа појава у банкама, иако је највећи број одговора са не знам и нисам сигуран/а, али имајући у виду специфичност саме радње - да је њено присуство веће, било би запажено од стране запослених.

Графикон 11. Да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница?

8.3.11. Да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење?

И ово питање представља један од индикатора прања новца. У том смислу, на питање да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење, 4 испитаника је одговорило са да, 60 са не, 36 са не знам и 20 са нисам сигуран. Како је реч о питању чија реализација представља индикатор прања новца и финансирања тероризма, закључујемо да ова појава ипак није превише присутно у банкарском систему у Србији.

Графикон 12. Да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење?

8.3.12. Да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца?

На питање које се односи на учесталост пријављивања Управи за спречавање прања новца сумњивих трансакција, 30 испитаника је одговорило са да, у великој мери, 68 испитаника је одговорило са не, 7 са делимично и 15 са не знам.

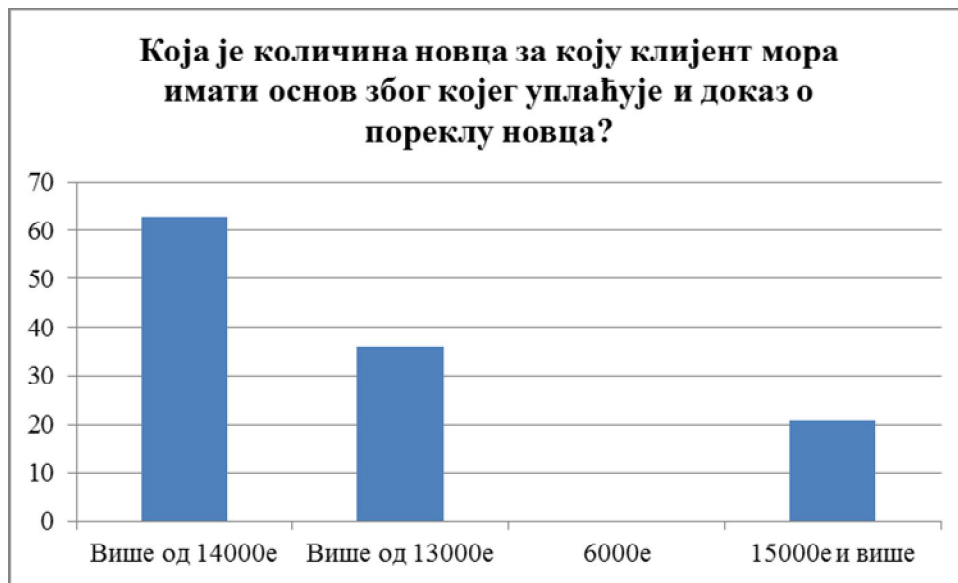
Графикон 13. Да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца?

8.3.13. Која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца?

На питање о количини новца за коју клијент приликом реализације трансакције мора имати доказ о пореклу као и основ због којег врши уплате је у банкама ипак релативно различит иако Закон каже да је то сума од 15000е и више. У том смислу, 63 испитаника је одговорило да је то 14000е и више, 36 је одговорило да је то сума од 13000е и више, док је 21 испитаник одговорио да је то 15000е више. Дакле, и за цифре које су испод законског минимума банке траже доказ о пореклу новца као и основ због којег се уплата врши.

Графикон 14. Која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца

8.4. Резултати и дискусија

Од укупно 120 испитаника, 77 испитаника је женског пола, док је 43 мушког пола.

Посматрано према старосној доби испитаника, највише анкетираних је узраста од 26 до 39 година и то њих 100, 13 анкетираних је старосне доби од 40 до 59 година и 7 анкетираних је старосне доби од 18 до 25 година. На основу напред изнетог намеће се закључак да су у банкарском сектору углавном запослена лица млађе старосне доби, а шта даље за претпоставку има да поседују већа информационо-техничка знања која могу бити од значаја за спречавање прања новца и финансирања тероризма.

Када је реч о стручној спреми испитаника, највећи број лица је са факултетом и то 110, 7 испитаника са мастером и 3 са завршеним магистарским студијама.

На питање „да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма“ свих 120 испитаника је одговорило да банка у којој раде послује у складу са поменутиим Законом, што наравно и представља нужан услов за опстанак и пословање саме банке.

На питање „да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника-клијента“ 118 испитаника је одговорило са да, а 2 са нисам сигуран. Сходно томе, можемо закључити да банке у Србији имају детаљну идентификацију клијента што у великој мери помаже праћењу пословања клијената и његових пословних склоности, што у крајњој мери може довести до препознавања потенцијалног прања новца и финансирања тероризма.

На питање „да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе односно *software* за препознавање сумњивих трансакција“ 115 испитаника је одговорило са да, 2 са не и 3 са нисам сигуран. Сходно томе, намеће се закључак о доброј опремљености наших банака програмима који омогућавају лакше откривање прања новца и финансирања тероризма.

На питање „да ли ће Ваша банка одбити реализацију сумњиве трансакције“ 119 испитаника је одговорило са да и 1 са нисам сигуран. Овакав став у односу на ово питање не чуди имајући у обзир последице које банка може да има ако се повеже са прањем новца и финансирањем тероризма.

На питање „да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем“ 110 испитаника је одговорило са да, 6 са не и 4 са нисам сигуран. Дакле, у нашим банкама се ради и на плану едукације шта представља предуслов у сузбијању и спречавању прања новца и финансирања тероризма, јер едукација је неопходна имајући у обзир константан број нових иновација по питању прања новца од стране перача.

На питање „да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма“ 110 је одговорило са да, 4 са не и 6 са не знам. Уважавајући претходно изнето, намеће се закључак да у нашим банкама постоји тим људи који мора бити састављен од најмање два лица која су задужена за рад на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма.

На питање „да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница“ 20 испитаника је одговорило са да, 40 са не, 25 са не знам и 35 са нисам сигуран. Ово питање се нашло у упитнику јер представља један од индикатора прања новца. Дакле, према резултатима анкетираних може се закључити да ова појава није честа у нашим банкама.

На питање „да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење“ 4 испитаника је одговорило са да, 60 са не, 36 са не знам и 20 са нисам сигуран. И ово питање представља појаву која је индикатор потенцијалног прања новца и финансирања тероризма, али ни ова појава није присутна у знатној мери у нашим банкама.

На питање „да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца“ 30 испитаника је одговорило да, у великој мери, 68 са не, 7 са делимично и 15 са не знам. Дакле, може се закључити да банке немају превелику потребу да пријављују Управи за спречавање прања новца сунђиве трансакције, јер их и нема превише.

На питање, „која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца“ 63 испитаника је одговорило 14000е, 36 је одговорило 13000е, а 21 испитаник се изјаснио да је потребно да је реч о суми од 15000е и више. Дакле, банке и за нешто ниже цифре него што је то њихова законска обавеза траже доказ о пореклу новца и сврху уплате.

Можемо закључити да у нашим банкама, постоји добар систем за спречавање прања новца и финансирање тероризма. Дакле, присутни су сви механизми који су неопходни и који су прихваћени у европским државама, а тичу се превенције прања новца у банкарском сектору. Наше банке раде и на едукацији запослених, као и на прибављању опреме, односно посебних програма који омогућавају лакше праћење самих клијената, а самим тим и прања новца. Такође, присутно је и апсолутно поштовање одредби Закона о спречавању прања новца и финансирању тероризма као и смерница које се односе на спречавање прања новца у банкарском сектору.

ЗАКЉУЧАК

Пораст нових и различитих криминалних појава, а нарочито оних са међународним елементом, односно са елементом организованог криминалитета, веома је уочљив у последње време. Међу тим облицима друштвено опасног понашања како појединца тако и група посебно се издвајају она кривична дела којима учиниоци за себе или за друго правно или физичко лице прибављају противправну имовинску корист. Међутим, та корист не представља сама по себи циљ, него се она мора легализовати, тј. опрати стављањем у легалне токове новца и других добара. Зато се пред међународну заједницу, а и пред поједине земље, просто намеће питање на који начин сузбити, односно спречити појаве прања или прикривања порекла новца или пак друге имовине која је стечена вршењем кривичних дела.

Активности прања новца одвијају се на глобалном нивоу. Прање новца не заобилази ниједну земљу, без обзира на њену економску развијеност и финансијску моћ, политичко устројство и степен ефикасности државне администрације. Прање новца нарушава финансијске системе широм света, штети угледу међународних финансијских институција, капиталним токовима, реалном сектору привреде, економском расту и развоју, што све узрокује и друштвене последице. Оно изазива нарочито неповољне ефекте на финансијски сектор, а као кривично дело има и шири негативни утицај на друштво у целини, зато што је његова сврха уједно и прикривање извршења других кривичних дела, а посебно њихових организованих облика, као и настављање извршења кривичних дела без страха од откривања.

Процесом прања новца противправно стечена имовинска корист добија изглед легално стечене имовине, повећава похлепу криминогених елемената и проузрокује потребу за још већом моћи, што може допринети томе да криминална структура уђе у политику и утиче на друштвене структуре.

Изазов са којим се суочава свако лице које пере новац јесте прикривање кретања великих новчаних износа. Стога се они веома често обраћају

професионалцима тражећи помоћ за безбедну трансакцију свог новца. Првобитни пружаоци оваквих услуга биле су банке. Може се закључити да ширење опсега пословања банака и садржаја услуга које оне пружају на одређени начин усмеравају и развој типологија и техника прања новца, а и све актуелнијег финансирања тероризма. Поједине услуге банкарског пословања (кореспондентно, офшор, персонално и електронско банкарство) често се користе у процесу прања новца. Криминални токови новца се у све већој мери окрећу електронским путевима јер брзина и анонимност представљају предности које ниједна друга врста средстава прикривања не поседује на оном нивоу који то нуди интернет.

Перачима новца су мењачки послови веома важни и занимљиви када је реч о могућностима да се незаконито стечен новац прикаже као законит, с тим да је неопходно нагласити да се мењачки послови искључиво користе за раслојавање прљавог новца, тако што се обавља низ трансакција у циљу прикривања његовог незаконитог порекла.

Како су се развијали и мењали начини прања новца тако је дошло и до имплементације скупа мера у супротстављању прања новца на глобалном а и на националном нивоу, те је у великој мери сужен домен могућности за прање новца. Новонастала ситуација изискивала је развијање све комплекснијих шема прања новца. Како би се оне развиле неопходно је и поседовање одређених стручних знања која често немају лица која би хтела да оперу свој новац. Тада се јавља потреба за ангажовањем стручних лица, и то адвоката, рачуновођа, ревизора, финансијских консултаната, агената за некретнине и других професија, који ће им својим стручним знањем помоћи да оперу свој новац. Примера ради, с обзиром на чињеницу да велики број адвоката пружа правне, пословне и финансијске савете, а при томе је комуникација са клијентом високо поверљива, лицима из ове професије често се обраћају људи који намеравају да се баве активностима прања новца и да их прикрију. И рачуновође су ти који пружају веома широк спектар пословних услуга и то од обичног рачуноводства, преко вођења комплексних књиговодствених система, процеса плаћања рачуна, па и услуга управљања

локалном компанијом. Наведене услуге веома лако могу да постану незаконите уколико извор средстава није легитимна, него незаконита активност.

Пословне књиге и евиденције у криминалистичким обрадама случаја организованог економског криминала представљају пресудан извор доказног материјала. Њиховом анализом могу се открити многобројни трагови који омогућавају праћење новца и откривање незаконитости у пословању. Зато је у сваком појединачном случају веома важно и да се провери и пословање лица која су предмет криминалистичке обраде будући да се применом метода финансијске анализе може доћи до релевантних информација, које се не могу прикупити другим криминалистичким методама.

Послови прања новца и различитог облика финансијског криминала, инсајдерска трговина хартијама од вредности и разне проневере утичу на то да се изгуби поверење у тржишта и улогу профита у њима. Као последица наведених активности јавља се негативна репутација која утиче на смањење легитимне глобалне шансе и глобалног раста, док с друге стране привлачи међународне криминалне групе са негативном репутацијом. Крајњи резултат оваквог стања може бити успоравање економског раста и развоја, а веома је тешко повратити финансијску репутацију која је једном нарушена. У том случају је потребно да влада уложи огромна средства ради санирања проблема који би се евентуално могли спречити одговарајућом контролом прања новца.

Ангажовањем стручњака у операције прања новца постиже се веће усложњавање самих операција и истраге у вези са прањем новца. Из наведених разлога свака држава мора да развије и да изгради сопствени систем борбе са циљем да спречи да адвокати и други обвезници учествују у прању нелегално стечених средстава.

Тржиште капитала такође ствара нове могућности за улагање средстава стечених криминалом у хартије од вредности, те је неопходно константно и континуирано праћење тржишних токова и нових чинилаца. Усложњавање процеса трговања и увођење изведених финансијских деривата на тржиште капитала веома погодује власницима прљавог новца. Циљ трансакција које се врше на овакав

начин често не прати економску логику, односно не тежи максимизацији профита, зато што је примарни задатак увођење прљавог новца у легалне токове. Како би препознали одступања на тржишту капитала и девијације у пословним потезима клијената брокери као посредници у послу трговине ХоВ морају бити одлично оспособљени. Иако су банке те које контролишу природу и порекло новца на рачунима клијената, брокерско-дилерска друштва имају важну улогу у надгледању неновчаних средстава, односно прекњижавању власништва над ХоВ без реалног протока новца. Заједничко регулаторно тело за све послове на тржишту капитала јесте Комисија за хартије од вредности. Појачана сарадња Управе за спречавање прања новца са Комисијом за хартије од вредности, брокерским кућама и друштвима за управљање инвестиционим фондовима намеће се као императив. Познавајући принципе на којима тржиште функционише, само установе које су дневно присутне на тржишту могу препознати нове канале и методе нелегалног пословања и на тај начин обавештавати Управу за прање новца, која може у складу са тим организовати неке од својих будућих активности. При томе је веома важно нагласити да је брзина размене информација релевантан елемент ове сарадње имајући у виду висок степен ликвидности и мобилности ХоВ.

Основни задатак Комисије за хартије од вредности је законито, правично и транспарентно функционисање тржишта капитала и заштита инвеститора. Индустрија осигурања представља много примамљивији сектор за прање новца у свету него у Републици Србији. У складу са тим, развијена је и адекватна законска регулатива којом су поштрени критеријуми провере осигурача и осигуравајућих друштава у циљу сузбијања прања новца и финансирања тероризма. У Републици Србији перачи новца за сада нису у довољној мери заинтересовани да куповином полиса оперу новац. Разлог за то је што се ова привредна делатност, а нарочито животно осигурање, почело интензивно развијати тек почетком овог века. И поред тога законодавац је регулисао и ову област пословања, а и Управа за спречавање прања новца константно прати пословање у области осигурања јер је на основу Националне процене ризика од прања новца предвиђено да ће животно осигурање веома брзо постати много занимљивије и атрактивније за пераче новца.

У циљу превенције и препознавања сумњивих трансакција Управа је саставила листу индикатора прања новца у Републици Србији. Такође, и законодавац је адекватно регулисао облик животног осигурања, док неживотно осигурање није обвезник, те се на неживотно осигурање не односе одредбе које важе за животно осигурање. Аутор дисертације сматра да је у што скоријој будућности неопходно законски регулисати и ову врсту пословања јер садашње стање у пракси указује на већу заступљеност превара и прања новца у неживотном него у животно осигурању.

Што се тиче нефинансијског сектора највећи ризик од прања новца јесте у делатности некретнина и то нарочито ако се узме у обзир да се у Србији бројна физичка лица појављују као инвеститори, а затим као продавци новосаграђених некретнина. На овај начин се врши прикривање нелегалног порекла новца, а и повећан је ризик од прања новца зато што се плаћање грађевинског материјала може обављати у готовини.

У Републици Србији је на снази Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма у оквиру којег су прописане обавезе обвезника у циљу спречавања ових појава. Овај Закон одређује обвезнике и прописује радње и мере које они предузимају, утврђујући њихове задатке и обавезе у циљу спречавања прања новца.

У Републици Србији поступци спречавања прања новца представљају још увек релативно нову област. Решавање проблема прања новца захтева ангажовање многих институција и појединаца. Ипак, највећи допринос решавању овог проблема представљало би унапређење свести о овоме, што подразумева стручно оспособљавање и усавршавање уз информисање о могућностима против прања новца и организованог криминала. Уз обуку и усавршавање које би требало да буде константно и институционализовано, неопходно је да сваки актер који је део ланца у прању новца и финансирања тероризма буде укључен у овај систем и уради свој задатак.

Новац, односно финансијска подршка представља покретачку снагу сваке терористичке организације јер оне не могу да функционишу без средстава. Стога се

може закључити да оне морају да осмисле изворе финансирања како би обезбедиле средства за извођење терористичких акција. При томе не треба занемарити ни утицај који на развој тероризма има феномен прања новца. На основу искуства потврђеног у пракси може се закључити да прање новца има пресудан значај на све облике организованог криминала, нарочито транснационалног, па и на терористичко деловање. Чињеница је да тероризам данас представља изразито негативну друштвену појаву која је препознатљива кроз деловање терористичких организација.

Иако је данас у научној теорији присутан велики број студија о феноменима као што су организовани криминал и тероризам, нема прецизнијих компаративних анализа које би повезале ова два феномена у области финансирања, а да то нису извештаји базирани на обавештајним подацима које потврђују илегалну трговину дрогом, као један од главних извора финансирања тероризма. Терористичке организације широм света, а нарочито у Латинској Америци и на Блиском истоку користе трговину дрогом ради стицања додатних финансијских извора за финансирање својих активности. Овај феномен преклапања трговине дрогом и тероризма познат је као нарко-тероризам. Класификација тероризма се може извршити на основу различитих принципа и критеријума. Сумирајући бројне класификације и комплексност феномена аутор је уочио одређене карактеристике у зависности од врсте тероризма. У том смислу закључује да се самоубилачки напади примењују зато што је то јединствена и јефтина акција – не захтева мисију спасавања извршиоца, повећава вероватноћу великог броја жртава и великих разарања, бомбаш може прецизно да бира време, место и околности напада, нема опасности да ће ангажовани терористи одати важне информације јер је њихова смрт извесна, напад има веома велик утицај на јавно мњење и медије и подразумева преовлађујући осећај беспомоћности.

Нуклеарни тероризам је активност која се спроводи помоћу високе технологије. Све до пред крај 20. века сматрало се да је то мало вероватна активност јер су се радиоактивни материјали добро чували, скупи су и опасни, те их је некада било теже набавити, стручно руковати и држати у тајности. Међутим,

на почетку 21. века ситуација се у том смислу у потпуности променила. Стога је оправдан страх од нуклеарног оружја и његове могуће примене од стране терористичких група. Иако не постоје поуздана сазнања о томе да ли терористи имају нуклеарно оружје, страх је присутан, а основни мотив терориста почива на чињеници да све евентуалне терористичке акције које се могу повезати са појмовима радиоактивни материјал и нуклеарно оружје аутоматски производе страх код људи. Слична реакција људи је и када је у питању биотероризам. Наиме, биолошко оружје изазива велики страх с обзиром на то да се веома брзо развија и шири, а нарочито у овој ери напретка науке и технологије. Биолошко оружје може да изазове деструктивност широких размера. Неопходно је познавање феномена биотероризма и последица које оно може да произведе, ради адекватног реаговања. И биолошко и хемијско оружје спадају у ред најдеструктивнијих оружја за масовно уништавање, о чему сведоче и последице након њихове употребе. Посматрано са историјског аспекта ова оружја су одувек сматрана непоштеним и нефер средствима за вођење борбе и као таква су забрањивана. Ипак, и поред свих забрана терористичке групе су веома заинтересоване за њих и константно проналазе начин да их набаве. С обзиром на чињеницу да се и хемијско и биолошко оружје константно развијају и унапређују, повећава се и њихов разорни потенцијал. Стога се закључује да би употреба овог оружја могла у великој мери да угрози националну безбедност како једне државе, тако и читавог света.

Као релевантни, у раду су издвојени и левичарски и десничарски тероризам. Ове врсте тероризма су идеолошки мотивисани и своју пуну експанзију су имали 60-их и 70-их година двадесетог века. Левичарски терористи су били за брзе и радикалне промене у друштву, а при томе су сматрали да је неопходно и оружје, односно примена силе. Овај покрет се борио против неједнакости у друштву, рата у Вијетнаму, експлоатације и доминације над земљама „трећег света“. Њихов циљ је био изазивање страха у одређеној класи или у редовима припадника режима. Ова врста тероризма је ослабила, али није нестала него се и даље појављује у новим облицима и формама. Поједини аналитичари чак тврде да је повезан са најновијим таласом исламистичког тероризма. Одлика левичарског тероризма јесте усмереност на поједине личности, за разлику од десничарског тероризма који тежи за што

већим разарањима и неселективношћу приликом одабира жртава. Поред тога, десничарски терористи су увек имали подршку из државних кругова. Карактеристично за ову врсту тероризма јесте уздигнутост неке идеологије изнад свега осталог, те се појава дихадизма може третирати као појава екстремне муслиманске деснице. Сходно наведеном може се закључити да наведени облици тероризма још увек постоје и представљају потенцијалну претњу. Међутим, много већу претњу представља сајбер тероризам јер су савремене терористичке организације прихватиле предности које са собом доноси интернет, што им умногоме олакшава комуникацију, а истовремено им служи за развијање и јачање мотивације, за планирање, истраживање, финансирање, обуку и нападе на информационе системе. Сајбер тероризам постаје све присутнији облик терористичких активности, а истовремено идеалан за обављање илегалних активности зато што постоје ограничене могућности за непосредно надгледање, контролу и откривање.

Терористичке организације се данас финансирају на различите начине. При томе користе широк спектар различитих метода легалног и нелегалног пословања. Финансирање тероризма јесте подручје које се тешко открива и прати. Један од разлога за то јесте чврста веза са организованим криминалитетом, која се манифестује кроз разне облике у циљу стицања финансијских средстава за успешно извођење терористичких напада.

Финансирање тероризма подразумева прикупљање и дистрибуцију средстава са циљем и намером да се исте искористе за спровођење терористичких аката и за финансирање активности терористичких организација. Појам финансирања тероризма у најширем смислу обухвата употребу финансијских средстава у сврху насиља ради остваривања политичких циљева. За разлику од прања новца којем увек претходи одређена незаконита радња, тероризам може да буде финансиран и из прихода легалних активности, што у великој мери отежава откривање финансирања тероризма. Поред тога методе деловања терориста константно се осавремењују уз помоћ врхунске обучености и опремљености терориста најсавременијом технологијом. Данас је у свету присутан велик број

терористичких организација које са својих националистичких, верских и идеолошких позиција настоје да насилним путем остваре циљеве које су поставили. Оно што је заједничко за све терористичке организације јесте потреба да се укаже на оправданост циљева и неопходност коришћења тероризма као јединог могућег начина борбе.

Терористичке организације јесу група терориста чија структура и масовност зависи од величине њихових циљева и доминантне терористичке тактике. Веће организације су хијерархијски организоване групе, сложеније структуре и изражених механизма управљања организацијом. Оне су континуирано финансиране и изводе сложеније облике терористичких акција.

На основу досадашње праксе долази се до закључка су да тактике, средства и методе које ће терористичке групе применити у нападу, за државни систем и даље непознати. С друге стране, иако информације које су доступне јавности и службама безбедности не откривају суштину, комбиновањем сазнања обавештајних и других стручних служби са начином и врстом изведене терористичке акције добија се приближна представа о стратегији савременог тероризма. На међународном плану значајан преокрет у борби против тероризма свакако представљају догађаји, тј. терористички напади који су се одиграли 11. септембра 2001. године у САД. Може се рећи да су се тада и на нормативном пољу интензивирали напори ради сузбијања терористичких активности.

У циљу супротстављања и спречавања тероризма неопходно је добро познавати основне факторе који доводе до његовог настанка како би се одабрао најадекватнији и најефикаснији механизам за његово сузбијање. При томе држава мора бити енергична, али и пажљива како не би изазвала контраефекат.

Најзад, на основу резултата спроведеног истраживања можемо закључити да у нашим банкама, постоји добар систем за спречавање прања новца и финансирања тероризма. Дакле, присутни су сви механизми који су неопходни и који су прихваћени у европским државама а тичу се превенције прања новца у банкарском сектору. Наше банке раде и на едукацији запослених, као и на прибављању опреме, односно посебних програма који омогућавају лакше праћење самих клијената а

самим тим и прања новца. Такође, присутно је и апсолутно поштовање одредби Закона о спречавању прања новца и финансирању тероризма као и смерница које се односе на спречавање прања новца у банкарском сектору.

ЛИТЕРАТУРА

1. Atran, S., (2006). The moral logic and growth of suicide terrorism, *Washington Quarterly*, vol. 29, no. 2, pp. 127–147
2. Barkey, H. J., Fuller, G. E., (1997). Turkey's Kurdish question: Critical turning points and missed opportunities, *The Middle East Journal*, vol. 51, no. 1, pp. 59–79.
3. Batlić, A., Dobovšek, B., (2012). Narco-terrorism – real threat of political myth, u: *Terorizam kao globalna pretnja*, ur. Bjelajac, Ž., Zirojević-Fatić, M., Pravni fakultet za privredu i pravosuđe, Novi Sad; Centar za bezbednosne studije, Beograd, str. 369–388
4. Beare, M. E., Schneider, S., (2007). *Money Laundering in Canada: Chasing Dirty Money and Dangerous Dollars*, University of Toronto Press, Toronto
5. Bevelacqua, A., (2005). *Hazardous Materials: Chemistry*, Delmar Cengage Learning, New York
6. Bolz, F., Dudonis, K., Shulz, D., (2002). *The Counterterrorism Handbook Tactics, Procedures and Techniques*, CRS Press, London
7. Bowman, S., (2007). *Weapons of Mass Destruction; the Terrorist Threat*, CRS Report for Congress
8. Buckhoff, T., (2008). *Forensic Audit vs Financial Statement Audits in Current Accounts*, editor Jamie P. Etzbach, Atlanta Financial Center, North Tower
9. Burke, R., (1997). *Hazardous Materials Chemistry for Emergency Responders*, CRC/Lewis Publishers
10. Byman, D., (2008). *The Changing Nature of State Sponsorship of Terrorism*, the Saban center for Middle East Policy at the Brookings Institution, Washington
11. Cakir, R., (2002). *An unholy alliance: case studies in narco-terrorism*, doctoral dissertation, University of North Texas, p. 96, Препозеро са:

- <https://scholar.google.com/scholar?hl=sr&q=Cahir+Reha+%282002%29.+An+un+holy+alliance%3A+case+studies&btnG> (18.08.2017)
12. Debra, S., (2002). Scene of the Cybercrime: Computer Forensics Handbook, Syngress Publishing Inc. Rockland
  13. Financial Action Task Force, (2004). Financial Action Task Force on Money Laundering, Report on Money Laundering Typologies 2003–2004, FAFT: Paris
  14. Financial Action Task Force, Report on Money Laundering Typologies for 2000–2001, Paris
  15. Goltz, T., (1999). Ankara Dispatch: Just How Authentic Was Abdullah Ocalan’s Claim to Represent the Dispossessed of Turkey?, The New Republic, March, 15, pp. 14–16
  16. Harte, L. A., (2005). Taxonomy of Terrorism, in: Philosophy 9/11: Thinking about the war on terrorism, Shanahan, T. (ed.), Open Court, Chicago, pp. 23–50
  17. Hiterseer, K., (2001). The Wolfsberg anti-money laundering principles, Journal of Money Laundering Control, vol. 5., no. 1, pp. 25–41
  18. IFAC: Discussion Paper on Anti-Money Laundering – International Federation of Accountants, (2002). New York
  19. Intelligence and Terrorism Information Center at The Center for Special Studies, The Involvement of Women in Suicide Bombing Attacks (2004). Special Information Bulletin
  20. International Association of Insurance Supervisors., (2004). Guidance Paper on Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, IAIS: Amman
  21. Knobler, S., Mahmoud, A., Pray, L., (2002). Biological Threats and Terrorism, Assessing the Science and Response Capabilities, National Academy Press, Washington

22. Kohlmann, E. F., (2006). The role of Islamic charities in international terrorist recruitment and financing (No. 2006: 7). DIIS working paper
23. Lequer, W., (1999). The New Terrorism, Oxford University Press, New York
24. Masciandaro, D., (2004). Global Financial Crime, Terrorism, Money Laundering and Offshore Centres, Asgate, Aldershot
25. Mauer, M. S., (2009). WMD Terrorism; Science and Policy Choices, Mit Press, London
26. Oberst, R. C., (1988). Sri Lanka's Tamil Tigers (Liberation Tigers of Tamil Eelam), Conflict, vol. 8, no. 2–3, pp. 185–202
27. Odeh, I. A., (2010). Anti-money laundering and combating terrorist financing for financial institutions. Dorrance Publishing, Pittsburg
28. Pettiford, L., Harding, D., (2005). Terorizam: novi svjetski rat, Mozaik knjiga, Zagreb
29. Raufier, X., Chouet, A., Didier, A., Labeviere, R., (2007). Atlas de l'Islam radical, CNRS Editions, Paris
30. Robertson, J. C., Lowers, T. J., (2002). Auditing and Assurance Services, McGraw-Hill, Irwin
31. Ronczkowski, M., (2007). Terrorism and organized hate crime: intelligence gathering, analysis, and investigations, Taylor & Francis Group, New York
32. Stevens, L., (2005). Power – A Radical Vies, Palgrave Macmilan, London
33. Stohl, M., (2005). Expected Utility and State Terrorism, in: Root Causes of Terorrism - Myths, Reality and Ways Forward, ed. Tore Bjorge, Routledge
34. The Kurds – A Contemporary Overview, (1992). Kreyenbroek, P., G., Sperl, S. (eds.), Routledges/SOAS Politics and Culture in the Middle East Series Routledge, London and New York

35. UniCredit банка отворила експозитуру за приватно банкарство, Преузето са: <http://www.ekapija.com/news/153071/unicredit-banka-otvorila-ekspozituru-za-privatno-bankarstvo> (25.07.2017)
36. Weisman, M. F., (2014). Money laundering legislation, regulation and enforcement, American Bar Association, Chicago
37. Wijesekera, D., (1996). The Cult of Suicide and the Liberation Tigers of Tamil Eelam, Low Intensity Conflict and Law Enforcement, no. 5, pp. 18–28
38. Алексић, Ж., Шкулић, М., (2009). Криминалистика, Правни факултет, Службени гласник, Београд
39. Алексић, С., Биочанин, Р., (2010). Генетички инжењеринг у вођењу биолошког рата и мере безбедности у националним оквирима, у: Ризици и еко-безбедност у постмодерном амбијенту, ур. Биочанин, Р., Државни универзитет, Нови Пазар, стр. 279–290
40. Амићић, Г., Ћулум, Д., (2013). Кријумчарење и илегално уношење нуклеарног материјала и радиоактивног отпада као облик угрожавања еколошке безбедности, Безбједност – полиција – грађани, вол. 9, бр. 3–4 стр. 141–152
41. Антић, Б., (2017). Тајна оружја за измену генетских особина, воље, интелекта, угуцај на природне појаве, Преузето са: <http://www.carsa.rs/bosko-antic-tajna-oruzja-za-izmenu-genskih-osobina-volje-intelekta-uticaj-na-prirodne-pojava/> (28.08.2017)
42. Бајагић, М., (2001). Специјални извештај – Ал Каида (Al Qaeda, Al-Qa'ida). Безбедност, Београд, вол. 43, бр. 6, стр. 799–814
43. Бајагић, М., (2011), Самоубилачки тероризам – савршено терористичко оружје, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амићић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 203–220

44. Балтић, А., Добовшек, Б., (2012). Кријумчарење дрога и нарко-тероризам, у: Организовани криминалитет – изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 165–184
45. Бандић, Д., (1997). Царство земаљско и царство небеско, Библиотека XX век, Београд
46. Бановић, Б., (2002). Обезбеђење доказа у криминалистичкој обради кривичних дела привредног криминалитета, Виша школа унутрашњих послова, Београд
47. Бановић, Б., (2009). Нормативни оквир Европске уније за борбу против тероризма, Ревивија за безбедност, вол. 3, бр. 9, стр. 48–57.
48. Бериша, Х., (2013). Зачетак и развој злоупотребе и илегалног промета дроге на Косову и Метохији, Баштина, св. 34, стр. 301–331
49. Бецић, Г., (2012). Сепаратизам – упориште албанског екстремизма, Војно дело, вол. 64, бр. 3, стр. 148–156
50. Бингулац, Н., Драгојловић, Ј., (2016). Contemporary security challenges in european countries viewed from the aspects of terrorism and religious extremism”, Thematic conference proceedings of international significance, International scientific conference “Archibald Reiss days”, Криминалистичко полицијска академија, Београд, стр. 406-417.
51. Бирташевић, Б., (1989). Биолошко оружје и заштита, у: Војна епидемиологија, ур. Бирташевић, Б., *et al.*, Војноиздавачки и новинарски центар, Београд, стр. 387–419
52. Бјелајац, Ж., (2008). Организовани криминал во Србија, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, ДТА, Београд
53. Бјелајац, Ж., Матијашевић, Ј., Марковић, М., (2012). Утицај верског фанатизма на експанзију тероризма, у: Тероризам као глобална претња, ур.

- Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 124–143
54. Бјелајац, Ж., Тепавац, Р., Дашић, Д., (2012). Извори и начини финансирања међународног тероризма, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 233–253
55. Бјелајац, Ж., Јовановић, М., (2012). Специфичности феномена прања новца, Мегатренд ревија, вол. 9, бр. 3, стр. 83-99
56. Бјелајац, Ж., (2013). Организовани криминалитет – империја зла, Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Нови Сад.
57. Бјелајац, Ж., (2016). Исламска држава: између мита и стварности, Међународни проблеми, вол. 68, бр. 1, стр. 54-71.
58. Бодрожич, И., (2015). Проблемска питања дефинисања тероризма, Безбедност, вол. 57, бр. 3, стр. 158-178.
59. Бодрожич, И., (2016). Тероризам као кривично дело у документима међународних организација, Наука, безбедност, полиција, вол. 21, бр. 1, стр. 203-217.
60. Божић, Д., Тодоровић, Т., (2009). Берзанско пословање ефектима са посебним освртом на трговање и актуелности Београдске берзе, Школа бизниса, бр. 4., стр. 80–92
61. Бојић, И., Вукадинов, Ј., Минић, С., (2007). Болести изазване вирусима и токсинима у биолошком рату и биотероризму, Медицински преглед, вол. 60, бр. 5–6, стр. 295–298
62. Бокан, С., (2003). Тероризам и биолошко и токсинско оружје, Архив за хигијену рада и токсикологију, вол. 54, бр. 1, стр. 29– 43
63. Бошковић, М., (1988). Организовани криминалитет, Полицијска академија, Београд.

64. Бошковић, М., (2002). Социјална патологија, Правни факултет Универзитета у Новом Саду, Нови Сад.
65. Бошковић, М., (2015). Криминолошки лексикон, 2. измењено и допуњено издање, Матица Српска, Нови Сад.
66. Бошковић, М., Скакавац, З., (2009). Ораганизовани криминалитет - карактеристике и појавни облици, Унија факултета Југоисточне Европе, Факултет за правне и пословне студије, Нови Сад.
67. Бошковић, М., Бошковић, А., (2011). Корупција – прање новца – финансирање тероризма – криминалистички – криминолошки – кривичноправни аспекти, Факултет за безбједност и заштиту, Бања Лука
68. Бошковић, Г., (2004). Начини прања новца у банкарском пословању, Безбедност, вол. 46, бр. 2, стр. 277–288
69. Бошковић, Г., (2005). Прање новца, БеоСинг, Београд
70. Бошковић, Г., (2012). Рачуноводство у финансијским истрагама организованог криминала, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 239–252
71. Вајт, Р., Ц., (2004). Тероризам, Alehandria Press, Београд
72. Весић, Д., (2008). Економска и политичка компонента корупције и прања новца, Међународни проблеми, вол. 60, бр. 4, стр. 481–501
73. Виншалек Стипић, В., Блажевић, Л., (2011). Управљање примјеном приступа темељеног на процени ризика пословања и ризика од прања новца, Практични менаџмент: стручни часопис за теорију и праксу менаџмента, вол. 2, бр. 2, стр. 73–79
74. Водинелић, В., (1992). Криминалитет са мрежном структуром и организовани криминалитет профита, Безбедност, вол. 34, бр.1, стр. 13-27

75. Вуколић, Б., (2009). Инвестирање на тржишту капитала као метода прања новца, Ревивија за безбедност, вол. 3, бр. 5, стр. 26–32
76. Вулетић, Д., (2006). Угрожавање безбедности Републике Србије сајбер тероризмо, Безбедност, вол. 48, бр. 6, стр. 951–958
77. Вучковић, Б., (2012). Сајбер тероризам, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 309–319
78. Вучковић, Б., Вучковић, В., (2012). Појам, карактеристике и облици испољавања прања новца, у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе у Новом Саду, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 270–283.
79. Гаћиновић, Р., (1988). Савремени тероризам, Графомарк, Београд
80. Гаћиновић, Р., (2005). Тероризам, Драслар, Београд
81. Гаћиновић, Р., (2010). Тероризам у политичкој и правној теорији, Евро-Гиунти, Београд
82. Гаћиновић, Р., (2011). Тероризам у политичкој и правној теорији – 2. измењено и допуњено издање, Медија центар „Одбрана“, Београд.
83. Гаћиновић, Р., (2012). Еколошки тероризам, у: Заштита и управљање животном средином – зборник радова, Универзитет Синергија, Бијељина, стр. 254–264
84. Гаћиновић, Р., (2012). Облици савременог тероризма. НБП. вол. 17, бр. 1, стр. 1–17
85. Гјуровски, М., Павловић, Г., (2012). Суштина тероризма и познате терористичке организације. у: Организовани криминалитет: изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 457–477

86. Годишњи Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за 2011. годину, Преузето са: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/967_izvestaj-o-radu-2011-cir.pdf (10.08.2017)
87. Грујић Калан, М., (2014). Форензичка ревизија насупрот традиционалној екстерној ревизији, Proceedings of the Faculty of Economics in East Sarajevo, бр. 8, стр. 281–294
88. Дабић, С., (1990). Хартије од вредности и њихово тржиште, Научна књига Београд
89. Деренчиновић, Д., (2005). Огледи о тероризму и антитероризму, Правни факултет, Загреб
90. Драгојловић, Ј., (2015). Спречавање прања новца у ери глобализације, Култура полиса, вол. 12, бр. посебно издање, стр. 141-150
91. Драгојловић, Ј., (2017). Верски тероризам - главни фактор угрожавања безбедности у Европи, Култура полиса, вол. 14, бр. посебно издање 1, стр. 45-55
92. Дрешнер, Р. К., (2008). Утицај Треће директиве Европске уније о прању новца на осигурање, Ревизија за право осигурања, вол. 7, бр. 4 стр. 83–85
93. Дрешнер, Р. К., (2009). Сузбијање прања новца и преваре у фокусу осигуравајућих друштава, у: Интеграција (Права) осигурања Србије у европски (ЕУ) систем осигурања, Удружење за право осигурања Србије, Београд, стр. 86–94
94. Ђорђевић, Д., Почуча, М., Војнић, С., (2012). Организација Ал Каида и њен утицај на породицу и друштво у регионима деловања, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 172–191
95. Ђорђевић, И., Ивковић, Н., (2016). Тероризам као негација демократије и напад на уставно уређење, Безбедност, вол. 58, бр. 1, стр. 67-82

96. Ђурђевић, Д., Љутић, И., (2015). Корпоративна одговорност и превенција прања новца, Економија теорија и пракса, вол. 8, бр. 4, стр. 1-10
97. Ђурић, С. С., (2011). Безбедносна архитектура и проблеми послератног Косова и Метохије као изазови регионалној безбедности, НБП, вол. 16, бр. 2, стр. 133–148
98. Ејдус, Ф., Савковић, М., (2010). преузето са: http://www.bezbednost.org/upload/document/renik_evropske_bezbednosti.pdf (20.07.2017.)
99. Зиројевић, М., (2008). Тероризам као неконвенционална претња безбедности, Међународни проблеми, вол. 60, бр. 2-3, стр. 345-367.
100. Зиројевић Фатић, М., (2014). Тероризам – међународни поглед, Институт за међународну политику и привреду, Београд
101. Зиројевић, М., (2008). Употреба нових информатичких комуникационих медија у сврхе тероризма, Ревизија за безбедност, вол. 2, бр. 11, стр. 5–22
102. Зиројевић, М., Ђукановић, Д., Гајић, Д., (2012). Традиционална схватања о криминалу, организованом криминалу и транснационалном организованом криминалу у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 19-34.
103. Игњатовић, Ђ., (1998). Организовани криминалитет, други део, Полицијска академија, Београд.
104. Извештај о раду Управе за спречавање прања новца за период од 1.1.2016. до 31.12.2016. године, Преузето са: http://www.apml.gov.rs/REPOSITORY/1788_godisnji-izvestaj-za-2016.pdf (10.08.2017)
105. Илијаш, Б., (2006). Напори међународне заједнице у спрјечавању нуклеарног тероризма, Архив за хигијену рада и токсикологију, вол. 57, бр. 2, стр. 195–199

106. Јазић, А., (2010). Терористичка пропаганда и улога медија, Међународни проблеми, вол. 62, бр. 1., стр. 113-135
107. Јанковец, И., Мићовић, М., (2006). Привредно право, Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац
108. Јовић, Р., Савић, А., (2004). Биотероризам, биолошки рат, биолошко оружје, Институт за политичке студије, Београд
109. Јоксић, И., Дукић Мијатовић, М., (2012). Осврт на терористичке организације и модалитети њиховог финансирања, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 254–272
110. Јоксић И., Божовић В., (2012). Организовани криминалитет као глобална претња, у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад, Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 35-52
111. Јонев, К., (2016). Сајбер тероризам и употреба сајбер простора у терористичке сврхе, Безбедност, бр. 2, стр. 206–222
112. Југовић, А., Бркић, М., (2013). Супкултурна обележја организованог криминала, у: Супротстављање организованом криминалу, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 69–82
113. Коларић, Д., (2013). Нова концепција кривичних дела тероризма у Кривичном законнику Републике Србије, Crimen, вол. 4, бр. 1, стр. 49-71
114. Кешетовић, Ж., (2008). Интернет као оруђе терориста, Ревизија за безбедност, вол. 2, бр. 4, стр. 37–41
115. Крстић, З., (2014). Суицидни бомбашки напади исламистичких терористичких организација, Војно дело, вол. 66, бр. 2, стр. 288–300

116. Крстић, М. М., (2017). Тенденција употребе хемијског, биолошког, радиолошког и нуклеарног оружја у терористичке, Војнотехнички гласник, вол. 65, бр. 2, стр. 481–498.
117. Крстић, М., (2016). Психолошка димензија самоубилачког тероризма, Теме, вол. 40, бр. 2, стр. 509–524
118. Крстић, М., (2016). Тероризам у сајберпростору, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, вол. 35, бр. 2, стр. 93–108
119. Крстић, М., (2015). Мотиви терористичког деловања, Специјална едукација и рехабилитација, вол. 14, бр. 4, стр. 519–542.
120. Кулић, М., (2001). Прање новца, у: Привредни криминал и корупција, Институт за социолошка и криминолошка истраживања, Београд, 180–191.
121. Лабудовић Станковић, Ј., (2013). Прање новца са освртом на осигурање. Европска ревија за право осигурања, вол. 12, бр. 3, стр. 54–65
122. Лабудовић Станковић, Ј., (2014). Прање новца коришћењем хартија од вредности, у: Услужни послови, ур. Мићовић, М., Правни факултет Универзитета, Институт за правне и друштвене науке, Крагујевац, стр. 985–997
123. Лалић, В., (2004). Уступи нарко-терору, Преузето са: http://www.novosti.rs/dodatni_sadržaj/clanci.119.html:276492-Ustupci-narko-teroru (20.08.2017).
124. Леви, Р., Пајовић, С. С., (2002). Међународни тероризам и Латинска Америка, Међународни проблеми, вол. 54, бр. 1–2, стр. 73–98
125. Ловриновић, И., (2015). Глобалне финансије, Ацент, д.о.о., Загреб
126. Лукић, Т., (2008). Припејд картице – нови инструменти за прање новца, Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, вол. 43, бр. 3, стр. 289–305

127. Лукић, Т., (2009). Прање новца и финансирање тероризма – на нивоу Европске уније. Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, вол. 43, бр. 3, стр. 195–218
128. Марић, С., (2012). Тероризам као глобални проблем, Медианали – зnanствени часопис за медије, новинарство, масовно комуницирање, односе с јавностима и културу друштва, вол. 6, бр. 11, стр. 87–102
129. Масњак, Б., Кесељ, Ж., (1998) Мјере и радње за спречавање прања новца, Рачуноводство и финансије, вол. 10, бр. 2, стр. 3-15
130. Међународни стандарди и саопштења ревизије – циљ и општи принципи ревизије финансијских извештаја, (2005). Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд
131. Мијалковић, М., (2005). Одговор тероризму, Београд, ФЦО
132. Мијалковић, С., (2008). Дихотомија организованог криминала и тероризма из угла националне безбедности, Ревија за безбедност, вол. 2, бр. 12, стр. 39-45
133. Мијалковић, С., (2011). Национална безбедност, Криминалистичко-полицијска академија, Београд
134. Мијалковић, С., (2012). Карактеристике и доминантна обележја савременог организованог криминалитета у: Организовани криминалитет изазов XXI века, ур. Бјелајац Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 53-78
135. Мијалковић, С., Бановић, Б., (2012). Обавештајно-безбедносно деловање терористичких група и организација, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 69–86
136. Мијалковић, С., Бошковић, Г., Никач, Ж., (2011). Међународно правни напори у спречавању финансирања тероризма 'прљавим новцем'. Страни правни живот, бр. 1, стр. 109–128

137. Мијалковски, М., (2004). Анализа и процена терористичке претње, Безбедност, вол. 46, бр. 4, стр. 509–521
138. Милић, Д., (2010). Биотероризам и употреба биолошког оружја, Ревиија за безбедност, вол. 4, бр. 2., стр. 103–116
139. Милић, С., (2011). Савремени стандарди борбе против тероризма у Црној Гори, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амиџић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 569–579
140. Миловановић, М., (2011). Радна група за финансијску акцију (ФАФТ), Ревиија за безбедност, вол. 5, бр. 4, стр. 331–344
141. Милојевић, С., (2009). Нуклеарни тероризам, Безбедност, вол. 51, бр. 3, стр. 46–66
142. Милошевић, М., (2009). Терористи: жртве и злочинци: фактори криминалне мотивације, Факултет безбедности, Београд
143. Милошевић, М., (2012). Обавеза рачуновођа у вези са спречавањем прања новца и финансирањем тероризма, Рачуноводство, вол. 56, бр. 7–8, стр. 29–39
144. Милошевић, Н., Милојевић, С., (2001). Основи методологије безбедносних наука, Полицијска академија, Београд
145. Миљковић, С., (2009). Деловање наркомафије, Ревиија за безбедност, вол. 3, бр. 4, стр. 36–43
146. Младеновић, Д. Д., Јовановић, Д. М., Дракулић, М. С., (2012). Дефинисање сајбер ратовања, Војнотехнички гласник, вол. 60, бр. 2, стр. 84–117
147. Мрвић-Петровић, Н., (2004). Тешкоће одређивања појма организованог криминалитета, Темида, вол. 7, бр. 1, стр. 3-10
148. Пантелић, Ј., (2013). Национална процена ризика од прања новца у Републици Србији, Савет Европе, Канцеларија у Београду, Београд

149. Пантић, Д., (1998). Употреба *offshore* јурисдикција у међународном бизнису, Берза, бр. 5–6 стр. 127–134
150. Парезановић, М., (2012). Политички преврат и тероризам, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 17–37
151. Пашански, М., (1987). Савремене камиказе, НИРО књижевне новине, Београд
152. Певац, Д., (2010). Сигурност на интернету, Висока школа струковних студија за информационе технологије, Београд
153. Педић, З., (2010). Нефинансијски сектор и самосталне професије у контексту спречавања прања новца, Зборник правног факултета у Риједи, вол. 31, бр. 1, стр. 617–642
154. Пена, У., (2011). Мере сузбијања тероризма – унутрашњи ниво и међународни стандарди, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива, ур. Шикман, М., Амићић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 189–202
155. Перешин, А., (2010). Државни тероризам: борба за слободу или тешки злочин?, Политичке анализе, вол. 1, бр. 3, стр. 569–579
156. Перовић, М., Костић, А., (2015). Сајбер криминал и проблем, Медијски дијалози, вол. 8, бр. 21, стр. 517–529
157. Петковић, М. В., (2009). Тероризам – рат у континуитету, Војно дело, вол. 61, бр. 4, стр. 248–275
158. Петрас, Ц., Прљав новац у темељу раста Сједињених Америчких Држава, Преузето са: <http://www.globalresearch.ca/prljav-novac-u-temelju-rasta-imperije-sjedinjenih-ameri-269-kih-dr-ava/12569> (25.07.2017)
159. Петровић, Д., (1996) Организовање злочиначких удружења, Српско удружење за кривично право, Београд

160. Петровић, Д., (2007). Модерни концепт тероризма – кривичноправни аспект, Правни факултет, Крагујевац
161. Петровић, Д., (2010). О проучавању савремених форми привредног криминалитета – прање новца, Страни правни живот, бр. 3, стр. 161–182.
162. Петровић, С., (2004). Компјутерски криминал, Војноиздавачки завод, Београд
163. Поповић, М., (2011). Начини финансирања албанског тероризма на Косову и Метохији, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., Субошић, Д., Вукашиновић-Радочић, З., Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 293–304
164. Поповић, М., (2012). Савремени „државно-спонзорисани“ тероризам, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Мијалковић, С., *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 321–333
165. Премец, С., (2002). Тероризам против демократије – одговор либералн државе, Загреб
166. Продовић, Т., (2013). Биотероризам глобална опасност микрометарских размера, Култура полиса, вол. 10, бр. 21, стр. 47–63
167. Радосављевић, В., Стојковић, К., Анђелковић, Р., Андрејевић, М., (2010). Агротероризам као актуелни изазов, Војносанитетски преглед, вол. 67, бр. 11, стр. 933–940
168. Републички завод за статистику, преузето са: <http://www.stat.gov.rs> (22.7.2017.).
169. Ристановић, Е., (2016). Медицински и безбедносни изазови 21. века – биотероризам, АБЦ – часопис ургентне медицине, вол. 16, бр. 1, стр. 8–19
170. Ромић, М., (2011). Тероризам и инструментализација масовних медија, у: Супротстављање тероризму – међународни стандарди и правна регулатива,

- ур. Шикман, М., Амиџић, Г., Висока школа унутрашњих послова, Бања Лука, стр. 371–382
171. Роуз, П., Хаџинс, С. Ц., (2015). Управљање банкама и финансијске услуге, Мате, Загреб
172. Руџић, С. З., (2016). Хемијски тероризам, Војно дело, вол. 68, бр. 2, стр. 290–303.
173. Сандић, К., (2012). Феномен финансирања тероризма путем прања новца и успостављање делотворног система контрамера, Војно дело, вол. 64, бр. 1, стр. 380-400.
174. Седам највећих напада терориста у историји СФРЈ: бомбе, отмице авиона и атентати у Југославији, Преузето са: <http://www.kurir.rs/vesti/drustvo/1692566/7-najvecih-napada-terorista-u-istoriji-jugoslavije> (25.08.2017)
175. Сибиновић, Д. Ђ., (2010). Професија адвокат, Принтмедија, Београд
176. Симеуновић, Д., (2002). Међународни тероризам, Београдски форум за свет равноправних, Београд.
177. Симеуновић, Д., (2009). Тероризам, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд
178. Симеуновић, Д., (2012). Етно-сепаритички тероризам у Западној Европи – ИРА и ЕТА, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 87–103
179. Симеуновић, Д., (2012). Тероризам и глобализација, у: Организовани криминалитет – изазов XXI века, ур. Бјелајац, Ж. Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 423–439
180. Словић, Д., (2007). Основи рачуноводства, Финекс, Београд

181. Спалевић, Ж., Врховшек, М., Јовановић, М., (2012). Рачунарске мреже као логистичка подршка терористичких и криминалних организација, у: Тероризам као глобална претња, ур. Бјелајац, Ж., Зиројевић-Фатић, М., Правни факултет за привреду и правосуђе, Нови Сад; Центар за безбедносне студије, Београд, стр. 298–308
182. Спасић, С., Шаркић, Н., Сибиновић, Ђ., (2011). Правосудне професије, ЈП Службени гласник, Београд
183. Србљановић, Р., *et al.*, (2011). Типологије прања новца у Републици Србији, Мисија ОЕБС у Србији, Министарство финансија, Управа за спречавање прања новца, Београд
184. Стајић, Љ., (2011). Основи система безбедности – са основама истраживања безбедносних појава, Правни факултет, Центар за издавачку делатност, Нови Сад
185. Стакић, Б., Бараћ С., (2010). Међународне финансије, Универзитет Сингидунум, Београд
186. Станковић, В. А., Стојаковић, Г. Г., (2014). Тероризам у ваздушном простору, Војно дело, вол. 66, бр. 2, стр. 301–319
187. Станковић, Н., (2014). Тероризам и финансирање тероризма, Европски универзитет Брчко, Брчко
188. Стевановић, О. М., (2015). Ефекти албанског тероризма на Косову и Метохији, Зборник радова Филозофског факултета у Приштини, вол. 45, бр. 1, стр. 143–166
189. Станојевић, З., (1990). Организоване форме криминалитета, Безбеднос, вол. 32, бр. 5, стр. 54-69
190. Стојановић, З., Делић, Н., (2015). Кривично право – посебни део, Правна књига, Београд
191. Стојановић, З., (2012). Коментар кривичног законика, ЈП Службени гласник, Београд,

192. Јовашевић, Д., (2014). Кривично право – посебни део, Досије студио, Београд.
193. Стојановић, Ђ., Ристановић, Е., (2010). Трка за временом – однос биолошког оружја и међународне безбедности, Политичка ревија, бр. 2, стр. 335–364
194. Субић, В., (2008). Тржиште новца и тржиште капитала, Школа бизниса, бр. 2, стр. 42–48
195. Тањевић, Н., Квргић, Г., (2012). Облици, трендови и технике прања новца, НБП, вол 17, бр. 3, стр. 61–73
196. Тарнер, Џ., (2014). Спечаване прања новца – спречавање, откривање и истраживање финансијских криминалних радњи, Савез рачуновођа и ревизора Србије, Београд
197. Теофиловић, Т., Теофиловић, Н., (2015). Тероризам као облик угрожавања безбедности, Зборник радова, бр. 1, стр. 234–254
198. Ћирић, Ј., (2012). Стране инвестиције – „новац не смрди“, Право и привреда, вол. 49, бр. 4–6, стр. 552–562
199. Фијат, Љ., (2012). Мере против прања новца у банкама, Задужбина Андрејевић, Београд
200. Цветковић, В., (2013). Могућности злоупотребе биолошког оружја у терористичке сврхе, Безбедност, вол., 55, бр. 1, стр. 122–139
201. Цветковић, В., Поповић, М., Садих, А., (2014). Могућности злоупотребе хемијског оружја у терористичке сврхе, у: Супротстављање савременом организованом криминалу и тероризму, ур. Саша Мијалковић, *et al.*, Криминалистичко-полицијска академија, Београд, стр. 341–357
202. Циндори, С., Петровић, Т., (2016). Индикатори ризичности банкарског сектора у оквирима превенције прања, Зборник Правног факултета у Загребу, вол. 66, бр. 6, стр. 761–784

203. Чудан, А., Фијат, А., (2015). Ризици и превенција прања новца – монографија, Printex, Суботица
204. Шикман, М., (2009). Тероризам, Бања Лука, Факултет за безбједност и заштиту
205. Шиљаковић, И., (2002). Тероризам и проблем идентитета, Социологија вол. 44, бр. 3, стр. 246–247
206. Шкулић, М., (2010). Тероризам и терористичке организације, у: Тероризам и људске слободе, ур. Срето Ного, Удружење за међународно кривично право, Intermex, Београд, стр. 9–24
207. Шкулић М., (2015). Организовани криминалитет - појам, појавни облици, кривична дела и кривични поступак, Службени гласник, Београд.

Законски прописи

1. Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive (EU) 2015/849 on the prevention of the use of the financial system for the purposes of money laundering or terrorist financing and amending Directive 2009/101/EC, Преузето са: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52016PC0450>
2. National Money Laundering Strategy, (2007). Преузето са: <https://www.treasury.gov/press-center/press-releases/Pages/hp386.aspx> (10.08.2017)
3. Nitrates Directive, (1991). Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources, Official Journal L, vol. 375, no. 31
4. Закон о адвокатури, Сл. гласник РС, бр. 31/11 и 24/12 – одлука УС
5. Закон о девизном пословању, Сл. гласник РС, бр. 62/06, 31/11, 119/12

6. Закон о инвестиционим фондовима, Сл. гласник РС, бр. 46/06, 51/09, 31/11
7. Закон о класификацији делатности, Сл. гласник РС, бр. 104/09
8. Закон о пореском поступку и пореској администрацији, Сл. гласник РС, бр. 80/02, 84/02 – испр., 23/03 – испр., 70/03, 55/04, 61/05, 85/05 – др. закон, 62/06 – др. закон, 63/06 – испр. др. закона, 61/07, 20/09, 72/09 – др. закон, 53/10, 101/11, 2/12 – испр., 93/12, 47/13, 108/13, 68/14, 105/14, 91/15 – аутентично тумачење, 112/15, 15/16 и 108/16
9. Закон о поштанским услугама, Сл. гласник РС, бр. 18/05, 30/10
10. Закон о организацији и надлежности државних органа у сузбијању организованог криминала, корупције и других посебно тешких кривичних дела, Сл. гласник РС, бр. 42/02, 27/03, 39/03, 67/03, 29/04, 58/04 - др. закон, 45/05, 61/05, 72/09, 72/11 – др. закон, 101/11 - др. закон и 32/13
11. Законом о јавном тужилаштву, Сл. гласник РС, бр. 116/08, 104/09, 101/10, 78/11 - др. закон, 101/11, 38/12 – одлука УС, 121/12, 101/13, 111/14 - одлука УС, 117/14, 106/15 и 63/16 - одлука УС.
12. Закон о спречавању прања новца, Службени лист СРЈ, бр. 53/01.
13. Закон о спречавању прања новца, Сл. Гласник РС, бр. 107/05.
14. Закон о спречавању прања новца и финансирања тероризма, Сл. гласник, бр. 20/09, 72/09, 91/10 и 139/14
15. Закон о тржишту капитала, Сл. гласник РС, бр. 31/11, 112/15, 108/16
16. Кривични законик, Сл. гласник РС, бр. 85/05, 88/05 – испр., 107/05 – испр., 72/09, 111/09, 121/12, 104/13, 108/14 и 94/16.
17. Одлука о условима и начину обављања мењачких послова, Сл. гласник РС, бр. 51/15, 3/16
18. Стратегија истрага финансијског криминала за период од 2015. до 2016. године, Сл. гласник РС, бр. 43/15

19. Упутства за спровођење одлуке о условима и начину обављања мењачких послова, Сл. гласник РС, бр. 51/15, 3/16
20. Упутство о минималној садржини процедуре „Упознај свог клијента“, Сл. гласник РС, бр. 100/06
21. Уредба о класификацији делатности, Сл. гласник, бр. 54/10
22. Устав Републике Србије, Сл. гласник РС, бр. 98/06.
23. Финансирање тероризма (2008). ФАФТ/ОЕЦИД, Париз, Преузето са: www.apml.gov.rs/REPOSITORY/347_tip-ft-lat.doc (10.09.2017)

СПИСАК ТАБЕЛА И ГРАФИКОНА:

Списак табела приказаних у докторској дисертацији:

Број табеле:	Назив табеле	Број стране
Табела 1.	Табела 1. Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца	63.
Табела 2.	Обавештења банака о сумњивим трансакцијама од 2011. до 2014. године.	98.
Табела 3.	Сумњиви извештаји по обвезницима за 2016. годину.	118.
Табела 4.	Карактеристике независне и форензичке ревизије	131.
Табела 5.	Чакирова типологија нарко-тероризма.	154.
Табела 6.	Прање новца – финансирање тероризма: сличности и разлике.	210.

Списак графикана приказаних у докторској дисертацији:

Број графикана	Назив графикана	Број стране
Графикон 1.	Број пријављених, оптужених и осуђених пунолетних лица за кривично дело прање новца	64
Графикон 2.	Пол испитаника.	236.
Графикон 3.	Узраст испитаника.	236.
Графикон 4.	Образовање испитаника.	237.
Графикон 5.	Да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма?	238.
Графикон 6.	Да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника-клијента?	239.
Графикон 7.	Да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе односно software за препознавање сумњивих трансакција?	240.
Графикон 8.	Да ли ће Ваша банка одбити реализацију сумњиве трансакције?	240.
Графикон 9.	Да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања	241.

	тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем?	
Графикон 10.	Да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма?	242.
Графикон 11.	Да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница?	243.
Графикон 12.	Да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење?	244.
Графикон 13.	Да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца?	244.
Графикон 14.	Која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца?	245.

ПРИЛОЗИ:

Прилог 1. Упитник (анкетни лист).

АНКЕТНИ ЛИСТ

Пред Вама је анкета која представља део истраживања које се спроводи у циљу прикупљања одређених података/мишљења за израду докторске дисертације. Дакле, добијени резултати ће бити коришћени искључиво у научне сврхе, поводом истраживања које се спроводи у оквиру писања докторске дисертације под називом „Савремене тенденције у начинима прања новца и спречавања тероризма у Републици Србији“.

Анкета је анонимна.

Пре него што почнете да попуњавате упитник молимо Вас да пажљиво прочитате упутство.

Упутство: Пред собом имате листу питања на коју треба да одговорите тако што ћете поље испред понуђених одговора, са по Вама најпрецизнијим одговором, заокружити.

Унапред се захваљујемо на сарадњи!

1. Пол

мушки женски

2. Старост

18 – 25 26 – 39 40 – 59 60+

3. Ваша стручна спрема је

Средња школа мастер
 виша школа магистратура
 факултет докторат

4. Да ли Ваша банка послује у складу са Законом о спречавању прања новца и финансирања тероризма ?

да, делимично
 не нисам сигуран/а

5. Да ли у Вашој банци постоји стриктна идентификација корисника-клијента?

да не нисам сигуран/а

6. Да ли Ваша банка поседује посебне информационе системе односно *software* за

препознавање сумњивих трансакција?

да не нисам сигуран/а

7. Да ли ће Ваша банка (запослени) одбити реализацију сумњиве трансакције?

да не нисам сигуран/а

8. Да ли запослени у Вашој банци одлазе на обуку која има за циљ едукацију о начинима прања новца и финансирања тероризма који су уско повезани са банкарским пословањем?

да не нисам сигуран/а

9. Да ли Ваша банка поседује овлашћена лица која раде на пословима спречавања прања новца и финансирања тероризма?

да
 не
 не занм

10. Да ли приликом обављања послова који се односе на конверзију новца у различитим валутама имате често уситњавање и укрупљавање новчаница?

да не знам
 не нисам сигуран/а

11. Да ли се Ваша банка суочава са полагањем новца у банкарском систему у износима за које банка нема економско или друго логично објашњење?

да не знам
 не нисам сигуран/а

12. Да ли често обављате трансакције које пријављујете Управи за спречавање прања новца?

да, у великој мери делимично
 не не знам

13. Која је количина новца за коју клијент мора имати основ због којег уплаћује и доказ о пореклу новца?

више од 14000е 6000е
 више од 13000 15000е и више

Хвала на сарадњи!